STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02891

HUTIM HA-MESHULASHIM

Abraham Stern

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ב"ה

ספר
חוטים המשולשים

בו שלשה ספרים נפתחים

א'. חסידישע מעשיות, ב'. שרי בישכר,
ג'. אוריין תליתאי.

חוברו מאת [בעהמ"ח ספרי עדות בישראל,
וקבוצת כתבי אגדה]

אברהם בר' ישכר ז"ל שטערן

מלפנים שו"ב ומו"צ בטישוויץ, מחוז
טאמשוב, פלך לובלין, מדינת פוילן
וכעת במונטריאל, מדינת קאנאדא

מונטריאל, קנדה, כסלו, תשי"ד — 1953

Copyright
by
ABRAHAM SHTERN

5216 Esplanade Ave., Apt. 4
Montreal, Canada

בדפוס
„נאָרטערן פּרינטינג וליטאָגראפינג קאָ.״
מונטריאל, קוויבעק
כסלו, תשי״ד

PRINTED IN CANADA

ב״ה

אברך את ד׳ הטוב, ואגדל שמו יתברך בתודה על כל הטוב אשר גמלני להוציא לאור עולם ספריי הראשונים בשם „עדות בישראל״, ו„קבוצת כתבי אגדה״, ועתה הוסיף להפליא חסדו עמדי וזיכני להוציא לאור תורה ספרי זה שקראתיו בשם „חוטים המשולשים״, שבו שלשה ספרים נפתחים, הראשון, לחיזוק אמונת ישראל קדושים בד׳ הטוב בורא עולם משגיח בו ומנהיגו, ועושה נפלאות על ידי עבדיו הקדושים צדיקים אמתיים, חיברתיו בשפה היהודית המדוברת, למען ירוץ הקורא בו, וקראתיו בשם „חסידישע מעשיות״.

השני, ליקוטי חידושים המפוזרים בש״ס ומפרשיו, ומעט בשו״ע או״ח, וקראתיו בשם „שרי בישכר״ על שם אבי ואמי מנוחתם כבוד.

השלישי קראתיו בשם „אוריין תליתאי״, שבו חידושים ברי״ף ורא״ש ומרדכי, שלשה מטיבי לכת בהלכה פסוקה, ונושאי כליהם, וקצת חידושים בתוספתות.

שם „חוטים המשולשים״, הכולל שלשת הספרים, קראתיו, על כי שמי בקרבו, כי שמי „אברהם בן שרה״, עולה למספר חוטים המשולשים עם הכולל. ואקוה לרחמי שמים המרובים, כי קהל עדת אחינו בני ישראל הקוראים והמעיינים, ימצאו בו דברי חפץ ד׳ בידם יצליח נכוחים וישרים קרובים לאמת, והנני מברך על המוגמר, ברוך המלמד תורה לעמו ישראל וחלק מחכמת תורתו לשפל אנשים כמוני היום, עבד לעובדי ד׳ הטוב באמת ובתמים.

אברהם בר׳ ישכר ז״ל, ושם אמו שרה

נצטויתי מאדמו״ר שליט״א מהוסיאטין — בתל-אביב, ישראל, להדפיס כה, במבוא לספר „קבוצת ספרי אגדה״, עמוד ח׳, בד״ה וזאת תשובתי אליו כתב כת״ה: „שהרי לשון התוס׳ שם כמו שכתבתי בספרי וכו׳, והנני משיב, עיין ש״ס הוצאות חורב (נויארק-ברלין) והוצאות יונתן (לייפסיג-לונדון-ברלין) וחידושי מהר״ץ חיות ב״מ ע׳, ב׳, ד״ה דאפילו, תמצא הגירסא בתוס׳ ד״ה „תשיך״, כמו שהעתקתי אני.

ציון לנפש חיה

זכריה בר יצחק הלוי

נפטר יו"ד ניסן, תשי"ג

תנצב"ה

אחיו הר"מ ליעבאָוויטש עם כל בני ביתו יחיו נדבו לטובת נשמתו

ציון לנפשות חיות

עזריאל בר שמואל צבי הכהן מעיר כעלם

נפטר י"ט תמוז, תרע"ה,

ז' חיה לאה ב"ר ישראל צבי ובנם יהושע וז' רבקה

נעדרו בידי הרוצחים ימ"ש,
ד' ינקום דמם עם כל דם ישראל השפוך

תנצב"ה

לטובת נשמותיהם נדבו בנותיהם, שרה, ובעלה יעקב, ואחותם הב'
מ' שפרה מיריל שפיץ, נרי"ו

חסידישע מעשיות

מבוא לסיפורי החסידים

אַן אריינפיר צום ספר חסידישע מעשיות, אויך אַן התנצלות—אַ פאַרענטפערונג—פון דעם דערציילער.— וועלכע סיבה האָט אים געברענגט דערצו און וואָסער ציל האָט ער זיך געשטעלט דערמיט.

אין מדרש רבה שיר השירים פרשה א׳ שטייט: ג׳ ספרים כתב — שלמה המלך האָט ברוח הקודש מחבר געווען דריי ספרים: שיר השירים, משלי, קוהלת. — איזה מהן כתב תחלה? — וועלכן פון זיי האָט ער געשריבן פריער? ר׳ יונתן אמר שיר השירים כתב תחלה, ואחר כך משלי, ואחר כך קוהלת, ומייתי לה ר׳ יונתן מדרך ארץ. — צום ערשטן האָט ער מחבר געווען דאָס ספר קודש הקודשים (ידים פ״ג מ״ה) שיר השירים, נאָכדעם משלי, צום לעצט: קוהלת. ר׳ יונתן לערנט עס אָפּ פונעם וועלטס מנהג, — כשאדם נער אומר דברי זמר, הגדיל אומר דברי משלות, הזקין אומר דברי הבלים. — אין דער יוגנט זינגט מען שירים, אין די מיטליאָרן זאָגט מען משלים, אויף דער עלטער (רעדט מען שוין, אַז אַלץ איז) הבלים. פון אויבן אויף וואָלט מען ח״ו געקענט מיינען, אַז אין קוהלת געפינען זיך טאַקע, חלילה, נאַרישקייטן. דער אמת איז אָבער — די משנה זאָגט אין סוף קינים: זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין דעתן מיתוספת עליהם. — אַ חכם וואָס מער ער עלטערט זיך, מער חכם ווערט ער. — אויף שלמהן זאָגט דאָך דער פסוק (מלכים א׳, ה׳, י״א) עדות: ויחכם מכל האדם, אַז ער איז געווען קלוגער פון יעדן מענטש, איז ער אויף דער עלטער געוויס מער חכם געוואָרן.

איז וואָס שייך זיינע הבלים, שטייט שוין על פי קבלה (אין תיקוני זוהר הקדוש, תיקון שתין ותשע) די גרויסע סודות וואָס זענען פאַרהילט און באַהאַלטן אין זיינע זיבן הבלים. אויך על פי פשט איז ספר קוהלת גוט אויסגעהאַלטן — צוריקצוהאַלטן דעם מענטש פון די דריי אבות נזיקין: קנאה, תאוה און כבוד נאָכדעם ווי שלמה מאַכט אים דעם חשבון פון הכל הבל מיט אַלע איינצלהייטן. דעריבער איז דער סיום — דער לעצטער פסוק — פון קוהלת: סוף דבר — דער תכלית פון אַלע דברי קוהלת, — הכל נשמע — ווערט פאַר יעדן ארויסגענומען קלאָר — את האלקים ירא — דו מענטש! גיב זיך נאָר אָפּ צו יראת אלקים! — ואת מצוותיו שמור, — היט אָפּ גאָטס מצוות: סיי

די מצוות עשה, סיי די מצוות לא תעשה, — כי זה כל האדם, — ווייל נאָר דאָס איז דער תכלית פונעם מענטש.

אז מען לערנט נאָך צו פירש"י אויף קוהלת, ווער שמועסט נאָך, אַז מען לערנט אַדורך דאָס אריכות פון מדרש רבה קוהלת, דערפילט מען ערשט די גרויסע חכמה פון שלמה המלכ'ס רוח הקודש: באַשריבן זיך אַליין, אויך יעדן מענטש בפרט, דעם גאַנצן כלל ישראל, מיטן גלות און גאולה שלימה — וואָס וועט קומען אי"ה במהרה בימינו אמן — און די הנהגה פון דער וועלט בכלל. ער פאַרענטפערט דאָ אויך די קשיא פון צדיק ורע לו — רשע וטוב לו מיטן סוד הגילגול. אין פרשה ח' פסוק י' שרייבט ער: ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו — ווערן באַגראָבן און קומען נאָכאַמאָל צוריק.

דריי יידישע מנהיגים האָבן מנהיג געווען די יידן צו פערציק יאָר: משה רבינו, דוד המלך, שלמה המלך. אות מ"ם אין אל"ף בי"ת רעכנט זיך פאַר פערציק אין צאָל און איז פאַרבונדן מיט דער יידישער גאולה. (ווי ס'שטייט אין סנהדרין צ"ד, פונעם פסוק — למרבה המשרה.) משה רבינו איז געווען דער ערשטער גואל, וואָס האָט צוגעגרייט אַלע גאולות. ער איז זיי מרמז און ווייזט אָן אויף זיי אין שירת אז ישיר, אין דער העתקה פון נבואת בלעם, און צו לעצט אין סוף שירת האזינו. אויך איז מרומז אין די ברכות פון פ' ברכה, על פי זוהר הקדוש, אַז ער וועט אויך זיין דער גואל לעתיד; און שלמה האָט דאָס אָנגעוויזן אין די ראשי תיבות פונעם פסוק אין קוהלת: מה שהיה הוא שיהיה, ווי ס'ווערט געברענגט אין ספר אור החיים, פ' שמות. דוד מלך ישראל חי וקים איז געוויס פאַרבונדן מיט ביאת המשיח, ווי ס'שטייט אין סנהדרין צ"ח — פונעם פסוק ודוד עבדי נשיא להם לעולם. שלמה המלך אין זיין צייט איז שוין געווען אַ דוגמא פונעם מלך המשיח, ווי אַ סוחר שטעלט ארויס אַ שילד אין פראָנט פון זיין קראָם צו באַווייזן די סחורות פון קראָם, ווייל אין זיין צייט איז געווען שלום ביי יידן און אויך אויף דער גאַנצער וועלט. אַלע פעלקער האָבן זיך געהאַלטן אונטערטעניק פאַר אים, נאָר צוליב זיין גרויסער חכמה, און אַזוי וועט אויך זיין ביי דעם מלך המשיח. ווי ס'שטייט: ונחה עליו רוח ד' רוח חכמה וגו', לא ישא גוי אל גוי חרב וגו'. דער פייטן המקובל ר' אברהם מיימן זצ"ל (אין פיוט א', מסתתר) האָט דעריבער אויסגעשטעלט איין חרוז פון אַ תפילה: נא הקם במהרה מלכות דוד ושלמה. דוד המלך ע"ה האָט אויך דעריבער אויסגעשטעלט דאָס קאַפּיטל ע"ב פון תהי־לים אויף ביידע צוזאמען: אויף שלמהן און אויך אויף דעם מלך המשיח.

פאַר וואָס דווקא אין קאַפּיטל ע"ב? — ווערט פאַרענטפערט, ווייל די אמתע גאולה קומט פונעם שם ע"ב. קריעת ים סוף איז געווען דער סוף פון יציאת מצרים, ווייל כל זמן די מצריים זענען נישט אומגעקומען, זענען נאָך די יידן נישט געווען זיכער מיט דער יציאה. הייסט עס, אַז קריעת ים סוף איז געווען

די גאולה שלימה, און געקומען איז זי פון צירוף שם ע״ב, וואָס ווערט נצטרף פון די דריי פסוקים: ויסע, ויבא, ויט. (ווי רש״י שרייבט, סוכה מ״ה, א׳, און ר׳ אברהם אבן עזרא אין זיין פירוש אויף פ׳ בשלח. היינט, אַז מיר האָבן ב״ה דעם זוהר, שטייט עס דאָרט אין פ׳ בשלח בפירוש.) די צאָל פון פערציק האָט שוין, ממילא, אַ פאַרבינדונג מיטן מאמר פונעם ערשטן תנא אין סנהדרין צ״ט, א׳: ימות המשיח ארבעים שנה. ווייל מיר ווייסן אָבער נישט ווי לאַנג די טעג וועלן זיך דעמאָלט אויסציען און פאַרלענגערט ווערן, זאָגט שוין דאָרט אַ צווייטער תנא — שבעים שנה, און אַזוי ווייטער—שלשה דורות, שלש מאות וששים וחמש שנה, ארבע מאות שנה, כמימי נח ועד עכשיו, כמי־מות שנברא העולם עד עכשיו, שבעת אלפים שנה, דאָס אַלץ איז אַ פירוש אויף די ארבעים שנה.

אין אָנהויב פון די פערציק יאָר פון מלכות שלמה האָט ער געבויט דאָס בית המקדש און זוכה געווען צו זען די כנסת ישראל, וואָס איז נמשל צו אַ כלה, פאַרבונדן מיט השי״ת, וואָס איז נמשל צו אַ חתן — אַן עפּענטלעכער גילוי שכינה פאַר אַלע יידנס אויגן אין בית המקדש. ווי ס׳שטייט אין מלכים א׳ פרשה ח׳ פסוק יו״ד, י״א: והענן מלא את בית ד׳, ולא יכלו הכהנים וגו׳, כי מלא כבוד ד׳ את בית ד׳. האָט שלמה דעמאָלט מחבר געווען שיר השירים, שטייט דאָרט: אחזתיו ולא ארפנו, אני לדודי ודודי לי, אני לדודי ועלי תשוקתו — ביז דער העכסטער מדריגה פון דביקות, וואָס האַלט שוין ביי „נפשי יצאה בדברו״, ווי ביי נדב ואביהוא אין טאָג פון גמר הקמת המשכן, בקרבתם לפני ד׳.

אינעם המשך פון שלמהס פערציק יאָר קיניגן, האָט ער צוריק געהאַלטן די יידן פון זנות און עבודה זרה. אין ספרים שטייט, אַז די תאווה פון זנות איז מקיף דעם מענטש, ווייל דער מענטש ווערט פון דער תאווה געבוירן. קומט שוין ממילא אויס, אַז אויב אַ מענטש ברעכט זיך אויס פון איר, האַלט ער שוין ביי אַ טייל פון התפשטות הגשמיות — אָפּגעצויגן פון זיך די קערפּער־לעכע פאַרלאַנגען, ווערט ער שוין פּטור פון אַלע איבריגע תאוות. עבודה זרה איז א כפירה בדת ישראל. קיין אונטערשייד — צי מען האַלט, אַז די וועלט איז ח״ו א קדמון און אַלץ אַנטוויקלט זיך בדרך הטבע, צי מען איז אַ געצנ־דינער — אַלץ איז אַ כפירה, און ס׳הייסט עבודה זרה. (אין דער אמתן ווייזן דערויף די ערשטע צוויי מצוות פון די עשרת הדברות: אנכי ד׳ אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים — מיט אותות ומופתים וואונדערלעכע, קעגן דער טבע; לא יהיה לך אלקים אחרים — געצנדינעריי). האָט שלמה דעמאָלט מחבר געווען ספר משלי און זאָגט דאָרט אין אָנהויב: להבין משל ומליצה. טייטשט רש״י: לשמרך מאשה זונה — מאשה זונה ממש — צו צעברעכן די תאוות זנות. דאָס איז דאָס משל. און מינות ח״ו — צו זאָגן, אַז די וועלט פירט זיך

בדרך הטבע, אָדער עבודה זרה ממש — געצנדינסט — דאָס איז די מליצה. געפינען מיר טאַקע נישט קיין ניאוף, אויך קיין עבודה זרה ביי יידן אין שלמה המלכס צייט. (דער ענין אלף נשים? — איז אַ גרויסער סוד, כאָטש מען רעכנט עס אים פאַר אַ חטא — ווערט דערמאָנט אין פירוש ידי משה אויף רבה, שיר השירים).

אויף ימות המשיח זאָגט דער פסוק: ומלאה הארץ דעה את ד׳ — די פולע וועלט, אַלע מענטשן אין איר, וועלן אנערקענען, אַז ס׳איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט, וועלן אָוועקפאַלן אַלע פאַלשע געדאנקען פון כפירה און מינות, און עס וועלן צעשטערט ווערן אַלע עבודות זרות. „דעה״ — מיינט אויך: דעת דקדושה — איז מבטל די קליפה פון זנות. אויב אַ זווג קומט פאַר בהיתר ובקדושה, כדת משה וישראל, רופט עס די תורה אָן „דעת״. ווי ס׳שטייט: וידע אדם את אשתו. אויב חס ושלום פאַרקערט, זנות דקליפה, שטייט: כי תשטה אשתו. זאָגט די גמרא אין סוטה ג׳,א׳: נכנסה בה רוח שטות — אַ שוטה איז דאָך דער, וואָס פאַרלירט רח״ל דעם דעת. חזקיה מלך יהודה איז געווען אויסגעבראָכן פון דער תאוה. ער האָט אפילו בהיתר נישט געוואָלט חתונה האָבן, ווייל ער האָט געזען ברוח הקודש, אַז ס׳וועלן נישט ארויסקומען פון אים קיין גוטע קינדער, ווי ס׳שטייט אין ברכות יו״ד, א׳. אויך האָט ער אויסגערוימט אַלע עבודות זרות. ער האָט אפילו נישט געשוינט דעם נחש הנחושת, ווי ס׳שטייט אין מלכים ב׳, י״ח, ד׳. דעריבער, האָט ער מיט זיין בית דין — ישעיהו הנביא מיט זיינע תלמידים — זוכה געווען מעתיק צו זיין ספר משלי, וואָס וואָרענט געגן די צוויי גרעסטע עבירות — ווי ס׳שטייט אין משלי, כ״ה, א׳: משלי שלמה, אשר העתיקו אנשי חזקיהו (זע אויך אין בבא בתרא ט״ו, א׳) ווייל ווען משיח וועט קומען וועלן די צוויי עביו׳ות בטל ווערן, און מיט זיי שוין אַלע עבירות וואָס זענען זייערע תולדות. ווי ס׳שטייט בלע המות לנצח — די קליפה, וואָס הייסט „מות״, וועט זיך אינגאַנצן אויס־לאָזן; און ווי ס׳שטייט אין סוכה נ״ב, א׳: לעתיד לבוא מביאו הקב״ה ליצר הרע ושוחטו. און ווייל חזקיה האָט עס שוין מקיים געווען אין זיין צייט, זאָגן חז״ל אין סנהדרין צ״ד, א׳: ביקש הקב״ה לעשות חזקיה משיח.

אַז שלמה איז עלטער געוואָרן, האָט ער מחבר געווען ספר קוהלת, ווי אַ צוואה פאַר די שפּעטערע דורות. — אַ נבואה ברוח הקודש: וואָס ס׳וועט פאַר־קומען אין די גלות צייטן, ווען ס׳וועט זיך אויפוועקן די פראגע פון צדיק ורע לו, רשע וטוב לו, — און אַלץ פאַרענטפערט. אויך, זאָגט ער דאָ, וואָס ס׳וועט פאַרקומען ביי דער גאולה און ווער דער גואל וועט זיין. די לעצטע פסוקים פון קוהלת זענען: ויותר שהיה קוהלת חכם — אַחוץ דעם וואָס ער איז געווען אַ חכם (דעם שבח־נאָמען פון „חכם״ האָט ער זיך דערדינט, ווען ער האָט מתקן געווען עירובין און נטילת ידים. דעמאָלט האָט אים אַ בת קול

פון הימל געזאָגט: בני, אם חכם לבך, ווי ס'שטייט אין עירובין כ"א, ב'.) עוד לימד וגו' ואיזן וגו'. זאָגן חז"ל אין יבמות כ"א, א', אַז ער האָט צוגעגעבן גדרים און סייגים צו דער תורה, ווען ער מיט זיין בית דין האָבן גוזר געווען שניות לעריות. (אויך שבותים צו שבת, ווי ס'שטייט אין שבת ל', ב': שלח שלמה לבי מדרשא וכו' ואביך הנח עליו וכו' וטלטלו). ווייטער פירט זיך אויס: ביקש קוהלת וגו'. זאָגן חז"ל: ביקש שלמה להיות כמשה, ביקש לדון שלא בעדים והתראה (אין ראש השנה כ"א, ב). דער וועלטס מנהג איז, אַז אויף דעם לעצטן ספר פונעם מחבר שרייבט מען אויף זיין ביאָגראַפיע, זיינע מדריגות, זיינע מעלות, און וואָס ער האָט אויפגעטאָן. איז דאָס אַ באַ־ווייז, אַז ספר קוהלת מיטן „הבל הבלים אמר קוהלת הכל הבל" איז זיין לעצ־טער ספר.

צום דערציילער פון די חסידישע מעשיות האָט דאָס אויבנגעזאָגטע אַ שייכות, ווייל השי"ת האָט אים געהאָלפן, אַז אין שנת תש"ה איז ארויס פון דרוק זיין ערשט ספר מיטן נאָמען „עדות בישראל — חידושים אויף ש"ס ופוסקים, וואָס ווערן אין תהילים קי"ט, נ"ד, אָנגערופן „זמירות". (כאָטש אין סוטה ל"ה, א', שטייט אויף דעם אַן עונש, איז עס נאָר צוליב דער גרויסקייט און הייליקייט פון דוד המלך, ווי ס'שטייט אין יבמות קכ"א, ב', וסביביו נשערה מאוד, הקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה.) אָבער פאַר אַ פשוטן מענטש, ווי דער דערציילער, זאָגן חז"ל אין סוף מגילה, אַז מען דאַרף זיין אַ קורא ושונה בנעימה וזמרה. אויך אין שבת ק"ו, ב' געפינען מיר: „גמרא גמור זמורתא תהא". הייסט עס — „שירים": שפעטער, אין שנת תש"ח איז געדרוקט געוואָרן זיין צווייט ספר מיטן נאָמען „קבוצת כתבי אגדה" — פי־רושים אין אגדה על פי פרד"ס. קען עס הייסן „משלים", ווי ס'שטייט אין משלי: להבין משל ומליצה, דברי חכמים וחידותם. און איצט פאַרנעמט ער זיך גאָר מיט דערציילן חסידישע מעשיות. זאָל דער לייענער נישט מיינען, אַז ס'איז פשוטע הבל הבלים, נאָר פאַרשטיין ווי גרויס און טיפזיניק זיי זע־נען. מיט חסידישע מעשיות ווערן פיל, פיל קשיות פאַרענטפערט, פיל תרעו־מות געשטילט. פון יעדער מעשה קען מען זיך אָפּלערנען אַ מוסר השכל און קומען צו א דרך פון עבודות השי"ת. „הבל הבלים" הייסן זיי פון לשון „הבל תינוקות של בית רבן שאין בו חטא". פון ספרי חידושים בהלכה ואגדה קען דער מחבר ח"ו קומען צו גאוה, אָבער נישט פון איבערדערציילן אַ מע־שעהלע, וואָס ער האָט געהערט פון עלטערע חסידים.

תלמידי הבעש"ט ז"ל זאָגן, אַז שמועסן פון צדיקי אמת, הייסט עוסק זיין במעשה מרכבה, (אין בראשית י"ז, כ"ב, זאָגט רש"י ז"ל: ולמדנו שהצדיקים מרכבתו של מקום.) זיי טייטשן אויך דעם פסוק אין מלאכי ג': אז נדברו יראי ד' איש אל רעהו. ווייל ס'שטייט „נדברו", נישט „דיברו", מיינט עס,

חסידישע מעשיות

אַז ווען ״יראי ד׳״ — צדיקי אמת ווען עס ווערט איבערגערעדט צווישן—איש אל רעהו — חסידישע גוטע ברידער, איז — ויקשב ד׳ וישמע וגו׳.

דער דערציילער ווייסט, אַז ער איז נישט אויסגעבראָכן פון קנאה, תאוה וכבוד. אויך — ווי ווינציג מעלות ומדות טובות ער פאַרמאָגט, און איז נאָך זייער וויט פון שלימות. טאָ ווי קומט עס, זיך צו פאַרגלייכן אפילו מיט אַ הונדערט טויזנט חלק פּראָצענט צו שלמה המלך? מען באַדאַרף אָבער וויסן, אַז יעקב אבינו איז עמוד התורה. ס׳שטייט: ויעקב איש תם יושב אוהלים — אין בראשית כ״ה, כ״ז אהלו של שם ואהלו של עבר, רש״י. דורך דער קדושה פון לימוד התורה האָט ער זוכה געווען צו דער מדריגה פון צורתו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד (חולין צ״א, ב׳) און צו (דרשת חז״ל במגילה י״ח, א׳) — מלמד שקראו הקב״ה ליעקב א׳. דאָס מיינט: ער האָט זיך אזוי באַהעפט צו השי״ת, וואָס איז אלופו של עולם, ביז ער האָט משלים געווען אויף זיך דעם גאַנצן צלם אלקים. ווי ס׳שטייט אין בראשית א׳, כ״ז: ויברא אלקים את האדם בצלמו, בצלם אלקים ברא אותו. דעריבער זאָגט די גמרא אין בבא מציעא פ״ד,א׳: שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון — קודם החטא.

ביי זיין ערשטן גילוי שכינה — נאָכן אָפּזיצן פערצן יאָר אין אהלו של שם ועבר און לערנען יומם ולילה — האָט ער געזאָגט: אכן יש ד׳ במקום הזה. האָט ער דעמאָלט זוכה געווען צום חלק הנפש, וואָס רופט זיך ״נשמה״. ווי ס׳ווייזן די סופי תיבות פונעם פסוק: אכן יש ד׳ במקום הזה, ביז השי״ת האָט זיך באַוויזן צו אים אין בית אל און אים געגעבן דעם נאָמען ״ישראל״. דער אלופו של עולם, וואָס איז מרומז אין אות אל״ף פונעם אל״ף־בי״ת, האָט אים צוגעשטעלט דאָס אות אל״ף צום וואָרט ״תם״, איז אינאיינעם דערפון ארויסגעקומען דאָס וואָרט ״אמת״. שטייט טאַקע: תתן ״אמת״ ליעקב. אַלע יידן בדרך כלל רופן זיך אויך ״ישראל״. הייסט עס, אַז יעקב האָט אין זיך כולל געווען די נשמות פון כלל ישראל.

משה רבינו האָט אראָפּגעצויגן די תורה דכתוב בה ״אמת״ — עבודה זרה ד׳, ב׳ — פאַר די בני ישראל. הויבן זיך די עשרת הדברות אָן מיט דער אל״ף פון ״אנכי״, דער שורש פון נשמה (די אל״ף פון אנכי אין אָנהויב עשרת הדברות, די מ״ם פון מאימתי אין אָנהויב משניות, די תי״ו פון תנא אין אָנהויב גמרא ברכות מאַכט אינאיינעם ״אמת״. — מגלה עמוקות). אין ראש השנה כ״א, ב׳ שטייט: חמשים שערי בינה וכו׳ וכולם נמסרו למשה. דער עולם הבינה איז דער מקור פון בחינת נשמה, ווי ס׳שטייט: ונשמת ש׳ תבינם. דאָס אות נו״ן פונעם אל״ף בי״ת איז אין צאָל — פופציק. אַז מען שטעלט צו דאָס אות נו״ן צום וואָרט ״משה״ ווערט אינאיינעם דאָס וואָרט ״נשמה״. און משה האָט געזאָגט: ״האנכי הריתי את העם הזה, אם ״אנכי״ ילידתיהו, במדבר פרשה י״א, פסוק י״ב — מיינט עס — זיין נשמה פון שורש

„אנכי״, איז כולל אַלע יידן. קומט אויס, אַז בײדע: יעקב אבינו און משה רבינו האָבן אין זייערע נשמות כולל געווען אַלע נשמות פון אַלע יידן בכלל ובפרט. זאָגט טאַקע דער זוהר הקדוש: יעקב ומשה כחדא אחידו בגופא דאילנא וכו׳ מלבר וכו׳ מלגאו.

יהושע בן נון, דער ערשטער אריינפירער פון יידן קיין ארץ ישראל, איז געווען בחינת „רוח״. ווי מיר געפינען אין במדבר כ״ז, י״ח: יהושע בן נון איש אשר רוח בו. ער האָט אויך כולל געווען מיט זיין רוח אַלע חלקי הרוח פונעם גאַנצן כלל ישראל, ווי רש״י טייטשט דאָרט: שיכול להלך כנגד רוחו של כל אחד ואחד.

דוד המלך איז געווען בחינת „נפש״, האָט ער אין זיין נפש כולל געווען אַלע חלקי הנפש, פונעם גאַנצן כלל ישראל; דעריבער געפינט זיך דאָס וואָרט „נפש״ פיל מאָל אין זיינע תפילות, וואָס זיינען געזאָגט געוואָרן ברוח הקודש — אין ספר תהילים, — וואָס ער האָט געבעטן פאַר זיך און פאַרן כלל ישראל. ער האָט זוכה געווען איינצונעמען גאַנץ ארץ ישראל, אויך סוריא. אונטער־טעניק געמאַכט: אדום, עמון ומואב מיט דער גאַנצער סביבה און געבויט ירושלים און מצודת ציון. שלמה המלך האָט געבויט דאָס בית המקדש און עס גערופן מכון לשבתך עולמים. (קדושת הבית קידשה לשעתה ולעתיד, תו״ס זבחים ס״ב, א׳, ד״ה ואחד). אַלע פעלקער האָבן זיך אים אונטערגע־געבן צוליב זיין גרויסער חכמה. איז ער דאָך געווען די אמתע דוגמא פונעם מלך המשיח.

פון דעם געזאָגטן דרינגט ארויס, אַז אויב אַ ייד לערנט תורה, אָדער ער שטיצט אירע לערנער, ווערט ער שוין פאַרבונדן מיט די הייליקע נשמות פון די עמודי התורה: יעקב אבינו — ישראל סבא — און משה רבינו. אויב ער ווינטשט זיך צו דערלעבן צו זען קיבוץ גליות און זוכה זיין מיטצוגיין מיט אַלע יידן קיין ארץ ישראל אינאיינעם, פאַרבינדט ער זיך מיט דער קדושת הרוח פון יהושע בן נון. אויב ער האָפט און בעט אויף נחמת ציון וירושלים און בנין המקדש בהרמת קרן ישראל בביאת המשיח, גואל הצדק — במהרה בימינו אמן — ווערט ער אַנגעקניפּט אין די הייליקע נפשות פון דוד ושלמה.

פאַרשטייט זיך שוין, ווי אַזוי דער פשוטסטער מענטש קען זיך פאַר־בונדן מיט די גרעסטע צדיקי יסודי עולם. אין די הייליקע ספרים פונעם תולדות איז געדרוקט אַ בריוו פונעם בעש״ט זללה״ה צו זיין שוואָגער ר׳ גרשון קיטעווער ז״ל. (דער בריוו אין אָריגינאַל געפינט זיך אין הוסיאַטינער הויף אין תל־אביב.). דאָרט שטייט געשריבן, אַז זיין — דעם בעשט״ס — רבי, אחיה השילוני מיט משיחן האָבן אים צוגעזאָגט, אַז ווען זיין — דעם בעש״טס — דרך וועט ווערן נתפשט — פאַרשפּרייט ווערן — צווישן יידן,

וועט קומען די יידישע גאולה שלימה מיט משיחן. לאָמיר זשע האָפן, אַז אין דעם זכות פון סיפורי הצדיקים — תלמידי הבעש״ט, וואָס ברענגען צו זיין דרך אין עבודות ד׳ הטוב, וועט טאַקע אי״ה בב״א קומען די גאולה שלימה בהרמת קרן ישראל וקידוש שם שמים בנחמת ציון וירושלים, כתפילת עבד נרצע לעובדי ד׳ באמת ובתמים אברהם בן שרה (ושם אביו, מורו להועיל, ר׳ ישכר ז״ל שטערן) בעל המחבר ספר עדות בישראל וקבוצת כתבי אגדה.

ענלעכס צום אויבנדיקן האָט מיר דערציילט דער הויפּט משמש פון הוסיאַטין, ר׳ דוד שוואַגער ע״ה. ער איז אַמאָל אַריינגעקומען צו אדמו״ר זלה״ה פון הוסיאַטין (וואָס איז נפטר געוואָרן אין תל אביב) אין אָוונט פון עשרה בטבת נאָכן תענית, האָט אדמו״ר זצלה״ה אים געזאָגט: רבי וועל־וועלע זבאַריזשער — איינער פונעם זלאָטשעווער מגידס קינדער, וואָס חסי־דים האָבן זיי גערופן חמשה חומשי תורה — איז אַמאָל געקומען צום רבין ר׳ מענדעלע רימאַנאָווער האָט זיך דער רבי ר׳ מענדעלע געטאָן אַ כאַפּ און געזאָגט: וואָס האָט דעם רבין ר׳ מעכעלעס אַ זון צו טאָן ביי מיר? ר׳ וועל־וועלען האָט די וועלט גערופן „דער תם״. — האָט ער — ר׳ וועלוועלע — געענטפערט בתמימות: איך האָב געהערט אין הימל, אַז איר זענט משיח, בין איך געקומען צו האָבן פאַר אייך הכנעה. האָט אים דער רבי ר׳ מענדעלע געענטפערט: „איך בין נישט משיח, נאָר יעדער ייד האָט אין זיך אַ חלק משיח, איך האָב מיין חלק משיח אויסגעהאַרעוועט״. נאָכדעם האָט אדמו״ר זללה״ה צוגעגעבן: „דער רבי ר׳ מענדעלע איז שוין געווען דרייצן מאָל אויף דעם עולם. דאָס ערשטע מאָל איז ער געווען דער רמב״ם, דאָס צווייטע מאָל דער רמ״ע מפאנו״. צום סוף האָט דער אדמו״ר זצ״ל געזאָגט: „דער רבי ר׳ מענדעלע האָט אין דעם לעצטן יאָר פאַר זיין הסתלקות געהאַט אַזאַ עבודה, אַז ווען ער זאָל געווען אויספירן די ספירה, (ער איז נסתלק געוואָרן אין מיטן ימי הספירה, ל״ד בעומר), וואָלט געווען געוועזן די גאולה שלימה״.

ווי אַ פאַרבינדונג מיטן אויבנדיקן סיפור פון ר׳ מענדעלען, וועל איך דערציילן, וואָס איך האָב געהערט פון ר׳ דודל מאָרגנשטערן פון סקאָלעט: ווען ר׳ מענדעלע איז נאָך געווען אַ תלמיד ביי דעם רבין ר׳ אלימלך פון ליזשענסק, האָט ער זיך אַרויסגעכאַפּט פאַר זיינע חברים, אַז ער האָט גילוי הבעש״ט ז״ל, און דאָס האָט זיך דערטראָגן צום רבי ר׳ ברוך ז״ל פון מעזשי־בעזש. (החסיד ר׳ יאָסעלע מילגראַם פון סקאָלעט האָט מיר מגיה געווען — צום „דגל״, דעם רבי ר׳ ברוכס ברודער), האָט אים געאַרט דאָס אויסרימען זיך פון ר׳ מענדעלען. אַז זיין תרעומה איז אָנגעקומען צו ר׳ מענדעלען, האָט ער עס נישט געוואָלט ליידן. איז ער געפאָרן צום רבין ר׳ ברוך זיך צו פאַרענטפערן און מיטגענומען זיין גבאי. (דעם נסתר, וואָס איז שפּעטער נתגלה געוואָרן אַלס רבי ר׳ הירש משרת). ווען ער איז אָנגעקומען קיין מעזשיבעזש,

האָט ער געשיקט זיין גבאי צו ר׳ ברוכן פרעגן, ווען ער קען אים אויפנעמען. ר׳ ברוך האָט געזאָגט דעם גבאי: קיין פוילישן גוטן-ייד, (רבין) וויל איך נישט אויפנעמען״. אָבער דער גבאי, דער נסתר, האָט דאָך געוואוסט די גרויסקייט פון זיין רבין ר׳ מענדעלען, האָט ער אים געברענגט אַ תשובה, אַז ר׳ ברוך האָט אים געהייסן שוין קומען.

אריינקומענדיק צו ר׳ ברוכ׳ן האָט ר׳ מענדעלע דערפילט פון דער קאַל־טער אויפנאַמע, אַז ער איז אַן אומגעבעטענער גאַסט. איז ער געבליבן שטיין ביי דער טיר און געשוויגן, ביז ר׳ ברוך האָט איבערגעריסן דאָס שווייגן און ר׳ מענדעלען אַ שטרענגן פרעג געטאָן: „דו ביסט אַ פוילישער גוטער-ייד?״ ר׳ מענדעלע האָט געענטפערט: „יאָ״. „אַזוי, אַזוי, זאָג זשע מיר, וואו געפין איך זיך איצט״? — פרעגט ר׳ ברוך. — „אין ירושלים״. — ענטפערט ר׳ מענ־דעלע. פרעגט ווידער ר׳ ברוך: וואו זשע בין איך איצט?״ — „ביי דער נקודה פון ציון״ — ענטפערט ר׳ מענדעלע. דעמאָלט האָט זיך ר׳ ברוך גיך אויפ־געהויבן און צוגעגאַנגען צו דער טיר, און געגעבן ר׳ מענדעלען אַ בכבודיקן שלום עליכם, אויך אים אַנגענומען ביי דער האַנט, צוגעפירט צום טיש, און געבעטן אים זיצן און געפרעגט: „ווי קומט עס וואָס איר באַרימט זיך, אַז איר זעט דעם זיידן?״ — דעם בעש״ט — „ווייל עס איז אמת״: — ענט־פערט ר׳ מענדעלע. פרעגט ר׳ ברוך: „וואָס זאָגט אייך דער זיידע?״ האָט ר׳ מענדעלע געענטפערט: „ער זאָגט מיר, אַז ער האָט תרעומות אויף דער וועלט, וואָס מען דערציילט נאָר פון אים מופתים און מען רעדט נישט פון זיין יראת שמים״. מיט פריינטלעכקייט זאָגט ר׳ ברוך: „אַזוי? אַזוי? איז עס דאָך טאַקע אמת, אַז איר זעט דעם זיידן״. צווישןביידע צדיקים איז פאַר־בונדן געוואָרן אַן אהבה, און זיי האָבן פריילעך זיך אָפּגעזעגנט. זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל.

ספר חוטים המשולשים

דער בעש"ט האָט געזאָגט: „דריי מצוות זענען גוט אפילו שלא לשמה: תורה, צדקה, מקוה. תורה — דערוויל לערנט מען. צדקה — דערוויל איז מען מחיה אַ ייד. מקוה — דערוויל איז מען טהור.

ר' אליה נאָסטער פון טישעוויץ האָט מיר אַמאָל נאָכגעזאָגט אַ קבלה פון חסידים, אַז דער סוד פון מקוה איז — „מען טוט זיך אויס און מען טוט זיך אָן". דאָס מיינט: מען וואַרפט פון זיך אַראָפּ די טומאה, און מען איז זיך מלביש מיט דער טהרה און קדושה.

סיפור נומער 1

ווען דער בעש"ט ז"ל איז נאָך געווען אַ נסתר, האָט ער משיג געווען ברוח הקודש צווישן די גדולי התורה פון זיין דור דריי ראשי הדור: דעם מחבר פון ספר תבואות שור, ר' יצחק דראָביטשער און ר' אפרים — דער מגיד פון בראָד. כדי מקיים צו זיין בשלימות די מצוה פון שימוש תלמידי חכמים, איז ער געגאַנגען צו זיי אַלע דריי זיי משמש צו זיין. דעם מחבר פון תבואות שור האָט ער גערופן „גאון הדור". און באַהאַלטנדיק זיך פאַר אים אין אַ לבוש פון אַן אדם פשוט, האָט ער דעם בעל תבואות שור משמש געווען מיט פאַרוויכערן פאַר אים די ליולקע.

ר' יצחק דראָביטשער האָט דער בעש"ט גערופן „צדיק הדור". (מנהיג הדור.) אים האָט דער בעש"ט באַדינט דורך צוטראָגן אַ גלאָז טיי. אַז ער האָט צוריקגעברענגט די ליידיקע כלים אין קיך אַריין, און ר' יצחקס רביצן האָט אים געפרעגט: „נאָך וואָס זענט איר אייך אַזוי פיל מטריח?" האָט ער איר געענטפערט: „צווישן די עבודות פונעם כהן גדול אום יום כיפור איז געווען איין עבודה — אַרויסצונעמען פון קודש־הקדשים די כף ומחתה און צוריקשטעלן זיי אויף זייער אָרט. און דאָס האָט ער געמוזט טאָן, ווען ער איז געווען מלובש אין בגדי לבן. די רביצין האָט שוין פון זיינע דיבורים פאַרשטאַנען, אַז ער איז נישט קיין אדם פשוט. שפּעטער צו, איז געלונגען דעם בעש"ט צוצוציען ר' יצחקן צו זיין דרך אין עבודת ד' הטוב.

אָט איז אַ בריוו וואָס ר' יצחק האָט שפּעטער געשריבן צום בעש"ט, ווען ער איז נתגלה געוואָרן.

ב"ה א' דחנוכה, תקט"ו דראָביטש.

להאי גברא רבא, איש אלקים, מופת דור דורים, אדמו"ר, מחדש הלכתא דקוב"ה בכל יום, רבשכבה"ג וכו' וכו' מוהר"ר ישראל בעש"ט יחי'.

חסידישע מעשיות

אלה שמות בני ישראל הבאים לחסות תחת צל קודש הקדשים יחי׳: יעקב בן חי׳, ראובן בן שרה, חיים חייקל בן מלכה, ירוחם פישל בן מנוחה, אברהם בן קיילע. וכל אחד נתן ח״י זהובים — בסך הכל צ׳ זהובים (בנוסח שני ניתוסף: ואני נותן א׳ זהב. בס״ה צ״א זהובים.) דברי ה״ק שבתלמידיו יצחק בן רבקה החונה פק״ק דראהביטש, בנו יחיאל מעכיל בן טראַני.

דעם בריוו האָב איך מעתיק געווען פון אַ העתקה, פון קיעווער קרימי־נעלן אַרכיוו, וואָס האָט זיך דאָרט געפונען צווישן ריזשינערס כתבי יד, ווען מען האָט אַרעסטירט אין דער צייט פון ניקאָליי דעם ערשטן. ווען די היינטיקע רוסישע רעגירונג האָט איבערגענומען די מאַכט, האָט זי דערלויבט, אַז יידן זאָלן זיי מעתיק זיין.

דעם דריטן ראש הדור ר׳ אפרים מגיד דק״ק בראָד האָט דער בעש״ט גערופן „חכם הדור״. דער בעש״ט האָט אַמאָל געזאָגט: דער חכם צבי ז״ל האָט איבערגעלאָזט פיר זין. זענען זיי אַלע בעלי רוח־הקודש. (ר׳ יעקב עמדי־נער) דער אשכנזי שפּאַצירט אַרום אין הימל. אָבער ער, ר׳ אפרים, איז ממש חכם עדיף מנביא מיט זיין אָפענעם רוח הקודש. ווי ס׳שטייט אין בבא בתרא י״ב, א׳. (אין מיין ספר קבוצת כתבי אגדה, עמוד ס׳, ס״א איז באַשריבן עפּעס וואונדערלעכס וואָס איז פאָרגעקומען צווישן אים און ר׳ ליבער מבאַרדיטשעוו.)

ר׳ אפרים איז געווען אַן איש מצונע. (בלוט־אָרים) ס׳איז אים שטענדיק געווען קאַלט. האָט מען בײַ אים אין הויז אויפגעבויט בענק בײַ דער וואַנט, איינע אויף דער אַנדערער, גלייך ווי אין אַ בית המרחץ, און ער פלעגט זיצן אויף דער אויבערשטער באַנק זיך צו דערוואַרעמען.

דער בעש״ט ז״ל האָט זיך אַמאָל אום ווינטער אָנגעטאָן אַ פּויערישן פּעלץ, און זיך פאַרבונדן מיט אַ שטרויענעם גאַרטל, און געגאַנגען צו ר׳ אפרימען אים משמש צו זיין. אַריינקומענדיק אין ר׳ אפרימס הויז, האָט ער אים געטראָפן ציטערן פאַר קעלט. האָט דער בעש״ט אים געזאָגט: „רבי, אפשר מעג איך איינהייצן אין גרובע אייך צו דערוואַרעמען?״ ר׳ אפרים האָט אים געענטפערט: „ס׳איז נאָר דאָ אין הויז אומצעהאַקטע קלעצער״. דער בעש״ט זאָגט ווידער: „איך קען די מלאכה״. און באַלד האָט ער זיך געשאַפן אַ זעג און אַ האַק, צעהאַקט דעם גרעבסטן קלאָץ און געמאַכט גוט וואַרעם אין הויז.

צוליב דחקות אין פרנסה איז ר׳ אפרימס רביצין געוואָרן אַ מאַרק־זיצערקע. פאַרקויפט בייגל, אויבס, בעזימער, און צוגעהאָלפן צו דער פרנסה. צופעליק איז זי אָנגעקומען פון מאַרק, און געטראָפן דעם מאַן שמועסן מיטן אורח און דערפילט די געשמאַקע וואַרימקייט אין הויז. האָט זי איבערגע־ציילט די קלעצער און געזען, אַז עס פעלט דער גרעבסטער קלאָץ (לויט איר

אָרימער הכנסה האָט עס געהייסן צופּיל מילדקייט.) — מיטאַמאָל אַזוי פּיל אָנצוהייצן? האָט זי אַן אויפגערעגטע געכאַפּט אַ בעזים אַרויסצוטרייבן דעם אורח. ווייל זי האָט פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז זיין מלאכה. ביז דער דאָזיקער רגע האָט ר' אפרים זיך נישט ווילסנדיק געמאַכט. ער האָט ווייטער געשמועסט מיטן אורח ווי מיט אַן אדם פשוט און אים געדאַנקט פאַר דעם, וואָס ער האָט אים ממש מחיה געוועזן. אָבער ווען די רביצין האָט דעם אורח געוואָלט דערלאַנגען מיטן בעזים, האָט איר ר' אפרים געזאָגט: „אויב דו וועסט אים אָנרירן וועסטו חרוב מאַכן די וועלט. זיין הייליקייט איז גרויס". און ער האָט אָנגעכאַפּט דעם אורח און איז מיט אים אַרויס פון שטוב.

דעמאָלט האָט ר' אפרים געזאָגט דעם בעש"ט: איך ווייס, אַז איר וועט זיין אַ מנהיג-ישראל. מיט אייערס אַ וואָרט, אפילו מיט אייערס אַ מחשבה רעכנט מען זיך אין הימל. בעט איך אייך נישט צו האָבן קיין תרעומות אויף מיין רביצין, ווייל זי איז פאַרביטערט פון גרויס דחקות. איר דאַרפט אָבער וויסן, אַז אפילו פון אַ שלעכט ווייב האָט מען אויך נוצן. איך בין אַמאָל אַרויפגעקומען אויפן הימל און אָנגעטראָפן דאָס בית-דין-של-מעלה דן זיין אַ יידיש נפש. איז געווען — וואָס פאַר אַן אומרעכט מען האָט אים אָנגעוויזן, אַז ער האָט אָפּגעטאָן אויף דער וועלט, האָט ער געענטפערט: „איך האָב געהאַט אַ שלעכט ווייב, און זי האָט מיך צו דעם אַלעמען געברענגט". די פמליא-של-מעלה האָט געהאַלטן ביי אָננעמען דעם תירוץ פאַר גוט. איז אָבער אָנגעקומען אַ מלאך אַ מקטרג און געפרעגט: „וואָס הייסט דאָס צו פאָלגן אַ ווייב קעגן דת"? האָב איך זיך אָנגערופן צום מלאך: „דו האָסט שוין געפּרואווט האָבן אַ שלעכט ווייב און אויסהאַלטן דעם נסיון"? דעם בית-דין-של-מעלה איז דאָס געפעלן און האָט אַרויסגעגעבן אַ פּסק, אַז דער מלאך זאָל מגולגל ווערן אין אַ מענטש און באַקומען אַ שלעכט ווייב. און ערשט נאָך זיין צוריקקומען אויף יענער וועלט, וועט מען וויסן וואָס צו טאָן מיט דעם יידישן נפש.

איך האָב געוואוסט ווי ער איז געבוירן געוואָרן און אויפגעוואַקסן, ביז ער האָט חתונה געהאַט מיט אַ שלעכט ווייב, וואָס האָט אים געמאַכט אַ לונגען-פּעלער. ער איז געווען אַ ירא שמים. איך האָב אויף אים אַכטונג געגעבן. ער האָט מיך אויך געפאָלגט און געגעבן אַ גט דעם ווייב, כדי זי זאָל נישט דאַרפן נעמען קיין חליצה. צוריק מיט צוויי וואָכן איז ער געשטאָרבן. פאַרן טויט האָב איך אים דערציילט, אַז ער איז עס געווען דער מלאך המקטרג. פאַר זיין פּטירה איז ער געווען אין אַ הויכער מדרגה. האָט ער זיך אין אַלץ דערמאָנט און מיר מודה געווען. און ער האָט מיר צוגעזאָגט, אַז מער וועט ער שוין קיין מקטרג נישט זיין, בפרט, קעגן אַ תירוץ פון אַ שלעכט ווייב. ר' אפרים האָט דערנאָך אויסגעפירט, וואָרנענדיק דעם בעש"ט אַלס שפּע-

טערער מנהיג: „איר זאָלט זען ממליץ זיין אויף יידן, ווי ווייט איר וועט קענען". זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

סיפור נומער 2

אַן ענלעכע אזהרה פאַר אַ מנהיג האָב איך געהערט פון איינעם, וואָס זיין פאָטער איז געווען אַ דינאָווער חסיד. ווען דער ייד הקדוש האָט אָנגעהויבן פאָרן צום רבין פון לובלין, האָבן זיך איינצלנע פון די לובלינער תלמידים צוגעצויגן צו אים. צווישן זיי איז אויך געווען ר' שלמה לייב לענטשנער. דערפאַר האָבן זיך די איבעריקע גדולי תלמידי לובלין אָפּגעזונדערט פון זיי. מיט אַמאָל האָט אַ לובלינער ייד געמאַכט אַ סעודת ברית מילה, האָט ער פאַרבעטן ר' שלמה לייבן אויף דער סעודה און אויך דעם רב פון דינאָוו. (דער מחבר פון ספר בני יששכר און נאָך פיל ספרים). דער ראָפּשיצער, איינער פון די גדולי תלמידי לובלין, האָט זיך דערפון דערוואוסט און געשיקט אַ שליח מיוחד צום דינאָווער רב, ער זאָל אָוועקגיין פון דער סעודה און נישט זיצן אינאיינעם מיט ר' שלמה לייבן. דער דינאָווער רב האָט נישט געפאָלגט און איז געבליבן זיצן איבער דער סעודה, כדי נישט צו פאַרשעמען ר' שלמה לייבן. דער ראָפּשיטצער האָט ווידער געשיקט זאָגן דעם דינאָווער, אַז אויב ער וועט נישט פאָלגן, וועט ער ביי אים — ביי דעם דינאָווער — צונעמען אַלע מדריגות און השגות ברוח הקודש. דער דינאָווער האָט אויף דעם געענטפערט: „איך האָב מיינע מדריגות און השגות נישט גענומען ביי קיין רבין. איך האָב זיי גלייך געצויגן פון דער גמרא".

נאָך דער סעודה איז דער דינאָווער געגאַנגען צום ראָפּשיטצער אים איבערבעטן און געזאָגט: ביי דעם נסיון פון דער עקידה שטייט „והאלקים ניסה את אברהם ויאמר אליו וגו'". הייסט עס השי"ת אַליין האָט גערעדט מיט אברהמען. אָבער ביים צוריקהאַלטן אברהמען פון שחטן יצחקן שטייט: „ויקרא אליו מלאך וגו' אל תשלח וגו'". איז דאָך קשה — נאָכדעם ווי אברהם איז אויסגעשטאַנען אַזאַ גרויסן נסיון, איז ער געוויס צוגעקומען צו אַ העכערער מדריגה ווי פריער; וואָלט זיך דאָך שענער געפּאַסט, ווען דער נסיון קומט דורך אַ מלאך און דאָס צוריקהאַלטן — דורך השי"ת אַליין? דער תירוץ איז אָבער, כדי אָפּצוראַטעווען אַ מענטשלעך לעבן איז גענוג, אַז מען הערט פון אַ מלאך, אָבער שחטן אַ מענטש טאָר מען נישט, סיידן מען הערט פון השי"ת אַליין.. די גמרא זאָגט דאָך אין בבא מציעא, נ"ח, ב': „המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים. — אַז מען פאַרשעמט אַ מענטש עפנטלעך, איז גלייך, ווי מען הרגט אים און מען פאַרגיסט זיין בלוט. קענט איר שוין פאַרשטיין, ראָפּשיטצער רב, אַז כאָטש איך האָלט אייך פאַר אַ מלאך, האָב

איך נישט געקענט פאַלגן אָוועקצוגיין אין מיטן דער סעודה, כדי נישט צו פאַרשעמען ר׳ שלמה לייבן.

דער דינאָווער רב האָט אָבער געפילט, אַז דער ראַפּשיטצער האָט נאָך אויף אים תרעומות, האָט ער מוסיף געווען: ווען השי״ת האָט זיך דאָס ערשטע מאָל באַוויזן צו משה רבינו, האָט ער אים געזאָגט: „של נעלך״ — וואַרף אַראָפּ דיין נעל (שוך) — מיינט עס, עס שטייט אין אבות פ״ב משנה י׳: „והוי זהיר בגחלתן שלא תיכוה, שנשיכתן וכו׳, ועקיצתן וכו׳, ולחישתן וכו׳״. ווייזט עס, אַז חכמים קענען ח״ו מעניש זיין אויף דריי אופנים: איינס — נשיכה, צוויי — עקיצה, דריי — לחישה. פון די ראשי תיבות — די ערשטע אותיות — פון די ווערטער פון: נשיכה, עקיצה, לחישה, שטעלט זיך צוזאַמען דאָס וואָרט „נעל״. האָט השי״ת געזאָגט צו משהן: „איך מאַך דיך איצט פאַר אַ מנהיג ישראל, פאַרלאַנג איך פון דיר, זאָלסט אָוועקוואַרפן דאָס וואָרט „נעל״, וואָס מיינט: נשיכה, עקיצה, לחישה; און נעם אויף דיר זאָלסט ח״ו קיין ייד נישט מעניש זיין.״ אַט דעמאָלט האָט זיך דער ראַפּשיטצער איבערגעבעטן מיטן דינאָווער רב ז״ל. זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל.

סיפור נומער 3

דער בעש״ט ז״ל ,נאָכן התגלות, האָט זיך אויפגעהאַלטן אין די שטעטלעך וואָס זענען אַרומגערעפאַלן אונטערן טשאַרטקאָווער קרייז. דעמאָלט איז אין טשאַרטקאָוו געווען רב, הרה״ג ר׳ הירשעלע. (דער פאָטער פון די הייליקע צוויי גאונים וקדושים: רבי ר׳ שמעלקע פון ניקלשבורג, און ר׳ פינחס פון פראַנקפורט־אַם־מיין.) די גאוני הדור פון יענער צייט האָבן געשריבן צו ר׳ הירשעלען, ער זאָל זען צו שטערן דעם בעש״ט צו באַווייזן מופתים און געבן קמיעות. ר׳ הירשעלע האָט זיך נישט וויסנדיק געמאַכט. איינמאָל איז פאַרגעקומען פאַר אים אַ שאלה פון אַ פרוי, וואָס האָט די זעלבע נאַכט געדאַרפן גיין טבילה, און ער האָט איר מתיר געווען זיך טובל זיין. ר׳ הירשעלע איז געווען פון די מארי דחושבנא. (איידער ער איז ביינאַכט איינגעשלאָפן, האָט ער אַדורכגערעכנט, וואָס ער האָט אָפּגעטאָן אַ גאַנצן טאָג). איז אים אויסגעקומען על פי דין, אַז ער איז ח״ו נכשל געוואָרן אין הוראה און נישט גוט געפּסקנט די שאלה פון דער פרוי. איז ער געלאָפן און אָנגעקלאַפּט ביי דער פרוי, און דורכן פענסטער מודיע געווען, אַז די טבילה איז קיין טבילה נישט, אַז ער האָט געהאַט אַ טעות. אָבער דער מאַן פון דער פרוי האָט אים געזאָגט, אַז ער האָט פאַרשפּעטיקט, ווייל זיי זענען זיך שוין צוזאַמענגעקומען.

ר׳ הירשעלע איז אַהיים געגאַנגען מיט גרויס עגמת נפש, און זיך גענומען באַרעכענען: וואָס פאַר אַ חטא האָט ער פון פריער, וואָס — מיטן כח פון עבירה גוררת עבירה — (איין עבירה שלעפּט צו דער צווייטער) האָט אים

געבערענגט צו דעם מכשול אין הוראה. איז ביי אים געבליבן, אַז ווייל ער האָט נישט געפאָלגט די גאוני הדור צו רודפן דעם בעש"ט, איז דאָס אים געקומען. האָט ער אויפגעוועקט דעם שמש און מיט אים באַלד ביינאַכט גע־פאָרן אין דעם שטעטל אַריין פון זיין קרייז, וואו דער בעש"ט האָט זיך דעמאָלט געפונען. אַריינקומענדיק אין בעש"טס חדר אריין האָט ער געטראָפן אַ גרויסן עולם ביי דעם בעש"ט; און געזען ווי אַ פרוי האָט זיך פאַר אים אויסגעוויינט, אַז שוין עטלעכע יאָר ווי איר מאַן האָט זי פאַרלאָזט, און זי איז פאַרבליבן אַן עגונה. דער בעש"ט האָט זיך אויפגעהויבן און איז אַרויס אין גאַס, צוגע־גאַנגען צו אַ מבוי מטונף (אַן אומריין אָרט) און צוריק אַריין אין הויז; זיך נישט געוואַשן די הענט, נאָכאַמאָל אַריינגעקוקט אין דער עגונהס קוויטל, און איר געזאָגט דעם נאָמען פונעם אָרט, וואו איר מאַן געפינט זיך. געהייסן איר פאָרן צו אים און געוואונטשן — זי זאָל מיט אים בנקל אַדורכקומען: צוריק צוזאַמענקומען זיך, אָדער זיך גטן.

ר' הירשעלען האָט דאָרט קיינער נישט געקענט. איז ער געשטאַנען אַן איבערגעשראָקענער און אַ דערשטוינטער ביי דער טיר און ביי זיך גע־טראַכט, אַז די גאונים, וואָס ווילן רודפן דעם בעש"ט, זענען דאָך גערעכט. מען זעט דאָך, אַז די מופתים זענען נישט פון דער ריינער זייט. אָבער באַלד האָט דער בעש"ט זיך געהייסן דערלאַנגען וואַסער און זיך געוואַשן די הענט. געמאַכט הויך ברכת אשר יצר, צוגעגאַנגען צו ר' הירשעלען און געזאָגט: „שלום עליכם, ר' הירשעלע טשאַרטקאָווער! אייערע עגמת נפשן פון דער נעכטיקער שאלה זענען אומזיסטע, ווייל איר האָט גוט געפסקנט". און דער בעש"ט האָט אים אויסנווייניק אָנגעוויזן אויף אַ תוספת אין דער גמרא נדה, וואָס איז די שאלה מכשיר. „און עס זאָל אייך אויך נישט וואונדערן, — האָט דער בעש"ט ממשיך געווען, — וואָס איך האָב אין מיטן קוויטל איבערגעהאַקט מיט אומריינקייט, און אַ צווייט מאָל דורכגעקוקט דאָס קוויטל אומגעוואַשן די הענט. איר דאַרפט וויסן, אַז איך האָב איר מאַן געזוכט אויף יענער וועלט און אים נישט געטראָפן: נישט אין גן עדן, נישט אין גיהנום. דערנאָך האָב איך אים אַרומגעזוכט צווישן יידן, אין אַלע הייליקע ערטער אויף דער וועלט, און נישט געפונען. האָב איך זיך געמוזט אַראָפּלאָזן אין די אומריינע ערטער פון דער וועלט. דאָרט האָב איך אים געטראָפן. ס'איז אפילו אַ גרויסע סכנה. אָבער, וואָס טוט מען מען דען נישט כדי צו ראַטעווען אַ יידיש נפש, און אויך, אַז אַ יידישע טאָכטער זאָל נישט בלייבן קיין עגונה?" ר' הירשעלע איז אַהיים געפאָרן אַ צופרידענער און פאַרזאָגט מען זאָל נישט טשעפּען דעם בעש"ט.

סיפור נומער 4

צום בעש"ט איז אַמאָל געקומען פון אַ ווייט אָרט אַ ייד אַ גרויסער עושר, וואָס האָט געפירט גרויסע מסחרים און האָט אפילו געהאַט אייגענע שיפן

אויפן ים. ער איז אָבער געווען אַ חשוכי-בנים (קינדערלאָז). האָט ער פאַר־לאַנגט פון בעש״ט, ער זאָל פאַר אים מתפלל זיין געהאָלפן צו ווערן מיט קינדער צום לעבן. דער בעש״ט האָט אים געענטפערט: איך האָב פאַר אייך אַן עצה. אָבער, ווייל עס איז אַ גרויסער נסיון, דאַרפט איר קומען אַהער מיטן ווייב; און אויב איר ביידע וועט באַשטיין אויף דעם באַדינג, וועט איר אי״ה זיכער געהאָלפן ווערן מיט קינדער צום לעבן.

דער עושר איז אַהיימגעפאָרן און איינגעשפּאַנט זיין בעסטע קאַטש און פערד, מיטגענומען זיין שמייסער און געקומען צום בעש״ט, אַ צווייט מאָל שוין, מיטן ווייב. דער בעש״ט האָט זיי געזאָגט: אויב איר ווילט האָבן קינ־דער, מוזט איר אויף אייך נעמען אָרימקייט, ממש עד ככר לחם: צו נעמען נדבות און אפילו זיין אַ מחזיר על הפתחים״. (הייזער־גייער.) דעם עושרס ווייב האָט תיכף מסכים געווען. נאָכדעם איז שוין דער עושר אויך באַשטאַנען. אַהיימפאָרנדיק האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט אין אַ שטעטל, נאָענט פון זייער שטאָט, אין אַ רייכן האָטעל. האָט דער עושר זיך דאָרט דערוואוסט, אַז זיינע שיפן זענען אונטערגעגאַנגען אויפן ים. ער האָט אויך געהערט פון די געסט אין האָטעל, אַז אין דער נאָענטער שטאָט איז געווען אַ גרויסע שריפה, און זיין — דעם עושרס — גאַנץ פאַרמעגן איז געגאַנגען צו גרונט.

אַהיים פאָרן האָט ער שוין נישט געקענט, ווייל ער איז געווען אַ בעל חוב. האָט ער אָפּגעשאַפט דעם קוטשער, פאַרקויפט די קאַטש מיט די פערד, און געמאַכט אַביסל געלט; אַריינגעצויגן זיך אין אַ קליין שטעטל, זיך געדונגען אַן אָרימע דירה, און דאָרט זיך אויפגעהאַלטן ביז דאָס ווייב האָט אים אָנגע־זאָגט די גוטע בשורה, אַז זי פילט זיך מעוברת. דעמאָלט האָט ער דאָס אי־בערגעבליבענע ביסל געלט געלאָזט ביי דעם ווייב, און ער איז אַוועק אויף דער וועלט צווישן ארחי־ופרחי, צו גיין אין די הייזער בעטלען. זיין ווייב האָט דאָ צו דער רעכטער צייט געבוירן אַ יינגל. און יידן רחמנים בני רחמנים האָבן זיי געשטיצט פון אָרימע צדקה־פושקעס. ער ווידער — דער אַמאָליקער עושר — איז פאַרגאַנגען מיט די ארחי־ופרחי אַזש טיף אין דייטשלאַנד און געווען צופרידן מיט זיין גורל: גלויבנדיק, אַז זיין ווייב אינדערהיים האָדע־וועט שוין אַ לעבעדיק קינד פון אים.

אָבער, אַמאָל אין אַ ווינטערדיקן שבת־צו־נאַכטס, וואַרעמענדיק זיך ביי דעם אויוון אין בית־המדרש, האָט זיך פון אים אַרויסגעריסן אַ טיפער קרעכץ. דער בית־המדרש שמש האָט אים געפרעגט אויף וואָס גייט דער קרעכץ. האָט ער געענטפערט, אַז עס פאַרשמעקט אים אַ פריש גלאָז טיי פון אַ סאַמאָוואַר, און אַז דערוויל האָט ער זיך דערמאָנט זיין אַמאָליקן רייכן מצב, ווען פיל

יידן האָבן ביי אים געטרונקען טיי און — ביי וואָס פאַר אַ צושטאַנד ער האַלט איצט. דעם שמש האָט איבערגענומען דאָס רחמנות. האָט ער אים גלייך געפירט צום רייכסטן מאַן פון שטאָט, אַריינגעפירט אין קיך אַריין און גע־בעטן די דינסט, זי זאָל אים געבן אַ גלאָז טיי פונעם סאַמאָוואַר. פון דער קיך איז געווען האַלב-אָפן די טיר צום סאַלאָן פונעם בעל-הבית. דער געוועזענער עושר האָט דערהערט אַ שטיל געוויין פונעם סאַלאָן. האָט ער איבערגעפרעגט דער דינסט וועגן דער סיבה פונעם געוויין. האָט זי אים איבערגעגעבן, אַז דער בעל־הבית איז זייער רייך. ער האָט אפילו אייגענע שיפן אויפן ים. ער איז, אָבער, נאָכמער אַ בעל־יסורים. ער האָט אויף דער עלטער פאַרלוירן זיין פרוי מיט צוויי עלטערע קינדער, וואָס פון זיי איז קוים געבליבן אַן אָנדענק: פון איינעם — אַ יינגל, פון צווייטן — אַ מיידל. האָט ער זיי ביידע מזווג געווען (חתונה געמאַכט) און איבערגעגעבן זיי צו פירן זיינע מסחרים. אָבער, זיי האָבן נישט קיין קינדער. איז אַזוי: אַ גאַנצע וואָך האָבן זיי נישט קיין צייט. אָבער יעדן שבת-צו-נאַכטס קומען זיי צום זיידן איבער־געבן די חשבונות, און נאָכדעם הערט זיך דאָס געוויין.

דער אורח האָט געזאָגט דער דינסט, זי זאָל מעלדן דעם בעל־הבית, אַז ער — דער אורח — קען אים העלפן. תיכף האָט אים דער בעל־הבית אַריינגערופן און דערציילט, אַז ס'האָט געטראָפן אַן אומגליק זיין איינינקל, זי קען זיך נישט מטהר זיין צו איר מאַן — דאָס צווייטע אייניקל. ווייל, נאָך יעדער טבילה במקוה, ווערט זי באַלד צוריק אומריין. קומען זיי יעדן שבת־צו־נאַכטס צו אים וויינען און בעטן, ער זאָל זיי דערלויבן זיך צו גטן. אפשר וועט זיך זייער מזל איבעראַנדערשן צום גוטן, און וועלן נישט זיין קינדערלאָז. ער האָט שוין געניצט פיל דאָקטוירים. אָבער, ער זעט נישט קיין פאַרבעסערונג. דער אורח האָט אים פאַרזיכערט, אַז דער בעש"ט פון פוילן וועט אים געוויס העלפן. מעגלעך, אָבער, אַז דער בעש"ט וועט וועלן קומען אַהער, און דאָס שמעקט מיט גרויסע הוצאות. (צו יענער צייט פלעגט דער בעש"ט אַליין אָפט צו פאָרן צו די נויט־באַדערפטיקע, כדי וואָס מער מקדש זיין שם־שמים, און וויזן די יידן, אַז השי"ת האָט אויף זיי רחמנות און הערט זיך צו צו די תפילות פון זייערע צדיקים.) דער בעל־הבית האָט גלייך געדונגען אַ בעל־עגלה וואָס זאָל פאָרן מיטן אורח דירעקט קיין מעזשיבעזש צום בעש"ט. ער האָט אויך מיטגעגעבן אַ קוויטל מיטן אורח, און אים אָנגע־זאָגט, אַז אויב דער בעש"ט איז וויליק אַליין צו קומען, וועט ער באַצאָלן פאַר דער טירחא, וויפל ער וועט וועלן.

די נסיעה פון דייטשלאַנד קיין מעזשיבעזש אויף פערד און וואָגן, לויט די פאַרצייטישע באַדינגונגען, האָט געדויערט היפּשע עטלעכע וואָכן. ווען זיי זענען געקומען קיין מעזשיבעזש, האָט דער בעש"ט געהייסן דעם בעל־

עגלה אַהיימפאָרן, און דעם אורח האָט ער אויפגעהאַלטן ביי זיך איבער שבת. תיכף שבת-צו-נאַכטס נאָך הבדלה, האָט דער בעש"ט געשאַפט מיט זיין גוי-אישן משרת, אַלעקסעי, איינצושפּאַנען זיין אייגענעם פערד און וואָגן און אויך מיטנעמען דעם אורח. ארויספאָרנדיק פון שטאָט האָט ער געהייסן אַלעקסעין אָנבינדן די לייצעס צום וואָגן, און זיך איבערדרייען מיט די פּלייצעס צו די פערד. זאָלן די פערד אַליין גיין זייער וועג. דעמאָלט האָט דער אורח געזען, ווי שטעט און דערפער בייטן זיך מיטן אויגנבליק, גלייך ווי די פערד און וואָגן וואָלטן געפלויגן אין דער לופטן. צוקומענדיק צו אַ וועלדל, נאָענט פון אַ קרעטשמע, האָבן זיך די פערד אָפּגעשטעלט. דעמאָלט האָט זיך דערהערט פון אַ שפּיץ-בוים אַ געוויין פון אַ קימפּעט-קינד. דער בעש"ט האָט געהייסן אַלעקסעין דאָ וואַרטן, און ער מיטן אורח זענען צופוס צוגעגאַנגען צו דער קרעטשמע.

דאָרט האָבן זיי געטראָפן העכער אַ מנין יידן זאָגן תהילים, און דאָס בני-בית פון קרעטשמער אין גרויס צער. לויט דעם געבאָט פון בעש"ט האָט דער אורח געפרעגט: „וואָס קומט דאָ פאָר?" האָט מען אים דערציילט, אַז די זעלבע יולדת האָט שוין עטלעכע מאָל געבוירן יינגלעך; און אַז עס איז געקומען די וואַכנאַכט (די נאַכט, וואָס אויף מאָרגן פרי דאַרף פאָרקומען דער ברית-מילה) זענען די יינגלעך געוואָרן ווי איבערגעביטן, אָפּגעמיטשעט זיך עטלעכע שעה און געשטאָרבן. דעריבער האָט דער קרעטשמער געבראַנגט פון שטאָט אַ מנין יידן זיי זאָלן אויפזיין ביי דער יולדת די גאַנצע וואַכנאַכט, לערנען און זאָגן תהילים, צו פאַרהיטן דאָס איצט-געבוירענע יינגעלע. אָבער, צום באַדויערן, האָט זיך די יולדת מיט עטלעכע מינוט פריער אומגעקוקט און געזען, אַז דאָס קינד איז ווי איבערגעביטן.

דער בעש"ט האָט געהייסן דער יולדת אויפדעקן דאָס ליילעך, וואָס איז געהאַנגען אַרום איר בעט (אַזוי איז געווען דער מנהג אין פּוילן, צו פאַרהענגען דאָס בעט פון אַ יולדת מיט אַ ליילעך. ביי פרומע יידן — ביז דרייסיק טעג, און ביי סתם יידן, על כל פנים, ביז איבערן ברית.) און געוויזן יעדערן דאָס קינד. אַלע האָבן מסכים געווען, אַז דאָס קינד האָט נישט קיין מענטשלעכע צורה. דעמאָלט האָט דער בעש"ט איבערגעגעבן דאָס קינד צום אורח און אים געזאָגט: איך גיב דיר מיט מיין שטעקן פאַר אַ שמירה. גיי צו דער פור, דאָרט וואו דו האָסט געהערט דאָס געוויין פון אַ קימפּעט-קינד אויפן שפּיץ בוים. מיט איין האַנט זאָלסטו אויפהייבן מיין שטעקן צום בוים, און מיט דער צווייטער האַנט זאָלסטו שלאָגן דאָס קינד. אַז וועסט הערן אַ רעש פונעם בוים, זאָלסטו זאָגן: „גיט מיר אָפּ מיין קינד לעבעדיק, וועל איך אייך אָפּגעבן אייערס. איך זאָג דאָס אין שליחות פון ר' ישראל בעש"ט". וועט מען דיר אָפּגעבן דאָס אמתע קינד. נאָכדעם זאָלסטו אויפזיצן אויף דער

פור און קומען מיטן קינד, אויך מיט אַלעקסעין, אַהער. מיט עטלעכע מינוט שפּעטער איז דער אורח געקומען אין קרעטשמע מיט אַ קינד אויף די הענט. דער בעש"ט האָט עס געהייסן געבן דער יולדת. זי האָט עס דערקענט, און ס'איז געוואָרן אין קרעטשמע אַ שמחה שלימה.

ווי גליקלעך האָבן זיך געפילט דער קרעטשמער מיטן בני בית, אויך דאָס גאַנצע מנין יידן, ווען זיי האָבן זיך דערוואוסט, אַז דער בעש"ט, וואָס זיי האָבן געהערט וועגן זיין שם טוב נאָר פון ווייטנס, געפינט זיך איצט צווישן זיי און האָט נאָך אָפּגעראַטעוועט דאָס קינד מיט אַזאַ וואונדערלעכן גרויסן מופת. האָבן זיי אים שטאַרק געבעטן, ער זאָל זיך פאַרהאַלטן דאָ ביי זיי ביז מאָרגן אינדערפרי איבערן ברית. דער בעש"ט האָט זיי געענטפערט: היינ־טיקע נאַכט האָב איך אַ וויכטיקן ענין צו פאַרזאָרגן און מקדש זיין מיט דעם שם שמים. איר, אָבער, זאָלט וואַרטן מאָרגן אויף מיר מיטן ברית. איך זאָג אייך צו, אַז איך וועל, אם ירצה השם, קומען צו דער צייט.

דער בעש"ט מיטן אורח זענען ווידער אויפגעזעסן אויף אלעקסעיס פורל, און די פערד זיינען ווידער געפלויגן ווי פריער, ביז זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט אין טיף דייטשלאַנד, ביי דעם הויז פונעם רייכן ייִדן. אריינקומענדיק אין הויז, האָבן זיי נאָך געטראָפן די צוויי אייניקלעך — מאַן און ווייב — וויינען ביי דעם זיידן, ווי אַלע שבת־צו־נאַכטס. אַ גרויסע שמחה האָט ארומגענומען דעם זיידן מיט די אייניקלעך, דערזעענדיק ביי זיך דעם באַקאַנטן אורח מיטן אומבאַקאַנטן בעש"ט. דער זיידע האָט געפרעגט אויפן בעל עגלה, וואָס ער האָט מיטגעשיקט. דער אורח האָט געענטפערט: „דער בעל עגלה פאָרט דאָך על פי דרך הטבע, וועט ער ערשט קומען, מסתמא, צו דער אויסגערעכנטער צייט, אָבער מיר זענען געקומען בדרך נס. מיר זענען ערשט היינטיקן תחילת אָוונט אַרויסגעפאָרן פון מעזשיבעזש, און אויך אין מיטן וועג איז געשען אַ נס. (די פּאַסירונג מיטן אָפּגעראַטעוועטן קינד).

דער בעש"ט האָט געשיקט רופן דעם שטאָט־שמש (וואָס איז אגב אויך געווען דער שמש פון חברה־קדושה און חברה־נושאים און עוסק געווען מיט קבורת מתים, איז ער ממילא נישט געווען קיין בעל־פּחד.) און אים באַפוילן אָנצינדן זיין גרויסן לאַמטערן און גיין אין באָד אַריין. אין מקוה־חדר אַריין זאָל ער מיטנעמען מיט זיך זיין — דעם בעשט"ס — שטעקן, און דאָרט זאָגן הויך: „דער בעש"ט איז דאָ אין דער היגער שטאָט און ער איז גוזר אויף אייך, איר זאָלט אַרויס פון דער היגער מקוה". דער שמש האָט געפאָלגט. אָבער, זאָגנדיק די אויבנדערמאָנטע ווערטער איז געוואָרן אַ גרויסער רעש אין מקוה־חדר און אַ קול האָט אים געענטפערט: „עס איז נאָך ווינציק פאַר ר' ישראל בעש"ט, וואָס ער האָט אונז פאַרטריבן פון פוילן, וויל ער אונז נאָך פאַרטרייבן אויך פון דייטשלאַנד?" און עס איז געוואָרן אַ גרויסער ווינט

און פאַרלאָשן דעם לאָמטערן. דער שמש האָט זיך דערשראָקן, און איז קוים מיטן לעבן אַנטלאָפן צוריק צום בעש״ט.

דעמאָלט איז דער בעש״ט שוין אַליין געגאַנגען, און מיטגענומען דעם שמש מיטן אורח. ער איז געבליבן שטיין מיטן לאָמטערן אין מקוה־חדר און געהייסן דעם שמש מיטן אורח אַראָפּגיין אין מקוה אַריין, און דער שמש זאָל מיטן בעשט״ס שטעקן געבן אַ קלאַפּ מיטן גאַנצן כח אויפן אויבערפלאַך פונעם מקוה־וואַסער. דער שמש האָט אַזוי געטאָן. האָט זיך דערהערט אַ שווערער קרעכץ פון מקוה, ווי פון אַ געהרגעטן. דער בעש״ט האָט געלויכטן מיטן לאָמטערן איבער דער מקוה, האָבן זיי געזען, אַז דאָס וואַסער איז געוואָרן רויט, ווי אַ קאָליר פון בלוט. נאָכדעם האָט דער בעש״ט געשיקט נאָכן רב פון שטאָט, אים געהייסן לאָזן אויסשעפּן די מקוה און כשרן זי מיט מילך על פי דת; און צוגעזאָגט, אַז פון איצט אָן, וועט זיך דאָס אייניקל שוין קענען מטהר זיין כדת משה וישראל און זיי וועלן האָבן קינדער צום לעבן.

דער זיידע האָט געפרעגט: „וויפל דאַרף איך געבן פאַר דער טירחא?״ האָט דער בעש״ט געענטפערט: „מיר קומט גאָר נישט. איך בין געפאָרן לשם שמים, מרבה צו זיין כבוד שמים. נאָר דעם אורח דאַרפט איר באַלוינען.״ — „וויפל זאָל איך אים געבן?״ פרעגט דער זיידע. דער בעש״ט ענטפערט: „איר דאַרפט אים אָפּגעבן זיינס. איר האַנדלט דאָך אויך מיט אַרויסציען דערטרונקענע שיפן פונעם ים, און צוריק מיט אַ צייט האָט איר אַרויסגעצויגן צוויי שיפן פול מיט סחורות, און געמאַכט פון זיי אַ הון רב. זיי זענען דעם אורחס. שלאָגט אייך אָפּ די הוצאות און דאָס איבעריקע גיט אים אָפּ״. דער זיידע ענטפערט: „רבי, איך וועל זיין מילדער. די הוצאות וועל איך ליידן. איך וועל נאָך אים צוגעבן אַלע פאַרדינסטן, וואָס איך האָב פאַרדינט מיט זיין געלט״. און טאַקע באַלד האָט דער זיידע באַפוילן די אייניקלעך אַרויסצוגעבן דעם חשבון פון די ביכער, און אויפן אָרט אויסגעצאָלט דעם אורח מיט מזומן געלט. דער בעש״ט מיטן אורח, רב, שמש, זיידע און אייניקלעך, האָבן אינאיינעם געגעסן אַ פריילעכע מלוה־מלכה. דער בעש״ט האָט זיך אָפּגעזעגנט און איז נאָך אָנגעקומען אין צייט אין קרעטשמע אַריין אויפן ברית. דער קרעטשמער, דער זיידע און אייניקלעך, אויך דער אורח זענען מיטאַמאָל געהאָלפן געוואָרן דורך די תפילות פונעם בעש״ט זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל.

סיפור נומער 5

דער בעש״ט האָט אַמאָל מיטגענומען אַביסל בראַנפן און איז אַרויסגעגאַנגען שפּאַצירן אין אַ וואַלד מיט דער חבריא קדישא. דאָרט האָט ער געטרונקען לחיים מיט דער חבריא און געהייסן איינעם פון זיי צוגיין צו אַ

לאָך פון אַ בוים און זאָגן: „עס קומט דעם דזשאַד אויך אַביסל בראָנפן". נאָכדעם האָט ער דערציילט דער חבריא: ס'איז אַמאָל געווען אַ ייד אַן עושר, וואָס האָט געהאַט אַ בת יחידה. איז ער געפאָרן אין אַ ישיבה אַריין, אויס־געקליבן דעם בעסטן ישיבה בחור און אים גענומען פאַר אַן איידעם. אַז דער עושר איז שוואַך געוואָרן פון עלטערקייט, האָט ער געבעטן דעם איידעם: ער זאָל אַלע טאָג אָפּרייסן זיך פון לערנען אויף עטלעכע שעה, און צו העלפן זיין ווייב — די בת יחידה — אין זייער גרויסן מאַניפאַקטור-האַנדל. ביסלעכ־ווייז האָט זיך דער איידעם אָפּגעריסן פונעם לערנען. אַז דער שווער איז נעדר געוואָרן, האָט זיך דער איידעם שוין אינגאַנצן אַריינגעטאָן אין האַנדל. די סחורות פלעגן אַריינקומען דורך באַשטעלונגען פון אַ מאָסקווער פאַבריקאַנט, אַ קאַצאַפּ, וואָס האָט אויך נאָר געהאַט אַ בת יחידה — אַ געלערנטע, וואָס האָט געפירט די חשבונות פון די פאַבריק-באַשטעלונגען. אַז עס איז געקומען די צייט פון אָפּרעכענען זיך מיטן פאַבריקאַנט, איז דער איידעם געפאָרן קיין מאָסקווע זיך אָפּרעכענען. דאָרט האָט זיך די בת־יחידה אין אים פאַרליבט און אים נישט געלאָזט אַהיימפאָרן. די יידישע בת־יחידה האָט אָנגעפרעגט ביי דעם קאַצאַפּס טאָכטער אויף איר מאַן. האָט זי געענטפערט, אַז ער האָט געמוזט אויפן וועג אומקומען; און פאַר רחמנות אויף אַ יונגער אלמנה מיט יתומים, שענקט זי איר אַלע ביז איצטיקע חובות, און וועט איר אויך צושיקן פרישע באַשטעלונגען אויף אַ גאַר ביליקער פּרייז, אונטער דעם חשבון וואָס זי רעכנט אַלע סוחרים.

די כלומרשטע אלמנה האָט זיך צו ביסלעך צוגעוואוינט צו איר לאַגע. פון טאָג צו טאָג איז זי רייכער געוואָרן, און מגדל געווען די קינדער אויפן בעסטן יידישן אופן. דער יונגערמאַן אין מאָסקווע איז געווען צופרידן פון דער קאַצאַפּקע און מיט איר געהאַט צוויי קינדער. מיט דער צייט איז ער אין אַן אָוונט אַרויסגעגאַנגען אין זיין שפּאַציר־גאָרטן איינער אַליין, און דער־הערט אַ שטיל יאָמערלעך קול פון צווישן דיביימער. איז ער נאָכגעגאַנגען נאָכן קול און געטראָפן גאָר אַן אַלטן דזשאַד, וואָס איז געווען שטאַרק פאַר־טאָן אין וויינען און פון זיין מויל זענען אַרויסגערעדט געוואָרן יידישע תפילות פון יום-כפור ביינאַכט. איז דעם יונגערמאַנס האַרץ צעבראָכן געוואָרן. האָט ער געפרעגט ביי דעם דזשאַד וועגן דער סיבה פון זיין וויינען. דער לעצטער האָט געענטפערט, אַז ער האָט זיך אַמאָל געשמדט. איצט האָט ער חרטה. נאָר ווייל ער ווייסט, אַז איצט זענען יידן פאַרזאַמלט אין די שולן צו כל נדרי, און ער קען נישט קומען אַהין, (כדי נישט צו ברענגען אויף יידן קיין אומגליק, אויב דער פּראַוואָסלאַוונער סינאָד פון מאָסקווע וועט זיך דערפון דערוויסן.) וויינט ער זיך אויס דאָס האַרץ פאַרן רבונו של עולם, און נעמט אויף זיך פון איצט אָן צו ווערן צוריק אַ ייד, וואָס עס זאָל מיט אים נישט פאַרקומען. דער

יונגערמאַן האָט זיך אויך צעוויינט מיט ביטערקייט און דערציילט פאַרן דזשאַד, וואָס מיט אים איז פאָרגעקומען. דער דזשאַד האָט אים געעצהט, ער זאָל שוין נישט אַריינגיין אין הויז, נאָר אַנטלויפן (צוריק אַהיים צווישן יידן) דורך אַ הינטער־טירל פונעם סאַד און שפּאַציר־גאָרטן.

דער יונגערמאַן האָט ביי זיך געהאַט אַ היפּשע סומע געלט. איז ער צוריק־געפאָרן צום יידישן ווייב אַהיים און האָט פאַר איר אויסגעטראַכט, אַז ער איז פאַרוואָרפן געוואָרן אין אַ ווייטער מדינה, און האָט דאָרט פיל פיל געזינדיקט. וויל ער איצט ווערן אַ בעל תשובה. זאָל זי אים נישט שטערן אין זיין תשובה. איז ער אַ גאַנצע וואָך געזעסן אין בית־המדרש, געדאַוונט און געלערנט, גע־שלאָפן אויף אַ הוילער באַנק און אונטערגעלייגט אַ שטיין צוקאָפּנס. נאָר פרייטיק פלעגט ער גיין אין מקוה אַריין. דאָרט האָט ער געביטן די וועש און דערנאָך אויף שבת געגאַנגען אַהיים.

די קאַצאַפּקע האָט אָבער נישט גערוט. אין געהיים איז זי געקומען אין זיין היים־שטאָט און אים באַגעגנט פרייטאָג צוריקגייענדיק פון דער מקוה. האָט זי אים איינגעלאָדן צו אַ דין־תורה, אין געהיים, ביי דעם שטאָט־רב. ביי דעם רב האָט זי אַלץ דערציילט און געזאָגט, אַז זי וועט נישט שווייגן. אויך, האָט זי פאַרזיכערט, אַז זי איז וויליק זיך מגייר צו זיין צוזאַמען מיט אירע צוויי קינדער און זי וועט געבן דעם יידישן ווייב וויפיל זי וועט וועלן פאַר נעמען אַ גט. דערנאָך וויל זי אַריינפאָרן אין אַ צווייט יידיש שטעטל און פירן מיט אים אַן עפנטלעך יידיש לעבן מיט אַלע פרטים. דער רב האָט גע־רופן דאָס יידישע ווייב און איר געגעבן צו פאַרשטיין, אַז זי האָט קיין אַנדערע ברירה נישט — נאָר צונעמען אַ גט. כדי עס זאָל נישט אַרויסקומען אין דער עפנטלעכקייט און זי זאָל נישט ווערן צו שאַנד מיט אירע געראָטענע יידישע קינדער. די קאַצאַפּקע האָט איר געגעבן פיל געלט — זי זאָל קענען חתונה מאַכן אירע קינדער בכבוד והרחבה, — און זי איז איינגעגאַנגען צו נעמען אַ גט.

די קאַצאַפּקע מיט די קינדער האָבן זיך מגייר געווען. דער יונגערמאַן האָט מיט איר חתונה געהאַט כדת משה וישראל, זיך אַריינגעצויגן אין אַ קליין יידיש שטעטל, וואו קיינער האָט זיי נישט געקענט, און געפירט אַ יידיש לעבן. דער אַלטער קאַצאַפּ מיט זיין אַלטער פרוי האָבן זיך אין געהיים דערפון דערוואוסט, האָבן זיי ליקווידירט די פאַבריק אין מאַסקווע, זיך אויך מגייר געווען, און גע־קומען אין דעם שטעטל אַריין און אויסגעפירט זייער וועלט מיט אַ יידיש לעבן ביי די יידישע קינדער און אייניקלעך.

נאָכדעם האָט דער בעש״ט אויסגעפירט צו דער חבריא: „דער דזשאַד איז מגולגל געוואָרן אין דעם לאָך פון דעם בוים. אַז דער בוים פלעגט זיך טאָן אַ שאָקל, פלעגט דער דזשאַד פילן צער, גלייך ווי מען וואַרפט אים אין כף־הקלע. אַז ס׳האָט זיך אָפּגעריסן אַ בלעטל, ווער שמועסט נאָך אַ צווייג פונעם

בוים, האָט ער געפּילט צער מיתה. נו!, ווי זאָגט איר, חבריא קדישא? דאַכט זיך, אַז נאָכדעם ווי דער דזשאַד האָט געבּרענגט אַ ייד צו אמתער תשובה און גורם געווען ס׳זאָלן זיך מגייר זיין פינף גרים, קומט אים שוין צו האָבן אַ תיקון. טרינקט זשע לחיים און ווינטשט אים אַ תיקון נשמה בגוף ונפש״.

סיפור נומער 6

דער זלאָטשעווער מגיד — רבי ר׳ מעכעלע — איז נאָך געווען רבי און מוכיח (מוסר-זאָגער), איידער ער איז נתקרב געוואָרן צום בעש״ט. אַמאָל איז צו אים געקומען אַ ייד אַ סוחר, אַרויסנעמען אַ תשובה אויף דעם, וואָס ער האָט פרייטאָג פאַרשפּעטיקט און איז אַריינגעקומען מיטן וואָגן סחורה אין שטאָט אַריין נאָך ליכט-בענטשן. ר׳ מעכעלע האָט אים געהייסן פאַסטן פערציק תעניתים און טאָן נאָך סיגופים. דער בעל-תשובה האָט אָנגעהויבן פאַסטן און געפּילט, אַז ער קען נישט אויסהאַלטן די סיגופים. דערוויל איז געקומען דער בעש״ט אין דער סביבה פונעם בעל-תשובה. דער לעצטער האָט זיך פאַר אים פאַרטרויט. האָט דער בעש״ט אים געהייסן אַריינטראָגן פרייטאָג בייטאָג אַ האַלב פונט חלבנע ליכט אין שול אַריין — דאָס וועט זיין זיין תיקון. דער ייד האָט פרייטאָג אַריינגעטראָגן די ליכט אין שול אַריין און אויפגעהאַנגען זיי אויף אַ הענגל-לייכטער. אים אין די אויגן איז אַ כלב אַריין אין שול, איז אונטערגעשפּרונגען און אַראָפּגעכאַפּט די ליכט און זיי אויפגעגעסן. דער בעל-תשובה איז אַ צווייט מאָל געקומען צום בעש״ט מיט אַ צעבראָכן האַרץ, ווייל דאָס מיינט, אַז מען האָט אין הימל נישט אָנגענומען זיין תשובה. דער בעש״ט האָט אים געהייסן דעם צווייטן פרייטאָג ווידער געבן אַ האַלב פונט ליכט און צוגעזאָגט, אַז קיין כלב וועט עס שוין נישט אויסכאַפּן. און אויסגעפירט האָט דער בעש״ט, אַז דאָס ערשטע מאָל, וואָס דער כלב האָט אויסגעכאַפּט די ליכט, איז געווען די סיבה, וואָס ר׳ מעכעלע האָט זיך דער־וואוסט פונעם גרינגן תיקון תשובה זיינעם און האָט געהאַט דערפון חולשת־הדעת. דער בעש״ט האָט באַפוילן צו זאָגן ר׳ מעכעלען: „אַ ייד וואָס האָט נאָך ביי זיין לעבן נישט עובר געווען קיין עבירה, קען נישט פילן דאָס שבירות־הלב פון חרטה, וואָס אַ ייד האָט נאָכן עובר זיין אַן עבירה. ווי אַזוי זשע קען ער זיך אונטערנעמען אַרויסצוגעבן תיקוני-תשובה? דער בעל-תשובה האָט שוין מיט זיין שבירות־הלב אַלץ מתקן געווען.

סיפור נומער 7

ר׳ הירשל בראָון פון טישוויץ, ד׳ ינקום דמו, האָט מיר דערציילט וואָס ער האָט געהערט פונעם קאַלישינער רבין — אַ זון פון ר׳ מאיר שלום ז״ל — דערציילן ביי אַ סעודת מלוה־מלכה. ר׳ מעכעלע האָט געהאַט אַן אייגענע

פערד און בודקע מיט אַ שטענדיקן בעל־עגלה, און אַרומגעפאָרן מעיר לעיר מוסר זאָגן. דער בעש״ט האָט אים געוואָלט צוציען צו זיך — אים אויסצו־לערנען זיין דרך אין עבודות ד׳. איז ער נאָכגעפאָרן ר׳ מעכעלען, כדי זיך מיט אים צו באַגעגענען. אָבער, ר׳ מעכעלע האָט אים אויסגעמיטן, האָט דער בעש״ט מתפלל געווען: ר׳ מעכעלע זאָל פאַרבלאָנדזשען אין אַ וואַלד, און אַזוי איז געווען. ר׳ מעכעלעס בעל-עגלה איז אין אַ וואַלד פאַרפאָרן אין אַ שמאָלן וואַלד־וועגל, און איז אַזוי געפאָרן אין דעם שמאָלן וועגל איבער אַ מעת לעת, ביז דאָס וועגל האָט זיך אויסגעלאָזט. דער בעל־עגלה האָט גע־פרעגט ר׳ מעכעלען: „וואָס וועלן מיר ווייטער טאָן? נישט מיר, נישט, להב־דיל, דאָס פערד האָבן וואָס צו עסן און טרינקען״. ר׳ מעכעלע האָט אים גע-שטאַרקט און געזאָגט: „הכל בידי שמים, והבוטח בד׳ חסד יסובבנהו — אַלץ קומט פון השם-יתברכס רצון, און אַז מען האָט אין אים בטחון, העלפט ער ארויס מיט זיינע גוטע חסדים.

אין דער רגע האָט זיך דערהערט פון ווייטנס דאָס אָנקומען פון אַ צווייי־טער פערד און בודקע. אַז די לעצטע איז צוגעקומען, איז אַ ייד אַראָפּגע־גאַנגען פון איר און געזאָגט ר׳ מעכעלען: איך בין ישראל בעש״ט. אויב איר ווילט, וועל איך גוזר זיין אויפן שר של יער, (דער מלאך וואָס האָט צו שאַפן איבער די וועלדער), ער זאָל פאַר אונז עפענען אַ וועג אַרויסצוקומען אויפן טראַקט״. ר׳ מעכעלע האָט געענטפערט: „מיט דעם וועט איר מיך נישט נעמען, ווייל מיין טאַטע — ר׳ יצחק דראָביטשער — קען אויך דאָס זעלבע״. אָבער, באַלד האָבן זיך די ביימער צוזאַמענגעדריקט, און עס איז געוואָרן אַן אָפענער וועג נאָענט צום טראַקט. ר׳ מעכעלע איז גלייך אַדורכגעפאָרן, אָבער, דער בעש״ט איז נאָך פאַרבליבן אין וואַלד, כלומרשט, צו פאַרפּאַסען דאָס פערד.

ר׳ מעכעלע האָט זיך אָפּגעשטעלט ביי דער ערשטער קרעטשמע, דער קרעטשמער, אַ מכניס־אורח און אַ תלמיד־חכם, האָט אים מקבל געווען בכבוד גדול און אַריינגעפירט אין בעסטן חדר, וואָס איז אויך געווען דאָס עקסטע חדר אין קרעטשמע, ער האָט אויך געגעבן דעם פערד צו עסן און געגרייט אַ סעודה פאַרן רבין מיט זיין בעל-עגלה. שפּעטער מיט אַ שעה איז צוגעפאָרן דער בעש״ט צו דער זעלבער קרעטשמע. דער קרעטשמער האָט אים אויך אָנערקענט פאַר אַ גרויסן רבין און אים איבערגעגעבן דאָס צווייטע בעסטע חדר נאָכן ערשטן; און אים געבעטן מוחל צו זיין דאָס, וואָס ער וועט מוזן אַדורכגיין זיין חדר, ווען ער וועט באַדינען דעם ערשטן רבין. אַ גאַנצן טאָג האָט דער קרעטשמער מיטן ווייב און קינדער באַדינט די צוויי אורחים.

אוונט צו האָט דעם קרעטשמערס ווייב אָנגעהויבן גיין צו קינד. די אויף גיך גערופענע באָבע האָט, אָבער, אָנערקענט, אַז דאָס קינד גייט נישט מיטן

ריכטיקן געבורט און געהייסן פאָרן אין שטאָט אַריין ברענגען אַן אַקאָשאַר־דאָקטער. איז אין הויז צווישן די קינדער געוואָרן אַ גרויס יאָמערייִ. איז דער קרעטשמער אַריינגעלאָפן צום ערשטן אָנגעקומענעם רבין און געבעטן: ער זאָל מתפלל זיין פאַר זיין ווייב. דער רבי — ר׳ מעכעלע — האָט אים גע־ענטפערט: „איר דאַרפט נישט פאָרן נאָך קיין קיין דאָקטער, נאָר אַריינ־ברענגען די יולדת מיטן בעט אין מיין חדר אַריין, וועט זי אי״ה באַלד גע־האָלפן ווערן״. דער קרעטשמער האָט דאָך געמוזט אַדורכגיין דעם צווייטן רבינס חדר, האָט אים דער לעצטער געפרעגט: „וואָס האָט אייך געענטפערט דער רבי?״ דער קרעטשמער האָט אים דערציילט, אַז ער הייסט אַריינברענגען די יולדת מיטן בעט צו אים אין חדר. האָט אים דער צווייטער געזאָגט: „ניט צו אים אין חדר, נאָר אין מיין חדר אַריין זאָלט איר די יולדת מיטן בעט אַריינברענגען. איך בין דער בעש״ט. גייט אַריין צום רבין פונעם ערשטן חדר און זאָגט אים אין מיין נאָמען, אַז דער רבי פונעם צווייטן חדר האָט היינט געהערט די שירה פון קדושה פונעם מויל פון די מלאכים אין הימל״. באין ברירה איז דער קרעטשמער געוואָרן דער שליח און איבערגעגעבן די ווערטער דעם רבין פון ערשטן חדר. דער לעצטער האָט אָבער אָפּגעענטפערט: גייט, זאָגט אים, אַז אויך איך האָב היינט געהערט די שירת הקדושה פון די מלאכימס מויל״.

אַ צעטומלטער איז דער קרעטשמער אַריין צום בעש״ט, און מיט אַ געוויין אים געזאָגט: „אויב איר ביידע זענט צווישן אייך נישט שוה בשוה — נישט אויסגעגליכט איינער מיטן צווייטן — וואָס בין איך מיטן ווייב און קינדער שולדיק״. דער בעש״ט האָט אים באַרואיקט און געזאָגט: גייט נאָך אַ מאָל אַריין צום רבין פון ערשטן חדר און זאָגט אים: „דער רבי פון צווייטן חדר הערט אַלע טאָג די שירה פון די מלאכים, אָבער, איר האָט נאָר געהערט היינט, ווייל איר האָט געדאַווענט מיט אים אונטער איין דאַך, און איר זענט אַ גרויסער צדיק, און איר האָט אָפענע אויערן, האָט איר אויך געהערט. אַז איר וועט אים דאָס זאָגן וועט ער שוין מסכים זיין אַריינצוברענגען די יולדת אין מיין חדר אַריין״. אַז ר׳ מעכעלע האָט דאָס געהערט, האָט ער מודה געווען על האמת, און איז גלייך אַריינגעגאַנגען אין צווייטן חדר, און געבעטן דעם בעש״ט צוצונעמען אים צו זיך פאַר אַ תלמיד, און אים אויסלערנען דעם נייעם דרך אין עבודות ד׳ בדבקות ואהבה. די יולדת איז איבערגעטראָגן גע־וואָרן מיטן בעטל אין בעשט״ס חדר אַריין, און איז גלייך געהאָלפן געוואָרן. זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

סיפור נומער 8

דער צווייטער הוסיאַטינער רבי — וואָס איז נפטר געוואָרן אין תל־אביב

— איז אַמאָל שבת־צו־נאַכטס אַדורכגעגאַנגען (אין ווין) דאָס חדר, וואו חסי־דים זענען געזעסן אינאיינעם ביי מלוה-מלכה און געשוויגן. האָט ער זיי איבערגעפרעגט, פאַר וואָס זיי זינגען נישט קיין זמירות און שמועסן אויך נישט פון צדיקים. האָבן זיי געענטפערט: מיר וואַרטן ביז עמיצער פון אונדז, וועט זיך דערמאָנען אַ מעשה פון בעש״ט. האָט זיך אדומו״ר זללה״ה אָפּגע־רופן: איך וועל אייך דערציילן אַ מעשה פון בעש״ט. ער איז אַמאָל געווען אין בראָד אום סוכות. איז ער דעם ערשטן טאָג סוכות אינדערפרי געגאַנגען פון מקוה, און זיך באַגעגנט מיט ר׳ חיים סאַנצער. — איינער פון די גדולי חכמי־הקלויז פון בראָד. — ר׳ חיים איז ערשט געגאַנגען אין מקוה אַריין. דער בעש״ט האָט אים אָפּגעשטעלט און אים געזאָגט: „ר׳ חיים, וואָס האָט איר צו מיר, וואָס איר האָט נעכטן ביינאַכט גערעדט אויף מיר אין אייער סוכה?״ ר׳ חיים האָט אים געענטפערט: „אין סוכה איז נישט געווען מער ווי איך מיט מיין זון. ווער זשע האָט אייך דערציילט? איז דאָך נאָר — אַ מלאך. איז, אויב, אַ מלאך מעג דערציילן לשון־הרע, האָב איך געמעגט רעדן לשון הרע״. האָט אים דער בעש״ט געזאָגט: „טאַקע דער מלאך, וואָס איז באַשאַפן געוואָרן פון אייער לשון הרע, איז געקומען ביי מיר בעטן אַ תיקון.״ פון דעמאָלט אָן איז ר׳ חיים נתקרב געוואָרן צום בעש״ט.

סיפור נומער 9

ר׳ יעקב יוסף הכהן זללה״ה — דער מחבר פון ספר הקדוש תולדות און נאָך ספרים — ווי אַזוי ער איז נתקרב געוואָרן צום בעש״ט, דערציילט זיך צווישן חסידים וועגן דעם צוויי נוסחאות. דער ערשטער נוסח איז: ווען דער בעש״ט האָט געוואָלט דעם תולדות צוציען צו זיך פאַר אַ תלמיד, האָט ער געשריבן אַ בריוו צו ר׳ יעקב יוספס שווער, וואָס איז דעמאָלט געווען אַ פרנס חודש אין זיין שטעטל, אַז ער וויל קומען אין שטעטל אַריין אויף שבת. נישט וואַרטנדיק אויף קיין ענטפער פונעם פרנס, איז ער גלייך צוגעפאָרן צום פרנס חודשס הויז. אַריינקומענדיק אינעם הויז האָט ער גלייך געפרעגט דעם פרנס: „וואו איז אייער איידעם?״ דער פרנס, אָן איבערגעשראָקענער, האָט געשוויגן. דער פרנס אַלס אַ גרויסער עושר האָט אויסגעקליבן זיין איידעם פון אַ גרויסער ישיבה אַלס דעם בעסטן ישיבה בחור און אַן עילוי, און האָט פון אים זייער געהאַלטן, אַזוי, אַז דערהאַלטנדיק דעם בריוו פון בעש״ט, האָט דער פרנס אָנגעפרעגט ביי דעם איידעם, צי ער זאָל אויפנעמען דעם בעש״ט בכבוד. — אין יענער צייט האָט דער בעש״ט געהאַט פיל מתנגדים קעגן זיך. — דער איידעם האָט געהייסן וואַרטן אויף אַ תשובה איבער דער נאַכט. דער שווער האָט געגלויבט, אַז זיין איידעם, אַלס גרויסער תלמיד־חכם און ירא־שמים, וועט מאַכן ביינאַכט אַ שאלת־חלום. אינדערפרי האָט דער איי־

דעם געגנטפערט: „מען האָט מיר געזאָגט: „אל תביט אל מראהו״, דאָס מיינט — מען טאָר נישט אָנקוקן זיין פּנים.

נישט קענענדיק זיך דערוואַרטן אויף דעם פּרנסעס תשובה, איז דער בעש״ט אַליין געגאַנגען מחדר לחדר, ביז ער איז אַריינגעקומען אינעם אייי־דעמס חדר. דער אײדעם, ווידער, האָט איינגעבויגן זיין קאָפּ אין בעט אַריין מיטן פּנים אַראָפּ, כדי נישט צו זען דעם בעש״טס צורה. דער פּרנס מיט אַלע מענטשן וואָס זענען געווען אין הויז זענען נאָכגעגאַנגען דעם בעש״ט, פאַר נייגיריקייט וועגן, צו זען ווי אַזוי עס וועט פאָרקומען דער קבלת־פּנים. ווי דערשטוינט זענען זיי, אָבער, געוואָרן הערנדיק דעם בעש״ט זאָגן צום איידעם: „יונגערמאַן! איך בין געקומען ראַטעווען דיין נשמה. דו האָסט אַ מלאך, אַ מגיד, וואָס לערנט מיט דיר יעדע נאַכט. אָבער, דאַרפסט וויסן פון וואַנען דער מגיד איז צו דיר געקומען. איך בין דיר מגלה סוד. ווען דו ביסט נאָך געווען גאָר יונג, איידער ביסט אַריין אין ישיבה, האָסטו מיט אַ חבר געלערנט בהתבודדות אויפן שול־בוידעם אַ שיעור קבוע. איינמאָל האָסטו אַ פראַגע געטאָן דיין חבר: „פאַרוואָס האָב איך היינט נישט געהערט דאָס בת־קול?״ דיין חבר האָט דיך דעמאָלט פאַרוואונדערט אָנגעקוקט און געזאָגט: „וואָס מיר בת-קול, ווען בת־קול, ביזטו געוואָרן ח״ו משוגע?״ דו האָסט אים, אָבער, געענטפערט בתמימות: „ס׳שטייט אין אבות — פרק שנו חכמים, משנה ב׳: בכל יום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. — יעדן טאָג גייט אַרויס אַ בת־קול פונעם באַרג סיני (וואָס אויף אים האָט זיך השי״ת אַנטפּלעקט צו די יידן און זיי געגעבן די תורה,) און רופט אויס: ווי צו די מענטשן, וואָס פאַרשעמען די תורה. — און אַז עס שטייט אַזוי אין דער משנה, איז עס דאָך אמת. טאָ, באַדאַרף דאָך עס עמיצער הערן״.

ביז דעמאָלט האָסטו געמיינט, אַז יעדער ייד הערט דאָס בת-קול. פון דעמאָלט אָן האָסטו פאַרשטאַנען, אַז הערן דאָס בת־קול איז אַ מדריגה, און אַז דיין חבר האָלט נאָך נישט דערביי. אָבער, דו, ביסט שוין אַ בעל־מדריגה — ביסטו אַריינגעפאַלן אין התנשאות, זיך אָפּגעטיילט פונעם חבר. די זעלבע נאַכט האָט דיין מלאך, דער מגיד, אָנגעהויבן מיט דיר לערנען. דאַרפסטו באַרעכענען: די משנה זאָגט אין אבות — פרק ד׳, משנה י״ג: „כל העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד, והעובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד, — פון יעדער מצוה ווערט באַשאַפן אַ הייליקער מלאך, אָבער פון אַן עבירה — רחמנא ליצלן — ווערט באַשאַפן אַ מלאך-חבלה פון סיטרא אחרא.— פון דער קליפּה פון גאוה קומט אַרויס דיין מגיד און רעדט דיר איין, אַז האָסט זוכה געווען צו אַ מלאך אַ מגיד, גלייך ווי דער הייליקער בית יוסף. — וואָס האָט פון זיין מגידס תורות מחבר געווען דאָס הייליקע ספר „מגיד מישרים״.—

איצט, קענסטו פֿאַרשטיין, פֿאַר וואָס דיין מגיד האָט דיר געזאָגט אויף מיר „אל תביט אל מראהו". יונגערמאַן! הויב זשע אויף דיין קאָפּ און קוק דווקא אָן מיין צורה. געדענקסט געוויס די גמרא אין חגיגה ה' ב', און דאָרט אויך אין מהרש"א: „המקבל פני חכם כמקבל פני שכינה". — עס איז אַ זכות איינצוקוקן זיך אין צלם אלקים, וואָס שיינט אויפֿן פּנים פֿון אַ חכם, אַ צדיק אמת. וועל איך פֿון דיר די קליפּה גליך פֿאַרטרייבן און דיך לערנען מיין נייעם דרך אין עבֿודות ד'. איז, אויב דו וועסט זוכה זיין, וועלן צו דיר קומען מלאכים מסיטרא דקדושה.

וויסנדיק ביי זיך, אַז אַלץ וואָס דער בעש"ט האָט געזאָגט איז אמת, האָט ר' יעקב יוסף אויפֿגעהויבן דעם קאָפּ, צוגעגאַנגען צום בעש"ט, און געגעבן אים שלום־עליכם מיט גרויס הכנעה, און אויך געבעטן ער זאָל אים צונעמען פֿאַר אַ תלמיד. דער בעש"ט האָט אים געשטאַרקט און געזאָגט: ווייל מען האָט אין הימל רחמנות געהאַט אויף דיין יראת־שמים, האָט מען נאָר געגעבן דעם חלק הרע שליטה צוצושיקן צו דיר אַ מגיד פֿון קליפּת נוגה, וואָס פֿאַר אַ צדיק־אמת איז גרינג פֿון דאָרט מברר צו זיין דעם חלק הטוב. ממילא, זייענדיק פֿון היינט אָן מיינס אַ תלמיד, וועט דיר גרינגער זיין צוצוקומען צום שלימות הטוב והאמת.

אָבער פֿונעם אַלטן טישעוויצער רבֿ, ר' שמשון מרדכי יוסף גלאַנץ ז"ל, האָב איך געהערט אַ צווייטן נוסח: אַז ר' יעקב־יוסף האָט זיך געהאַלטן אין התנגדות צום בעש"ט אויך אין די שפּעטערע יאָרן, ווען ער איז שוין געווען שאַריגראָדער רבֿ. אָבער מיט דער צייט האָט אַ שאַריגראָדער עושר זיך משדך געווען מיט אַ מעזשיבעזשער גבֿיר. די חתונה איז געווען אין מעזשיבעזש. דער שאַריגראָדער מחותן האָט מיטגענומען מיט זיך דעם רבֿ. דער מעזשיבעזשער מחותן האָט דעם רבֿ מקבל געווען בכבֿוד גדול, ווי ס'קומט אַזאַ גרויסן גאון. אים אָפּגעגעבן אַ באַזונדער חדר פֿול מיט ספֿרים, כדי ער זאָל זיך האָבן מיט וואָס צו פֿאַרנעמען, ביז די מחותנים און געבעטענע געסט וועלן זיך צוזאַמענקומען און פֿירן חתן־כלה צו דער חופּה. דער מעזשיבעזשער מחותן האָט אויך פֿאַרבעטן דעם בעש"ט אויף דער חתונה און אים געזעצט לעבן חתן אויבנאָן. דער בעש"ט האָט באַלד אָנגעהויבן צו דערציילן מעשיות, וואָס האָבן צוגעצויגן די הערצער פֿון אַלע מחותנים און געסט, אַזוי, אַז קיינער האָט נישט פֿאַרזוכט פֿון די חתונה־מאכלים און משקאות. זיי האָבן כמעט פֿאַרגעסן אין דער חתונה. איז דעם שאַריגראָדער רבֿ געוואָרן לאַנגווייליק צו זיצן אַליין אין זיין חדר. איז ער צוגעגאַנגען צום נאָענטן הויז, וואו ס'איז פֿאַרגעקומען דער קבלת־פּנים פֿונעם חתן, און זיך אַנידערגעשטעלט אין אַ זייט פֿונעם פֿענצטער אַזוי, אַז ער זאָל הערן וואָס אין הויז קומט פֿאָר און ער זאָל נישט באַמערקט ווערן.

דער בעש״ט האָט אים אָבער דערפילט ברוח הקודש, און איבערגעהאַקט דאָס דערציילן די מעשיות און געזאָגט הויך, כדי דער שאַריגראָדער רב זאָל דערהערן אונטערן פענצטער: „שאַריגראָדער מחותנים! איר האָט אַ רב, איז ער אַ גרויסער ירא שמים אויך אַ גרויסער גאון. ער איז אָבער אַ קפדן, היינטיקן פאַר פסח האָט ער זיך אַ שטאַרק־צעטראָגענער אַרומגעדרייט אויפן שול־הויף, ווייל ער האָט זיך צוגעגרייט אַ שאַרפן פילפול צו זאָגן פאַר די שטאָט־לומדים אין דער שבת־הגדולדיקער דרשה. אינמיטן האָט אים אָנגעכאַפּט אַ שטאַרקער דאָרשט. פונקט איז אַדורכגעגאַנגען אַ וואַסערטרעגער מיט צוויי קאַנען וואַסער אויף די פּלייצעס. דער רב האָט צו אים געוואונקען זיך אָפּצושטעלן. אָבער, יענער איז זיך געלאָפן זיין וועג. דער רב איז אַריין אין קפדנות — יענעם איבערגעיאָגט, אָפּגעשטעלט און געטרונקען. דערצו יענעם נאָך דערלאַנגט אַ קלאַפּ פאַר ביזוי כבוד פונעם רב מרא־דאתרא.

דאַרפט איר, שאַריגראָדער מחותנים, מודיע זיין דעם רב, אַז דער וואַסערטרעגער איז איינער פון די ל״ו צדיקים נסתרים שבכל דור ודור און האָט דעמאָלט געטראָגן „מים שלנו״ צו אַ מצות בעקעריי, וואָס על פי שולחן ערוך, דאַרף מען עס שעפּן פינקטלעך צווישן טאָג און נאַכט: נישט צו פרי— נישט צו שפּעט. איז ער געווען מוטרד און האָט נישט באַמערקט דאָס ווינקען פונעם רב.

הערנדיק די ווערטער איז דער רב אַ ברוגזער געגאַנגען צוריק צו זיין חדר, ווייל אַלס מתנגד האָט ער אָנגענומען, אַז דער בעש״ט האָט אים באַמערקט אונטערן פענסטער; און כאָטש ער האָט געוואוסט, אַז די מעשה פונעם וואַסערטרעגער איז אמת, האָט ער גערעכנט, אַז דער וואַסערטרעגער, אַן אדם פשוט איז אַ גלויביקער אינעם בעל־שם־טוב, און איז נאָך דעם קלאַפּ געלאָפן קיין מעזשיבעזש און אים פאַרקלאָגט פאַרן בעש״ט.

דער בעש״ט האָט אָנגעהויבן גומר זיין די פריערדיקע מעשה און ווידער דערציילט פרישע מעשות. דער עולם צוהערער איז געווען נייגעריק און גאָר נישט געפילט, אַז עס ווערט שפּעט. אָבער, דער רב זיצנדיק איינער אַליין האָט עס באַמערקט, איז ער נאָכאַמאָל צוגעגאַנגען צום פענצטער פונעם הויז פון חתן און זיך באַהאַלטן אויף אַזאַ אופן, אַז עס זאָל אים קיינער נישט קענען באַמערקן. דער בעש״ט האָט ווידער מפסיק געווען אין מיטן אַ מעשה און געזאָגט הויך: „שאַריגראָדער מחותנים! אייער רב איז אַ גרויסער ערלעכער ייד. היינטיקן תשעה־באב ביינאַכט האָט ער זיך שטאַרק צעוויינט ביים זאָגן איכה און קינות. אַהיימקומענדיק פון שול האָט ער געלערנט קמצא ובר קמצא״ אויף מדרש רבה פון איכה. דערנאָך האָט ער זיך פאַרטראַכט אין הייליקע מחשבות וועגן גלות און גאולת ישראל און אינגאַנצן פאַרגעסן, אַז ס׳איז תשעה־באב ביינאַכט. האָט ער גענומען וואַסער צו טרינקען און אויך

געמאַכט אַ ברכה שהכל נהיה בדברו. אָבער איידער ער האָט דאָס וואַסער גענומען צום מויל, האָט ער זיך דערמאָנט אינעם תשעה באב. האָט ער טאַקע נישט געטרונקען, אָבער, ער איז געוואָרן זייער פאַרביטערט, ווייל ער האָט דאָך געמאַכט אַ ברכה לבטלה. מיט דער פאַרביטערונג איז ער איינגעשלאָפן. האָט זיך אים געחלומט: ער גייט אַרויס פון שטאָט שפּאַצירן, ווי ער פלעגט געוואוינט זיין אַרויסצוגיין אין די הייסע זומער־טעג שפּאַצירן אויסערן שטעטל שאַריגראָד. צו זיין פאַרוואונדערונג האָט ער דערזען אויפן פעלד נאָענט פון שטעטל שטיין אַ שיינעם און גרויסן, הערלעכן פּאַלאַץ אַרומגערינגלט מיט אַ שפּאַציר־גאָרטן פון אַלערליי פרוכטן און גוט שמעקנדיקע בלומען. איז ער צוגעגאַנגען צום טירל פון סאָד און געפרעגט דעם וועכטער: „וועמענס איז דער פּאַלאַץ מיטן גאָרטן?״ יענער האָט געענטפערט: „אַלץ איז אייערס. פון דער ברכה לבטלה וואָס איר האָט געמאַכט איז דאָס אַלץ אין איין רגע באַשאַפן געוואָרן. דאָס זיינען אַלץ קליפּות. איך בין אויך איינער פון זיי. רבי! גייט אַריין אין גאָרטן און האָט הנאה פון דער וועלט, וועלן מיר אַלע אויפלעבן, און דער פּאַלאַץ מיטן גאָרטן וועלן פאַרגרעסערט און פאַרשענערט ווערן.״ דער רב האָט אין חלום גענומען אַנטלויפן פונעם סאָד. אָבער, אין מיטן אַנטלויפן האָט ער זיך אויפגעכאַפּט.

דער רב האָט זיך שטאַרק צעוויינט אויף תשובה, ביז ער איז ווידער איינגעשלאָפן און דערזען דעם גאָרטן. אָבער, שוין אָן אַ פּאַלאַץ אין מיטן און אָן אַ גדר — אַ פּלויט — אַרום, אויך אָן אַ וועכטער, און זיך ווידער אויפגעכאַפּט. האָט ער ווייטער פאַרברענגט מיט בכיות פון תשובה, ביז ער איז נאָכאַמאָל איינגעשלאָפן. האָט ער אין חלום נאָר דערקענט דאָס אָרט פונעם גאָרטן און די שרשים — פּניאַקעס — פון דיביימער. שאַריגראָדער מחותנים זאָגט אייער רב, ער זאָל ווערן מיינס אַ תלמיד. איך וועל שוין אויסרייסן די שרשים אויך״. אַז ר׳ יעקב יוסף האָט דאָס דערהערט, איז ער גלייך צוגעלאָפן צום בעש״ט און געזאָגט: איצט זע איך, אַז איר ווייסט אפילו מחשבה שבלב ובמות. בעט איך אייך איבער פאַר מיין התנגדות צו אייך ביז איצט און אויך ווייטער בעט איך אייך מיך צוצונעמען פאַר אַ תלמיד. זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל. אמן.

סיפור נומער 10

דער גרויסער מגיד פון מעזריטש, — רבי ר׳ בער זללה״ה, — ווי אַזוי ער איז נתקרב געוואָרן צום בעש״ט זללה״ה, איז אויך דאָ וועגן דעם צוויי נוסחאות. די ערשטע נוסחא פון רוב חסידים איז אַזאַ. ער איז געווען אַן אָרימער מלמד אין אַ שטעטל טאָרטשין — וואָלינער גובערניע, נישט ווייט פון לודמיר און קאָוולע — יענע צייט איז געווען די תקופה פון מגידים. מוכיחים פלעגן

אַרומפאָרן פון שטאָט צו שטאָט זאָגן פאַר יידן מוסר. ר׳ מענדעלע וויטעבס־קערס פאָטער איז געווען איינער פון די מוכיחים. איז ער אַמאָל געקומען קיין טאָרטשין און זיך צוגעהערט ווי ר׳ בער לערנט מיט זיינע תלמידים. דער מוכיח איז געווען אַ בעל־מדריגה והשגה. האָט ער משיג געווען ברוח הקודש, אַז ר׳ בער לערנט מער מיט די נשמות פון זיינע תלמידים ווי מיט זייערע גופים. האָט ער זיך ביי אים איינגעבעטן, אַז ער זאָל אָננעמען זיין בחור, דעם יונגן עילוי ר׳ מענדעלען, צווישן זיינע תלמידים. דער מלמד האָט מסכים געווען, און ר׳ מענדעלע איז ביי אים געוואָרן דער געליבטסטער תלמיד. אַזוי, אַז ווען דער בעש״ט איז נתגלה געוואָרן, האָט ר׳ בער אים גע־שיקט צום בעש״ט אויסצופּרואוון — צי עס לוינט זיך צו פאָרן צו אים.

דער בעש״ט האָט דערציילט ר׳ מענדעלען אַ וואָכעדיקע, וועלטלעכע מעשה און דערנאָך איבערגעפרעגט ר׳ מענדעלען, צי ער פאַרשטייט זי. — „ניין.״ — האָט ר׳ מענדעלע געענטפערט. דער בעש״ט האָט די זעלבע מעשה נאָכאַמאָל איבערדערציילט וואָרט ביי וואָרט און ווידער געפרעגט ר׳ מענדעלען, צי ער פאַרשטייט שוין. — „אַביסל״. — האָט ר׳ מענדעלע געענטפערט. דער בעש״ט האָט, נישט פאַרפעלנדיק קיין וואָרט, איבערדערציילט די מעשה צום דריטן מאָל. — ‚איך פאַרשטיי שוין גוט.״ — זאָגט ר׳ מענדעלע; און צוריק־קומענדיק צו זיין רבין — ר׳ בער — האָט ער אים איבערגעגעבן וועגן דער גרויסער הייליקייט און שאַרפן מוח פונעם בעש״ט. אַז ר׳ בער איז געקומען צום בעש״ט, האָט דער בעש״ט געפרעגט ר׳ בערן, צי ער האָט אַ ידיעה אין חכמת הקבלה. ר׳ בער האָט געענטפערט: „יאָ״. האָט אים דער בעש״ט גע־וויזן אַ טיפן מאמר אין הייליקן ספר עץ־חיים. ר׳ בער האָט גלייך געזאָגט דעם אמתן פשט. דער בעש״ט זאָגט אים: „אָבער, אַזאַ לערנען איז אַ גוף אָן אַ נשמה.״ — און אַליין איבערגעזאָגט דעם מאמר אין עץ־חיים. האָט ר׳ בער דערזען, ממש, ווי אַ פייער פון הימל האָט זיי ארומגערינגלט און מלאכים זענען ארומגעפלויגן אינעם חדר. דעמאָלט האָט ר׳ בער מקבל געווען דעם בעש״ט פאַר אַ רבין. (דער אויספיר געפינט זיך אין ספר כתר שם טוב.)

חסידים גיבן צו, אַז נאָך אַ לענגערע צייט שפּעטער, שוין נאָכן הסתלקות פונעם בעש״ט און אויך פונעם רבין ר׳ בער, ווען ר׳ מענדעלע איז געפאָרן קיין ארץ־ישראל, און אַרומגעפאָרן זיך געזעגענען מיט אַלע צדיקי־הדור, תלמידי הבעש״ט, און איז געקומען צו ר׳ פינחס קאָריצער זללה״ה, האָט ר׳ פינחס אים געזאָגט: „איך האָב חשק צו רעדן לשון הרע״. ר׳ מענדעלע האָט געענטפערט: „און איך בין מסכים״. ר׳ פינחס האָט אים געפרעגט: „וועמעס זשע וועט אָנהויבן?״. — „טאָקע איר״. — ענטפערט ר׳ מענדעלע. — „אַזוי?״ — זאָגט ר׳ פינחס: „וועל איך זיין דער הולך־רכיל, מגלה־סוד און אויסזאָגן דעם סוד, אַז דער תולדות איז אַ תורה חדשה — אַ באַנייאונג פון דער תורה —

פונעם גן עדן.״ — דעמאָלט איז ארויס פון דרוק דאָס ערשטע ספר פון תורות הבעש״ט און פון זיינע תלמידים מיטן נאָמען ״תולדות יעקב־יוסף״.

דער ריזשענער זללה״ה איז אַמאָל געווען אין וועג. האָט ער געבעטן דעם בעל-אכסניא, ער זאָל אים צוברענגען אַ חסידיש ספר. האָט ער אים דערלאַנגט דאָס ספר ״אור המאיר״. האָט דער ריזשענער געזאָגט: ״דאָס איז נישט קיין חסידיש ספר, ווייל אַזוי דאַרף זיך יעדער ייד צו פירן״. האָט מען אים צוגע־ברענגט דאָס ספר ״חסד לאברהם״ פונעם מלאך. האָט ער געזאָגט: ״דאָס איז אַזאַ ספר וואָס ווייזט, אַז נאָר דער וואָס קען מאַכן אַזאַ הקדמה, דער מעג מאַכן אַ ספר״. האָט מען צוגעברענגט דעם ״מאור עינים״. — ״דאָס איז העכער פון ספר. פונעם ״מאור עינים״ קען מען פון יעדן וואָרט מאַכן אַ ספר״. — האָט ער געזאָגט. אַז מען האָט אים צוגעברענגט דעם ״תולדות״, האָט ער געזאָגט: ״אָט דאָס איז אַ חסידיש ספר״.

ווען ר׳ מענדעלע איז געקומען זיך געזעגענען צו ר׳ יעקב־יוספן (דער מחבר פונעם תולדות.) האָט אים דער לעצטער געפרעגט: ״צי געדענקט איר נאָך און ווייסט ביי וועלכן וואָרט איר האַלט אינעם סיפור פונם בעש״ט?״ — ר׳ יעקב יוסף איז שוין געווען פון בעש״טס תלמידים ווען ער האָט דערציילט ר׳ מענדעלען די מעשה און איז געווען ביי דעם דערציילן. — האָט אים ר׳ מענדעלע געענטפערט: ״פון וואַנען דען וואָלט איך געוואוסט, אַז איך דאַרף פאָרן קיין ארץ ישראל און דאָרט זיך באַזעצן?״

עס איז אָבער דאָ אַ צווייטער נוסח, ווי אַזוי דער גרויסער מגיד איז נתקרב געוואָרן צום בעש״ט. צו דעם צווייטן נוסח מוז מען מקדים זיין אַ באַוואוסטע חסידישע מעשה פונעם בעש״ט. איידער ער איז נתגלה געוואָרן, איז דער בעש״ט געווען אַ דאָרפס מלמד אין דער לעמבערגער סביבה. אַז עס האָבן זיך דערנענטערט די ימים-נוראים — ר״ה און יום כיפור — האָט ער פאַרגעלייגט די דאָרפס יידן, צו מאַכן פאַר זיך אַ מנין אין דאָרף, און ער אַליין וועט זיין דער בעל־תפלה, בעל תוקע און בעל קורא. די דאָרפס יידן האָבן זייער גערן מסכים געווען. (צו יענער צייט איז געווען דער מנהג, אַז אַלע דאָרפס יידן פלעגן קומען אויף ימים־נוראים אין זייערע נאָענטע שטעט אַריין. ווייל מערסטנטייל זענען זיי געווען פּראָסטע מענטשן, אָבער פרום און ערלעך, און געוואָלט יוצא זיין מיט די תפילות, תקיעות און קריאות פון די איידעלע שטאָט־יידן. די שטאָטישע ראשי־הקהל פלעגן האָבן פון די דאָרפס יידן געוויסע הכנסות. דעמאָלט פלעגן זיי אויך איינמאָנען ביי זיי פאַרן גאַנצן יאָר אַלע ציווילע און רעגירונגס שטייערן.) ווען די ראשי־הקהל פון לעמבערג האָבן זיך דערוואוסט נאָך ימים-נוראים פון דעם דאָרפס מנין, האָבן זיי די דאָרפס יידן פאַרקלאָגט פאַרן לעמבערגער בית־דין אַלס פורצי־גדר־הדת. דאָס בית-דין האָט געהייסן ברענגען צו זיך דאָס מנין מיטן מלמד: צום ערשטן פאַרהערן

דעם מלמד, צי ער קען נוסח התפילה און די טייטש פון די פיוטים, נאָכדעם וועלן זיי וויסן וואָס פאר אַשטראָף זיי צו געבן.

אַלס אַן אָפּטיילונג פון וועד ד׳ ארצות — יידישע רעליגיעזע אויטאָנאָמיע אין פוילן — האָבן די ראשי־הקהל געהאַט רעגירונגס רעכט. איז באַלד דעם צווייטן טאָג נאָך יום הקדוש האָבן געמוזט קומען די אַלע יידן פונעם דאָרפס מנין מיטן מלמד אין בית־דין שטוב אין די זאַקן, און דער מלמד האָט געמוזט זאָגן הויך פון „המלך״ ביז „שמונה־עשרה״. אַלע צוהערער האָבן מסכים געווען, אַז דער מלמד קען דעם נוסח און ווייסט פירוש המלות. די ראשי הקהל האָבן אָבער געפאָדערט פונעם מלמד צו זאָגן הויך אויך די „שמונה־עשרה״. האָט דער מלמד זיך אָפּגערופן: „ווער עס ווייסט ביי זיך, אַז ער האָט נאָכנישט מתקן געווען זיינע חטאת־נעורים, דער זאָל אַרויסגיין פון בית־דין שטוב. די ראשי־הקהל און זייטיקע צוהערער האָבן זיך צעלאַכט און געהייסן ווייטער זאָגן. אָבער, גלייך ווי דער מלמד האָט אַרויסגעלאָזט פונעם מויל די ערשטע צוויי ווערטער פון שמונה-עשרה „ברוך אתה״ מיטן ימים־נוראימדיקן ניגון, איז די מערהייט פון די צוהערער — אויסער די דאָרפס יידן — געפאַלן אין חלשות. אין שול איז געוואָרן אַ גרויסער רעש. מען האָט געמוזט אַרויסרופן דאָקטוירים זיי צו דערמונטערן.

די דיינים האָבן געבעטן דעם מלמד מיטצוגיין מיט זיי צום דעמאָלטדיקן רב הגאון ר׳ יעקב יושע ז״ל. — דער מחבר פון פני יהושע. — דער רב איז געווען פאַרהילט אין טלית און אָנגעטאָן אין רבינו־תמ׳ס תפילין, פאַרטיפט אין לערנען. אַלס אַ הייליקער מאַן און אַ גרויסער בעל־השגה, איז געווען, ווי נאָר ער האָט אָנגעקוקט דעם מלמדס צורה — דער שפּעטערדיקער בעש״ט — האָט ער גלייך געגעבן די דיינים אַ וואונק פון „פטרום לשלום״. מען האָט טאַקע באַלד באַפרייט דעם מלמד מיט זיין דאָרפס מנין. חסידים גיבן צו, אַז ווען דער מלמד איז אַרויסגעגאַנגען פונעם רבס חדר, האָט ער געקוקט אויף דער מזוזה, אָבער זי נישט געקושט. דער רב האָט באַלד אָפּגעריסן די מזוזה, געפונען אין איר אַ פסול, און תיכף אָנגעקלאַפּט אַ צווייטע כשרע מזוזה. פון דעם האָט זיך גענומען, אַז שפּעטער, ווען דער מלמד איז נתגלה געוואָרן אַלס „בעל שם טוב״, איז ר׳ יעקב יושע נישט געווען צווישן זיינע מתנגדים.

איצט צוריק צום צווייטן נוסח. די ראשי־ הקהל פון פראַנקפורט האָבן אויסגעהאַלטן גאָר אַ גרויסע ישיבה. האָבן זיי פאַרבעטן ר׳ יעקב יושען צו זיך אַלס רב און אויך אַלס ראש-ישיבה. לעמבערגער ראשי־הקהל האָבן אים נישט אַרויסגעלאָזט ביז ער האָט געמוזט ביי זיי איבערלאָזן זיינע צוויי קינדער: אַ זון און אַן איידעם אַלס ראשי-בית־דין. דער עלטערער פון זיי מיטן נאָמען ר׳ בעריש איז געקרוינט געוואָרן מיטן כתר הרבנות. דער ייִנגערער — אַלס אב בית־דין. דער פני־יהושע האָט אָנגעזאָגט ר׳ בערישן: אויב ס׳וועט זיך

טרעפן ביי אים אַ שווערע שאלה, און ער וועט זיך נישט קענען דערוואַרטן ביז עס וועט אָנקומען אַ תשובה פון אים, אַזש פונעם ווייטן פראַנקפורט, — לויט יענע־צייטיקע טראַנספּאָרט־באַדינגונגען —, זאָל ער צופאָרן צום מלמד, ר׳ בער, זיך מיט אים מיישב זיין, ווייל ער — דער פני יהושע — אַנערקענט אים פאַרן גרעסטן גאון אין דער לעמבערגער סביבה. אַזויערנאָך איז ר׳ בעריש געוואָרן אַן אָפטער גאַסט ביי דעם טאַרטשינער מלמד, ר׳ בער.

מיט אַמאָל איז ר׳ בער שלאַף געוואָרן און דאָקטוירים האָבן נישט געקענט צוטרעפן קיין רפואה. איז דער לעמבערגער רב ר׳ בעריש, געקומען אים מבקר־חולה זיין. די רביצין פון ר׳ בערן האָט געזאָגט דעם לעמבערגער רב, אַז זי רעכנט די שלאַפקייט פון איר מאַן פאַר אַן עונש פונעם בעש״ט, — וואָס איז שוין דעמאָלט נתגלה געוואָרן —, ווייל ער האָט איר מאַן שוין עטלעכע מאָל באַפוילן צו קומען צו אים, זיך אויסלערנען זיין נייעם דרך אין עבודות ד׳, און איר מאַן האָט דערפון נישט געוואָלט הערן. ר׳ בעריש האָט דאָך געוואוסט די מעשה פונעם דאָרפס מלמד — דער איצטיקער בעש״ט — מיט זיין פאָטער, — דער פני יהושע, — האָט ער עס אָנגענומען פאַר אַן אמת. איז ער אַריין מיט אַ בקשה צו ר׳ בערן, ער זאָל נאָכקומען דעם פאַרלאַנג פונעם בעש״ט. ר׳ בער האָט אים אָבער געענטפערט: איך האָב ת״ק — פינף הונדערט — טעמים על פי הלכה ברורה, אַז מען טאָר נישט (חס ושלום) אָנקוקן דאָס פנים פונעם בעש״ט. ר׳ בעריש האָט אים אָפּגעלאָזט, זיך אָפּגעזעגנט און אַהיימגעפאָרן. אָבער, ר׳ בערן איז דאָ ערגער געוואָרן, און ער האָט באַקומען גרויס היץ־פיבער, — אַזוי, אַז די רביצין האָט אים נישט געפרעגט און אים אָפּגעפירט צום בעש״ט. דאָרט איז ער טאַקע גלייך געזונט געוואָרן, און אַזוי צוגעצויגן געוואָרן צום בעש״ט, אַז ער איז געוואָרן זיין גרעסטער אָנהענגער.

ווען ר׳ בער איז אַהיימגעקומען קיין טאַרטשין שוין אַלס חסיד, און ר׳ בעריש איז ווידער געקומען צו אים זיך מיישב זיין וועגן אַ שווערער שאלה, האָט אים ר׳ בעריש געפרעגט: „רבי! איך ווייס, ווי שווער עס איז אָפּצוּוועגדן אייערס איין טעם אין הלכה, און איר האָט דאָך מיר געזאָגט, אַז איר האָט ת״ק טעמים על פי הלכה, אַז מען טאָר (ח״ו) נישט רואה זיין פני הבעש״ט; טאָ, ווי קומט עס וואָס איר זענט געוואָרן זיינס אַ חסיד״? ר׳ בער האָט אים געענטפערט: לעמבערגער רב! גלויבט מיר, אַז איך האָב געזען ביי מיין איצטיקן רבין — דער בעש״ט — אַזאַ הויכע מדרגה אין עבודות ד׳, אַז עס איז מיר געוואָרן אַ ספק, צי ער איז אַ ילוד־אשה; און איך האָב אים נאָכדעם אַליין איבערגעפרעגט: רבי! זענט איר אַ ילוד־אשה? אַז ער האָט מיר געענטפערט: „יאָ, איך בין אַ ילוד־אשה, מיין מוטער האָט געהייסן שרה. מיין פאָטער — אליעזר״, גלויב איך אים. איצט, לעמבערגער רב, באַרעכנט זשע, אויף אַ מענטש וואָס עס קען איינפאַלן אויף אים אַ ספק, צי ער איז אַ ילוד־

אשה, קענען עפעס העלפן מיינע טעמים? זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל ונזכה לגאולה שלימה בנחמת ציון וירושלים בב"א.

סיפור נומער 11

מיין פאטער עליו השלום ר' ישכר שו"ב פון טישעוויץ, לובלינער גובערניע, האט דערציילט, אז דער טריסקער מגיד זללה"ה — דער מחבר פון מגן-אברהם — האט אום אחרון של פסח — דער טאג פון ר' דוד לאהקעס יארצייט — דערציילט: אז ר' דוד לאהקעס און ר' דוד פערקיס האבן ביידע געוואוינט אין איין שטאט. אלס די שענסטע לייט פון שטאט האט מען זיי איינעם לעבן צווייטן אפגעגעבן זייער ארט צום דאווענען ביי דער מזרח וואנט. ר' דוד לאהקעס איז געווארן א תלמיד ביי דעם בעש"ט און אנגעהויבן שמעקן טאבאק. אמאל האט ר' דוד פערקיס דערזען, ווי פון ר' דוד לאהקעס האנט איז ארויסגעפאלן דאס פושקעלע טאבאק אין מיטן שמונה עשרה, און דער לעצטער האט זיך איינגעבויגן, און עס אויפגעהויבן און דערפון געשמעקט. ביי ר' דוד פערקיס איז אויסגעקומען על פי שולחן ערוך, אז עס הייסט א הפסק אין מיטן שמונה עשרה. האט ער אין געדאנק באשולדיקט ר' דוד לאהקעס און אנגענומען, אז חסידים גייען קעגן שולחן ערוך.

ר' דוד לאהקעס פלעגט אלע יאר קומען צום בעש"ט אויף ראש השנה, יום כיפור און סוכות. נאך דער מעשה מיטן פושקעלע טאבאק איז ער קראנק געווארן און נישט געקומען אויף ראש השנה. דער בעש"ט האט זיך נאכגע־פרעגט און געוואר געווארן פון זיין שלאפקייט. האט ער איבער יום הקדוש געשטורעמט אין הימל, פאר וואס מען האט באשטראפט זיינס א תלמיד אן זיין ויסן. האט מען אים פון הימל מודיע געווען די גרויסקייט פון ר' דוד פערקיס, און אז זיינע תרעומות אויף ר' דוד לאהקעס, נאר במחשבה, האבן גורם געווען דעם לעצטנס שלאפקייט; אויך — אז עס איז נישטא קיין שום עצה דער לעצ־טער זאל געזונט ווערן, סיידן ר' דוד פערקיס אליין וועט אויף אים ממליץ זיין. האט דער בעש"ט געפועלט אין הימל: צו קענען צונעמען ביי ר' דוד פערקיס די מדריגות. אז עס איז געקומען הושענא-רבה ביינאכט צום זאגן משנה־תורה, האט דער בעש"ט צוגענומען ביי ר' דוד פערקיס די מדריגות. ווען דער לעצ־טער האט אנגעהויבן זאגן משנה-תורה און געפילט, אז עס זאגט זיך נישט ווי זיין געוואוינהייט, האט ער פארמאכט דעם תיקון, און שפאצירט אין בית־המדרש אהין און צוריק און מהרהר בתשובה געווען. אזוי האט ער געטאן עטלעכע מאל: געעפנט דעם תיקון און ווידער פארמאכט. ביז עס איז אנ־געקומען אין בית־המדרש אריין א ייד, וואס האט פאר זיך געהאלטן פאר א מצוה ארומצוגיין ארום די טישן און טיילן יעדן מיט א ברייטער האנט א שמעק טאבאק.

ר׳ דוד פערקיס האָט אויך גענומען שמעקן טאַבאַק, און באַלד איז אים דער מוח לויטער געוואָרן און באַקומען צוריק אַלע השגות ומדריגות. האָט ער ווידער צוגעמאַכט דעם תיקון און שפּאַצירט איבערן בית המדרש, אַריינ־טראַכטנדיק זיך: פאַרוואָס די חכמי־הדור האָבן נישט מתקן געווען קיין ברכה אויף טאַבאַק־שמעקן און רויכערן. איז אים איינגעפאַלן אַ געדאַנק, אַז די עיקר ברכה איז דאָך — מעלה ומברר צו זיין די ניצוצות הקדושות, וואָס געפינען זיך אין דעם מאכל ומשקה, אָדער בשמים. אָבער, טאַבאַק און טיטון האָבן אין זיך אַזעלכע איידעלע ניצוצות, וואָס מען קען זיי נישט מעלה זיין בדיבור נאָר במחשבה, און דאָס קענען נאָר די יחידי־סגולה פונם דור. איז אים איצט פאַר־ענטפערט געוואָרן, פאַרוואָס ר׳ דוד לאהקעס האָט געשמעקט טאַבאַק אינמיטן שמונה עשרה: צו אים קער דאָך דאָס, ווייל ער איז איינער פון די יחידי סגולה.

תיכף נאָך דעם מליצה־געדאַנק, פון ר׳ דוד פערקיס אויף ר׳ דוד לאהקעס, האָט דער לעצטער אָנגעהויבן צו שוויצן, און די געפאַר פון דער שלאַפקייט איז אוועק און זיך ביסלעכווייז געבעסערט; אַזוי, אַז נאָך סוכות איז אים שוין דער בעש״ט געקומען פון מעזשיבעזש מבקר חולה זיין. דער בעש״ט, זיצנדיק ביי דעם בעט פון ר׳ דוד לאהקעס, האָט גלייך געשיקט רופן ר׳ דוד פערקיס און אים געפרעגט: „וואָס איז מיט אייך פאָרגעקומען הושענה־רבה ביינאַכט?״ ר׳ דוד פערקיס איז דערשטוינט געוואָרן פון דער פראַגע, און זיך דערפון דערוואוסט די גרויסקייט פון בעש״ט, וואָס האָט פונוויטנס מרגיש געווען זיינע מחשבות. דער בעש״ט האָט אים אַלץ דערציילט און פאַרזאָגט, ער זאָל זיך פון איצט אָן היטן מקטרג צו זיין אויף אַ ייד אפילו במחשבה, ווייל אַ צדיק דאַרף נאָר זוכן זכותים אויף יידן. פון דעמאָלט אָן איז ר׳ דוד פערקיס אויך נתקרב געוואָרן צום בעל שם טוב. זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

סיפור נומער 12

דער בעש״ט זלה״ה איז אַמאָל געפאָרן קיין ארץ ישראל. חסידים זאָגן, אַז די עיקר כוונה פון זיין נסיעה איז געווען זיך צו טרעפן מיטן אור־החיים פּנים אל פּנים, ווייל איינער פון זיי האָט געהאַט אין זיך דאָס נפש פון משיחן און דער צווייטער די בחינה פון רוח פון משיחן. איז, ווען זייער דור זאָל געווען זוכה זיין, וואָלטן זיי זיך געווען צוזאַמענגעקומען — דער נפש מיטן רוח, וואָלטן זיי ממילא נתעבר געוואָרן מיט בחינת נשמה פון משיחן, און עס וואָלט אין זייער צייט געווען געקומען די גאולה שלימה. (אין אַלטע ספרים ווערט דאָס אייגענע געברענגט וועגן בעל ראשית־חכמה מיטן בעל שבט־מוסר און בעל ספר־חרדים אין זייער צייט, אַז ס׳איז אויך געווען אַן עיכוב מן השמים, זיי זאָלן זיך נישט צוזאַמענטרעפן.) וואָס עס האָט געטראָפן דעם בעש״ט אין וועג פון זיין נסיעה איז שוין באַוואוסט און באַשריבן; אַז ים־רויבער האָבן

געפאַנגען אים מיט זיינע צוויי באַגלייטער, זיין בת יחידה אַדיל, און זיין תלמיד ר׳ הירש סופר, און זיי געבונדן צייטווייליק, ביז זיי וועלן צוברענגען די איבעריקע געפאַנגענע מיטן רויב. ר׳ הירש האָט דעמאָלט געזאָגט צום בעש״ט: „רבי! וואָס שווייגט איר? מיר זענען דאָך אין דער גרעסטער סכנה״. דער בעש״ט האָט אים געענטפערט: וואָס קען איך טאָן, אַז אַלע מדריגות האָט מען מיר צוגענומען מן השמים, און איך געדענק נישט קיין שום פסוק, אויך קיין שום הייליק וואָרט. אפשר געדענקט איר, ר׳ הערש, כאָטש איין וואָרט, וואָס איך האָב מיט אייך אַמאָל געלערנט?״ ר׳ הירש האָט זיך דערמאָנט אין צוויי אותיות: „אלף־בית״ און געזאָגט צום בעש״ט: „רבי! איך האָב זיך דערמאָנט, איר האָט מיט מיר אַמאָל געלערנט „אלף בית״. דער בעש״ט האָט אים געענטפערט: גוט, לאָמיר זיך באַהעפטן אין דער קדושה פון די אותיות און אַלע דריי שרייען מיט אַמאָל: „אלף־בית!״ דעמאָלט האָבן זיך זייערע שטריק מיטאַמאָל איבערגעריסן, און דער בעש״ט האָט צוריק באַקומען אַלע מדריגות. אַ שיף האָט זיך דערנענטערט, זיי אויפגענומען און אָפּגעפירט קיין סטאַמבול (קאָנסטאַנטינאָפּאָל).

דאָרט האָט זיך דער בעש״ט נישט אויסגעגעבן ווער ער איז, און ממילא געליטן פון גרויס דחקות. נאָענט צו פסח האָט אַדיל אַליין ביי דעם ברעג־ים געוואַשן פאַרן פאָטער, ר׳ הירשן און פאַר זיך וועש אויף פסח. איז איר געקומען אין זכרון דער גרויסער תענוג רוחני וואָס זי האָט געפילט ביי דער הנהגה פון די פסח־סדרים אין מעזשיבעזש, ווען ביי איר פאָטערס טיש זענען געזעסן און געשטאַנען די גרעסטע צדיקי־הדור בעלי־רוח־הקודש, און איצט דאָ זענען זיי דריי אַליין, איינזאַם און עלנט; האָבן נישט קיין מצה־שמורה, קיין כשרן וויין און נאָך אַלע אנדערע הצטרכותן אויף פסח, און נישט ווילנדיק האָט זיך אַ גאַס געטאָן אַ קוואַל טרערן פון אירע אויגן. אין דער רגע האָט די השגחה פון השי״ת צוגעשיקט אַ סטאַמבולער ערלעכן ייד, אַן עושר און אַ גרויסער מכניס־אורח, וואָס איז געקומען צום פאָרט איינקויפן פיש אויף פסח פאַר זיך און די אורחים, און באַמערקט אַדילס שטילע הייסע טרערן. דער מכניס־אורח האָט איר געפרעגט אויף דער סיבה פון איר געוויין. האָט זי אים דערציילט, אַז איר פאָטער מיט ר׳ הירשן זענען צוויי גרויסע רבנים, אַנגעזעענע אין פוילן, און דאָ געפונען זיי זיך בעירום ובחוסר כל. דער עושר האָט איר גלייך געגעבן אַ גרויסע נדבה און אויך אַ וויזיט־קאַרטע; און אויך זיי פאַרבעטן צו זיך און אָנגעזאָגט, אַז שוין היינט זאָלן זיי אַלע דריי זיך אַריבערציען אין זיין הויז אַריין, און ער וועט שוין פאַרזאָרגן יעדן פון זיי מיט אַ באַזונדערן צימער און נייע מלבושים לכבוד יום טוב — מצה שמורה און כשרן וויין. ער וועט זיי האַלטן איבער יום־טוב און אויך דערנאָך, ווי לאַנג זיי וועלן זיין אין סטאַמבול.

דער בעש״ט האָט די איינלאַדונג אָנגענומען. אַז עס איז געקומען ערב־פסח נאָך שריפת־חמץ, און דער בעש״ט האָט זיך טובל געווען אין אַ מקוה כשרה

לכבוד טהרת הרגל, האָט ער געבעטן ביי דעם בעל-הבית צו לאָזן אים — דעם בעש״ט — איבער אינדערהיים מתפלל צו זיין ביחידות — פאַר זיך — מנחה אין זיין חדר, און ער — דער בעל הבית — זאָל זיך גיין אין שול אַריין מיט זיין בני־בית און אורחים, ווייל ער — דער בעש״ט — וויל זיך צולייגן אָפּרוען פאַרן סדר; און ווען דער בעל-הבית וועט צוריקקומען פון שול, זאָל מען אים — דעם בעש״ט — אויפוועקן, וועט ער דאַוונען מעריב און אויך גיין צום סדר. דער בעל-הבית איז געקומען פון שול און איז אריין אין בעשט״ס חדר אים אויפצוּוועקן, איז ער זייער איבערגעשראָקן געוואָרן: זעענדיק דעם אורח ליגן די אויגן פאַרגלייצט און הערנדיק ווי פון זיין טיפן האַרץ רייסן זיך אַרויס קרעכצן, און די ליפּן פונם מויל שאָקלען זיך. האָט ער גיך אַריינגערופן זיין טאָכטער אַדיל, אויך זיין תלמיד ר׳ הירש. זיי האָבן אים געמוזט אויסזאָגן דעם אמת, אַז דער אורח איז דער בעש״ט, און אַז עס איז נישט קיין פּראָסטער שלאָף, נאָר אַן עליית נשמה. (דעם אורחס נשמה, געפינט זיך איצט אין הימל אין די הויכע וועלטן.) האָט זיך דער מכניס־אורח צוגעבויגן צו די ליפּן פונם אורח און געהערט, ווי ער חזרט פיל מאָל איבער דעם פסוק „לעושה נפלאות גדולות לבדו, כי לעולם חסדו״. — השי״ת טוט איינער אַליין וואונדערלעכע גרויסע חסדים מיט זיין פאָלק ישראל.

דער בעל־הבית האָט שוין אויפגעהאַלטן דעם סדר ביז דער אורח האָט זיך אַליין אויפגעכאַפּט פונעם שלאָף, געדאַוונט מעריב און אָנגעהויבן פירן דעם סדר. פאַר הלל האָט דער בעש״ט מפסיק געווען די הגדה און דערציילט פאַר אַלע מסובין, וואָס איז איצט פאַרגעקומען אין סולטאַנס פּאַלאַץ. דער גרויס-וויזיר — פּרעמיער מיניסטער — האָט צוגעטראָגן אַ שווער מלשינות אויף די יידן. האָט עס אַזוי שלעכט געווירקט אויפן סולטאַן, אַז ער האָט אויסגעטאָן זיין פינגערל מיטן חותם־המלך און עס איבערגעגעבן דעם גרויס־וויזיר. דער לעצטער, אַלס גרויסער שונא ישראל, האָט עס אויסגענוצט, באַלד אָנגעשריבן אַ דעקרעט און אָפּגעחתמעט: אַרויסצוטרייבן אַלע יידן פון דעם סולטאַנס מדינות.

אים — דעם בעש״ט — האָט מען מודיע געווען מנחה-צייט פון דער שווערער גזירה אויף יידן מן השמים. האָט ער ביי מנחה מתפלל געווען, און נאָכדעם געמאַכט אַן עליית נשמה און שטאַרק מרעיש געווען אין די עולמות עליונים, ביז מען האָט מבטל געווען די גזירה אויפן אָרט. אויף דער וועלט פירט זיך דאָך, אָבער, אַלץ בדרך הטבע, האָט דער סולטאַן שטאַרק חרטה באַקומען אויף די שווערע גזירות, וואָס דער גרויס־וויזיר האָט געוויס אַרויס־געגעבן אין סולטאַנס נאָמען אויף די יידן. האָט ער אין געהיים גענומען אַן עצה ביי זיין מוטער, די קעניגן פונעם אַלטן סולטאַן. (זיין פאָטער.) האָט זי אים געראָטן צו מאַכן אַ רעש אין הויף, אַז מען האָט ביי אים צוגעגנבעט זיין

חתימה-פינגערל, און דער חשד זאָל גלייך פאַלן אויפן גרויס־ווּיזיר, און מען וועט עס דאָך טאַקע דאָרט געפינען, וועט מען אים גלייך הענגען. דער סולטאַן וועט שוין קענען צערייסן אַלע דעקרעטן, וואָס דער גרויס־ווּיזיר האָט גע־חתמעט מיטן כלומרשט געגנבעטן פינגערל; און קיינער וועט נישט וויסן, אַז דער סולטאַן האָט פריער מסכים געווען און שפּעטער חרטה באַקומען, וואָס דאָס איז קעגן כבוד פונעם סולטאַן. דאָס איז באַלד אָפּגעטאַן געוואָרן, און דאַנקען השי״ת זענען יידן שוין געהאָלפן. דער גזירה־דעקרעט איז שוין איצט צעריסן. נאָכן דערציילן האָט דער בעש״ט געהייסן זאָגן הלל און גומר זיין די הגדה מיט גרויס שמחה.

נאָך דעם ווי מען האָט דעם גרויס־ווּיזיר געהאָנגען און צעריסן זיין גירוש־דעקרעט, האָט די קעניגין-מוטער געשיקט צו זיך ברענגען דעם פּרנס-חודש פון סטאַמבול — דער פאָרשטייער פון דער יידישער קהלה ביי דער רעגירונג — און אים איבערגעגעבן די נסים, וואָס השי״ת האָט מיט זיי געטאָן אינגאַנצן אָן זייער וויסן און אָן זייער השתדלות. דער פּרנס האָט איר געדאַנקט און געבענטשט איר זון דעם סולטאַן. די קעניגין־מוטער האָט אים געהייסן אָפּפירן אַהיים גומר זיין דעם סדר.

אין יענער צייט, אויב מען האָט פּסח צום סדר פאַרנומען אַ ייד צו דער רעגירונג, — בפרט נאָך דעם ראָש הקהל צום סולטאַנס הויף —, פלעגן יידן זיך שטאַרק שרעקן, ווייל עס האָט געקענט מיינען אַן עלילת-דם. (בלוט־בילבול.) איז פאַרשטענדלעך, אַז די בני-בית פונעם פּרנס האָבן גלייך מודיע געווען דעם רב און אַלע ראשי-הקהל פונעם פּלוצומדיקן אַרויסרוף פונעם פּרנס אין מיטן דער נאַכט אין סולטאַנס הויף אַריין. אָבער, ווען דער פּרנס איז בשלום אַהיימגעקומען און מיט גרויס פרייד גומר געווען דעם סדר, איז שוין געווען צו שפּעט מודיע צו זיין דעם רב מיט די ראשי־הקהל.

צוליב דער גרויסער שרעק און נאָכדעם די צוגעקומענע אומגעריכטע שמחה, איז דער פּרנס פאַרשלאָפן אויפן טאָג. דער רב מיט די ראשי־הקהל האָבן מיט אומגעדולד געוואַרט אויף אים מיטן דאַווענען. ווען ער איז געקומען, האָט ער געבעטן דעם רב צו דאַווענען שחרית, כדי שוין מער נישט פאַרשפּע־טיקן דעם זמן תפילה, און פאַר הלל וועט ער דערציילן השי״תס ניסים. אָבער, דער מכניס־אורח האָט געבעטן מען זאָל אים לאָזן דערציילן. דער פּרנס האָט אים פאַרוואונדערט איבערגעפרעגט: „פונוואַנען ווייסט איר עס צו דערציילן, וואָס איך בין געוואָר געוואָרן אין געהיים אין סולטאַנס הויף?" דער מכניס-אורח האָט געענטפערט: „פון מיין הייליקן אורח, וואָס אין זכות פון זיינע תפילות איז דאָס אַלץ געשען". פון דעמאָלט אָן איז שוין דער בעש״ט נתגלה געוואָרן אין סטאַמבול אויך.

פון הרב ר׳ משה ע״ה — אין טישעוויץ האָט מען אים גערופן „דער בעלעמער רב״ — האָב איך געהערט, אַז ווען דער בעש״ט האָט זיך נאָך נישט געהאַט אויסגעגעבן אין סטאַמבול ווער ער איז, האָט מען אים מודיע געווען מן השמים, אַז דער סטאַמבולער רב איז אַ גרויסער צדיק, און מיט זיינס אַ וואָרט, אַ תנועה אפילו, מיט זיינס אַ מחשבה רעכנט מען זיך שטאַרק אין דער פמליא של מעלה. איז דער בעש״ט אַריינגעקומען אין רבס הויז צו שלש-סעודות, ווען ס׳איז שוין טונקל אין הויז און זיך געזעצט דער לעצטער ביי דעם טיש. דער רב האָט אים, אָבער, ברוח־הקודש באַלד מרגיש געווען, און באַפוילן דעם שמש צו זעצן דעם אורח לעבן אים און געפרעגט דעם אורח אויף לשון הקודש: „מאין אתם״? — פונוואַנען זענט איר? — דער אורח האָט געענטפערט: „מארץ פולוניא״.״ — פון לאַנד פוילן. — דער רב האָט געזאָגט דעם אורח: „שמעתי עליכם ששרי פוילין מציקים לכם מאוד״. — איך האָב געהערט, אַז די פוילישע פריצים און רעגירונגס־פירער דריקן אייך, יידן, זייער. — דער אורח האָט געענטפערט: „אדרבה, ליעיין מר״. — זאָל טאַקע דער רבי אַכטונג טאָן און אויפטאָן עפּיס גוטס פאַר יידן. — דער רב האָט געמאַכט אַ תנועה מיט זיין האַנט, זי אויפגעהויבן און מיטאַמאָל גע־געבן אַ לאָז אַראָפּ.

נאָך מעריב און הבדלה האָט דער בעש״ט געדונגען אַ וועגעלע פאַר זיך מיט ר׳ הירשן און געפאָרן שפּאַצירן ביי דעם ברעג פונעם ים. אינמיטן פאָרן האָט זיך ר׳ הירש שטאַרק איבערגעשראָקן און געזאָגט דעם בעש״ט: איך זע, ווי אַ שטיק פייערדיקער פאַס איז אַראָפּגעפאַלן פון הימל אין ים אַריין. דער בעש״ט האָט אים געענטפערט: דער היגער רב איז אַ קדוש־עליון. גלייך ווי ער האָט אַראָפּגעלאָזט די האַנט, האָט מען דעם שר של פוילן אַראָפּגעוואָרפן פונעם הימל. אָט, איז ער אַריינגעפאַלן אין ים אַריין. אָבער דאָס טוט זיך נאָר אַזוי גיך אין די הויכע וועלטן, וואָס זענען למעלה מן הטבע און למעלה מן הזמן: אָבער אויף אונזער איצטיקער וועלט, וואו עס דאַכט זיך, אַז אַלץ פירט זיך בדרך הטבע, וועט עס געדויערן אַ ירידה נאָך ירידה, ביז אין פינף און זעכציק יאָר אַרום. דעמאָלט וועט פוילן איינגעטיילט ווערן צווישן אירע שכנים: רוסלאַנד, עסטרייך, דייטשלאַנד. מיט דער צייט איז דאָס מקויים געוואָרן.

סיפור נומער 13

אין פאַרבינדונג מיט דער פריערדיקער מעשה, אַז דער בעש״ט האָט געזוכט עצות ווי צו פאָרן קיין ארץ ישראל צו ברענגען די גאולה, האָט מיר דערציילט אין מיין יוגנט, ווען איך בין אַלט געווען אַכצן יאָר, אַ ייד אַ זקן, נאָענט צו שמונים, ר׳ מאירל לובלינער. ער האָט דאָס געהערט פון זיין זיידן

ר׳ זונדל אוכאַנער. זיין זיידן האָט דאָס דערציילט זיין פאָטער הרה״ג הצדיק ר׳ שלום זללה״ה — וואָס רופט זיך דער אַלטער בעלזער רב — דעם לעצטן האָט דאָס דערציילט זיין רבי, ר׳ יעקב יצחק איש הורוויטץ הלוי זללה״ה — וואָס רופט זיך, דער רבי פון לובלין. אין דאָרף קוואַטשיניק, ביי שעברעשין — אין פוילן, לובלינער גובערניע. — האָט געוואוינט אַ ייד, וואָס האָט געהאָדע־וועט שאָף צום אויספאַסען און אויך געהאַט אַן אייגענע קאָזע אויף מילך פאַר זיך, וואָס האָט זיך געפאַסעט צווישן די שאָף. מיט דער צייט איז די קאָזע עטלעכע טעג איינעם נאָכן אַנדערן אַהיימגעקומען אָוונט־צו זייער גוט אָנגע־פאַסעט, און אויך געגעבן, ממילא, מער מילך ווי איר געוואוינהייט און אויך פעטערע. דעם דאָרפס־יידס אַ בחור, אַ גרויסער מלומד בתורה ובחכמה האָט געוואָלט דערגיין וואו די קאָזע נעמט אַזאַ גוטע פאַשע. איז ער מיטגעגאַנגען מיטן פאַסטוך זען ווי די שאָף און קאָזע פאַשען זיך. אָבער, אין מיטן טאָג איז אויף אים אָנגעפאַלן אַ שלאָף, און ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפּט איז די קאָזע שוין נישט געווען צווישן די שאָף; און צו דער צייט פון אַהיים טרייבן די שאָף, איז די קאָזע אָנגעקומען פון אַ זייטיק ווינקל און זיך אויסגעמישט מיט די שאָף.

אויף מאָרגן איז דעם בחור איינגעפאַלן אַן עצה: צו נעמען אַ קנויל שטריק, אָנבינדן איין עק זיך ביי דער האַנט און דעם צווייטן ביי דעם פּיסל פון דער קאָזע. אַזוי, אַז ווען די קנויל וועט זיך אינגאַנצן אויסציען, וועט ער זיך מוזן אויפכאַפּן. אַזוי איז טאַקע געווען. איז ער נאָכגעגאַנגען נאָכן שטריק, ביז ער האָט פאַר זיך דערזען אַ נייעם ישוב מיט אומבאַקאַנטע מענטשן. ווען ער האָט זיך דערוואוסט, אַז ער געפינט זיך אין ארץ ישראל, האָט ער באַ־שלאָסן דאָרט צו פאַרבלייבן, און געשריבן אַ בריוול צום פאָטער, נאָכצוטאָן זיין איינפאַל מיט דער קנויל און קומען מיטן בני־בית קיין ארץ ישראל. דאָס בריוול האָט דער בחור אַריינגעשטופּט אַביסל טיפער אין אויער פון דער קאָזע. איבערן וועג איז דאָס בריוול נאָך טיפער אַריין אין אויער, אַזוי, אַז די קאָזע האָט אָנגעהויבן שאָקלען מיטן קאָפּ. דער דאָרפס־ייד האָט ביי אַ שוחט געשחטן די קאָזע און געפונען דאָס בריוול אין אויער. האָט זיך דער דאָרפס־ייד קוים דערוואוסט וואו זיין בחור געפינט זיך, אָבער שוין נישט דעם וועג קיין ארץ ישראל. נאָך דעם דערציילן די מעשה, האָט דער רבי פון לובלין אויסגע־פירט: „דעם זון האָט מען באַדאַרפן אין ארץ־ישראל, אָבער, אַן דעם טאַטן איז מען זיך באַגאַנגען״.

מיין שווער, ר׳ ישראל צבי שו״ב צימערמאַן פון שעברעשין, האָט מיר צוגעגעבן, אַז אים האָט דערציילט הרה״ג ר׳ נחום פאַלאַסט, דער בילגאָרייער רב ז״ל, וואָס הרה״ג הקדוש ר׳ יעקב לייב זללה״ה — קאָוולער רב, זון פונעם אַלטן נעסכיזשער רב, און תלמיד פונעם רבי ר׳ ברוך, און שווער פונעם טריס־קער מגיד, דער מחבר פונעם מגן אברהם — האָט אים ביחידות דערציילט,

אַז ווען דער בעש״ט האָט געזען אַז מען דערלאָזט אים נישט פון הימל פאָרן קיין ארץ ישראל אויפן דרך־המלך — טראַקטאָווער וועג — האָט ער אָנגע־הויבן זוכן אונטערוועגן, און זיך דערוואוסט ברוח־הקודש פון דעם נאָענטן וועגל ביי שעברעשין. האָט ער זיך געלאָזט אַהינצו איינער אַליין. דאָרט, אין די אָרדינאַצקע געדיכטע וועלדער האָט זיך אויפגעהאַלטן אַ רויבער, וואָס פלעגט אָנרייצן זיין בייזן הונט אויף די דורכגייער און דערנאָך זיי באַרויבן. ווען דער רויבער האָט אָנגערייצט זיין הונט אויך אויפן בעש״ט, האָט זיך דער הונט געשטעלט פאָרן בעש״ט סלוזשען. — דאָס מיינט: דער הונט האָט זיך געשטעלט אויף די הינטערשטע פיס און מיט די פעדערשטע זיך געלאָסקעט צום בעש״ט, גלייך ווי ער בעט אים איבער. דער גזלן איז דערפון דערשטוינט געוואָרן און זיך געוואָרפן אויף דער ערד פאָרן בעש״ט אים איבערצובעטן. גלויבנדיק, אַז ער איז אַ הייליקער מאַן. דערווייל האָט דער בעש״ט דערזען אין גזלנס האַנט אַ זעמעלע און דערקענט ברוח-הקודש, אַז עס איז פון פירות ארץ־ישראל.

האָט דער בעש״ט געפרעגט דעם גזלן: „וואו נעמסטו דאָס?״ דער גזלן האָט געענטפערט: „דאָ נישט ווייט אין אַ יידיש שטעטל״. דער בעש״ט האָט אים געפרעגט: „קענסטו מיך פירן אַהין?״ האָט דער גזלן געענטפערט: „איך וועל גיין פאָראויס, און איר זאָלט מיר נאָכגיין, וועט איר באַלד דאָרט זיין. אויפן וועג איז געווען אַ שמאָל ריוויקל און אַ ברעט איז געלעגן איבערן וואַסער פון איין ברעג צום צווייטן. דער גזלן איז זיך גלייך אַדורכגעגאַנגען, אָבער, ווען דער בעש״ט איז אַרויף אויפן ברעטל, איז פון דעם ריוויקל גע־וואָרן דער גרעסטער טייך, און דער בעש״ט איז קוים ניצול געוואָרן מיטן לעבן. דער בעש״ט האָט דערנאָך געזאָגט, אַז עס האָט זיך אים אַנטקעגנגעשטעלט ביי דעם ריוויקל דער להט החרב המתהפכת, וואָס ווערט דערמאָנט אין בראַ־שית פרשה ג׳ פסוק כ״ד, און ער האָט זיך שוין פון דעמאָלט אָן צוריקגעהאַלטן פון פאָרן קיין ארץ ישראל.

שעברעשינער זקנים האָבן געהאַט בקבלה, אַז אין מיטן יענעם וואַלד איז געווען אַ ליידיקער פּלאַץ, וואָס דאָרט האָט זיך קיינמאָל קיין שניי נישט גע־האַלטן, און די שכנישע פּויערים האָבן דעם פלאַץ גערופן „זשידאָווסקאָ שקאָלאָ״. (יידישע שול) אויך — אַז אויף אַלטע גראָבע ביימער איז געווען אויסגעקריצט: „כאן סיימנו מסכת ברכות, כאן סיימנו מסכת שבת״ א. א. וו. — דאָ האָבן מיר געענדיקט לערנען די מסכת ברכות, שבת א. א. וו. — די אגדהשע קבלה זאָגט, אַז דאָס האָבן אויסגעקריצט אָן אָפּטיילונג פון די אַרויס־געטריבענע שפּאַנישע יידן אין יאָר: ה׳ אלפים רנ״ב, וואָס האָבן זיך דער־שלאָגן קיין פּוילן, און דאָרט געגרינדעט די תשע קהלות, וואָס שעברעשין איז איינע פון זיי. צווישן די גולים האָבן זיך געפונען גרויסע מקובלים. האָבן זיי

אין איינע פון די טיפע לאַנגע היילן און קעלערס, וואָס געפינען זיך אין יענעם וואַלד, זיך באַנוצט מיט שמות־הקודש און אויסגעפּלאַסטערט איר וועג מיטן שם־הקודש פון קפיצת הדרך. אזוי, אַז דער וואָס איז זוכה, קען דורך דער הייל גיך און גרינג קומען קיין ארץ ישראל. השי״ת זאָל אונז העלפן דערלעבן צו זען במהרה בימינו קיבוץ־גליות ישראל, לארץ ישראל בנחמת ציון וירושלים, אמן.

סיפור נומער 14

המנוח ר׳ מנחם וואַלאַך פון סקאַלאַט ביי טאַרנאָפּאָל, גאַליציע, הי״ד, האָט מיר איבערגעגעבן אין נאָמען פון זיין פאָטער, ר׳ משה לייב ע״ה, וואָס האשה הצדיקת מ׳ גיטעלע, (די מוטער פון די צוויי צדיקים: ר׳ לוי פון אָזשערנע און ר׳ דוד ראַדאָכאָוו—בראָד) אַ טאָכטער פון ריזשינער זללה״ה, (חסידים האָבן זי געהאַלטן פאַר אַ בעלת־מוח פון מדריגות והשגות. זי איז אַמאָל געווען אום סוכות ביי איר ברודער ר׳ דוד משה זללה״ה אין טשאָרטקאָוו און גע־בענטשט ליכט אין סוכה. דערנאָך האָט זי זיך געקלאָגט פאַרן ברודער, אַז זי האָט נישט געפילט קיין טעם פון סוכה. האָט דער טשאָרטקאָווער זללה״ה געהייסן נאָכזוכן, האָט מען דערזען, אַז דער פליגל — וואָכליער, אַ דאַך איבער דער סוכה — איז געווען צוגעמאַכט.) האָט אים געזאָגט: דער בעש״ט זללה״ה האָט אַמאָל מחיה מתים געווען. עס איז געווען אין אַ שטאָט אַ תלמיד־חכם אַן עושר און אַ גרויסער מתנגד, וואָס האָט געהאַט אַ בת־יחידה. מיט אַמאָל איז זי קראַנק געוואָרן. דאָקטוירים האָבן איר נישט געקענט העלפן. זיינס אַ פריינט פון דער אייגענער שטאָט, וואָס איז שוין געווען אַ מקורב צום בעש״ט, האָט אים געראָטן צו פאָרן צום בעש״ט, אָדער גאָר ברענגען דעם בעש״ט צו דער חולנית אַהער. דער עושר, אַלס מתנגד, האָט דערפון נישט געוואָלט הערן.

דער בת־יחידה איז פון טאָג צו טאָג ערגער געוואָרן. האָט זיין ווייב — די מוטער פון דער בת יחידה — מיט געוויין געווירקט אויף אים, ער זאָל שיקן זיין פריינט מיט אַ קוויטל און אַ פדיון צום בעש״ט. און אויב דער בעש״ט וועט דווקא וועלן אַליין קומען אָנקוקן די חולנית, וועט דער מתנגד אויך אים לאָזן איינשטיין אין זיין הויז אויף זיינע הוצאות. ווען דער פריינט איז געקומען צום בעש״ט, האָט דער בעש״ט געזאָגט, אַז ער וויל אָנקוקן די חולנית, און איז גלייך מיטגעפאָרן מיטן פריינט. אריינקומענדיק אין הויז פונעם עושר, האָבן זיי שוין געטראָפן די בת יחידה ליגנדיק אויף דער ערד צוגעדעקט, אַלס אָפּגעשטאָרבענע. פיל מענטשן האָבן זיך געפונען אין הויז צו ראַטעווען די פאָטער און מוטער פון חלשות. קיינער האָט זיך נישט אומגעקוקט אויפן בעש״ט מיטן פריינט. האָט דער בעש״ט אויפגעדעקט די בת־יחידה און איר געזאָגט הויך: „דו! ביסט דאָך אַ יידישע טאָכטער, און מחוייב אין דער

מצוה פון הכנסת־אורחים, הויב זשע זיך אויף און גרייט צו פאַר אונז אַ סעודה!״ די בת יחידה האָט זיך גלייך אויפגעהויבן און צוגעגרייט אָנבייסן. האָט דאָך דער בעש״ט מחיה מתים געווען.

דער זיידע ר׳ בעריש — דער רבי ר׳ בער — האָט זיך מיישב געווען: (נאָכדעם ווי דער בעש״ט האָט שוין מפרסם געווען מיט זיינע וואונדערלעכע מופתים, אַז השי״ת איז משגיח אויף יידן בפרטי פרטי־פרטיות און אַריינגע־ברענגט אין יידישע הערצער די אמתע אמונה, אַז השי״ת איז אַ כל יכול.) : נאָך וואָס דאַרף מען שטאַרבן און דערנאָך לעבעדיק ווערן, גלייכער צו פאַר־היטן מען זאָל נישט שטאַרבן

דעם זיידנס אַ חסיד אַ קרעטשמער איז געקומען צום זיידן זיך פאַרקלאָגן, אַז מען האָט אים אויסגעדונגען די קרעטשמע, און ער איז געבליבן אָן פּרנסה. האָט דער זיידע אַרויסגענומען אַ זילבערנע מטבע פון קעשענע און געגעבן דעם חסיד, און אים גלייך אָפּגעזעגנט. דער חסיד איז אַרויס אויפן מאַרק און אָנגעטראָפן אַ פּויער פאַרנדיק אַהיים פון דער שטאָט. דער חסיד האָט גע־פרעגט דעם פּויער, וויפל ער וויל פאַרן אויפנעמען אים אויף זיין פיר. ווען דער פּויער האָט אים אָנגעבאָטן די זעלבע סומע, ווי די מטבע וואָס דער זיידע האָט אים געגעבן, איז ער, אַלס מאמין, גלייך ארויף אויפן פּויערס פור. אין וועג האָט דער חסיד דערזען שטיין אָן אומבאַוואוינטע קרעטשמע און גע־פרעגט אויף דער סיבה. דער פּויער האָט אים דערציילט, אַז עטלעכע קרעטש־מערס זענען שוין אַנטלאָפן פון דער קרעטשמע, ווייל זיי האָבן געגלויבט, אַז עס האַלטן זיך אין איר נישט גוטע. (שדים.) האָט אים דער חסיד געזאָגט: אַז ער וויל זי דינגען. דער פּויער, וואָס האָט געוואוינט נאָענט פון דער לייזיקער קרעטשמע, איז שטאַרק אינטערעסירט געווען, די קרעטשמע זאָל באַוואוינט ווערן. האָט ער דעם חסיד געענטפערט: אויב אַזוי, פיר איך דיך צו גלייך צום פּריץ, נאָר האָב שכל צו דינגען זי אויף גוטע באַדינגונגען. דער פּריץ וועט דיר אַלץ נאָכגעבן. ער האָט אייגענע גוראַלנעס — בראָנפן־פאַבריקן — און איז אינטערעסירט אויסצופארקויפן זיין בראָנפן.

דעם ערשטן באַדינג האָט דער פּריץ געשטעלט, אַז דער חסיד זאָל גלייך ברענגען זיין בני בית און זיך אריינציען אין דער קרעטשמע אַריין. צו זיין זיכערער, אַז ער וועט נישט אַנטלויפן. באַלד דעם זעלבן טאָג, האָט דער פּריץ געשיקט זיינע פאַרבקעס מיט זיינע פורן צו ברענגען דעם חסידס בני בית, און אים אַריינגעשטעלט אַ גרויסן קוואַנטום בראָנפן אויף באָרג, און אים געגעבן אַ לאַנג-טערמיניקן קאָנטראַקט אויף דער קרעטשמע: די ערשטע פינף יאָר אינגאַנצן פריי, אָן ראַטע (אָפּצאָל). דעם חסיד איז אָנגעקומען אַזאַ שפע פון פדיום, אַז באַלד די ערשטע וואָך האָט ער פאַרקויפט דעם גאַנצן בראָנפן. האָט ער אָפּגעצאָלט דעם פּריץ, און גענומען אַ גרעסערן קוואַנטום,

און אזוי געפירט זיך כסדר, ביז עס איז אַריבער דריי חדשים. דער חסיד מיטן בני־בית זענען אזוי געווען פאַרנומען מיטן פדיום, אַז דער חסיד האָט זיך נישט געקענט אָפרייסן צו פאָרן צום זיידן, אים מודיע צו זיין: ווי זיין מטבע האָט געהאַט הצלחה און זיין ברכה האָט עושה פּירות געווען.

וואָס מער דער פדיום האָט זיך געשטאַרקט, האָט דער חסיד מער נושא־חן געווען ביי דעם פּריץ. ביז דער לעצטער האָט אים געזאָגט: מיין בראָנפן פאַרקויפסטו מיר, אָבער מיט מיין ברויי — די פסולת פונם מאַלץ, וואָס פון אים ציט מען בראָנפן — ווייס איך נישט וואו אַהין צו טאָן. וויל איך דיר מיט־געבן אַ גרויסע סומע געלד, און פאַר קיין יארמילינִיץ אויפן יאַריד, — וואָס פלעגט זיך ציען אַכט טעג — און קויף איין פאַר מיר עטלעכע הונדערט אָקסן, צו שטעלן זיי אויף דער ברויי צו פּאַסען צום פעט ווערן. איך וועל מיטשיקן מיינע פאַרבקעס מיט דיר, אַהיים צו ברענגען די אָקסן. דער חסיד האָט געבעטן ביי דעם פּריץ, ער זאָל אים באַזונדער געבן אַ גרינג וועגעלע מיט גוטע פערד, ווייל ער וויל פאָרן פאָרויס אַליין, כדי וואָס פריער אָנקומען קיין יארמילינִיץ, און קענען איינקויפן גוטע אָקסן פאַר אַ וועלוועלערער פּרייז.

ביי דעם פּריץ איז געווען אַ זשאַנצע — אַן אָנפירער פונעם גוט — אַ שונא ישראל. באַזונדער האָט ער געהאַט קנאה אין דעם חסיד פאַרן גרויסן נשיאות חן, וואָס דער חסיד האָט געהאַט ביי דעם פּריץ. דער לעצטער האָט געמאַכט דעם חסיד פאַר אַ פאַרמיטלער — מעקלער — אין אַלע הויפּישע געשעפטן, דער זשאַנצע האָט אויסגערעכנט דעם וועג, וואָס דער חסיד וועט אַרויספאָרן פונעם דאָרף דורך אים קיין יארמילינִיץ, און געדונגען זיינס אַ פאַרטרויאונגס־מאַן, אַ הויפישן קאָוואַל, באַצאָלט אים פאָרויס דרייסיק רובל און אָנגעזאָגט, אַז ווען דער חסיד וועט אַריינפאָרן אין ערשטן וועלדל נאָענט פונעם דאָרף, זאָל ער אים הרגענען און באַגראָבן אין געהיים.

דער זיידע האָט דאָס ברוח־הקודש מרגיש געווען און אַריינגעשיקט דעם חסיד אַ געדאַנק: אַרויספאָרנדיק פונעם דאָרף אויסצודרייען זיך אויף אַ צווייטן וועג און פאָרן צום זיידן. דער זיידע האָט זיך אָפּגעשלאָסן און פאַרזאָגט די גבאים קיינעם נישט אריינצולאָזן, און אפילו נישט אָננעמען ביי קיינעם קיין קוויטל — אַריינצוברענגען אונטער יענעמ'ס אויגן. — דער חסיד האָט גע־מוזט וואַרטן ביז דער זיידע וועט עפענען די טיר. דער געדראַנג פונעם אָנ־געזאַמלטן וואַרטנדיקן עולם איז געווען זייער גרויס, ווען דער זיידע האָט געהייסן עפענען די טיר. דער חסיד האָט זיך קוים צוגעשטופּט, און אַלץ דער־ציילט דעם זיידן. האָט ער זיך פאַרקלאָגט, אַז ער האָט מורא: טאָמער צוליב דעם וואַרטן ביי דעם רבין וועט ער אָנקומען קיין יארמילינִיץ אין די לעצטע טעג פונעם יאַריד. וועט ער שוין נישט טרעפן קיין גוטע אָקסן, און נאָך דאַרפן צאָלן אַ טייערע פּרייז. און דאָס וועט געבן פיל שטאָף דעם שונא ישראל,

דעם זשאַנצע, מלשין צו זיין אויף אים פאַרן פריץ. אָבער דער זיידע האָט אים באַרואיקט און געזאָגט: אזוי ווי דו האָסט פאַרשפעטיקט, אזוי האָט איין אָקסן־סוחר אויך פאַרשפעטיקט. די גרויסע אָקסן־סוחרים, זענען זיך שוין צעפאָרן יעדערער אַהיים, און דו וועסט זיין איין אויפקויפער, וועסטו, ממילא, באַקומען גוטע אָקסן פאַר דער וועלוולסטער פרייז. וואָס שייך צום שונא־ישראל, דעם זשאַנצע, וועסטו אינגיכן פון אים פטור ווערן און דערלעבן צו זען אין אים אַ נקמה.

אין יארמיליניץ איז אַלץ מקויים געוואָרן, ווי דער זיידע האָט געזאָגט. אָבער אין דאָרף האָט דער זשאַנצע, זייענדיק ביי זיך זיכער אַז דער ייד איז טויט, (דער קאָוואַל האָט אים אָפּגענאַרט: נישט וועלנדיק צוריקגעבן די דרייסיק קערבלעך), האָט מלשין געווען ביי דעם פריץ, אַז דאָס וואָס דער ייד פאַרזוימט זיך, כאָטש ער איז אַרויסגעפאָרן אין פאַרויס, איז — ווייל מיט אַ גרעסערער סומע געלד האָט זיך אים געלוינט צו אַנטלויפן. און דאָס איז אויך די סיבה, וואָס ער האָט געוואָלט פאַרן איינער אַליין באַזונדער. דער רשע האָט געראָטן דעם פריץ צו לאָזן אַרעסטירן די בני־בית פונעם חסיד, וואָס ווייסן געוויס וואוהין ער איז אַנטלאָפן. דער פריץ איז געוואָרן פאַרצווייפלט, אָבער, זיך איינגעהאַלטן צוליב זיין גרויסן צוטרוי צום חסיד.

ווען מיט עטלעכע טעג שפעטער איז דער חסיד אָנגעקומען מיט דער גרויסער מציאה גוטע אָקסן פאַר אַ וואָלוועלער פרייז, האָט דער פריץ צוזאַמענגערופן אַלע זיינע באַדינער און פאַר זיי אין די אויגן אויסגעמוסרט דעם זשאַנצע: פאַר זיין העזה מלשין צו זיין אויף אַן ערלעכן ייד, דעמאָלט האָט זיך דער קאָוואַל דערשראָקן — אַהיימגעלאָפן, געבערענגט די דרייסיק קערבלעך צום פריץ און דערציילט, אַז דאָס האָט ער באַקומען פונעם זשאַנצע פאַר טויטן דעם ייד. דער פריץ האָט דורכגעפירט אַ געריכט אויפן זשאַנצע און מען האָט אים געהאַנגען, און דער חסיד האָט נאָך מער נושא־חן געווען ביי דעם פריץ. אויף דעם זשאַנצע וועט געזאָגט ווערן: כן יאבדו כל אויבך ד׳.

סיפור נומער 15

די מעשה וואָס איך דערצייל איצט, האָב איך באמת געזען געדרוקט אויף יידיש נאָך אין די קינדער יאָרן. נאָר, ווייל עס איז מעגלעך, אַז אין דער ביטערער צווייטער וועלט־מלחמה איז זי פאַרלוירן געגאַנגען, דערצייל איך זי דאָ איבער נאָך אַמאָל. ווי איך געדענק, זענען דעמאָלט געווען אפילו פיל גלויביקע יידן, וואָס האָבן געצווייפלט אין איר, ווייל קיינער איז ניט געווען קיין ערב פאַר איר פאַקטישן אמת. אָבער, מיר האָט זי איבערגעגעבן הרב הגדול ר׳ שמחה גאָלדבערג ע״ה, אבד״ק שעברעשין פאַר זיין פטירה צוליב אַ טובה וואָס איך האָב אים געטאָן. און געזאָגט האָט ער מיר

בזה הלשון: איך גיב דיר איבער אַ מתנה טובה, וואָס איך האָב זי באַקומען אויך אַלס אַ מתנה פונעם גרויסן גאון און צדיק ר׳ צדוק הכהן פון לובלין זללה״ה פאַר אַ טובה, וואָס איך האָב אים געטאָן.ביים איבערגעבן האָט אים ר׳ צדוק הכהן זללה״ה געזאָגט: איך האָב געהערט די מעשה אין מיין יוגנט פון אַ ייד אַ זקן אַ בן תשעים, וואָס אים האָט זי דערציילט הרב חיד״א — ר׳ חיים יוסף דוד אזולאי זלל״ה. — הרב חיד״א זללה״ה האָט געזאָגט דעם זקן, אַז דער אור-החיים הקדוש האָט עס אים אַליין דערציילט בפיו הקדוש. (הרב חיד״א שרייבט אין זיין ספר שם-הגדולים, אַז ער האָט זוכה געווען צו זיין אַ תלמיד פונעם אור-החיים הקדוש אין זיין ישיבה הנגלית אין אַ משך פון פופצן יאָר.) מיינט עס, אַז דער סיפור גייט איבער בקבלה איש מפי איש, און איך בין דער זעקסטער דערציילער. דעריבער האָב איך געפונען פאַר נויטיק זי אויפצושרייבן אויך צוליב דעם.

אַט, איז דער סיפור. דער סולטאַן פונעם אור החיימס מדינה איז געווען אַ הויך געלערנטער מאַן און אויך אַ בקי אין שטערנזעערײַ. האָט ער אַמאָל באַפוילן אַדורכצוקוקן אַלע מעטריקאַלע ביכער פון זיין מדינה און אויסגעפינען: ווער פון זיינע אונטערטאַנען איז געבוירן געוואָרן אין דער זעלבער שעה ווי ער. נאָכן אויסגעפינען, אַז ר׳ חיים בן עטר איז אַ געבוירענער אין איין מזל מיטן קעניג, איז דער סולטאַן אין געהיים געקומען אין אור החיימס אָרעמער דירה און געפרעגט אויפן אור החיים. זיין בני-בית האָבן גלייך געשיקט רופן דעם אור-החיים פון בית-המדרש. דער אור-החיים האָט אַהיימקומענדיק גלייך געמאַכט די ברכה: „ברוך שחלק מכבודו לבשר ודם״, ווייל ער האָט מרגיש געווען ברוח-הקודש, אַז פאַר אים שטייט דער קעניג, דער סולטאַן.

אנערקענענדיק, אַז דער אור-החיים איז אַ הייליקער מאַן, וואָס מען קען זיך פאַר אים נישט פאַרבאַהאַלטן, האָט דער סולטאַן געפרעגט: „ווי קומט עס? — מיר ביידע זענען געבוירן אין דער זעלבער שעה, אינעם אייגענעם מזל, און איך בין דער גליקלעכער סולטאַן און איר זענט אַזוי אָרים?״. האָט אים דער אור-החיים געענטפערט: „איך בין, ברוך השם, רייך אין חכמת-התורה. איין מופת האָט דאָך שוין אדוני המלך, דער סולטאַן, געזען. שיקט קויפן צוויי קליינע שפיגעלעך, וועל איך אייך ווייזן עפעס וואונדערלעכס״. דער אור-החיים האָט געהייסן דעם סולטאַן אריינקוקן אין שפיגעלע און געפרעגט: „וואָס זעט דאָרט דער סולטאַן?״ — „איך זע דעם וועלט-שאַאַר״. (די מאַפּע פון דער גאַנצער וועלט) — האָט געענטפערט דער סולטאַן. „קלויבט אויס און קוקט נאָר אויפן טייל פון אַזיע, נאָכדעם נאָר אויף אייער מדינה, איצט נאָר אויף אייער רעזידענץ-שטאָט, אַצינד נאָר אויף אייער קייזערלעכן פּאַלאַץ, איצט נאָר אויף אייער שלאָף-צימער״ — זאָגט אים דער אור-החיים.

צו זיין דערשטוינונג האָט דער סולטאַן דערזען, ווי די קעניגין ליגט אין בעט, און איינער פון זיינע גרויסע מיניסטאָרן שטייט נעבן איר. ער האָט אויך געהערט די אומאַנשטענדיקע רייד, וואָס דער מיניסטער רעדט מיט דער קעניגין, איר איינצורעדן זי זאָל באַשטיין מיט אים צו זינדיקן. דער סולטאַן האָט אָן אויפגערעגטער דאָס דערציילט דעם אור־החיים. דער לעצטער פרעגט אים: וואָס פאַר אַ שטראָף קומט דעם מיניסטער פאַר דעם" — „טויט־שטראָף אַלס מורד במלכות" — ענטפערט דער סולטאַן.

זאָגט אים דער אור-החיים: זאָל דער סולטאַן נעמען זיין רעוואָלווער און צילן גוט, גלייך צום מיניסטער, אַזוי עס זאָל נאָר אים אַליין טויטן". דער סולטאַן האָט אויסגעשאָסן. דאָס שפּיגעלע איז זיך צעפלויגן אויף קליינע פּיצעלעך צעבראָכענע גלאָז. דער אור-החיים האָט תיכף דערלאַנגט דעם סולטאַן דאָס צווייטע שפּיגעלע. דאָרט האָט ער געזען, ווי דער מיניסטער ליגט אַ טויטער אויף דער ערד, און די קעניגין אַן איבערגעשראָקענע שאַפט מיט אירע באַדינער צו באַגראָבן דעם מיניסטער אין געהיים אינעם טיפן זאַמד פונעם סולטאַנס ווינקעלער.

נאָכדעם זאָגט דער אור־החיים צום סולטאַן: „איצט וועט פון דעם אַרויסקומען אַן עלילת-דם — בלוט־בילבול — אויף די יידן, אַז זיי האָבן אים געהרגעט צו נוצן זיין בלוט צו די פסחדיקע מצות. (ווי דער שטייגער פון מיטלאַלטער.) די גייסטלעכע שונאי־ישראל וועלן שוין פאַר געלט און אויך פאַר צוגעזאָגטער עולם־הבא זעען אויסצוגעפינען עדות, וואָס איינער האָט (נישט) געהערט, דער צווייטער האָט (נישט) געזען, ווי יידן האָבן אים דערהרגעט. זאָל דער סולטאַן לאָזן אַדורכפירן אַן עפנטלעך געריכט. און איידער דער סולטאַן וועט אונטערשרייבן דעם געריכטלעכן פסק־דין, וואָס וועט זיכער נישט זיין צום גוטן פאַר יידן, זאָל דער סולטאַן מאַכן אַ גרויסן מלוכה־באַל — אַ סעודה — און פאַרבעטן די גרעסטע שרי-מלוכה. אויך די באַשולדיקער: די גייסטלעכע שונאי־ישראל, דאָס געריכט מיט די עדות זאָל ער אויך פאַרבעטן, און וואַרטן אויף מיר מיט דער סעודה".

דער אור־החיים איז אָנגעקומען צו דער רגע. דער סולטאַן האָט אים גלייך פאַרבעטן צו זעצן זיך נעבן אים. ער האָט זיך געוואַשן די הענט צו נטילת־ידים כדת, אַרויסגענומען פון זיין טאַרבעלע אַ דאַר שטיקל ברויט און געמאַכט ברכת־המוציא. דעמאָלט האָט זיך אויפגעשטעלט אַ שונא ישראל, איינער פון די באַשולדיקער אויפן עלילת־דם פּראָצעס, און מלשין געווען אויפן גאַנצן כלל ישראל מיט המן הרשעס מסירה, ימח שמו, וואָס שטייט אין גמרא מגילה י"ג, ב': „אַז ווען עס פאַלט אַריין אַ פליג אין אַ יידישן בעכער וויין, מיאוסט ער זיך נישט, וואַרפט אַרויס די פליג און טרינקט אויס דעם וויין. אָבער זאָל דער סולטאַן אָנרירן דעם בעכער וויין, וועט ער אים אויסגיסן אין

מיסט אַריין. מיינט עס דאָך, אַז אַלע יידן זענען מורדים במלכות". דער אור-החיים הקדוש האָט אָפּגעענטפערט: „מיר יידן זענען טרייע בירגער. מיר זענען געבאָטן געוואָרן על פי התורה: ירא את ד', בני, ומלך — האָב פורכט, מיין קינד, פאַר גאָט און פאַרן קעניג. אַזוי שטייט אין משלי. ירמיה הנביא האָט געשריבן צו די יידן קיין בבל: „דרשו את שלום העיר וגו'." בעט גאָט פאַרן פרידן פון דער רעגירונג. דאָס זעלבע האָבן אונדז פאַרזאָגט חז"ל אין מסכת אבות: „הוי מתפלל בשלומה של מלכות". אָבער די זעלבע תורה האָט אונדז פאַרזאָגט צו זיין אָפּגעזונדערט פון די אומות מיט ברויט און וויין, כדי נישט צו קומען אין גלות צו אַסימילאַציע. אָט האָט איר אַ סימן. זאָל דער סולטאַן, ירום הודו, באַוויליקן אַראָפּצוגיין אין וויינקעלער מיט אַלע געסט און עדות און זען מיט זייערע אויגן, ווי איך וועל פאַר זיך אויסקלייבן אַ פלעשל וויין.

דער סולטאַן, וואָס האָט גוט פאַרשטאַנען דעם אור-החיימס כוונה, האָט זיך גלייך אויפגעהויבן און מיטגעגאַנגען מיטן אור החיים. נישט ווילנדיק האָבן שוין אויך געמוזט מיטגיין אַלע געסט. ווען דער אור-החיים איז אַראָפּגעקומען אין קעלער אַריין, האָט ער הויך געזאָגט: איך פיל דאָ אַ ריח פון אַ טויטן מענטשלעכן קערפּער. דער סולטאַן האָט אויך געזאָגט, אַז עס פילט זיך און געהייסן זוכן אין טיפן זאַמד. באַלד האָט מען געפונען דעם טויטן קערפּער פונעם מיניסטער, וואָס אַלע האָבן דערקענט. אויפן אָרט האָט דער סולטאַן באַשטראָפט די פאַלשע עדות און זייערע אָנרעדערס מיט הרגנען. און דער בלוט-בילבול איז בטל געוואָרן צום גליק פון אַלע יידן.

שפּעטער מיט אַ צייט, ווען דער אור-החיים האָט זיך איבערגעצויגן קיין ארץ-ישראל, איז ער דאָרט אויסגעקליבן געוואָרן אַלס שד"ר (דאָס וואָרט „שד"ר" לייגט זיך אויס אַלס נוטריקון „שליחא דרבנן", אָדער שליחא דרחמנא, און מיינט: אַ שליח פון אַלע ישיבות און גויטבאַדערפטיקע אין ארץ ישראל קיין חוצה לארץ.) צוזאַמענצוקלייבן פאַר זיי נדבות אין חוץ-לארץ. אין וועג האָט ער פאַרבלאָנדזשעט ביז צום טייך סמבטיון. (וואָס ווערט דערמאָנט אין סנהדרין ס"ה, ב', אויך אין מדרש רבה בראשית פרשה י"א, אַז זיין וואַסער שטראָמט שטאַרק זידנדיק אַ גאַנצע וואָך און וואַרפט פון זיך אַרויס שטיינער און זאַמד. אָבער פרייטאָג נאָך צוועלף בייטאָג טריקנט ער אויס ביז איבער שבת.) פרייטאָג בייטאָג נאָך צוועלף איז ער אַריבער אויף יענער זייט אין אַ וואַלד אַריין און דערזען פון ווייטנס אַ מענטש, אַ ריז מיט אַ האַק אין האַנט. איז ער ארויף אויף אַ בוים און זיך באַהאַלטן צווישן די צווייגן און בלעטער. דער ריז איז צוגעקומען, אָפּגעהאַקט טרוקענע צווייגן און צעהאַקט אויף העלצלעך. דער אור-החיים האָט דערהערט, ווי דער ריז זאָגט ביי יעדן האַק: „לכבוד שבת קודש". האָט ער זיך באַרואיקט און איז

אַראָפּ פונעם בוים און צוגעגאנגען צום ריז. דער לעצטער האָט אים פריינטלעך געגעבן „שלום-עליכם״, און אים ארייגעשטעלט אין זיינס אַ קעשענע, און פארנומען דאָס אָנגעהאָקטע האָלץ מיט דער האַק אויף די פּלייצעס, און שטעלנ־דיק ריזיקע גיכע, ברייטע שפּרייז איז ער באַלד געווען ביי זיך אין דער היים. דאָרט האָט ער ארויסגענומען דעם אור־החיים פון קעשענע און אים אויפגענומען ווי אַן אָנגעלייגטן גאַסט.

צו קבלת־שבת האָט דער ריז מיטגענומען דעם אורח אין שול אַריין. די שול איז געווען געבויט מיט אַזאַ קדושה, אַז יעדערער פון די מת־פּללים האָט נאָר געקענט צוגיין ביז דעם אָרט, וואָס ער איז געווען ראוי לויט זיין זכות און קדושה. איינצלנע זיינען געבליבן שטיין אין פּאָדערהויז. העכערע אין צדקות האָבן געהאַט די זכיה אַריינצוגיין אין שול אַריין. נאָך העכערע האָבן געקענט ארויפגיין אויפן באַלעמער, וואָס איז געשטאַנען אין מיטן שול. ממילא, האָבן זיי געהאַט אַ זכות עולה-תורה צו זיין, איינציקע יחידי-סגולה האָבן געקענט צוגיין צו דער אָרון־קודש וואַנט. דער חכם (רב) איז געווען דער גרעסטער הייליקער פון זיי, וואָס האָט געקענט ארויפגיין אויף די טרעפּ־לעך צום ארון־קודש צו, ארויסנעמען די ספרי־תורות און צוריק זיי אריינ־שטעלן. (הוצאה-והכנסה.) אונדזער מכניס־אורח, דער ריז איז געווען דער שמש פון דער שול, און געהאַט די זכיה ארויפצוגיין אויפן באַלעמער און זיין דער בעל קורא. אָבער אונדזער אורח, דער אור־החיים, איז גלייך ארויף צו דער ארון-קודש וואַנט. דערפון האָט מען זיך באַלד דערוואוסט, אַז ער איז אַן אדם קדוש. האָט אים דער חכם נאָכן דאַווענען פאַרבעטן צו זיך אויף שבת. אָבער, דער שמש האָט געטענהט, אַז דער אורח געהערט צו אים, ווייל ער האָט אים געפונען אין וואַלד און געבראַנגט אַהיים. איז געבליבן, אַז דער אורח זאָל עסן צוויי סעודות ביי דעם מכניס־אורח, און צו שלש סעודות זאָל דער שמש מיטברענגען מיט זיך דעם אורח צום חכם.

אינמיטן שלש סעודות האָט זיך דער חכם פאַרטיפט אין זיינע הייליקע מחשבות. נאָכדעם האָט ער הויך געזאָגט אַ פּסוק פון דער סדרה, וואָס מען האָט געלייענט יענע וואָך, און אויסגעפירט: „איך האָב איצט געהערט אין דער ישיבה־של־מעלה נאָכזאָגן אַ פּירוש אויף דעם פּסוק אין נאָמען פון אַ חכם ר׳ חיים בן עטר״. נאָכזאָגנדיק דעם פּירוש האָט זיך אונדזער אורח אָנ־גערופן: „דער מפרש האָט געהאַט אַ טיפערע כוונה אין זיין פּירוש,״ דער חכם האָט זיך ווידער פאַרטיפט און פאַרטראַכט און געזאָגט: „איצט האָב איך געהערט אין דער ישיבה-של-מעלה די טיפערע כוונה פונם מפרש״, און האָט זי נאָכגעזאָגט. דער אורח האָט אָבער געענטפערט: „נאָך טיפער איז געווען די כוונה פונם מפרש״. דער חכם האָט זיך ווידער פאַרטראַכט און זיך אָנגענומען ביי דער באָרד און געזאָגט: „נישט אַנדערש, נאָר איר אַליין

זענט ר׳ חיים בן עטר, ווייל אין ישיבה של מעלה האָט מען מיר געהייסן איבערפרעגן ר׳ חיימן אַליין זיינע כוונות אין סתרי־תורה פון זיין פּירוש. דעמאָלט האָט זיך דער אור־החיים אַנטפּלעקט פאַר אים. געווען איז דער אור־החיים ביי אים ביז פרייטאָג. צוועלף בייטאָג האָט דער חכם באַפוילן אַריבערצושטעלן דעם אור־החיים אויף אונדזער זייט סמבטיון און צופירן צו אַ יישוב.

חסידים דערציילן: ווען ר׳ גרשון קיטיווער זלהה״ה איז מיט דער הסכמה פון זיין שוואָגער, דער בעש״ט זללה״ה, געפאָרן קיין ארץ ישראל, האָט אים דער בעש״ט מגלה געווען, אַז דער אור־החיים האָט אַ באַזונדערע געהיימע ישיבה, וואו ער לערנט דאָרט נסתר מיט זיינע גדולי התלמידים, און פאַרזאָגט ר׳ גרשונען ער זאָל שטרעבן צו זיין דאָרט פון די תלמידים. קומענ־דיק צום אור־החיים האָט ר׳ גרשון חוקר ודורש געווען, ביז ער איז געוואָר געוואָרן ווער עס איז דער שמש פון דער ישיבת־הנסתר, און אים געבעטן וועגן דעם. האָט אים דעם שמש געגעבן אַן עצה: ווען דער רבי — דער אור־החיים — קומט פרייטאָג צוריק פון טבילת מקוה לכבוד שבת, זאָל ר׳ גרשון זיין דער זריז, אים אַנטקעגנלויפן מיט אַ כלי וואַסער און אים וואַשן די הענט. און אויב דער רבי וועט זיך לאָזן פון אים וואַשן, וועט ר׳ גרשון שוין זיכער זיין פון די תלמידי־ישיבת־הנסתר. נאָכן וואַשן האָט דער אור־החיים געזאָגט ר׳ גרשונען: „עס שטייט אין אבות פרק א׳, משנה י״ג „ודאישתמש בתגא חלף״, טייטש רבינו עובדיה מברטנורה, אַז דאָס וואָרט „בתגא״ איז נוטריקון „בתלמיד גברא אחרינא״.—דער וואָס לאָזט זיך באַדינען פון אַ צווייטן תלמיד־חכמס אַ תלמיד. איצט האָט מען מיר פון הימל מודיע געווען, אַז איר זענט דער גאון ר׳ גרשון קיטיווער, דעם בעש״טס אַ שוואָגער און אויך זיינס אַ תלמיד מובהק. האָט מען אויף מיר תרעומות, פאַרוואָס איך האָב זיך געלאָזט פון אייך באַדינען. האָב איך נאָר איין עצה: „איך פאַרבעט אייך פאַר אַ תלמיד אין מיין ישיבת־הנסתר, וועל איך האָבן אַ היתר פאַר מיין השתמשות מיט אייך״. זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל, אמן.

סיפור נומער 16

דער ערשטער הוסיאַטינער רבי, ר׳ מרדכי שרגא זללה״ה (אַ זון פון ריזשינער זללה״ה) האָט דערציילט: אין בערדיטשעוו איז געווען אַ ייד מיטן נאָמען ר׳ מאיר מלמד, אַ בעל־השגות ורוח־הקודש. מיט אַמאָל האָט מען אים מגלה געווען מן השמים, אַז ער דאַרף זיך זוכן אַ רבין איינעם פון די צדיקים נגליים, תלמידי הבעש״ט זללה״ה. דעמאָלט איז פונקט נתגלה געוואָרן ר׳ פינחס קאָריצער זללה״ה. איז ר׳ מאיר געגאַנגען צופוס קיין קאָרעץ. ביי דעם קבלת-שלום האָט אים ר׳ פינחס געזאָגט: „ר׳ מאיר! איך וואָלט אייך גע-

שטעלט כיבוד, ווייס איך אָבער אייער סוד, אַז איר פּאַסט הפסקות משבת לשבת. דעריבער, בין איך אייך נישט מכבד, כדי עס זאָל נישט הייסן קיין גניבת־דעת". ר' מאיר האָט זיך נישט געמאַכט דערפון און איז צוריקגעגאַנגען אין זיין אכסניא.

צומאָרגנס, אַז ר' מאיר איז געקומען דאַוונען אין ר' פּינחסעס קלויז, האָט ר' פּינחס אים געזאָגט: „ר' מאיר! איך קען אייך זאָגן וואָס פאַר אַ חלום איר האָט געהאַט די נאַכט. איר האָט געהאַט גילוי־אליהו ז"ל. איך קען אייך אויך איבערזאָגן, וואָס אליהו ז"ל האָט אייך געזאָגט". ר' מאיר איז דערפון אויך נישט נתפעל געוואָרן. ר' פּינחס האָט דאָס מרגיש געווען און זיך שוין ווי מיאש געווען פון צוציען ר' מאירן צו זיך פאַר אַ תלמיד. און כאָטש ר' מאיר איז געבליבן אין קאָרעץ אויף שבת, האָט אים ר' פּינחס פרייטאָג־צונאַכטס, ביי קבלת שבת, אויך דערנאָך ביי דעם טיש שוין נישט גענומען אפילו אויף דער מחשבה.

אָבער שבת אינדערפרי נאָכן דאַוונען איז ר' מאיר צוגעגאַנגען צו ר' פּינחסן און אים געזאָגט: „גוט שבת, רבי". האָט אים ר' פּינחס איבערגעפרעגט: „אַז איך האָב אייך אָנגערופן ביי דעם נאָמען אומבאַקאַנט און אויך געזאָגט, אַז איך ווייס פון אייער פאַסטן משבת לשבת, האָט עס אייך נישט גענומען. אויף צומאָרגנס האָב איך אייך איבערגעגעבן אייער חלום פון גילוי־אליהו ז"ל, האָט איר זיך גאָר נישט געמאַכט דערפון; וואָס זשע האָט איר היינט דערזען אין מיר, וואָס איר רופט מיך „רבי?" ר' מאיר האָט אים בתמימות געענטפערט: „ווייל היינט, ווען דער רבי האָט געזונגען דעם פיוט „א' אדון", האָב איך געזען אין הימל די מלאכי־השרת, אויך די גאַנצע פמליא־של־מעלה מיטזינגען און צוטאַנצן. דעריבער, רוף איך אייך „רבי". איך מיין נישט מקבל צו זיין השגות און רוח הקודש, נאָר אַ דרך־אמת אין עבודות ד' הטוב".

מיר האָבן דאָ איבערדערציילט אַ סיפור פונעם ערשטן הוסיאַטינער רבין זצ"ל, גיבן מיר צו, אַז מען האָט אים אַמאָל געוויזן די הרמנא (סמיכת היתר־הוראה), וואָס דער מחבר פונעם „תולדות יעקב יוסף" האָט באַקומען פונעם גאון „נודע ביהודה" ז"ל. איז דאָרט געווען געשריבן אַ בפירושער תנאי מיט אַ טעם: דער „תולדות" זאָל נישט זיין קיין מסדר־גיטין, ווייל ער האָט נישט געענטפערט אויף קיין שום פראַגע אין הלכות גיטין. האָט דער רבי זללה"ה פון הוסיאַטין געזאָגט: „דער תולדות איז געווען אַ מושלם בכל, איז ער אויך געווען אַ גאון אין הלכות גיטין. נאָר, ווייל דער תולדות פלעגט מיט זיינע דיבורים מייחד זיין יחודים, איז אים געווען שווער צו ענטפערן אין הלכות גיטין, וואָס ווייזט אויף אַ פירוד, (אַ צעשיידונג צווישן מאַן און ווייב), און נאָר געענטפערט אין הלכות, וואו ס'איז אים געווען גרינגער צו מאַכן דעם יחוד.

סיפור נומער 17

דער ערשטער שטיפּינעשטער רבי, ר׳ נחום זללה״ה, אַ זון פונעם ריזשי־נער זללה״ה, איז אַמאָל אַריינגעקומען אין זיין קלויז און געטראָפן צוויי חסי־דים שמועסן פונעם מאמר: „כל המקיים נפש אחת מישראל, כאילו קיים עולם מלא״ אין משנה סנהדרין, ל״ז, א׳. — ווער עס דערהאַלט ביים לעבן אַ יידיש נפש, איז גליך ווי ער וואָלט דערהאַלטן ביים לעבן אַ גאַנצע וועלט מיט מענטשן. (ווייל מיר זעען דאָך, אַז פון איינאיינציקן מענטש — אדם הראשון — האָט זיך אַנגעפילט אַ גאַנצע וועלט מיט מענטשן.) האָט זיך ר׳ נחום זללה״ה אָנגערופן: „אָבער נישט מיט קיין בייטשל״. די חסידים האָבן אים געפרעגט: „וואָס מיינט דער רבי דערמיט צו זאָגן?״ האָט ער געענט־פערט: איך וועל אייך דערציילן אַ מעשה. דער רבי ר׳ משה לייב פון סאַסעוו האָט געהאַט אַ חסיד, וואָס האָט געהאַלטן אַ קרעטשמע אין אַ דאָרף. ביי דעם חסיד איז, לא עלינו, קראַנק געוואָרן אַ קינד. דאָקטוירים האָבן נישט צו־געטראָפן קיין רפואה. איז ער געלאָפן צום רבין קיין סאַסעוו. דער רבי האָט שטאַרק געקרעכצט און אים געוואונטשן אַ רפואה.

דער חסיד, אַלס גרויסער מאמין, איז אַהיימגעפאָרן אַ צופרידענער. קו־מענדיק אַהיים אין אָוונט, האָט ער געזען אַז דעם קינד איז פיל ערגער. ער האָט זיך, אָבער, געשטאַרקט מיט אמונה און געגלויבט, אַז דעם רבינס ברכה וועט זיכער מקויים ווערן, און דאָס קינד וועט געזונט ווערן. ער האָט אויך געשטאַרקט זיין ווייב און איר איינגערעדט: זי זאָל זיך גיין אָפּרוען, זיך אַביסל איבערשלאָפן און איר צוגעזאָגט, אַז ער וועט שוין אַכטונג געבן אויפן קינד און איינגעבן צו דער צייט די דאָקטאָרישע מעדיצינען. אָבער זיצנדיק אַליין ביי דעם קינד האָט ער באַמערקט די פאַרערגערונג פון מינוט צו מינוט. האָט ער די רעצעפּטן לגמרי אָוועקגעשטעלט, נאָר אַלע האַלבע שעה איינגע־געבן אַ לעפעלע ריין וואַסער, צו דערהאַלטן דאָס קינד ביי דעם לעבן. כדי צו פאַרטרייבן זיין גרויס עגמת־נפש, האָט ער זיך גענומען אַ גמרא און געלערנט ביי דעם קינדס וויגל.

אַרום צוועלף אַ זייגער ביינאַכט האָט עמיצער אָנגעקלאַפּט אין טיר, אַז ער וויל קויפן בראַנפן. דער חסיד האָט צוליב פאַרביטערונג נישט געוואָלט עפענען. דער בראַנפן־פאַרלאַנגער איז אָבער נישט אָפּגעטרעטן און שטאַרקער געקלאַפּט. דער חסיד, פון מורא: טאָמער וועט זיך פונעם קלאַפּן אויפכאַפּן זיין ווייב און דערזען די געפערלעכע לאַגע פונעם קינד, האָט גענומען בראַנפן, אַרויסגעטראָגן און זיך גוט אָנגעבייזערט אויף יענעם, וואָס קומט אַזוי שפּעט קויפן, און אויך אין אַזאַ צייט ווען דער קאָפּ איז אים צעמישט פונעם קינדס שלאָפקייט. דער בראַנפן־קויפער, אַ רייטנדיקער אויף אַ פערד, האָט אים גע־פרעגט: „וואָס ביסטו אַזוי צערודערט, אויף וואָס איז דיין קינד שלאָף?״

דער חסיד האָט אים אַלץ דערציילט, כדי ער זאָל אים שוין צורו לאָזן און אוועקרייטן. אָבער, דער רייטער האָט אַרויסגענומען אַ קליין פלעשעלע פונעם בוזים און דערלאַנגט דעם חסיד און געזאָגט: „אָט וועסטו זען, פון דעם ערשטן לעפּעלע וועט דעם קינד בעסער ווערן, פונעם צווייטן וועט עס אַרויס פון דער שלאַפקייט, פונעם דריטן וועט עס ווערן געזונט כאחד האדם". און דער רייטער איז גיך אַוועקגעריטן.

דער חסיד איז אריינגעקומען אין הויז און זיך צוגעקוקט צום קראַנקן קינד, האָט אים אויסגעוויזן, אַז עס האַלט שוין חס ושלום ביי די לעצטע רגעס. האָט ער באַרעכנט, אַז ער האָט שוין סיי ווי נישט וואָס אָנצוווערן. האָט ער איינגעשטעלט און איינגעגעבן דעם קינד דאָס ערשטע לעפּעלע פונעם רייטערס פלעשעלע. צו זיין פאַרוואונדערונג איז דאָס קינד איינגעשלאָפן רואיק. האָט ער איבערגעוואַרטן אַרום אַ האַלבע שעה, לייכט איבערגעוועקט דאָס קינד און איינגעגעבן דאָס צווייטע לעפּעלע. האָט ער דאָס קינד געלאָזט שלאָפן אַרום אַ שעה און געלאַסן אויפגעוועקט דאָס ווייב, איר דערציילט די גוטע בשורה פונעם קינדס בעסערונג און אויך פון דעם רייטערס פלעשעלע.ביידע האָבן געגלויבט, אַז עס איז אַ וואונדערלעכער מופת (אינם זכות פונעם רבינס ברכה) און האָבן זיך צוגעקוקט צום קינד, ווי עס שלאָפט נאָרמאַל, גלייך ווי אַ געזונט קינד. האָבן זיי שוין מסכים געווען איינצוגעבן דאָס דריטע לעפּעלע. איז זיך דאָס קינד רואיק צוגעשלאָפן ביזן גרויסן טאָג. צומאָרגנס האָט זיך דאָס קינד געהייסן אָנטאָן, איז אַראָפּ פון בעט און אַרומגעגאַנגען געזונט.

פון גרויס פרייד האָט דעם חסידס ווייב אָפּגעבאַקן צוויי גרויסע לעקעכער, און געהייסן איר מאַן, דעם חסיד מיטנעמען עטלעכע גרויסע פלעשער בראָנפן, פאָרן גלייך צום רבין אויף שבת און אים עס איבערלאָזן אַלס מתנה. דער רבי האָט פאַרוואונדערט געפרעגט: „פאַרוואָס קומט מיר אַ מתנה?", האָט אים דער חסיד דערציילט אַלע איינצלהייטן און אויסגעפירט: ווי לאַנג נאָך וועט זיך דער רבי פאַר אונדז באַהאַלטן? איך מיטן ווייב גלויבן, אַז דער רייטער איז געווען דעם רבינס שליח. מעגלעך, אַז ער איז געווען אליהו הנביא אַליין. דער רבי האָט מער נישט געענטפערט, און איז געגאַנגען צו קבלת־שבת.

דער מנהג פונעם רבין, ר' משה לייב זללה"ה איז געווען צו פאַרברענגען דעם הייליקן שבת פריילעך מיט זיינע תלמידים, אויך מיט סתם חסידים, מיט תורה זאָגן, שמועסן חסידות און מיט ריקודים של שמחת מצוה לכבוד שבת. אָבער יענעם פרייטאָג־צו־נאַכטס האָט ער פאַרברענגט מיט שטרענגער התבודדות. (אָפּגעזונדערטקייט.) אזוי אויך שבת אַ גאַנצן טאָג קיינער פון זיינע תלמידים האָט נישט געוואָגט אים איבערצופרעגן די סיבה דערפון. אין מיטן שלש־סעודותדיקן טיש האָט ער צו אַלע מסובין הויך געזאָגט: איר האָט מיך

נישט איבערגעפרעגט אויף די שינויים (ענדערונגען) ביי מיר אין דעם היינטיקן שבת, וועל איך אייך איצט אַליין דערציילן — אַלץ איז געקומען צוליב דעם חסיד, דעם קרעטשמער. ער איז אין מיטן היינטיקער וואָך געווען ביי מיר אויסצובעטן אַ רפואה פאַר זיין קינד. איך האָב אָבער געזען פון קוויטל לייענען, אַז איך קען אים גאָר נישט העלפן, נאָר צוליב מיין גרויס אהבת־ישראל האָב איך נישט געקענט צעברעכן אַ יידיש פאַרביטערט האַרץ מיט מיין שווייגן און נישט ענטפערן. האָב איך אים געמוזט ווינטשן אַ רפואה. ער אָבער — דער רבי האָט דעמאָלט אָנגעוויזן מיטן פינגער אויף דעם קרעטשמער — מיט זיין גרויסער אמונה (אמונה איז המשכה — אַראָפּציען — פון „אומן את הדסה") האָט ממשיך געווען דעם גרויסן מופת. ווען ער האָט מיר פרייטאָג געבענטשט די מתנה און אַלץ דערציילט, האָב איך אָנגעפרעגט אין הימל, ווער עס איז געווען דער רייטער, און געטאָן איבער שבת וואָס איך האָב נאָר געקענט לויט מיין קבלה פון מיינע הייליקע רבים נשמתם עדן, ביז מען האָט מיר די רגע מגלה געווען דעם סוד.

עס איז אַמאָל געווען איינער מיט אַ בייטש אין דער האַנט. (דאָס מיינט אַ בעל־עגלה.) אויפגעפירט האָט ער זיך ווי עס פּאַסט פאַר זיין פאַך... מיט אַמאָל איז ער מיט אַ ליידיק וועגעלע איינער אַליין ביינאַכט אַהיים געפאָרן איבער אַ וואַלד און דערהערט אַ יעמערלעך געוויין. איז ער נאָכגעפאָרן נאָכן קול און געטראָפן אַ ייד אַן אָרחי־פרחי ליגן געפרוירן אין שניי מיטן שווערן טלימאַק (פּעקל) לעבן זיך, און דאָס חיות איז אים אויסגעגאַנגען פאַר קעלט. האָט דער בעל־עגלה אים אַרויפגעכאַפּט אויף דער פור און אים איינגעדעקט מיט זיין וואַרעמען פּעלץ. צוגעפירט צו דער נאָענטסטער קרעטשמע און געהייסן איינרייבן דעם געפרוירענעם ייד מיט שניי און הייס וואַסער, ביז מען וועט אים דערראַטעווען. אויך האָט דער בעל־עגלה איבערגעלאָזט געלט פאַר דער טרחא און פאַר אַ דאָקטאָר, אויב מען וועט דאַרפן. דער בעל־עגלה אַליין איז געפאָרן אַהיים, ווייל ער האָט געהאַט אַ באַשטעלטע יאַזדע (נסיעה) אויף מאָרגן מיט מענטשן און סחורה. ווייל עס שטייט, אָבער, אין אבות פ"ד, משנה ב', שמצוה גוררת מצוה, (איין מצוה ציט צו די צווייטע מצוה) ווייל דער בעל־עגלה האָט זוכה געווען מיט רחמנות צו ראַטעווען אַ ייד, האָט אים שוין געצויגן צו רחמנות. האָט ער אפילו נישט אויפגעוועקט זיין ווייב פונעם שלאָף, און אָפּגעגעסן אַ קאַלטן אָונט־ברויט און איינגעשלאָפן אַליין אין זיין בעט.

אין הימל איז געוואָרן אַ גרויסער רעש. עס שטייט דאָך: „כל המקיים נפש אחת מישראל, כאילו קיים עולם מלא", האָט זיך דאָך דער בעל־עגלה קונה געווען עולמו בשעה אחת, (אין איין רגע זיך איינגעקויפט און פאַרדינט עולם־הבא) און אויב ער וועט זיך אויפכאַפּן און ווידער לעבן אויף דער וועלט, וועט ער דאָך ווידער קאַליע מאַכן גלייך ווי פריער, איז אַרויס אַ פסק־דין פון

בית־דין פון דער פמליא־של־מעלה, אַז דער בעל־עגלה זאָל שוין אַזוי איינ־שלאָפן דעם אייביקן שלאָף, כדי ער זאָל קומען ריין אויף יענער וועלט. קו־מענדיק אויפן עולם האמת האָט מען פאַר אים געעפנט אַלע שערי גן עדן.

עס שטייט, אין ברכות י״ז, א׳: „העולם וכו׳ וצדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהן ונהנים מזיו השכינה״ — צדיקים זיצן אין גן־עדן מיט זייערע איי־גענע קרוינען איבער זייערע קעפּ, און זענען נהנה דעם תענוג רוחני פון חיי עולם־הבא. פרעגט זיך: וואָס מיינט — „זייערע אייגענע קרוינען?״ ענטפערן הייליקע ספרים מיט אַ משנה אין אבות פ״ד, משנה כ״א, כ״ב „העולם הזה וכו׳ התקן עצמך בפרוזדור כדי שתיכנס לטרקלין״ — גרייט זיך צו, מיט מצוות ומעשים טובים אויף דער וועלט, כדי זאָלסט האָבן וואָס מיטצונעמען אויף יענער וועלט. מיינט עס, אַז אַ ייד לערנט תורה אויף דער וועלט, גיט מען אים דאָרט דאָס ספר, וואָס ער האָט דערין געלערנט. האָט ער געזאָגט: תהילים, מעמדות, שערי ציון, — גיט מען אים דאָס אויך דאָרט. האָט ער געטאָן מצוות ומעשים טובים, גיט מען אים דאָרט אויך צו טאָן די זעלבע מצוה, וואָס ער האָט דורך איר זוכה געווען לחיי עולם־הבא, און פון דעם שעפּן זיי אַלע נחת וקורת רוח בעולם הבא. און דאָס הייסט: ועטרותיהן „זייערע אייגענע קרוי־נען״. אַזוי ווי אונזער בעל־עגלה האָט דאָך זוכה געווען צו עולם־הבא, דורך דער בייטש אין האַנט, האָט מען אים געגעבן אַ גרויסע בייטש, און ער איז אַרומגעגאַנגען אין אַלע חדרי גן־עדן, געפּאַכעט און געקנאַקט מיט דער בייטש און געשעפּט נחת פונעם ווידער־קול וואָס קלינגט אָפּ פון אַ קנאַק מיט אַ בייטש. וואו ער האָט זיך באַוויזן מיטן בייטש און געקנאַקט, איז געוואָרן אַ גרויס געלעכטער. דער בעל־עגלה האָט אָבער געמיינט, אַז מען איז פון אים צופרידן און מען דערפרייט זיך מיט זיין קנאַק.

מיט דער צייט האָט דעם בעל־עגלהס פאָטער — וואָס איז שוין לאַנג טויט געווען — זיך אָפּגערייניקט און זוכה געווען אַריינצוקומען אין גן־עדן, האָט ער דערזען זיין זון, דעם בעל־עגלה, שפּאַצירן פריי אין גן־עדן מיט דער בייטש אין דער האַנט, האָט ער אים געזאָגט: „מיין קינד, דיין גורל איז עפּעס אַ מין גיהנם אינעם גן־עדן. קום מיט מיר צו דעם בית־דין של מעלה. איך וועל אויספּועלן אַ בעסערן גן־עדן פאַר דיר״. דער פסק איז געווען: ווייל דעם בעל עגלהס זכות איז געווען צוליב דערהאַלטן אַ ייד ביי דעם לעבן, זאָל זיין פון איצט אָן — ווען עס וועט אויסקומען צו דערהאַלטן אַ ייד ביי דעם לעבן, זאָל דער בעל־עגלה זיין דער שליח. ער איז עס געווען דער שליח צום קרעטש־מער, און דאָס פלעשעלע — אַ רפואה פון גן־עדן. און דאָס אַלץ האָט דער חסיד, דער קרעטשמער, אַראָפּגעצויגן פון גן־עדן דורך זיין אמונת צדיקים בשלימות. דאָס אַלץ האָט דערציילט פאַרן עולם טיש־זיצער דער רבי ר׳ משה־לייב סאַסעווער זללה״ה. נאָכדעם האָט דער שטיפינעשטער זללה״ה אויסגע־

פירט: דאָס האָב איך געמיינט: „נאָר ניט מיט קיין בייטשל״. דעם סיפּור האָב איך געהערט פון אַ סאַדעגערער־באָיאַנער חסיד, ידידי המנוח ר׳ אבאלע שלאָם פון שעברעשין.

סיפור נומער 18

ר׳ לייב פון שפּאָלע זללה״ה (ביי דער חסידישער וועלט רופט ער זיך „דער שפּאָלער זיידע״) איז געווען אַ תלמיד פון אַ צדיק אַ נסתר, וואָס אין דער עפנטלעכקייט איז ער געווען אַ פּשוטער חזן און אָנגעפירט מיט אַ כאָר פון משוררים. אָבער, צווישן די משוררים האָבן זיך געפונען אַזעלכע נסתרים ווי זייער רבי, דער זאַסלאַווער חזן. צוויי פון זיי זענען דערנאָך נתגלה געוואָרן: ר׳ לייב פון שפּאָלע און ר׳ מרדכי, דער ערשטער נעסכיזשער רב. (פון דעם לעצטן וועלן מיר ווייטער דערציילן.) ר׳ לייב האָט נאָך אין דער יוגנט געהאַט די זכיה צו קענען דעם בעש״ט. ווייל אָבער זיין שפּעטערדיקער רבי, דער זאַסלאַווער חזן, איז געווען אַ נסתר, האָט ר׳ לייב ביי זיך באַשלאָסן צו פאַר־בלייבן אַ נסתר. איז ער צייטנווייז געווען דאָרפס־שוחט, אָדער גאָר דאָרפס־מלמד. געליטן דחקות און אַדורכגעגאַנגען גרויסע נסיונות. (ווי עס איז שוין געווען באַשריבן אין געדרוקטע סיפּורים. מיר, אָבער, שרייבן נאָר מפּי הקבלה איש מפּי איש, פון באַגלויבטע קוואַלן, און נאָר, וואָס ס׳איז נאָך קיינמאָל נישט געדרוקט געוואָרן.) אָבער פמליא־של־מעלה (דאָס בית־דין צדק פון די הויכע הימלען) האָט אויסגעפונען, אַז ער וועט זייער ניצלעך זיין פאַר יידן, ווען ער וועט נתגלה ווערן און זיין עפנטלעך אַ מנהיג און אַ רבי. (שפּעטער האָט זיך עס טאַקע אַרויסגעוויזן: ער האָט מחזיר געווען בתשובה שלימה אַ גאַנצע יידישע עדה און אויסגעאיידלט די פאַרגרעבטע שטאָט שפּאָלע און זיי גע־האָלפן מאַטעריעל און גייסטיק. דערפאַר טאַקע האָט ער זיך געהייסן רופן: „דער שפּאָלער זיידע״.)

ר׳ לייבן האָט מען פון הימל מגלה געווען דעם פּסק פון דער פמליא־של־מעלה, אַז ער מוז נתגלה ווערן. האָט ער באַשטימט זיינס אַ באַקאַנטן צו ווערן ביי אים אַ מקורב — אַ גבאי — און איז מיט אים אַריינגעפאָרן אין נאָענטן שטעטל אַריין אין אַן אכסניא פאַרשטעלנדיק זיך פאַר אַ רבי. אָבער, קיינער פונעם שטעטל איז צו אים ניט געקומען אפילו מקבל שלום זיין. ר׳ לייב אַלס צדיק־אמת איז דעם נסיון אויך בייגעשטאַנען. אָבער, זיין מקורב, אַן אָרימער פּשוטער ייד, האָט געמאַנט ביי אים פּרנסה, און דעם בעל־אכסניא דאַרף מען דאָך אויך באַצאָלן. דערווייל איז צוגעקומען אַ נייעס. אין דעם זעלבן שטעטל אַריין איז אָנגעקומען אַ חסידישער צדיק אַ מפורסם, און דאָס גאַנצע שטעטל פון גרויס ביז קליין איז געלאָפן אים מקבל־פּנים זיין, און באַוואָרפן אים ממש מיט קוויטלעך און פּדיונות. דעמאָלט האָט ר׳ לייבס מקורב אים אַזוי צוגע־

דריקט, אַז עס האָט געווירקט אויף אים אַרויסצוגיין אויף דער גאַס און אַליין זען דעם לויפנדיקן עולם, וואָס איילט זיך צום צווייטן צדיק. ר׳ לייב האָט געזען לויפן אַ יונגנמאַן. „ווי לויפסטו?״ — פרעגט אים ר׳ לייב. — „צום רבין״. — ענטפערט דער יונגערמאַן. ר׳ לייב זאָגט דעם יונגנמאַן מיט הכנעה: „דאָ אין דער אכסניא שטייט איין אַ רבי, וואָס פאַר אַ בקשה דו ווילסט סיי אין רוחניות, סיי אין גשמיות, וועסטו ביי אים איצט פועלן״. דער יונגערמאַן האָט זיך מיט כוח פון אים אָפּגעריסן און הויך געזאָגט: „לאָזט מיך אָפּ, איך לויף צו מיין רבין״. דאָס האָט שוין ר׳ לייבן אַריינגעברענגט אין חולשת־הדעת. איז ער אַריין צום מקורב, געהייסן זיך געבן די בגדי־שבת: צו גיין מקבל־פּנים זיין דעם ניי־אָנגעקומענעם צדיק.

דער צווייטער רבי איז אָבער אויך נישט געווען אַ ליאַדע־ווער. דאָס איז געווען ר׳ מאָטעלע טשערנאָבילער זללה״ה (דער זון פון ר׳ נחום זללה״ה, דער בעל מאור עינים, אַ תלמיד פונעם בעש״ט און דערנאָך פון רבין ר׳ בערס חבריא קדישא. ר׳ מאָטעלע אַליין ווערט אויך גערעכנט פונעם רבין, ר׳ בערס יונגער חבריא. ער פלעגט נעמען פיל געלט ביי זיינע אָנהענגער און שפּייזן אַלע צדיקים נסתרים, וואָס ער האָט פון זיי געוואוסט בקבלה פון זיינע רבים, אויך די, וואָס ער האָט זיך דערוואוסט פון זיי ברוח הקודש.) האָט ער ברוח־הקודש מרגיש געווען וואָס עס קומט פאָר אין דער אכסניא פון ר׳ לייבן. האָט ער גלייך געשאָפן מיטן גבאי אים צו דערלאַנגען זיין אויבערמאַנטל און אַריינגעשאַרט דאָס געלט פונעם טיש מיט די קוויטלעך אין אַ גרויסער פאַטשיילע (טיכל) אַריין, גענומען אין קעשענע אַריין און גיך געגאַנגען צו ר׳ לייבן.

פאַרשטענדלעך, אַז מיט ר׳ מאָטעלען איז דער גאַנצער עולם מיטגע־גאַנגען. ר׳ לייב האָט דערזען דורכן פענסטער דעם גרויסן עולם דערנענטערן זיך צו זיין אכסניא, האָט ער אַרויסגעשיקט זיין מקורב געוואַר ווערן וועגן דעם. ר׳ מאָטעלע האָט אים געהייסן אַריינפירן ר׳ לייבן אין אַ באַזונדער חדר, ווייל ער וויל אים אָפּגעבן אַ קוויטל. ר׳מאָטעלע איז אַריינגעקומען אין דער אכסניא, זיך אַליין אָנגעשריבן אַ קוויטל אין פאָדערצימער און איז אַריין אין חדר פון ר׳ לייבן: אים אָפּצוגעבן דאָס קוויטל מיט אַ פּדיון, אַכצן גאָלדענע רענדלעך, (גאָר אַ גרויסע מטבע אין יענער צייט), און אים געזאָגט: „איר האָט געדאַרפן באַרעכענען, אַז אַזאַ גרויסע מצוה ווי אייך צו שטיצן, מכל שכן אייך אָפּצוגעבן דאָס ערשטע קוויטל, איז נישט זוכה קיין פּשוטער יונגערמאַן, וואָס איר האָט אָנגעטראָפן אין גאַס. דאָס האָט געהערט צו מיר און מיין גלייכן. פון דעמאָלט אָן איז ער שוין נתגלה געוואָרן.

דעם שפּעטער זיידנס חבר, ר׳ מרדכי זללה״ה, דער ערשטער נעסכיזשער רב (דער פאָטער פון קאָוולער רב, ר׳ לייב. — דער שווער פונעם טריסקער

מגיד. — אויך דער פֿאָטער פֿונעם אוסטילער רב ר׳ יאָסעלע, און פֿונעם צווייטן נעסכיזשער רב ר׳ יצחק זללה״ה — זיינע תורות זענען געדרוקט אינעם ספר תולדות יצחק.) האָט אויך באַשלאָסן צו זיין אַ נסתר, אָבער איז נתגלה געוואָרן גאָר אויף אַ העכערן אופן: אַלס נסתר האָט ער אָנגענומען אַ רבנות־שטעלע אין לעשנאָוו, אַ קליין שטעטעלע נאָענט פֿון בראָד. דאָרט איז אים אין געדאַנק פֿאַרגעקומען עפּעס אַ חשש אויפֿן שטעטלדיקן שוחט, איז ער געגאַנגען צופֿוס קיין בראָד אויסצוזעפֿינען דאָרט וועגן אַ צווייטן שוחט. אַדורכגייענדיק אַ וואַלד איז פֿון אַ שמאָל וואַלד־וועגל אָנגעקומען אַ ייד מיט אַ הדרת־פּנים און גע־גאַנגען מיטן רב אינאיינעם. — „וואו גייט אַ ייד?״ — פֿרעגט דער אָנגעקו־מענער דעם רב — „און אויך וועגן וואָסער ענין?״ דער רב האָט געענטפֿערט: „איך גיי קיין בראָד אויסזוכן אַ שוחט פֿאַר מיין שטעטל, ווייל אויף דעם ביז איצטיקן האָב איך אַ חשש״. זאָגט אים דער אורח: „אַזוי? איך בין שוין נישט קיין יונגערמאַן, געדענק איך אַ מעשה: אַ רב האָט אַמאָל אָפּגעזאָגט אַ שוחט, ווייסט איר, וואָס איז געווען דער סוף? איך האָב אים אַליין געזען מיט מיינע אויגן, דער שוחט מיטן וויב און קינדער זענען געוואָרן מחזירים על הפּתחים. (הייזער־גייער צו בעטן נדבות) מילא! דעם שוחטס סוף האָב איך שוין געזען, נאָר דעם רבס סוף האָב איך נאָך נישט געזען״. ביי די לעצטע ווערטער איז דער אורח מיט אַמאָל נעלם געוואָרן. ר׳ מרדכי האָט אָנגענומען, אַז עס איז געווען גילוי אליהו ז״ל, וואָס איז געקומען אים צוריקהאַלטן פֿון שפּיכת־דמים. האָט דער רב זיך אַרויסגעשלאָגן פֿונעם געדאַנק דעם חשש אויפֿן שוחט, איז צוריקגעגאַנגען גלייך אַהיים און פֿאַרבליבן אויף ווייטער אַ נסתר.

אין יענער צייט איז געווען אַ באַרימטער צדיק פֿון די תלמידי־הבעש״ט, אויך פֿון רבי ר׳ בערס חבריא, אַ האַלבער נסתר, קיין חסידים האָט ער נישט געהאַט, מיט קיין עולם נישט אָנגעפֿירט, אָבער, פֿאַרט האָט די וועלט פֿון אים געוואוסט. ער פֿלעגט אַרומפֿאָרן אין געהיים און אָפּטן באַווייזן גרויסע מופֿתים, און דעמאָלט פֿלעגט ער זיך אויסגעבן מיטן נאָמען „ר׳ לייב שרהס״. (פֿיל וואונדערלעכע זאַכן ווערן פֿון אים דערציילט. איניקע פֿון זיי זענען שוין גע־דרוקט). מיין מוטער המנוחה, שרה בת ר׳ יצחק דוד ע״ה, האָט מיר דערציילט: ער איז אַמאָל אַלס נסתר אָנגעקומען צו אַ רייכן יידישן דאָרפֿסמאַן אין אַ צייט, וואָס דעם יידן האָט אויסגעפֿעלט אַ מלמד צו זיינע קינדער. דער דאָרפֿס־מאַן האָט אים געפֿרעגט, צי ער וויל אָננעמען די שטעלע און צוגעזאָגט אַ גוטע באַלוינונג. ר׳ לייב האָט געשטעלט אַ באַדינג, אַז יעדן פֿרייטאָג זאָל ער אָפּלאָזן די קינדער פֿרי פֿונעם לערנען, און דער דאָרפֿסמאַן איז מחויב אים פֿירן אין שטאָט אַריין און אַהיים ברענגען, ווייל ער וויל זיך אין שטאָט טובל זיין לכבוד שבת אין אַ כשרער מקוה. באַלד דעם ערשטן פֿרייטאָג האָט דער דאָרפֿס־מאַן געשאַפֿן מיט זיין פֿאַרבעק (אַזוי האָט זיך גערופֿן אַ גויאישער משרת), אָפּ־

צופירן דעם מלמד אין שטאָט אריין און אויך אים אַהיים ברענגען אין דאַרף אַריין אויף שבת.

פרייטאָג־צו־נאַכטס האָט דער פּאַרבעק דערציילט דעם בעל־הבית מיטן הויז־געזינד, אונטער די אויגן פונעם מלמד, אַז אַרויספאָרנדיק פונעם דאַרף האָט אים דער מלמד געהייסן אַנבינדן די לייצעס צום וואָגן און זיך איבער־דרייען מיט די פלייצעס צו די פערד: זיי וועלן שוין אַליין טרעפן דעם וועג. אַז איך האָב געפאָלגט, האָבן די פערד ממש אָנגעהויבן ווי פליען אין דער לופטן. פאַר מיינע אויגן האָבן זיך שטעט און דערפער געמיטן אין אויגנבליק, ביז מיר האָבן זיך אָפּגעשטעלט אין אַ גרויס איינפאָר־הויז פון גאָר אַ גרויסער שטאָט. דאָרט האָט מיר דער מלמד פאַרזאָגט נישט אַרויסצוגיין אין גאַס: טאָ־מער וועל איך בלאָנדזשען. און פאַרזאָגט האָט ער דעם בעל־אכסניא מיר אין די אויגן: מען זאָל מיר געבן אויף זיין חשבון עסן און טרינקען, וואָס און וויפל איך וועל וועלן. און אויך האָט ער געזאָגט, אַז איך דאַרף אויף אים וואַרטן צוויי שעה. צו דער מינוט איז ער צוריקגעקומען און מיר געהייסן אַרויפּ־גיין אויף דער פור. פאַר גרויס מידקייט (פון די גוטע מאכלים און שכרות פון די שטאַרקע משקאות) בין איך גלייך איינגעשלאָפן און זיך אויפגעכאַפּט צו־קומענדיק צו אייער הויז.

דער דאָרפסמאַן האָט אָנגעזאָגט זיין בני בית, זיי זאָלן זיך היטן, אַז דער מלמד זאָל נישט געוואָר ווערן פונעם פּאַרבעקס אַנטדעקונג, און אויך אָנגע־זאָגט זיינס אַן איידעם, ער זאָל זיך איינבעטן ביי דעם מלמד, ער זאָל אים אויך מיטנעמען פרייטאָג צו דער טבילה במקוה. דער מלמד האָט אים מיטגענומען, און אויפן וועג האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט ביי אַ בית־הטבילה. דערנאָך זענען זיי צוגעפאָרן צום זעלבן איינפאָר־הויז, (דער פּאַרבעק האָט עס דערקענט.), און דער מלמד האָט פאַרזאָגט דעם איידעם און דעם פּאַרבעק צו וואַרטן אויף אים דאָ אין אכסניא צוויי שעה. דער איידעם איז זיך, אָבער, שטילערהייט נאָכגע־גאַנגען דעם מלמד טריט נאָך טריט, ביז זיי זענען צוגעקומען צו אַ קייזער־לעכן פּאַלאַץ, וואו אַ באַוואָפנטע וואַך איז געשטאַנען און געהיטן דעם אַריינ־גאַנג. דאָרט האָט דער מלמד דערזען דעם איידעם נעבן זיך. איז, — כדי אים מציל צו זיין פון זיכערן טויט דורך דער מיליטערישער וואַך, האָט דער מלמד געהייסן דעם איידעם זיך אָנהאַלטן אין זיין — דעם מלמדס — גאַרטל. אַזוי אַרום זענען זיי ביידע אַדורכגעגאַנגען די וואַך אומבאַמערקט — בבחינת רואה ואינו נראה, — ביז דעם קייזערס צימער. דער איידעם האָט דאָרט געזען, ווי דער מלמד עפנט אַ מעסער און שרעקט איבער דעם קייזער יוזעף דעם ערשטן פון עסטרייך, אַז ער וועט פון אים פשוט שניידן פאַסן לעבעדיקערהייט, אויב ער וועט נישט צערייסן די אָפּגעחתמעטע גזירות רעות אויף די עסטרייכישע יידן. דער קייזער האָט געשריגן מען זאָל אים ראַטעווען, אָבער, זיינע נאָענטע

האָבן אים אָנגענומען פֿאַר משוגע, ווייל זיי האָבן קיינעם נישט געזען. דער קייזער האָט נישט ווילנדיק געמוזט אין זייערע אויגן צערייסן דאָס פּאַפּיר מיט די שלעכטע גזירות.

צוריקוועגס זענען זיי אויך אַדורך די וואָך אומבאַמערקט און געקומען צו דער אכסניא. דער אידעם איז אַריין אין אַ קראָם, זיך געקויפֿט אַ מעסערל און געבעטן דעם סוחר, ער זאָל אים אויסשרייבן אַ רעכענונג מיט דער דאַטע פֿון טאָג, אַדרעס פֿון שטאָט, גאַס, נומער פֿון קראָם, מיטן אונטערשריפֿט פֿונעם סוחר. ווי דערשטוינט זענען געוואָרן דער דאָרפֿס־ייד מיטן בני־בית הערנדיק פֿונעם אידעם מיטן פֿאַרבעק, אַז איבערן וועג היין און צוריק זענען זיי ביידע איינגעשלאָפֿן און האָבן זיך ערשט אויפֿגעכאַפּט אין איינפֿאָר־הויז פֿון דער אכסניא, און צוריקוועגס — ביי דעם הויז פֿונעם דאָרפֿס ייד. נאָך מער וואונ־דערלעך איז ביי זיי געווען דער געשריבענער חשבון פֿונעם מעסערל, וואָס איז געווען דאַטירט מיטן זעלבן פֿרייטאָגדיקן טאָג, פֿון אַ סוחר פֿון ווין, פֿינקטלעך אַדרעסירט, — וואָס ווייזט, אַז פֿון אַ דאָרף אין וואָלינער גובערניע איז דער מלמד געפֿאָרן קיין ווין היין און צוריק אין אַ משך פֿון עטלעכע שעה מיטן כוח הקדושה פֿונעם שם, וואָס איז מסוגל אויף קפֿיצת־הדרך. דער מלמד האָט זיך געמוזט אויסגעבן, אַז ער איז עס דער האַלבער נסתר „ר׳ לייב שרהס״. נאָך שבת האָט ער זיך אָפּגעזעגנט, און אַוועק פֿונעם דאָרף, און צוריק געבליבן אַ האַלבער נסתר.

אונדזער נסתר, ר׳ מרדכי דער לעשנאָווער רב, איז געווען נייגעריק צו דערגיין די סודות פֿונעם האַלבן נסתר. האָט מען אים מגלה געווען מן השמים, אַז אין בראָד געפֿינט זיך אַ בעל־אכסניא, דעם האַלבן נסתרס אַן אָנהענגער, וואָס דער האַלבער נסתר שטייט איין ביי אים, ווען ער קומט קיין בראָד. ר׳ מרדכי איז געגאַנגען קיין בראָד צום בעל־אכסניא און פֿאַרלאַנגט פֿון אים: דווקא, צו לאָזן אים איינשטיין אינעם חדר, וואו דער האַלבער נסתר שטייט תּמיד איין. דער בעל־אכסניא, אַ ייד אַ חסיד אַ מבין, האָט אים פֿאַרוואונדערט אָנגעקוקט און אים געזאָגט: לויט איך פֿאַרשטיי זענט איר איינער פֿון די צדיקים נסתרים. אויב עס איז אייך נתגלה געוואָרן דער סוד, אַז ביי מיר שטייט איין דער האַלבער נסתר. אָבער, איך בעט אייך פֿיל מאָל איבער, וואָס איך קען אייך דאָס נישט צוליב טאָן, ווייל ווען מיין רבי, דער האַלבער נסתר, איז דאָס ערשטע מאָל געקומען צו מיר איינשטיין, האָט ער מיר געשטעלט אַ באַדינג: אים אָפּצוגעבן אַ באַזונדער חדר, אַריינשטעלן אַ ניי בעט, אַ טיש, אַ בענקל און אַ שאַפֿקעלע מיט ספֿרים; און ער האָט מיר אָנגעזאָגט: „אַזוי זאָל אַלץ שטיין אויפֿן אָרט. זאָלסט נישט אַריינלאָזן אינעם חדר אפֿילו דיין בני־בית. אַז ווען איך וועל דאָ נישט זיין, וועט דאָס חדר זיין פֿאַרשלאָסן, איז, ווען איך וועל דאַרפֿן קומען אַהער, וועל איך דאָ איינשטיין. וועסטו פֿאָלגן,

וועט דיר גוט זיין;טאָמער חלילה נישט, פאַרשטיי אַליין וואָס מיט דיר וועט זיין. איך בין ר׳ לייב שרהס״. הערנדיק די ווערטער ענטפערט אים ר׳ מרדכי: „אויב אזוי? וועל איך אייך נישט נייטן עובר צו זיין ח״ו אויף אייער רבינס אָנזאָג. טוט מיר אַ טובה און עפנט נאָר די טיר. איך וועל נאָר אַריינקוקן און נישט אַריינגיין אינעווייניק. איך בין דער לעשנאָווער רב״. דאָס האָט זיך שוין דער בעל־אכסניא דערלויבט צוליב צו טאָן דעם רב.

אָבער באַלד אין עטלעכע טעג אַרום האָט זיך באַוויזן אין דער אכסניא ר׳ לייב שרהס. דער בעל־אכסניא האָט אים אויפגענומען מיט גרויס יראת הכבוד. אָבער, גלייך ווי דער בעל־אכסניא האָט אין ר׳ לייבס אויגן פאַר אים אויפגעשלאָסן דאָס טירל פונעם חדר, האָט אים ר׳ לייב שוין אָן אויפגערעג־טער געפרעגט: „וועמען האָסטו אַריינגעלאָזט אין מיין חדר?״ דער בעל־אכסניא האָט מיט טרערן אין די אויגן געענטפערט: „ר׳ מרדכי דער לעש־נאָווער רב האָט זיך ביי מיר געבעטן צו עפענען פאַר אים די טיר: „ער וויל נאָר אַריינקוקן״. האָב איך געמיינט, אַז אויף דעם וועט דער הייליקער רבי נישט מקפיד זיין״. ר׳ לייב האָט אים געזאָגט: „איך קען דיר מוחל זיין בתנאי, (מיטן באַדינג) זאָלסט נעמען מיינס אַ פאַרחתמעטן בריוו און גלייך איבערגעבן די לעשנאָווער ראשי־הקהל. נאָך דעם, ווי דער שליח האָט אי־בערגעגעבן די ראשי־הקהל דעם בריוו, איז ער געגאַנגען צום רב דערציילן ר׳ לייב שרהס הקפדה.

ביי דער אסיפה וואָס די ראשי־הקהל האָבן צוזאַמענגערופן איז געבליבן: מען זאָל דעם בריוו איבערלייענען אין דעם רבס אויגן. אינעם בריוו איז געווען געשריבן בזה הלשון: „חשובע ראשי הקהל פון לעשנאָוו! אזוי ווי איר וועט דערהאַלטן דעם בריוו זאָלט איר אָפּזאָגן אייער רב פון רבנות און אַרויסשיקן אים מיטן בני־בית גלייך פונעם שטעטל. לייב בן שרה״. דער שליח, וועמען דער רב האָט פאַרהאַלטן ביי זיך, האָט אויך געהערט איבערלייענען דעם בריוו — האָט ער שטאַרק מתרעם געווען אויף זיך זעלבסט: צו וואָס ער האָט געברענגט און פאַר וואָס ער אַליין האָט נאָך געמוזט זיין דער שליח. דער רב איז גאָר נישט איבערגעשראָקן געוואָרן און געזאָגט די ראשי־הקהל: „דינגט פאַר מיר מיטן בני־בית אַ יידישן בעל־עגלה, לייגט אַרויף מיינע ספרים און אַלע חפצים אויף דער פור. זאָל ער מיך אָפּפירן אין נאָענטסטן שטעטל לעבן לעשנאָוו. איר זענט דאָך גאָר נישט שולדיק. איך בין אייך אַלץ מוחל, דעם שליח אויך, אָבער, ער — דער שליח — וועט מוזן מיטפאָרן מיט אונדז״.

אין וועג האָט דער בעל־עגלה פאַרבלאָנדזשעט און איז צוגעקומען צו אַ ריוו פול מיט וואַסער. די פערד האָבן זיך איבערגעשראָקן און אָפּגעשטעלט. דער רב האָט באַפוילן דעם בעל־עגלה מיטן שליח צוצוגיין צום ריוו זען

פאַרוואָס די פערד האָבן זיך דערשראָקן. זיי האָבן דאָרט דערזען אַ נאַקעטן טויטן מענטשלעכן קערפּער. דער רב האָט געהייסן ארויפלייגן דעם טויטן אויף דער עגלה און האָט אים אַליין אָנגעטאָן זיין אייגענעם אויבערמאַנטל. דערנאָך האָט ער אים איבערגעדעקט, מען זאָל אים נישט ארויסזען. צוקו־מענדיק צו אַ דאָרף איז אַרויס אַנטקעגן זיי מיט שרעק פון זיין הויז אַ ייד, וואָס האָט געוואוינט אין עק דאָרף, און האָט זיי געוואָרנט: נישט אַדורכצופאָרן ווייטער דאָס דאָרף, ווייל אין צווייטן עק דאָרף ביי דעם פּריצס הויף קומט איצט פאָר אַ משפּט איבער אַ צווייטן ייד, טאַקע, פונעם זעלבן דאָרף, צוליב אַ בילבול פון עלילת דם. ס'איז פאַרלוירן געוואָרן אַ קריסט פונעם דאָרף. באַשולדיקט מען יענעם ייד, אַז ער האָט דאָס אים דערהרגעט און געניצט זיין בלוט צו די מצות אויף פּסח. איז אַ גרויסע סכנה פאַר אַ יידן דורכצופאָרן דאָס אָרט וואו עס קומט פאָר דער משפּט. דער רב האָט שטרענג באַפוילן דעם דאָרפס ייד זיך אויפצוזעצן אויף זיין עגלה און מיטפאָרן מיט זיי, און זיי זענען גלייך צוגעפאָרן צום אָרט פונעם משפּט. דאָרט זענען געווען פאַרזאַמלט אַלע קריסטן פונעם פּריצס דערפער — זיינע אונטערטאַנען — און זיי האָבן אַרומגערינגלט דעם פּלאַץ פונעם משפּט. דער פּריץ אַליין איז געווען דער ריכטער. פון זיינע ביידע זייטן זענען געזעסן צוויי געהילפן. דער גלח, דער באַשולדיקער מיט זיינע עדות זענען געשטאַנען דערלעבן. אינמיטן פּלאַץ איז געזעסן דער באַשולדיקטער ייד אַ געקאָוועטער אין קייטן. דער רב האָט געהייסן דעם בעל עגלה אַריינפאָרן אינעם המון אַרומרינגלער.

די דריי יידן באַגלייטער: דער בעל־עגלה, דער דאָרפס־ייד, און דער שליח זענען דערשטוינט געוואָרן זעענדיק, ווי דער המון גויים האָט געמאַכט אַ וועג פאַר דער עגלה צוצופאָרן צום מקום־המשפּט. דער פּריץ אַליין איז אויך שטאַרק איבעררראַשט געוואָרן פונעם תקיפות פון די אָנגעקומענע יידן, אויך פונעם צוזאַמענשטעל פון דער גאַנצער עגלה, וואָס איז געווען פול אָנ־געפּאַקט מיט שטוב זאַכן און אַ פרוי מיט דריי קינדער. (די אויבנדערמאָנטע שפּעטערדיקע צדיקים.) ווי אויך די דריי באַגלייטער, וואָס איינער פון זיי איז געווען זיינס אַן אונטערטאַן, וואָס האָט געוואוינט אין זיין דאָרף. איבערהויפּט האָט ער זיך נישט געקענט זאַט אָנקוקן אָן דעם אויבנאָן־זיצער, וואָס איז געווען אַ ייד אַ שטאַרקער נשיא־פּנים. ממש, אַ הימלישער חן האָט זיך אויס־געגאָסן אויף זיין הדרת־פּנים. דער פּריץ האָט זיך גלייך אויפגעהויבן, צוגע־גאַנגען צום רב, דערלאַנגט אים די האַנט מיט גרויס דרך־ארץ און יראת־הכבוד און געפרעגט, ווער ער איז און וואָס ער פאַרלאַנגט דאָ. דער אויבנאָן־זיצער האָט געענטפערט: „איך בין לעשנאָווער רב און איך האָב זיך דער־וואוסט, אַז עס קומט דאָ פאָר אַ משפּט פון דיני נפשות אויף אַ ייד. איז, דעריי־בער, אַלס יידישער רב האָב איך באַרעכנט, אַז איך האָב די רעכט בייצו־

וואוינען דעם משפט". דער פּריץ האָט אים געדאַנקט און פאַרבעטן צו זעצן זיך לעבן די ריכטער.

נאָכן אויספאָרשן די עדות האָט דער פּריץ געפרעגט דעם רב, צי ער קען נאָך אויך איצט געפינען אַ זכות אויפן באַשולדיקטן ייד. דער רב האָט געענטפערט: „וואָס וועט זיין, אויב איך וועל אייך צושטעלן אַ לעבעדיקן דעם פעלנדיקן קריסט?" — „דעמאָלט וועלן די פאַלשע עדות מיטן באַשול־דיקער, דער גלח, באַקומען אויפן אָרט זייער פאַרדינטע שטראָף". — האָט געענטפערט דער פּריץ. דער רב איז צוגעגאַנגען צו דער עגלה און געזאָגט הויך צום טויטן: „הויב זיך אויף און גיי צו צום פּריץ, דערצייל פאַרן געריכט הויך, יעדערער זאָל הערן, וואָס איז מיט דיר געשען פון דער צייט אָן, וואָס האָסט געפעלט פונעם דאָרף". דער שייגעץ איז צוגעגאַנגען און אַלץ דער־ציילט. ער האָט אויך אָנגעוויזן אויף די פאַלשע עדות, אַז זיי אַליין האָבן אים געהרגעט. די פאַלשע עדות האָבן זיך אַזוי דערשראָקן, אַז זיי האָבן זיך אויפן אָרט אין אַלץ מודה געווען און געבעטן ביי דעם געריכט צו פאַרגרינגערן זייער שטראָף. ווייל אין אַלץ איז דער באַשולדיקער, דער גלח, שולדיק. ער האָט עס זיי געדונגען: צו טויטן דעם שייגעץ און דערנאָך מאַכן אַ בלוט־בילבול אויף דעם באַשולדיקטן רייכן יידן, כדי צו קענען קאָנפיסקירן זיין רייכטום פאַר דער קירכע; און דער גלח האָט זיי — די עדות — דערפאַר צוגעזאָגט צו באַגליקן אויף דער וועלט און — אַ זיכערן גן־עדן אויף יע־נער וועלט.

דער משפט איז גלייך איבערגעדרייט געוואָרן: דעם גלח מיט די פאַלשע עדות האָט מען געהאַנגען און דעם ייד האָט מען באַפרייט. אָבער, ווען דער פּריץ האָט געבעטן ביי דעם רב, ער זאָל לאָזן אַראָפּציען פונעם שייגעץ דאָס יידישע אויבערמאַנטל און אים איבערטאָן עלעגאַנטיש, ווייל ער וויל אים פון איצט אָן נעמען פאַר זיין לייב־משרת, האָט אים דער רב געמוזט מגלה סוד זיין, אַז דער שייגעץ איז דאָך באמת טויט, און קען נאָר רעדן און שטיין אויף די פיס כל זמן ער איז אָנגעטאָן אין דעם רבס אויבערמאַנטל. דער רב האָט אויך געגעבן צו פאַרשטיין דעם פּריץ, אַז מען טאָר נישט משנה זיין די טבע, סיידן עס איז גאָר נויטיק. ווי, למשל, אָפּצוראַטעווען אַן אומשולדיקן פון טויט־שטראָף. איצט עצהט ער דעם פּריץ מען זאָל צופירן דעם שייגעץ צום דאָר־פישן בית־הקברות און אים באַגראָבן מיט אַ בכבודיקן פּאַראַד. דער פּריץ מיט זיינע געהילפן האָבן געפאָלגט און פריינטלעך זיך אָפּגעזעגנט מיטן רב.

דער שליח אַלס געהויבענער חסיד, אַן אָנהענגער פון ר' לייב שרהס, האָט אָנגענומען, אַז דאָס אַלץ איז געווען ר' לייב שרהס רצון, כדי, דער לעש־נאָווער רב זאָל נתגלה ווערן. האָט ער באַפוילן דעם בעל־עגלה צוריקצופירן דעם רב מיט זיין משפחה צוריק קיין לעשנאָוו. דאָרט האָט ער — דער שליח —

און דער בעל־עגלה, ווי אויך דער דאָרפס־ייד דערציילט דעם גרויסן מופת פון ציטוויליקן תחיית־המתים פונעם שייגעץ, און ווי אַזוי דורכדעם איז אָפּגעראַטעוועט געוואָרן אַ ייד פון זיכערן טויט. איז שוין דער רב נתגלה געוואָרן אַלס גרויסער בעל־מופת, ווי אויך אַלס מתקן־נשמות. שפּעטער האָט ער זיך איבערגעצויגן קיין נעסכיזש. זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל.

שפּעטער איז ר׳ מרדכי געוואָרן אַ תלמיד ביי דעם זלאָטשעווער מגיד, דער רבי ר׳ מעכעלע. (נאָך דער הסתלקות פון בעש״ט זללה״ל, האָט זיין חבריא, מיט זיין הסכמה, אויסגעקליבן פאַר זייער רבין און מנהיג דעם רבין ר׳ בער און אים גערופן: „דער גרויסער מגיד פון מעזריטש״. פלעגן אַהין זיך צוזאַמענקומען די גדולי־תלמידי הבעש״ט אויך. ווי: דער תולדות, ר׳ פּינחס קאָריצער, דער זלאָטשעווער מגיד און אַנדערע.) איז ר׳ מרדכי אַמאָל אַריינגעקומען אין מעזריטש, אין רבין ר׳ בערס בית־המדרש, און אָנגעטראָפן אויף ר׳ שלמהן (דער שפּעטערער באַוואוסטער „סעקולער מגיד״.) און אים געפרעגט: „אפשר האָט איר געזען מיין רבין?״ ר׳ שלמה איז געווען אַ תלמיד מובהק פונעם רבין ר׳ בער. האָט ער מקפּיד געווען, פאַרוואָס ר׳ מרדכי רופט אָן אַ צווייטן סתם „רבי״ אינעם רבי ר׳ בערס בית המדרש. האָט ער געענטפערט ר׳ מרדכין: „את ורבך צריכין לרבי״. (דו מיט דיין רבין דאַרפט איר אָנקומען צו מיין רבין.) ר׳ מרדכי האָט אים רואיק געזאָגט: „נו, נו.״

ר׳ שלמה, וואָס איז געווען מצווה פונעם רבין ר׳ בער אויפצושרייבן זיינע — דעם רבי, ר׳ בערס — תורות (וואָס ער טאַקע האָט שפּעטער געבערענגט צום דרוק אין די ספרים מיט די נעמען: „אור תורה״, „מגיד דבריו ליעקב״.) און איז געווען ווי דעם רבי, ר׳ בערס אַ לייבס מענטש, דער נאָענטסטער מקורב אַחוץ דעם משמש ר׳ פּיליט, האָט געהאַט אין די שפּעטסטע אָוונט־שעהן אַן אויסגעזעצטע צייט אין געהיים, (נאָכדעם ווי אַלע תלמידים זענען זיך צעגאַנגען אויף זייערע סטאַנציעס שלאָפן), ווען דער גרויסער מגיד זללה״ה האָט מיט אים געלערנט „נסתר״. (חכמת הקבלה.) אין דעם אָוונט, אָבער, וואָס בייטאָג איז פאָרגעקומען דער ווערטער־אויסטויש צווישן ר׳ מרדכין מיט ר׳ שלמהן, האָט דער לעצטער נישט געקענט תופס זיין און פאַרשטיין דעם לימוד. דער רבי, ר׳ בער האָט אים געהייסן מפשפש במעשיו זיין, (אַדורכקוקן וואָס ער האָט געטאָן אַ גאַנצן טאָג), אפשר האָט ער עפּעס קאַליע געמאַכט דורך אַ חטא, און זאָל אַלץ מתקן זיין מיט תשובה. ר׳ שלמה איז אַוועק אויף התבודדות, און געמאַכט איבער זיך אַ חשבון הנפש און איז צוריקגעקומען צום רבין און געזאָגט, אַז ער פילט אויף זיך עפּעס אַ תרעומות פון ר׳ מרדכין. ער פילט זיך אָבער אויך גערעכט, ווייל ער האָט געמיינט גאָר ערנסט, מפני כבוד הרב.

דער רבי, ר׳ בער האָט אים געהייסן גיין גלייך צו ר׳ מרדכיס סטאַנציע אים איבערבעטן. ר׳ מרדכי האָט אים געזאָגט: „מיין כבוד בין איך דיר באַלד

מוחל — וועסטו צוריק באַקומען הרחבת הדעת און אַ ריינעם מוח מקבל צו זיין דעם לימוד, אָבער, מיין רבינס כבוד — ר׳ מעכעלעס — קען איך נישט מוחל זיין. איז, ווייל דו האָסט קאַליע געמאַכט מיטן וואָרט „רבי״, וועסטו קיין רב און קיין מנהיג ביי יידן קיינמאָל נישט זיין״. ר׳ שלמה איז צוריקגעקומען צום רבין, ר׳ בער, און האָט שוין דעם לימוד גוט איבערגענומען. נאָכן ענדיקן דעם לימוד האָט זיך ר׳ שלמה געקלאָגט פאַרן רבין, ר׳ בער אויף דעם עונש, וואָס ר׳ מרדכי האָט אים געגעבן. דער גרויסער מגיד האָט אים געענטפערט: „נאָר האַלב קען איך דיר העלפן. קיין מנהיג וועסטו טאַקע נישט זיין, אָבער, אַ רב, — יאָ. נעם אָן אַ שטעלע אַלס מגיד אין אַ שטאָט. דאָרט וועט דיר השי״ת מזמין זיין איין תלמיד, וואָס וועט שפּעטער ווערן אַ רבי, אַ מפורסם און אויך אַ מנהיג״.

נאָך דעם גרויסן מגידס הסתלקות, האָט ר׳ שלמה אָנגענומען אַ מגידות־שטעלע אין סעקול ביי לעמבערג. דאָרט איז געווען אַ רב אַ גרויסער מתנגד און אַ גאון גדול, וואָס האָט געגומען צו זיך אויף קעסט אַ יונגן עילוי פאַר אַן איידעם. דער לעצטער האָט דערשמעקט מיט זיינע מדריגות אין יראת שמים, אַז דער מגיד איז פון די צדיקים נסתרים. האָט ער אָפּגעמאַכט מיט זיין יונג ווייבל: (דעם רבס טאָכטער) אַז אַזוי ווי זיין שווער, (איר פאָטער) דער גאון לערנט מיט אים צוויי שיעורים אַ טאָג, (איינעם — תחילת אָוונט, דעם צווייטן — פאַרטאָג ביזן זמן תפלה.) זאָל זי אים נאָך אָוונט־ברויט, ווען די צייט איז צו שלאָפן, אַראָפּלאָזן דורכן פענסטער פון זייער שלאָפצימער אין גאַס אַריין, וועט ער גיין אין געהיים לערנען ביי דעם מגיד „נסתר״ — חכמת הקבלה — ביז דער צייט, ווען דער שווער קלאַפּט אָן אין זיין צימער, און וועקט אים אויף צום פאַרטאָגדיקן שיעור. אזוי האָט זיך דער איידעם געפירט עטלעכע יאָר, ביז עס זענען איבערגעגאנגען טויזנט נעכט, וואָס ער איז לגמרי אין זיי נישט געשלאָפן, און ער האָט זוכה געווען צו אָפענעם רוח־הקודש. דער סע־קולער מגיד האָט זיך אויף דער עלטער אויך מפורסם געמאַכט מיטן דרוקן דעם גרויסן מגידס ספרים: „אור תורה״ און „מגיד דבריו ליעקב״ און אויך מיט זיין אייגן ספר „דברת־שלמה״. נאָך זיין הסתלקות האָט דעם רבס איידעם ר׳ שלום זללה״ה אָנגענומען אַ רבנות־שטעלע אין בעלז ביי סעקול, און גע־וואָרן עפנטלעך אַ תלמיד ביים רבין פון לובלין, ר׳ יעקב יצחק איש הורוויטץ זללה״ה.

נאָך דער הסתלקות פונעם רבין פון לובלין, איז ר׳ שלום זללה״ה (בעלזער רב) געפאָרן קיין סטרעליסק צום שרף ר׳ אורי זללה״ה. דער בעלזער רב האָט זיך געהאַט זיינע אייגענע תנועות און אויסדרוקן. האָט ער זיצנדיק ביי ר׳ אוריס טיש אויסגענוצט זיינס אַ תנועה און זיך אויסגעדריקט: „אוי! טאַטע!״ געמיינט האָט ער דעם רבונו של עולם, אבינו שבשמים. (אונזער טאַטע אין

הימל.) דער סטרעליסקער זללה״ה האָט געטאָן אַ שטאַרקן ברום — ווי זיין געוואוינהייט — און אויסגעשריגן: „ודילמא לאו אביו הוא?״ (טאָמער איז ער נישט זיין פאָטער?) ר׳ שלום האָט תופס געווען, אַז ר׳ אורי האָט פאַר אים נאָך לימודים משלים צו זיין מיט זיי זיין עבודות צו השם יתברך. איז ער פאַרבליבן אין סטרעליסק אַלס יושב אויף אַ גאַנץ יאָר. נאָכדעם איז ער אַהיים געקומען קיין בעלז אַ מושלם בכל און איז נתגלה געוואָרן אַלס מנהיג ישראל, מתקן־נשמות ופועל־ישועות, און פון אים שטאַמט די בעלזער גוט־יידישע משפחה.

סיפור נומער 19

ווי אַ הקדמה צום ווייטערדיקן סיפור, מוז מען באַמערקן, אַז צוריק מיט נאָענט צו צוויי הונדערט יאָר, ווען עס האָט זיך צעפלאַקערט דאָס פייערדיקע בלוטיקע מחלוקת פון די מתנגדים אויף חסידים, איז כאָטש די מתנגדישע גאונים האָבן געמיינט ערנסט לשם שמים, (ווייל זיי האָבן חושד געווען, און אַ טייל פון זיי האָבן געהאַלטן פאַר זיכער, אַז די פאַרשפּרייטונג פון חסידיזם איז ח״ו אַ המשך פון דער שבתי־צבי באַוועגונג.) און האָבן, דעריבער, גערודפט די חסידים נאָר מיט יידישע מיטלען: (השבעות, חרמות און דאָס גלייכן), האָבן זיך אָבער, ליידער, אַריינגעגנבעט אין די מתנגדישע רייען פיל משכילים פון דער בערלינער השכלהשער אַסימילאַציע. די דאָזיקע משכילים האָבן באַקומען אַ גרויסע דעה אין דער אָנפירונג פון די רדיפות אויף חסידים. איז דערפון אַרויסגעקומען אַ הכשר: מטהר צו זיין דעם שרץ בק״ן טעמים. ביז די אָנפירער פונעם מחלוקת האָבן אָנגענומען דעם יעזואיטישן כלל פון „התכלית מכשיר האמצעיים״. (דער ציל כשרט די מיטלען,) האָבן זיי מתיר געווען מסירות — פשוט צו מסרן יידן און זיי איבערגעבן אין גויאישע הענט. די משכילים האָבן דערפילט אין דער חסידישער באַוועגונג די גרעסטע קעגנערשאַפט צו דער פאַרשפּרייטונג פון דער בערלינער אַסימילאַטאָרישער השכלה, האָבן זיי געוואָלט דאָס חסידות עוקר מן השורש זיין. האָבן זיי זיך נישט דערשראָקן אפילו פאַר דער הלכה פסוקה, אַז אַ מסור ווערט פאַררעכנט ווי אַ מומר לכל התורה, גלייך ווי אַ געשמדטער רח״ל.

צי יענער צייט זענען דריי גרויסע אָנפירער פון דער חסידישער באַוועגונג אָפּגעפאָרן קיין ארץ־ישראל צוזאַמען מיט קרוב צו צוויי הונדערט משפחות פון זייערע אָנהענגער. די דריי מנהיגים זענען געווען ר׳ מענדעלע וויטעבסקער זללה״ה, ר׳ אברהם קאַליסקער זללה״ה, און דער „רב״ זללה״ה. (דער ערשער רבי פון דער ליובאַוויטשער גוט־יידישער משפחה.) אָבער אין מיטן וועג האָט דער עלטסער פון די דריי, ר׳ מענדעלע וויטעבסקער גוזר געווען אויף דעם „רב״ זיך אומצוקערן און פאַרבלייבן אין חוץ־לארץ אַלס

דער מנהיג החסידים פון ליטע און רייסן. דעמאָלט האָט דער „רבֿ" זללה"ה אויף זיך גענומען די הייליקע מצוה צו זאַמלען גרויסע נדבות אין חוץ־לארץ און איבערשיקן זיי קיין ארץ־ישראל אויסצוהאַלטן די עטלעכע הונדערט משׂ־פּחות. מיט דעם האָבן זיך די מוסרים באַנוצט. זיי האָבן געשריבן קיין פּע־טערבורג, — די הויפּט־שטאָט פון רוסלאַנד, — אַז עס איז אויפגעקומען ביי יידן אַ סעקטע מיטן נאָמען „חסידים". זייער אָנפירער איז ר' שניאור זלמן לאַדיער, וואָס שיקט איבער גרויסע סכומים געלט צום טערקישן סולטאַן, אויפצובויען אַ גרויסן ים־פּלאָט, צו קענען אָנפירן אַ מלחמה מיט רוסלאַנד. דערפאַר זאָל דער סולטאַן איבערגעבן די הערשאַפט איבער ארץ־ישראל צום רבין וואָס רופט זיך „רבֿ", און דעמאָלט וועט ער זיך רופן „מלך ישראל".

דאָס איז געשען אין דער צייט פונעם צאַר פּאַוועל. (אַן ענלעכע מסירה פון בלויז דער השכלהשער־זייט איז פאַרגעקומען אין אַ שפּעטערדיקן דור. אין דער צייט פון רוסישן צאַר ניקאָליי דעם ערשטן, אויפן ריזשינער זללה"ה, וואָס איז געווען דער נשיא פון די ארץ־ישראל פושקעלעך פאַרן כולל וואָלין, און זיך געפירט אין זיין הויף אין ריזשין מלכותדיק.) מיט אַזאַ ווילדער פּאָ־ליטישער מסירה האָט מען זיך אין פּעטערבורג שטאַרק גערעכנט, ווייל רוס־לאַנד און טערקיי האָבן צווישן זיך קיינמאָל נישט געהאַט קיין פריינדשאַפט־לעכע באַציאונגען.

איצט צו דער דערציילונג. אין אַ געוויסן טאָג איז צוגעפאָרן אַ פּאָליציי־אישע פאַרמאַכטע קאָטש צום רבֿס הויז, אים פאַרנומען און פאַרפירט שטרענג געהיים גלייך קיין פּעטערבורג. אַזוי אַרום האָט קיינער אינעם רבֿס הויז נישט געוואוסט וואו מען האָט אים פאַרפירט. דעם ערשטן פּראָטאָקאָל האָט ביי דעם רבֿ אָפּגענומען דער אינערן־ און אויך דער יוסטיץ־מיניסטער פון יענער צייט.דער לעצטער האָט אנערקענט, אַז די מסירה איז דורכאויס אַ פאַלשע, און ס'איז בלויז אַן אויסגערעכנטער בילבול אויף אַן אומשולדיקן מאַן. איז דער מיניסטער גלייך צוגעפאָרן צו זיינעם אַ פאַרטרויאונגס־מאַן, אַ יידישן פּעטערבורגער סוחר מיטן נאָמען ר' משה מייזליש און פאַרלאַנגט פון אים, ער זאָל זיך ביי אים אונטערשרייבן אַז ער גאַראַנטירט פאַר דעם רבֿ, אַז ער איז אַן ערלעכער און אָרנטלעכער בירגער. און אויב דער ייד וועט עס נישט טאָן האָט ער — דער מיניסטער — מורא פאַרן צאַר פּאַוועל צו באַפרייען דעם רבֿ אויף אייגענער אחריות. ווייל דער צאַר פּאַוועל פלעגט אַלץ אַליין קאָנטראָלירן. אָבער ר' משה מייזלעש, אַלס מתנגד, האָט אויסגעבעטן ביי דעם מיניסטער אַ געוויסע צייט אויף צו כאַפּן אַ יישוב הדעת, (איבערלייגונג), צי ער זאָל דאָס טאָן.

ווי דער מנהג פון יענער צייט, וואָס יידישע גבירים פלעגן אַריינקומען אין די גרעסטע ישיבות און זיך אויסקלויבן די בעסטע לומדישע ישיבה־בחורים

פאַר איידעמס, האָט אַזוי אויך געטאָן ר׳ משה מייזליש: גענומען דעם גרעסטן עילוי פון ר׳ נטעלע אָרסערס ישיבה צו זיך פאַר אַן איידעם, געהאַלטן אים ביי זיך אין הויז און אויסגעהאַלטן מיט אַלע הצטרכותן, און דער איידעם האָט געלערנט בהתמדה (שטענדיק) יומם ולילה. ר׳ משה האָט געהאַלטן זיין איידעם פאַר אַ גרויסן גאון און אויך פאַר אַ ירא שמים. האָט ער דעם איידעם אָנגעפרעגט די שאלה און געהייסן זיך גוט איבערקלערן און מברר זיין על פי הלכה, צי מען זאָל דעם רב באַפרייען. דער איידעם האָט אים געענטפערט: „נאָכן איבערטראַכטן אַלע צדדי הספק פון דער שאלה, איז ביי מיר געבליבן אַ ספק אין הלכה. דאַרף דאָך זיין דער פסק „שב ואל תעשה עדיף״. — נישט זיך מישן, און גאָרנישט טאָן. אָבער, דאָ קומט מיר להלכה ולמעשה אויס בהפך. דער מיניסטער וויל דאָך דעם רב באַפרייען. נאָר פאַר יוצא וועגן וויל ער כלומרשט אַן אונטערשריפט, איז, אויב איר וועט נישט געבן די אונטערשריפט־גאַראַנטיע, וועט איר הייסן אַ „קום ועשה״ און איר וועט זיין דער רעכטער מסור.

ר׳ משה מייזליש האָט אונטערגעשריבן, און דער מיניסטער האָט דעם רב גלייך באַפרייט און אים אַרויסגעגעבן אַ באַפרייאונגס־פּאַפּיר. דער רב האָט אים באַדאַנקט. דער מיניסטער, אָבער, האָט אים געזאָגט: באַדאַנקען דאַרפט איר ר׳ משה מייזלישן. מיר קומט נישט קיין דאַנק. איך האָב נאָר אויסגעפירט מיינע ערלעכע פליכטן, נאָכדעם ווי איך האָב אָנערקענט אייער אומשולד. איז דער רב צוגעפאָרן צו ר׳ משהן און געוואָלט אים דאַנקען. ר׳ משה אָבער האָט אים געהייסן באַדאַנקען זיין איידעם, ווייל ער האָט אַרויסגעגעבן דעם פסק, וואָס האָט געפירט צו זיין באַפרייאונג. דער איידעם האָט, אָבער, געזאָגט דעם רב: ביי מיר איז עס פאַרבליבן אַ ספיקא דדינא, קען איך קיין דאַנק נישט אָננעמען. דער רב האָט דעמאָלט מיט פאַרביטערונג געזאָגט: „רבונו של עולם! אויב עס קען פאָרקומען, אַז אַ ייד, וואָס האָט געהאַט די זכיה מיך צו באַפרייען, זאָל נאָך זיין אין ספק, טאָמער האָט ער ח״ו געטאָן דערמיט אַן עבירה, וואָלט איך בעסער צופרידן געווען צו בלייבן אַרעסטירט״. די ווערטער האָבן דעם איידעם שטאַרק צערודערט. האָט ער געענטפערט דעם רב: „אויב איר וועט מיר ברענגען אַ היתר פון מיין רבין ר׳ נטעלע אָרסער אַנצונעמען ביי אייך אַ דאַנק, וועל איך מיט צופרידנקייט אָננעמען״. — „אָבער וואָס וועט זיין, אויב ר׳ נטעלע וועט ווערן פון מיינע אָנהענגער?״ — פרעגט דער רב. דער איידעם ענטפערט: „אויב אַזוי? זייט זיכער, אַז מיין שווער, אויך איך וועלן זיין פון אייערע איבערגעגעבנסטע חסידים, ווייל דאָס וועט ביי מיר זיין דער גרעסטער מופת״.

דער רב איז גלייך געפאָרן קיין אָרסע. דאָרט האָט ער זיך דערוואוסט, אַז ר׳ נטעלע איז אַ וועלטס גביר. ער האַלט אויס אויף זיינע אייגענע הוצאות

אַ גרויסע ישיבה' און אַלס גרויסער גאון פירט ער אַליין אָן מיט דער ישיבה, ווי אַ ראש־ישיבה. זיינע געשעפטן פירן אָנגעשטעלטע מענטשן, וואָס באראַטן זיך מיט אים אַליין נאָר ביי אַ שווערן ענין. ר' נטעלע האַלט ביי זיך אויך אָן אָנגעשטעלטן אַלס צדקה־טיילער. ביז איין רובל צדקה (אין יענער צייט איז אַ רובל געווען גאָר אַ חשובע מטבע.) האָט דער אויסטיילער אַליין רשות צו געבן. ווענן העכער פון אַ רובל דאַרף ער שוין אָנפרעגן ביי ר' נטעלען. דער רב איז געקומען צום צדקה־טיילער. דער לעצטער איז אַזוי דערשראָקן געוואָרן פאַרן רבס הדרת־פנים, — דער רב איז אויך געווען רייך געקליידט.— (דאָס האָט דער רב מקבל געווען פון ר' מענדעלע וויטעבסקער, וואָס איז געווען דער ערשטער צדיק צו זיין געקליידט אויפן רייכסטן אופן), אַז ער האָט פאַרשטאַנען, אַז אַזאַ מין מקבל צדקה מיינט נישט קיין איין רובל. האָט ער פון דערשראָקנקייט געעפנט פאַר דעם רב די טיר פון ר' נטעלעס חדר. ווען דער רב איז אַריינגעקומען און געטראָפן ר' נטעלען פאַרטיפט אין אַ שווערן ענין, אַזוי, אַז ר' נטעלע האָט נישט מרגיש געווען, צי ס'איז עמיצער אַריינגעקומען, איז דער רב געבליבן שטיין ביי דער פאַרמאַכטער טיר אינעווייניק.

ווען ר' נטעלע האָט אויפגעוואַכט פון זיין פאַרטראַכטקייט און דערזען אַן אומבאַקאַנטן מאַן אין זיין חדר (קעגן זיין געוואוינהייט, וואָרום קיינער פלעגט נישט אַריינקומען אין זיין חדר אומגעמעלדעט), האָט ער אַן איבערגעשראָקענער געפרעגט דעם רב: „ווער ביסטו?" — דער רב האָט געענטפערט: „שניאור זלמן לאַדיער". ר' נטעלע זאָגט אים דעמאָלט: „מען זאָגט אויף דיר, אַז ביזט קלאָר אין ש"ס". דער רב ענטפערט: „אין האַלב ש"ס". — „אין וועלכן?" — פרעגט ר' נטעלע. ענטפערט דער רב: „אין וועלכן אירווילט". (באַמערקונג: דאָס איז אַ טייל פון מדת־ענוה. אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך. ספרים פאַרענטפערן פאַרוואָס רופן זיך חכמים, אין ש"ס, אָן נאָר תלמידי־חכמים, ווייל אַ חכם השלם איז נאָר השי"ת אַליין.) — „אויב אַזוי? — זאָגט ר' נטעלע. — „זאָגט זשע מיר: וויפל מאָל געפינען זיך אין ש"ס די ווערטער „תא־שמע?". דער רב גיט אים אָן אַ צאָל. אָבער ר' נטעלע ענטפערט: „ניין". דער רב לאָזט זיך נישט אָפּווענדן און זאָגט: „אויב איר ווילט צורעכענען נאָך איין „תא שמע", וואָס געפינט זיך נאָך אין ש"ס, וואָס איז נישט אויף קיין קשיא, און אויך נישט אויף קיין פשיטות פון אַ ספק־איבעיא, איז דאָ נאָך איינער מער פון דער פריער אָנגעגעבענער צאָל.

ר נטעלע איז צוגעגאַנגען צו דער טיר, געגעבן דעם רב אַ פריינטלעכן 'שלום עליכם", אָנגענומען אים ביי דער האַנט, צוגעפירט צום טיש, און אים געבעטן זעצן זיך און אויך צו פאַרענטפערן פאַר אים צוויי זיך־סותרדיקע (קעגנזעצלעכע) מדרשים. אין מדרש רבה פרשת תשא שטייט: „אמר הקב"ה

למשה: כשם שבקשתי מסדום י׳ צדיקים, כן העמד לי מהם — מישראל — י׳ צדיקים ואיני מכלה אותם״. — ווען משה רבינו האָט געבעטן רחמים פאַר יידן, השי״ת זאָל זיי מוחל זיין, האָט אים השי״ת געענטפערט: ווען אברהם אבינו האָט ממליץ געווען פאַר סדום מיט איר סביבה, האָב איך צום לעצטן נאָר פאַרלאַנגט פון אים, ער זאָל מיר וויזן צען צדיקים אין סדום, וועל איך אַלץ מוחל זיין, פאַרלאַנג איך פון דיר אויך צוצושטעלן פון די יידן צען צדי־קים, וועל איך זיי מוחל זיין. דער מדרש פירט דאָרט אויס: משה רבינו האָט פאָרגעשטעלט זיבן לעבעדיקע צדיקים און צוגערעכנט דעם זכות פון אונ־דזערע דריי הייליקע אבות: אברהם, יצחק ויעקב, איז צוזאַמען צען. און השי״ת האָט טאַקע באַלד מוחל געווען. אָבער, אין מדרש רבה עקב, פרשה ג׳, שטייט: „אמר לפניו משה וכו׳, ואני מעמיד לך מאלו פ׳ צדיקים וכו׳, הרי ע״ז וכו׳, יעמדו המתים וכו׳, כיון שעמד שלמה וכו׳, התחיל אומר ושבח אני את המתים וגו׳, מן החיים וגו׳ ״. — משה האָט צוגעשטעלט אַכציק צדיקים: זיבן און זיבציק לעבעדיקע און דריי נפטרים, די דריי אבות. איז דאָך קשה: אין „תשא״ באַניגנט זיך דער מדרש מיט צען צדיקים, און אין „עקב״ באַ־דאַרף ער שוין אַכציק, און אויך לויבט ער די מתים מער ווי די חיים. דאַרף מען פאַרשטיין: מיט וואָס זענען עס די נפטרים העכער ווי די לעבעדיקע?

דער רב האָט אויפן אָרט געענטפערט: „דער תירוץ געפינט זיך אין אַ בפירושער גמרא״. ר׳ נטעלע האָט געבעטן ביי דעם רב פינף מינוט צייט אויסצוגעפינען אַליין די גמרא, און ער האָט אַדורכגעבלעטערט גאַנץ ש״ס דורכן מוח און געזאָגט: „ניין״. (דאָס מיינט: איך זע נישט אַזאַ גמרא.) דער רב ענטפערט: „עס איז אַ בפירושע משנה״. ר׳ נטעלע בעט ווידער עטלעכע מינוט צייט און זוכט אַדורך גאַנץ משניות אויפן קאָפּ און זאָגט נאָכאַמאָל: „ניין״, און פרעגט שוין דעם רב: „אין וועלכן סדר?״ דער רב ענטפערט: „אין סדר נזיקין״. ר׳ נטעלע וויל ווידער אַליין אויסגעפינען, אָבער עס גע־לינגט אים נישט. בעט ער שוין דעם רב, ער זאָל זאָגן. דער רב זאָגט אים: „אין משנה הוריות ד׳, ב׳ איז דאָ אַ מחלוקת צווישן צוויי תנאים: ר׳ מאיר און ר׳ יהודה. ר׳ מאיר האַלט, אַז אַלע יידן זענען איין קהל. אַזוי האַלט אויך דער מדרש אין פרשת „תשא״. איז פאַרן גאַנצן קהל־עדת־ישראל גענוג געווען צען צדיקים. האָט משה רבינו צוגעשטעלט זיבן לעבעדיקע און דריי נפטרים, צוזאַמען צען. די לעבעדיקע האָבן מגין געווען גלייך ווי די נפטרים. אָבער, דער מדרש אין „עקב״ האַלט ווי ר׳ יהודה, אַז „שבט אחד איקרי קהל״ — יעדער שבט איז פאַר זיך אַ באַזונדער קהל, ווייל יידן זענען איינגעטיילט אין צוועלף שבטים. שבט לוי האָט דאָך נישט געזינדיקט, בלייבט עלף. באַדאַרף מען עלף מאָל צען. משה רבינו האָט אָבער נאָר געפונען עלף מאָל זיבן, צו־זאַמען זיבן און זיבציק לעבעדיקע. האָט ער צו זיי צוגערעכנט די דריי אבות

צו יעדער שבט באַזונדער, איז פון יעדער זיבן געוואָרן צען. קומט אויס, אַז יעדער לעבעדיקער האָט זיך נאָר גערעכנט פאַר איינעם, אָבער די אבות, די נפטרים, האָבן זיך צוגערעכנט צו יעדן שבט באַזונדער, — ווייל אַלע זענען דאָך זייערע קינדער, — האָט יעדער נפטר זיך גערעכנט פאַר עלף. דעריבער, לויבט שלמה די נפטרים מער ווי די לעבעדיקע.

ר' נטעלען איז דער תירוץ שטאַרק געפעלן. פרעגט ער דעם רב: „ווי קומט עס, וואָס מען זאָגט אויף אייך, — תלמידי־הבעש"ט, — אַז איר רעדט פון קאַרטאָפלעס און זענט מייחד ייחודים?". דער רב ענטפערט אים: „ווי קומט עס, וואָס, אַז איר האַלט אין מיטן שמונה־עשרה, האָט איר אין זינען קאַרטאָפלעס, דאַכט זיך, שוין בעסער צו רעדן פון קאַרטאָפלעס און האַלטן ביי ייחודים". ר' נטעלע זאָגט דעם רב מיט גרויס הכנעה: „פון איצט אָן בין איך פון אייערע אָנהענגער". דער רב דערציילט אים פון ר משה מייזליש מיטן איידעם. ר' נטעלע שרייבט אים גלייך צו זיי אַ בריוו, אַנצונעמען אַ דאַנק ביי אַזאַ הייליקן מאַן.

חסידים ווייסן צו דערציילן, אַז ווען עס איז פאַרגעקומען דער קריג צווישן דעם רוסישן צאַר, אַלעקסאַנדער דער ערשטער, מיט נאַפּאָלעאָנען, זע־נען אויך געווען חילוקי־דעות צווישן די תלמידי־הבעש"ט והמגיד זללה"ה. ר' מרדכי פון נעסכעזש, ר' שלמה קאַרלינער, ר' נפתלי ראָפּשיצער און נאָך גרויסע צדיקים פון יענער צייט האָבן געוואָלט נאַפּאָלעאָן זאָל מנצח זיין. ווען ר' נפתלי האָט אַריינגעזעצט אין אויוון אַריין די מצות ערב־פסח ביי זיין רבין ר' מענדעלע רימענאָווער, האָט ער ביי יעדער מצה איינזעצן געזאָגט: „עוד חמש מאות רוסן יפלו". — נאָך פינף הונדערט רוסן זאָלן פאַלן אין קריג — אָבער, אַז זיין רבי, ר' מענדעלע האָט עס דערהערט, האָט ער אים געשטערט. אויך דער קאָזשעניצער מגיד זללה"ה האָט אין יענעם יאָר אַליין געלייענט די מגילה פאַרן קהל. האָט ער דעמאָלט הויך אויסגעשריגן: „נפול, תפול!" דאָס מיינט: נאַפּאָלעאָן! דו זאָלסט פאַלן! (מיט אַ פתח אונטער דער „נון".)

דער הוסיאַטינער רב, ר' דוד פרענקל ע"ה, האָט מיר דערציילט, אַז אין יאָר תרע"ב האָט ער באַקומען אַ געהיימע ידיעה פונעם הוסיאַטינער סטאַראָ־סטע (פּאָליציי־הויפּט פון אַ קרייז), אַז עס האַלט ביי אַ קריג צווישן קייזער פראַנץ יוזעף פון עסטרייך מיטן צאַר ניקאָליי דעם צווייטן פון רוסלאַנד צוליב אַלבאַניע. האָט ער — דער רב — עס דערציילט פאַר דעם צווייטן רבין זללה"ה פון הוסיאַטין. האָט אים אדומו"ר זי"ע געזאָגט: „אין דער צייט פון דער נאַפּאָלעאָן־קריג זענען געווען חילוקי־דעות צווישן די צדיקי הדור, ווער עס זאָל מנצח זיין. איז ביי זיי געבליבן זיך צו פאַרלאָזן אויף אַ נייטראַלן צדיק, און דאָס איז געווען דער באַרדיטשעווער רב זללה"ה. האָט דער באַרדיטשע־ווער רב געענטפערט: „איך בין זיך נוהג יעדן פרייטאָג צו בייטן דאָס העמד.

אָבער, נאָר, ווען איך האָב אָנצוטאָן אַ קלאָרס אויפן אָרט פונעם קויטיקן, אָבער, סתם בייטן אַ קויטיקס פאַר אַ קויטיקס בין איך נישט קיין בעלן". ווי באַוואוסט, איז דער רב זללה"ה געווען אויף דער זייט פונעם צאַר אַלעקסאַנדער און ער האָט עס אים געגעבן אַן עצה צוריקצוטרעטן טיף אין רוסלאַנד, און פאַרברענען הינטער זיך די פאַרלאָזענע יישובים, און דורך דער עצה האָט אַלעקסאַנדער געווינען די מלחמה.

ר' משה מייזלישן איז געווען באַקאַנט וואָס עס טוט זיך ביי די רוסישע מיניסטאָרן: אַז זיי טראַכטן נאָר וועגן וואָס מער אַרויסצוגעבן בייזע, רשעות־דיקע גזירות אויף יידן. האָט ער געהאַט תרעומות אין האַרץ אויף זיין רבין — דעם רב — פאַרוואָס ער האַלט נישט בעסער מיט נאַפּאָלעאָנען, וואָס האָט זיך אָנגעטאָן אַ מאַסקע פון אַ פעלקער־באַפרייער, און אויך — פון די אונטערדריקטע יידן. דער רב האָט מרגיש געווען ר' משהס מחשבות ברוח־הקודש און געשריבן ר' משהן אין אַ בריוו: (איך זעץ דאָ איבער דעם בריוו פון לשון־הקודש אויף יידיש.) „אַזוי האָט מען מיר געוויזן פון הימל ביי דער מוספדיקער תפילה פון היינטיקן ראש השנה: אויב באָנאַפּאַרטע — נאַפּאָלעאָן — וועט מנצח זיין, וועט דער יידישער מצב פאַרבעסערט ווערן מאַטעריעליש, עס וועט אָבער אָפּגעריסן ווערן דאָס יידישע האַרץ פון אונזער פאָטער אין הימל. אויב, אָבער, אדונינו הקיסר אלכסנדר וועט זיגן, וועט זיך דער יידישער מצב מאַטעריעליש פאַרערגערן, זיי וועלן, אָבער, זייערע הערצער שטאַרקער פאַרבינדן מיטן הימל. דעריבער, בעט איך טאַקע און פאַרזאָג אויך יעדן ייד צו בעטן פאַרן נצחון פון רוסלאַנד.

ליובאַוויטשער חסידים גיבן נאָך צו, אַז דער רב איז מיט אַ צייט פריער געווען ביי ר' פינחס קאָריצער זללה"ה. האָט ר' פינחס געפרעגט דעם רב אויף דער סתירה פון די צוויי אויבן דערמאָנטע מדרשים, און ר' פינחס אַליין האָט זיי אַזוי פאַרענטפערט און אויסגעפירט: „זלמיניו! געדענק עס גוט, עס וועט דיר מיט דער צייט צונוץ קומען". הייסט עס: ר' פינחס האָט מכוון געווען ברוח הקודש אויף גאָר שפּעטערדיקע עתידות.

סיפור נומער 20

צום ריזשינער זללה"ה איז אַמאָל געקומען אַ ייד אין די מיטעלע יאָרן, אָפּגעגעבן אַ קוויטל און נישט איינגעשריבן קיין שום בקשות. דער ריזשינער האָט איבערגעפרעגט דערויף. האָט דער ייד געענטפערט: איך בין געקומען נאָר אייך אָנקוקן. איך בעט דעם רבין מיך אויסהערן, וועל איך דערציילן די סיבה דערפון. איך בין ב"ה אַ גרויסער סוחר און האָב אויך אייגענע פילווערטיקע נחלאות. האָב איך געשיקט פליסירעס — בריקן צונויפגעקלאַפּט פון האָלץ וואָס שווימען אויפן אויבערפלאַך פונעם וואַסער — מיט אַלערליי מינים

האַלץ און אַנדערע סחורות צו פירן פון ליטע, פוילן און וואַלין קיין דאַנציק. איך האָב אין דעם טראַנספּאָרט אַריינגעלייגט מיין גאַנץ פאַרמעגן און נאָך געמוזט צולייען געלט ביי אַנדערע. מיטן טראַנספּאָרט האָב איך מיטגעשיקט מיין יידישן פאַרוואַלטער. (אַנפירער פון מיינע מסחרים.) ער האָט דאָרט גוט אָפּגעלייזט פאַר אַלץ, און געגעבן די שיפערס און אַלע באַדינער אויף הוצאות אַהיימצופאָרן. ער אַליין מיט דער קאַסע איז זיך געפאָרן דורך אַן אַנדערן וועג אַליין. אַלע זענען אַהיים געקומען, ער נישט. אין שטאָט איז אַרויס אַ קלאַנג, אַז ער איז ערגעץ אַנטלאָפן מיט דער קאַסע. די בעלי־חובות זענען צו מיר צוגעטראָטן. האָב איך זיך מיט זיי געגליכט: איך זאָל זיי אויסצאָלן צו ביסלעכווייז. איך האָב געהאַט גרויס צוטרוי צום פאַרוואַלטער, האָב איך געגלויבט, אַז עפּעס איז מיט אים געשען. האָב איך נאָך געשטאַרקט זיין ווייב און קינדער און זיי געצאָלט די זעלבע שכירות וואָס פריער.

היינטיקן ווינטער י״ט כסלו אין אָוונט האָב איך געהאַט אַ חלום ברור, גלייך ווי בהקיץ: (איך האָב אַלץ געזען ווי וואַכעדיק.): דער פאַרוואַלטער שטייט נעבן מיר און זאָגט מיר אַ נאָמען פון אַ שטעטל, דעם נאָמען פונעם רב פון יענעם שטעטל, הייסט מיר, זיך גוט נעמען אין קאָפּ אַריין, נישט צו פאַרגעסן און פאָרן צום רב, אָפּנעמען מיין געלט מיט אַלע חשבונות. איך פרעג אים אין חלום־בהקיץ: „וואָס איז די סיבה, וואָס האָסט דאָרט איבער־געלאָזט דאָס געלט?״ ער ענטפערט: ער איז דאָרט קראַנק געוואָרן און זיך געפילט נישט גוט, האָט ער געשיקט נאָכן רב און אים אַלץ אין געהיים אי־בערגעגעבן. פרעג איך אים: „הייסט עס, אַז דו ביסט שוין נישט אויף דעם עולם? פאַר וואָס זשע האָט געדויערט אַזוי לאַנג, ביז האָסט דיך באַוויזן פאַר מיר?״ ער ענטפערט: איר דאַרפט וויסן, אַז אַלץ וואָס עס שטייט אין די הייליקע ספרים איז אמת. ס׳איז דאָ חיבוט הקבר, און נאָך זאַכן, און איידער מען רייניקט זיך אָפּ צו קומען אויפן אמתן מקום מנוחה געדויערט און גע־דויערט. יעדערער נאָך זיינע מעשים נאָך אויף דער וועלט. האָב איך געהאַט מיט מיר צו טאָן. אָבער, איצט, די נאַכט אויף י״ט כסלו האָט דער מלאך דומה, וואָס איז דער שר פון יידישע בית־החיימס, אויסגערופן: „איצט, איז י״ט כסלו, דעם רבין ר׳ בערס יאָרצייט, וועט ער אַדורכגיין איבער דעם בית־החיים אויפן וועג צו זיין גן־עדן עליה, זאָלן זיך אַלע נפטרים אויסשטעלן אין צוויי שורות. ער וועט אַדורכגיין אין דער מיט, און די נפטרים וואָס האָבן אים געזען אויף דער ערד,ביים לעבן, זאָלן אַרויסגיין עטלעכע טריט אין פראָנט פון דער שורה, וועט ער זיי מיטנעמען אין גן־עדן אַריין״.

באַלד איז דער רבי ר׳ בער אַדורכגעגאַנגען מיט טויזנטער נפטרים, וואָס האָבן אים באַגלייט, און ער האָט געוויזן מיטן פינגער צו די אַלע וואָס זענען געשטאַנען אין פראָנט, און אָנגעוויזן יעדן זיין אָרט וואו ער זאָל זיך

שטעלן צווישן די באַגלייטער. איך בין געשטאַנען אין דער שורה. אָבער, אַז דער רבי ר׳ בער איז צוגעקומען צו מיר, האָט ער מיך צוגערופן מיטן פינגער. איך בין צוגעגאַנגען און אים געזאָגט: „רבי! דאָ איז אַן עולם האמת, איך האָב אייך ביי דעם לעבן קיינמאָל נישט געזען״. דער רבי האָט מיר געענט־פערט: „אָבער, איך האָב דיך געזען. ווען דיין מאַמע איז געווען מיט דיר מעוברת, האָט זי מיר אָפּגעגעבן אַ קוויטל. נאָר איידער דו גייסט מיט מיר מיט, מוזטו גלייך גיין אָפּגעבן דיין בעל־הבית זיין געלט מיט די חשבונות.״ און דער רבי האָט מיר מיטגעגעבן אַ שומר, ער וועט מיך שוין צוריקפירן צו אים. האָף איך, אַז איך וועל שוין קומען צו מיין אמתן מקום־מנוחה. איך האָב מיין פּאַרוואַלטער געפרעגט — האָט דער סוחר צוגעגעבן — צי עס זענען היינט אויך דאָ אַזעלכע גרויסע צדיקים, האָט ער מיר געענטפערט: „עס זענען דאָ, טאַקע דעם רבין ר׳ בערס אַן אייניקל, דער ריזשינער רבי, וואָס מיט זיין וואָרט רעכנט מען זיך זייער שטאַרק בעולם האמת״. איך האָב אים געוואָלט נאָך אויפהאַלטן, — האָט דער סוחר ממשיך געווען, — אָבער ער האָט מיך געבעטן אים אָפּלאָזן און מוחל זיין פאַר דעם צער, וואָס איך האָב געליטן דורך אים אַזאַ צייט. איך האָב אים גלייך מוחל געווען און זיך אויפ־געכאַפּט און אַלץ געדענקט. האָב איך זיך פאַרשריבן דאָס שטעטל, דעם רבס נאָמען, און בין געפאָרן אַהין, און אָפּגענומען דאָס געלט מיט אַ חשבון צדק. האָב איך אויסגעצאָלט אַלע חובות און בין ברוך־השם רייך. וואָס זשע האָב איך פאַר אַ בקשות? אייך, אָבער, האָב איך געוואָלט כאָטש זען. דער ריזשי־נער זללה״ה האָט אים געוואונטשן: ער זאָל זיין געזונט מיטן בני־בית, האָבן נחת פון די קינדער, און זען מגדל צו זיין דעם פאַרוואַלטערס קינדער לתורה לחופה ולמעשים טובים, וועט זיין עשירות האָבן ביי אים אַ קיום. זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל, אמן.

סיפור נומער 21

ר׳ אהרן קאַרלינער דער ערשטער — חסידים רופן אים „דער גרויסער רבי אהרן״. — איז אַמאָל אַריינגעקומען צום רבין, ר׳ בער זיך געזעגענען, ווייל ער וויל אַהיימפאָרן. דער רבי האָט אים אָפּגעזעגנט. אָבער, גלייך ווי ר׳ אהרן איז אַרויס פון רבינס חדר, האָט דער רבי נאָכגעשיקט אייניקע פון זיין חבריא קדישא, מען זאָל נישט לאָזן ר׳ אהרנען אָוועקפאָרן. די תלמידים האָבן אים אויפגעהאַלטן, איז ר׳ אהרן צוריקגעקומען צום רבין איבערפרעגן, און דער רבי האָט אים נאָכאַמאָל אָפּגעזעגנט און ווייטער אונטערגעשיקט פון דער חבריא, מען זאָל אים צוריקהאַלטן פון דער נסיעה. אַזוי איז געווען עטלעכע מאָל. ביז ר׳ אהרן האָט נישט געפאָלגט די אזהרה פון דער חבריא און גע־זאָגט: „ווען דער רבי וואָלט נישט וועלן, איך זאָל אַהיימפאָרן, וואָלט ער עס

מיר אַליין געזאָגט". און ר' אהרן איז אַהיימגעפאָרן. דאָרט איז ער באַלד נסתלק געוואָרן. פאַר גרויס ווייטיק פון ר' אהרנס הסתלקות האָבן זיך די חבריא אָנגענומען מיט מוט און געגאַנגען איבערפרעגן דעם רבין, ר' בער, פאַרוואָס ער האָט אָפּגעזעגנט ר' אהרנען. דער רבי האָט זיי געשיקט צו זיין גרובע־הייצער, דער שפּעטערדיקער רבי, ר' זישע פון האַניפּאָלע.

ר' זישע האָט זיי געענטפערט: אויף משה רבינו שטייט אַ שבח אין דער תורה: „בכל ביתי נאמן הוא — ער איז דער באַגלויבטער אין מיין הויז". — איז קשה: וואָס הייסט עס אַ נאמן אין השי"תס הויז, וואָס איז דען דאָרט דאָ צו גנבענען? דער תירוץ איז: ער האָט נישט אויסגעזאָגט, וואָס ער האָט געזען אין הימל, כל זמן מען האָט אים נישט געגעבן קיין רשות מגלה צו זיין. דער מדרש רבה, אין דברים פרשה ג', זאָגט: „שהיה משה מחבט עצמו לפניהם ואומר להם: אתם עוברים, ואני אינני עובר, והזכיר להם כל סנגוריא שביקש עליהם, שהיה סבור שהם מבקשים עליו רחמים, שיכנס עמהם, ופותח להם פתח, שמא יבקשו עליו רחמים, ולא היו מבינים". דאָס מיינט: משה רבינו האָט געוואוסט אויף זיכער פונעם הימל, אַז תפילת־הציבור אויף אים וועט מבטל מאַכן די גזירה, און ער וועט קענען מיטגיין מיטן כלל־ישראל קיין ארץ ישראל. האָט ער די יידן פיל מאָל מרמז געווען, און געגעבן אָנצו־הערן, זיי זאָלן פאַר אים מתפּלל זיין. אָבער, אַז זיי האָבן נישט פאַרשטאַנען — איז כאָטש ס'איז געווען פאַר זיינס אַן אייגענע טובה — האָט ער זיי דעם סוד — וועגן בעטן פאַר אים בצבור — נישט מגלה געווען. דאַרפט איר פאַר־שטיין, אַז כאָטש דער רבי האָט אַלץ געוואוסט פון פריער און געזוכט עצות אָפּצוהאַלטן ר' אהרנען פון אַהיימפאָרן, אָבער, אויסזאָגן עפנטלעך האָט ער נישט געקענט.

ר' אהרן האָט איבערגעלאָזט אַ מיידל אַ יתומה. האָט דער רבי, ר' בער זי משדך געווען מיט אַ בחור — אַ זון פון איינעם פון זיין חבריא — און גע־שריבן אין די תנאים: מצד אחד הרב ר' נחום — דער בעל מאור־עינים זללה"ה — העומד מצד בנו החתן כמ"ר ר' מרדכי — דער שפּעטערדיקער באַוואוסטער רבי ר' מאָטעלע טשערנאָבעלער זללה"ה — ומצד השני ר' דוב בער, העומד מצד היתומה הב' מרת... בת המנוח ר' אהרן. און דער רבי האָט מכבד געווען מיטן לייענען די תנאים זיין גרויסן תלמיד, ר' מענדעלע ווי־טעבסקער זללה"ה. ווען ר' מענדעלע איז צוגעקומען צו די ווערטער „בת המנוח ר' אהרן", איז ער געפאַלן אין חלשות. אַז מען האָט אים אָפּגעמונטערט, האָט דער רבי, ר' בער שמייכלענדיק אים געזאָגט: „מענדעלע! איך האָב דיך נישט געהאַלטן פאַר אַזאַ בטלן, וואָס זאָל זיך דערשרעקן זעענדיק דעם נפטר ר' אהרן שטיין נעבן זיך". ר' מענדעלע האָט געענטפערט: „איך האָב זיך דערשראָקן, ווייל איך האָב אים געזען אַ סך העכער און גרעסער, ווי איך

האָב פון אים געהאַלטן ביי זיין לעבן". פון דעם זיווג זיינען געבוירן געוואָרן די הייליקע טשערנאָבלער קינדער: ר' אהרן טשערנאָבלער זללה"ה און נאָך.

בזיווג שני איז ר' מאָטעלע געוואָרן אַן איידעם פון ר' דוד לאהקעס. פון צווייטן זיווג זענען געבוירן געוואָרן: ר' דודל טאַלנער, ר' יוחנטשע ראַכ־מיסטריוקער, דער טריסקער מגיד און נאָך. ר' דוד לאהקעס איז אַמאָל געפאָרן קיין טשערנאָבל זיך זען מיט זיין טאָכטער. איז, ווייל ער איז דעמאָלט געווען דער עלטסטער צדיק פון זיין דור — ער איז נאָך געווען אַ תלמיד פונעם בעש"ט אַליין. — זענען אַלע חסידים פון יעדן שטעטל אין וועג אים אַקעגן געגאַנגען און אים אויפגענומען מיט אַ גרויסן בכבודיקן קבלת־פּנים. ווען ער איז צוגעקומען צום טשערנאָבלער געגנט, וואו די מערהייט חסידים זענען געווען טשערנאָבעלער אָנהענגער, האָבן זיך די לעצטע אָפּגעטיילט פון אַלע אַנדערע חסידים און זיך געשטעלט אין אַ באַזונדערער ריי. ר' דוד לאהקעס האָט עס באַמערקט און געפרעגט דעם עלטערן פון די אָפּגעטיילטע וועגן דער סיבה. יענער האָט געענטפערט: „ווייל מיר זענען אייער איידעמס חסי־דים, איז פאַר אייך אויך אַ גרעסערער כבוד צו זען, וואָס פאַר אַ חסידים אייער איידעם האָט". ר' דוד פרעגט אים: „האָט איר כאָטש אמונה אין אייער רבין?" יענער ענטפערט: „מיר גלויבן, אַז וויפל עס איז מעגלעך אַ ילוד אשה זאָל זיך אויסאַרבעטן אויף דעם עולם, האָט זיך שוין אונזער רבי אויס־געאַרבעט".

ר' דוד זאָגט: „איך וועל אייך דערציילן וואָס עס הייסט אמונה. מיר זענען אַמאָל געזעסן אַ גרויסע חבריא ביי דעם בעשט"ס שלש־סעודות־טיש. דער בעש"ט האָט דעמאָלט אזוי מאריך געווען, אַז נאָך תפילת־מעריב און הבדלה איז שוין געקומען די צייט פון סעודת־מלוה־מלכה, האָט אונדז דער בעש"ט געזאָגט: נאָכן הייניטיקן שלש סעודות וויל איך אַ בהרחבההדיקע מלוה־מלכה־סעודה, ווייל עס איז שוין, אָבער, שפּעט צוצוגרייטן, פאַרלאַנג איך: יעדער איינער פון אייך זאָל געבן אַ רובל, — הונדערט רוסישע קאָפּי־קעס — וועט מען קענען קויפן צוגעגרייטע גוטע מאכלים פון די מעזשיבעֿ־זשער גאַרקיכן (רעסטאָראַנען). מיר זענען נאָך אַלע געווען אָנגעטאָן די בגדי־שבת. קיינער פון אונז האָט ביי זיך קיין געלט נישט געהאַט. בין איך געווען דער ערשטער, וואָס האָב געגלויבט, אַז דער רבי, דער בעש"ט, זאָגט, וועט זיכער מקויים ווערן. האָט איך אַריינגעשטעקט די האַנט אין קעשענע און אַרויסגענומען אַ זילבער־רובל, און אזוי האָבן נאָכגעטאָן די גאַנצע חבריא. איז טאַקע געווען אַ פריילעכע מלוה־מלכה פון הרחבת הדעת אין גשמיות דמצוה, דערפון איז דערנאָך געקומען צו גדלות־המוחין ברוחניות. אָט דאָס הייסט האָבן אמתע אמונה אינעם רבין.

סיפור נומער 22

ר׳ מענדל ע״ה, דער רב פון לעפּאָטין ביי בראָד, גאַליציע, האָט מיר איבערגעגעבן, וואָס אים האָט דערציילט אַ געהויבענער חסיד פון ר׳ יצחק סקווערער זללה״ה — ר׳ מאָטעל טשערנאָבעלערס אַ זון און דעם ריזשינערס אַן איידעם. — אַז ער אַליין, דער חסיד, האָט אַמאָל איבערגעפרעגט זיין רבין, ר׳ יצחק סקווערער, פאַרוואָס ער איז אַן אויסנאַם פון זיינע ברידער, די טשער־נאָבעלער קינדער, וואָס זאָגן אַלע תורה ביי זייערע טישן, און ער — ר׳ יצחק — זאָגט נישט. דער רבי האָט אים געענטפערט: „ווען איך בין געווען אויף קעסט ביי מיין שווער, — דער ריזשינער זללה״ה, — פלעגט ער זיך נוהג זיין יעדן טאָג אַרויסצופאָרן מיט זיין קאַטש אויף שפּאַציר און מיטנעמען מיט זיך יעדן טאָג אַן אַנדער קינד. איינמאָל, אין אַ זומערדיקן זונטאָג איז אויסגע־קומען מיין צייט מיטצופאָרן מיטן שווער אויפן שפּאַציר. זענען מיר צוגעפאָרן צו אַ קרעטשמע, נאָענט פון ריזשין. איז אויף דער פריסבע אינדרויסן געזעסן אַן עלטערער ייד אָנגעטאָן נאָר אין העמד און הויזן, און איבערן העמד האָט ער געטראָגן אַ גרויסן לייבצודעק. (ארבע כנפות מיט ציצית.) דער שווער האָט געהייסן אָפּשטעלן די קאַטש און מיר געהייסן זעצן זיך אין פראָנט נעבן קוטשער (פורמאַן), און ער האָט פאַרבעטן דעם אַלטן צו זיך אין קאַטש אַריין. מיר זענען צוגעפאָרן צום וואַלד. דער שווער מיטן אַלטן זענען אַריין אין טיפן וואַלד אַריין, און מיך האָט ער איבערגעלאָזט זיצן אין קאַטש מיטן פורמאַן.

דער שווער מיטן אַלטן זענען צוריקגעקומען שפּעטער, זיך אריינגעזעצט אין קאַטש און צוגעפאָרן צו דער קרעטשמע. דער אַלטער האָט זיך צוריקגעזעצט אויף דער פריסבע. מיך האָט דער שווער געהייסן זיך זעצן נעבן אים. פאַרנ־דיק אַהיים זאָגט מיר דער שווער: „ווען איך זאָג שבת ביי דעם טיש תורה, זאָג איך זי זונטאָג איבער פאַר דעם אַלטן, און אויב ער איז מסכים אַז עס איז אמת, ווייס איך, אַז די תורה איז מיר אָנגעקומען מסיטרא דקדושה״. פון דע־מאָלט אָן האָב איך אויף מיר גענומען נישט צו זאָגן קיין תורה, ווייל, אויב מיין שווער האָט נאָך געדאַרפט פאַר עמיצן איבערזאָגן זיין תורה, האָט ער כאָטש געוואוסט פאַר וועמען איבערצוזאָגן, אָבער איך? וואָס קען איך טאָן?״.

דער זעלבער סקווערער חסיד האָט נאָך דערציילט דעם לעפּאָטינער רב, אַז שפּעטער מיט אַ צייט האָט ער — דער חסיד — געהאַט צו שטעלן צום פריזיוו צוויי קינדער מיטאַמאָל: אַ זון און אַן איידעם. האָט ער אָפּגעגעבן אַ קוויטל צום רבין. דער רבי האָט אים געוואונטשן, זיי זאָלן באַפרייט ווערן. דער חסיד איז, אָבער, צוגעשטאַנען צום רבין, דער רבי זאָל זיך אויסביטן — פאָדערן — אַ געוויסן סכום פדיון־נפש־געלט, וועט ער זיין זיכערער, אַז זיי וועלן באַפרייט ווערן.

אַזוי איז געווען דער מנהג ביי אַלע טשערנאָבעלער קינדער. זיי פלעגן זיך אויסביטן פדיון־נפש געלט כמעט ביי אַלע בקשות, וואָס מען פלעגט ביי זיי פאַרלאַנגען, זיי זאָלן מתפלל זיין פאַר זיי. דאָס האָבן זיי איבערגעטומען בירושה בקבלה פון זייער פאָטער ר׳ מאָטעלע טשערנאָבעלער זללה״ה. חסידים דערציילן פון אים, אַז ער איז אַמאָל געפאָרן אין אַ דאָרף פאַר די פענצטער פון אַ רייכן אַרענדאַר, אַ ייד אַ מתנגד, מיט זיין בויד — און מיטגעהאַט האָט ער מיט זיך אַ מנין חסידים — און זיך אָפּגעשטעלט אין דרויסן, און געווען איז עס אום ווינטער. דעם מתנגד האָט נישט געפּאַסט, איז ער אַרויס פון הויז און אַריינגעבעטן דעם רבין מיט די חסידים צו זיך אין הויז. דער רבי האָט געזאָגט: „דאָס קאָסט צען קערבלעך. דעם מתנגד האָט ווידער נישט געפּאַסט און ער האָט געגעבן. אין הויז האָט דער אַרענדאַר אים מכבד געווען מיט הייסער טיי. האָט זיך דער רבי נאָכאַמאָל געהייסן געבן צען קערבלעך פאַרן טרינקען די טיי. אַזוי איז געווען אויך ביי דעם עסן. פאַר אַלץ האָט דער אַרענדאַר געמוזט צאָלן במזומן.

שפּעטער צו, אַז דער מתנגד האָט דערזען דאָס התלהבותדיקע דאַווענען פונעם רבין מיט די חסידים און געהערט שאַרפע תורות פונעם רבין ביי דעם עסן, איז ער ביי זיך בטל געוואָרן, און האָט שוין אויך מסכים געווען, ווי די חסידים האָבן אים צוגערעדט, ער זאָל זיך פראַווען — אָפּגעבן אַ קוויטל — ביי דעם רבין. דער רבי האָט זיך געהייסן געבן אַ פדיון־נפש: גאַנצע דריי הונדערט קערבלעך. דער מתנגד פרעגט אים: „רבי! הייסט דען נישט דאָס גאַנצע געלט, וואָס איר האָט גענומען ביי מיר, און דאָס וואָס איר ווילט איצט, ממש, גזילה?״ דער רבי ענטפערט: „די גמרא זאָגט אין ברכות ג׳ ב׳: „כינור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכו׳ וכיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו ואמרו לו: אדונינו המלך, עמך ישראל צריכים פרנסה אמר להם צאו והתפרנסו זה מזה. אמרו לו: אין הקומץ משביע את הארי, ואין הבור מתמלא מחולייתו״. מיר טייטשן די גמרא אַזוי: די יידישע חכמים האָבן זיך געקלאָגט פאַר דוד המלך ע״ה. אַזוי ווי ס׳זענען דאָ צוויי סאָרטן יידן. איין טייל הייסט „עמך״, דאָס פּראָסטע פאָלק, וואָס איז פאַרטאָן טאָג און נאַכט נאָר אין גשמיות, פעלט זיי אויס פרנסה אין רוחניות. דער העכערער טייל פון יידן, וואָס לערנען תורה לשמה, זיי רופן זיך „יש־ראל״. זיי פעלט אויס פשוטע פרנסה אין גשמיות. האָט זיי דוד המלך געענט־פערט: לכו והתפרנסו זה מזה. זאָל דאָס פּראָסטע פאָלק שפּייזן די לומדי־תורה מיט גשמיות, און די לומדי־תורה זאָלן שפּייזן די פּראָסטערע מיט רוחניות. האָבן די חכמי ישראל געענטפערט: אין הקומץ משביע את הארי. דער קאַר־גער (ס׳שטייט: עשירים מקמצין, רייכע לייט זענען קאַרגע.) וויל נישט געבן אַנצועסן צו דער זעט דעם תלמיד חכם, וואָס הייסט „ארי שבחבורה״, און

ממילא, קומט אויס: אין הבור מתמלא מחולייתו, דער גראָבער מענטש, וואָס רופט זיך „בור", אין מתמלא, קען נישט דערפילט ווערן פון זיין ערד, ער קען זיך נישט ארויסרייסן פון זיינע גשמיותדיקע ערדישע פאַרלאַנגען און קומען צו רוחניות. האָט זיי דוד המלך געגעבן אַן עצה: פשטו ידיכם בגדוד, פאַרט אַרום צווישן די רייכע יידן, פשוט, ראַבעווען."

„איצט, מיין ליבער ייד, בין איך אייך מודיע, אַז איך בין אויסגעקליבן געוואָרן פון אַלע תלמידי־הבעש"ט אומצופאָרן קלייבן נדבות פאַר די צדיקים נסתרים שבדור. זיי זענען צעשפרייט און געפינען זיך צווישן אָרימע רבנים, שוחטים, סופרים, מלמדים, שניידערס, שוסטערס, קאַוואַלעס, און לעבן בדח־קות. אַז זיי דאַרפן מאַכן אַ שמחה, למשל: אַ ברית, אַ מזל־טוב, אַ חתונה, וואו זאָלן זיי נעמען? און זיי לערנען דאָך געוויס תורה לשמה, דעריבער, דאַרפט איר פאַרשטיין, אַז איך גיב אייך מער, ווי איך נעם ביי אייך. עס שטייט: „יותר ממה שבעל־הבית עושה עם העני, עושה העני עם בעל־הבית. דער געבער גיט דעם מקבל צו שפייזן זיין גוף. דער מקבל שפייזט דעם נותן מיט אויפהויבן זיין נשמה און אויך מיט השפעות טובות אויף דער וועלט. ווי עס שטייט: „עשר, בשביל שתתעשר", וואָס מער מעשר דו וועסט געבן, אַלץ רייכער וועסטו ווערן". דעם מתנגד איז עס זייער געפעלן, און שוין מיטן גוטן רצון און מיטן גאַנצן האַרצן געגעבן ר' מאָטעלן די אָנגעבאָטענע דריי הונ־דערט קערבלעך.

איצט, צוריק צום סקווערער חסיד. דער רבי — ר' יצחק סקווערער — האָט אים געענטפערט: איך מוז מאַכן אַן אויסנאָם ביי דעם ענין פריזיוו (מיליטער־דינסט) פון מיינע אַלע ברודער. ווייל, ווען איך האָב געגעסן קעסט ביי מיין שווער אין ריזשין, איז אַמאָל אויסגעקומען מיין צייט מיטצופאָרן מיטן שווער אויף שפּאַציר. זענען מיר צוגעפאָרן צו אַ קרעטשמע. האָט מיר דער שווער געזאָגט: „גיי אַריין אין קרעטשמע, רוף מיר ארויס דעם „ייד". איך האָב אַרויסגערופן דעם ייד, וואָס האָט געהאַלטן די קרעטשמע אויף אַרענדע. דער שווער האָט אים געהייסן צוריקגיין, ווייל ניט אים האָט ער געמיינט. צו מיר האָט דער שווער געזאָגט: „איך פרעג דיך, אַז דיין טאַטע — ר' מאָטעלע טשערנאָבעלער — וועט מיך פרעגן: וואָס האָסטו אויסגעלערנט מיין קינד אין דער צייט פון קעסט עסן ביי דיר? וואָס וועל איך אים קענען ענטפערן? איך האָב דיך דען געשיקט נאָכן קרעטשמער? גיי אַריין נאָכאַמאָל, דאָרט שלאָפט אונטער אַ טיש אַ ייד, אים רוף אַרויס!" בין איך נאָכאַמאָל אַריין אין קרעטשמע, געזוכט אונטער די טישן און געפונען אַ ייד אַן ארחי־ופרחי: באַלאָדן מיט אַ שווער געפעק אויף זיך, ליגן אויסגעצויגן אונטער אַ טיש און כראָפען. האָב איך אים מיט דרך־ארץ אויפגעוועקט. אָבער, דער ארחי־ופרחי האָט איינגעצויגן איין פיס און אים צוריק אויסגעצויגן צו מיר

און געגעבן מיר אַזאַ שליידער, אַז איך בין אַזש אומגעפאַלן. דער ייד, דער קרעטשמער האָט מיך געקענט אַלס דעם ריזשינערס איידעם, האָט ער עס אָנגענומען פאַר אַ חוצפה פונעם ארחי־ופרחיס זייט, איז ער צוגעלאָפן דעם אורח מקיים פסק צו זיין. האָב איך זיך מיט די לעצטע כוחות גיך אויפגע־הויבן און קוים געקענט צוריקהאַלטן דעם קרעטשמער, נישט צו טשעפּען דעם אורח. דעם לעצטן האָב איך מיט הכנעה געזאָגט: „מיין הייליקער שווער, דער ריזשינער, בעט אייך אַרויסצוקומען צו אים". — „באַלד, באַלד", — האָט ער געענטפערט, און זיך אָנגעהויבן אַפּערצוראַטשקען פון אונטערן טיש מיט אַלע געפּעקן אויף זיך.

ווען ער איז אַרויסגעקומען האָט אים דער שווער פאַרבעטן זעצן זיך נעבן אים און מיך האָט ער געשיקט זיצן נעבן פורמאַן. אין מיטן וועג איז דער שווער מיטן אורח אַראָפּ פון קאַטש, פאַרזאָגט דעם פורמאַן נאָכצופאָרן זיי געלאַסן, און זיי האָבן שפּאַצירט צופוס פאָרויס און געשמועסט. ווען איך האָב באַמערקט, אַז זיי זענען שוין שטאַרק פאַרטיפט אינעם שמועס, האָב איך זיך אַראָפּגעכאַפּט פון דער קאַטש און בין פאַרזיכטיק נאָכגעגאַנגען די צוויי שמועסער, — עפּעס אונטערצוהערן פונעם שמועס. האָב איך געהערט ווי דער אורח זאָגט צום שווער: „איך בין אַ שליח פון דער פמליא־של־מעלה צו אייך, איר זאָלט מסכים זיין אויף דער גזרה מן השמים: מען זאָל פון היינט אָן נעמען צום פּריזיוו — מיליטער־דינסט — יידן פון איין און צוואַנציק יאָר אָן אַלט. זיי — דער בית־דין של מעלה — קענען גאָר נישט טאָן אָן אייער הסכמה". דער שווער האָט געענטפערט: „אויב עס ווענדט זיך אין מיין הסכמה, בין איך טאַקע נישט מסכים". דער אורח זאָגט ווידער: „מוז איך אייך זאָגן, אַז השי"ת — כביכול — אַליין האָט מיך געשיקט צו אייך זאָגן, אַז זיין רצון איז, — איר זאָלט מסכים זיין". דער שווער האָט געענט־פערט: „אויב אַזוי? גיב איך זיך אונטער, מקיים צו זיין דעם רצון פון בורא עולם ומנהיג ברוך הוא, און איך בין מסכים". באַלד נאָכדעם איז דער אורח נעלם געוואָרן אין וועלדל אַריין. דער שווער איז צוריקגעקומען צו אונדז, און מיר זענען אַהיימגעפאָרן. ווייס איך דאָך פונוואַנען עס שטאַמט די גזירה פון פּריזיוו פון איין און צוואַנציק יעריקע, דעריבער, קען איך זיך נישט אויסביטן קיין פדיון־נפש געלט אין פאָרויס. פונדעסטוועגן ווינטש איך דיר, אַז דיינע קינדער זאָלן ניצול ווערן פון גויאישע הענט. אַזוי איז טאַקע מקוים געוואָרן, און מיינע קינדער זענען באַפרייט געוואָרן. — האָט דער חסיד פאַרענדיקט זיין דערציילונג. זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

סיפּור נומער 23

ווען דער ריזשינער זללה"ה איז געזעסן אין תפיסה האָט זיך פאַרנומען זיינס אַ חסיד, אַ גרויסער גביר צו פאָרן אים זען אין תפיסה. איז ער צום

ערשטן געקומען קיין ריזשין אינעם רבינס הויף אַריין מיטצונעמען אַ גרוס צום ריזשינער פון זיין בני בית. דעם ריזשינערס מוטער האָט אים אָנגעזאָגט, ווען ער וועט איר צוריקברענגען אַ גרוס פונעם זון, זאָל ער פאַרלאַנגען ביי דעם זון אויך אַ סימן, ווען זי זיין זיכער, אַז דער גביר האָט אים פאַרזענלעך געזען. ווען דער רבי האָט אים — דעם חסיד — דערזען און אָפּגענומען דעם גרוס פון דער מוטער און דעם גאַנצן בני־בית, איז ער אַזוי פריינטלעך אַריין אין אַ שמועס מיטן חסיד, אַז דער חסיד האָט באַקומען מוט אים צו זאָגן: „רבי, איך וויל אייך עפּעס איבערפרעגן. איך וויל, אָבער, פאַראויס פון אייך אַן הבטחה, אַז איר וועט אויף מיר נישט מקפיד זיין. דער רבי האָט אים דערלויבט צו פרעגן.

דער חסיד האָט אָנגעהויבן: „חסידים דערציילן, אַז דער בעש״ט ביי זיין אָנהויב התגלות איז אַמאָל געקומען קיין באַר. (אַ שטעטל אין וואָלין.) דאָרט האָט שוין דער בעש״ט געהאַט זיינע אָנהענגער. דער באַרער רב האָט, אָבער, נישט געוואָלט גיין צום בעשט״ס קבלת־פנים. אַז חסידים האָבן דווקא פאַרלאַנגט פונעם רב ער זאָל גיין צום בעש״ט מקבל שלום זיין. האָט דער רב געענטפערט: די וועלט האַלט נישט דעם בעש״ט פאַר קיין בר־אוריין, און ער באַווייזט, אָבער, גרויסע מופתים, איז עס נישט גלאַטיק, קען ער — דער רב — נישט גיין צו אים. חסידים האָבן אים אויסגעלאַכט און געזאָגט, אַז דער בעש״ט איז אַ גרויסער גאון אויך אין נגלה. דער רב האָט געשטעלט אַ באַדינג: אויב דער בעש״ט וועט זיך לאָזן פון אים — פונעם רב — פאַרהערן, און ער — דער רב — וועט אָנערקענען, אַז דער בעש״ט קען לערנען כאָטש גמרא מיט פירוש רש״י, וועט ער אָפּגעבן דעם בעש״ט, אפילו, אַ קוויטל אויך. די חסידים האָבן איבערגעגעבן דעם רבס באַדינג דעם בעש״ט.

דער בעש״ט האָט געגומען ביי דעם רב אַ לייענען. (אַ נסיון איבערן פשט פון אַ שטיקל גמרא.) איידער דער בעש״ט האָט געזאָגט דעם פשט, איז דער רב גערופן געוואָרן אין שעכט־הויז אַריין צו אַ נויטיקער, שווערער שאלה. שפּעטער, אַז דער רב איז צוריקגעקומען, און דער בעש״ט האָט אים געזאָגט דעם אמתן פשט פון דעם לייענען, האָט דער רב געזאָגט: ווייל ר׳ גרשון קיטיווער איז דאָ מיטן בעש״ט, (ר׳ גרשון איז געווען דעם בעשט״ס שוואָגער און איז געווען אַ באַוואוסטער גאון.) קען מען דאָך חושד זיין, אַז אין דער צייט פונעם רבס אַוועקגיין, האָט ר׳ גרשון געלערנט מיטן בעש״ט די גמרא. ווייל דער רב, דעריבער, געבן דעם בעש״ט אַ צווייט לייענען, און ער — דער רב — וועט שוין וואַרטן, ביז דער בעש״ט וועט עס אים אין די אויגן אַדורכ־לערנען און זאָגן אים דעם פשט. דער בעש״ט איז אויף דעם אויך איינגעגאַנגען און געזאָגט דעם רב דעם פשט פון צווייטן לייענען. דער רב האָט תיכף אָנ־געשריבן אַ קוויטל און זיך געפּראַוועט ביי דעם בעש״ט. אין קוויטל איז געווען

געשריבן, אַז דער רב לײַדט דחקות אין פּרנסה. האָט דער בעש״ט גלײַך צו־זאַמענגערופן די ראשי־הקהל פון באַר אויף אַן אסיפה און געבעטן בײַ זײַ צו געבן דעם רב אַן הוספה, כדי ער זאָל קענען לערנען תורה בהרחבה.

פון דעם דערציילטן זעט מען אַרויס די צדקות פונעם בעש״ט, און די גרויסקײַט פון זײַן מדה אין סבלנות. כאָטש דער רב פון באַר האָט אים צוויי מאָל פאַרהערט אין לערנען, איידער ער האָט באַוויליקט צו געבן אים שלום, פונדעסטוועגן, האָט דער בעש״ט נישט מקפּיד געווען און גלײַך, ווען דער רב האָט זיך געקלאָגט אויף דחקות אין פּרנסה, האָט זיך נאָך דער בעש״ט משתדל געווען מען זאָל געבן דעם רב אַן הוספה. אָבער אויף אײַך, רבי, זאָגט די וועלט, אַז ווען איר זענט געווען אין לעמבערג און אָפּגעשטאַט אַ וויזיט בײַ דעם רב, — דער באַוואוסטער גאון, מחבר פונעם ספר ישועות־יעקב, — האָט זײַן זון — דער יונגער וועלטס גאון — אײַך עפּעס פּוגע־בכבוד געווען, און איז אין אַ קורצער צײַט דערנאָך, לא עלינו, נעדער געוואָרן. די פרומע לומדישע און חסידישע וועלט זאָגט, אַז דאָ איז מקוים געוואָרן די גמרא אין סוטה,מ״ט, א׳: „שני תלמידי חכמים וכו׳ ואין נוחין זה לזה בהלכה״. (אײַנ־צלנע זאָגן: אַז דעם ישועות־יעקבס זון האָט בכוונה געשטעלט צום טיש פאַרן ריזשינער כיבוד, אַזאַ אײַנגעמאַכץ — געפּרעגלטע פּרוכטן — פון עט־לעכע מינים צוזאַמענגעמישט, צו קענען אָפּחוזקן — אויסלאַכן פון אַ חסידישן רבין, אַז ער קען נישט די דינים פון ברכות־הנהנין. דער ריזשינער האָט מר־גיש געווען און נישט פאַרזוכט.) „אחד מת ואחד גולה״.—אַז צוויי רבנים קומען נישט אויס צווישן זיך, איז דער עונש: איינער שטאַרבט, דער צווייטער ווערט פאַרטריבן פון דער היים. הייסט עס דאָך, אַז דעם ישועות יעקבס זון איז געווען דער מת, און איר, רבי, זענט דער גולה.

דער ריזשינער האָט דעם חסיד געענטפערט: „איך בין געפאָרן קיין לעמבערג צום דאָקטאָר ראַפּאַפּאָרט. אין יעדן שטעטל, אין וועג, זענען מיר אַנטקעגנגעגאַנגען אנשים,נשים וטף. וואָס האָבן זײַ געמיינט? זײַ האָבן גע־וואָלט אָנקוקן מײַן פּנים, כדי זײַ זאָלן אויף זיך מקבל זײַן עול־מלכות־שמים. אין לעמבערג איז געווען אַ גערודער, אַז פאַרנאַכט זאָל די שטאָט ווערן אָפּגע־שלאָסן. ערשט אינדערפרי, אַ זייגער צען, האָט מען געעפנט די שראַנקען. מײַנע אָנהענגער אין לעמבערג האָבן מורא געהאַט פאַרן גרויסן געדראַנג בײַ מײַן קבלת־פּנים, עס זאָל חלילה נישט קומען צו סכנת־נפשות, האָבן זײַ דאָס פאַרגעשטעלט פאַר דער רעגירונג און געפועלט, אַלס אויסנאַם, מען זאָל פאַר מיר עפענען די שראַנק אַ זייגער ניין אינדערפרי. פונדעסטוועגן איז בײַ מײַן אָנקומען געווען אנשים, נשים וטף. וואָס האָבן זײַ געמיינט? זײַ האָבן געוואָלט אָנקוקן מײַן פּנים, כדי זײַ זאָלן אויף זיך מקבל זײַן עול־מלכות־שמים. דעם ישועות־יעקבס זון האָט דאָס געאַרט. אַזאַ גרויסן כבוד האָט זײַן

פאַטער נאָך קיינמאָל נישט געהאַט. איז אַלס חשוב ביי דער לעמבערגער שטאַט־פּאַרוואַלטונג, האָט ער געפּועלט, מען זאָל מיר נישט דערלויבן צו מאַכן קיין מנין ביי מיר אויף דער אכסניא. איך האָב געהאַלטן אין לעמבערג חג השבועות. פרעג איך אייך, אַזאַ ייד ווי איר, ווען איר האָט מיט אייערס אַ ספר תורה ביי זיך, און מען לאָזט אייך נישט אין שבועות, דעם יום־טוב פון קבלת־התורה, לייענען און דאַווענען מיט מנין, וואָלט אייך דען נישט געאַרט? אָבער, גלויבט מיר, אַז עס האָט מיך גאָרנישט אָנגעהויבן צו אַרן.

„ווען עס האָט זיך געענדיקט מיין קוראַציע, האָבן מיינע אָנהענגער פאַרלאַנגט פון מיר, איך זאָל גיין צום ישועות־יעקב, וועט עס פאַר אים זיין אַ כבוד. אויב נישט, וועלן זיי נאָך מיין אָפּפאָרן ליידן רדיפות פונעם מתנגדישן רבס צד. האָב איך זיך פאַררויכערט די ליולקע־ציביק און געגאַנגען. אַרויפגייענדיק אויף די טרעפּ פונעם ישועות־יעקבס הויז איז מיר זיין זון אַנטקעגנגעגאַנגען. ווען ער האָט דערזען מיך רויכערן, האָט ער אַן אויפגערעגטער הויך געזאָגט: „אַ העזה איז עס אַריינצוקומען צו מיין טאַטן, דעם ישועות־יעקב מיט אַ רויכערדיקער ליולקע־ציביק". האָבן אים מיינע אָנהענגער געזאָגט: „ווען אונדזער רבי איז געווען ביי דעם אַפּטער רב, האָט ער אויך גערויכערט". האָט זיך דעם ישועות־יעקבס זון אָפּגערופן: „וואָס גלייכט איר עפּעס אַ קאָלבּיסאָווער רבל צו מיין טאַטן דעם ישועות־יעקב, דעם לעמבערגער רב?" אַט דאָס האָט אים געשאַדט. (דער אַפּטער רב איז צום ערשטן געווען רב אין קאָלבּיסאָוו, דערנאָך אין אַפּט, נאָכדעם אין יאַס, צום לעצט אין מעזשיבעזש.)

„בנוגע מיין תפיסה־זיצן, וועל איך אייך איבערגעבן אַ סוד, און דאָס וועט אויך זיין אַ סימן פאַר אייך מיטצונעמען צו מיין מאַמען. איידער מיין רביצין איז נאָך געוואָרן מעוברת מיט מיין יינגסטן זון, ר' מרדכי שרגא, (דער שפּעטערדיקער ערשטער רבי פון הוסיאַטין.) בין איך געגאַנגען צו דער מאַמען זיך אַן עצה האַלטן און האָב איר געזאָגט: „מאַמע, ס'איז דאָ אַ נשמה אַראָפּצוציען פון עולם־העליון, וואָס איז שוין מערער פון אַכט הונדערט יאָר נישט געווען אויף דעם עולם, און עס איז נגזר געוואָרן זי אַראָפּצושיקן. זי וועט באַגליקן די וועלט: סיי מיט רוחניות, סיי מיט גשמיות מיטן כח פון איר עבודות השם־יתברך. אָבער, עס איז אויך נגזר געוואָרן, אַז דער צדיק וואָס וויל די נשמה, מוז אויף זיך נעמען צו זיצן אַ צייט אין תפיסה. פרעג איך דיך אַן עצה, וואָס צו טאָן". די מאַמע האָט מיר געענטפערט: „וואָס טוט דען נישט אַ טאַטע צוליב קינדער". און, דעריבער, זיץ איך טאַקע אין תפיסה". אַז דער חסיד האָט איבערגעגעבן דעם ריזשינערס מוטער דעם גרוס, האָט זי זיך דערמאָנט אין איר עצה און באַדאַנקט דעם חסיד. דער סוף פון דעם ריזשינערס תפיסה־זיצן איז געווען: ר' מאירל פּרימישליאַנער האָט צוגעזאָגט אַ גרעניץ־

שמוגלער, אַז ער וועט זיכער האָבן עולם־הבא, אויב ער וועט אויף זיינע פלייצעס אַריבערטראָגן דעם ריזשינער איבערן טייך, וואָס איז ביי דער גרע־נעץ פון רוסלאַנד קיין עסטרייך, נאָכדעם ווי דער ריזשינער וועט אַנטלויפן פון תפיסה. אַריבערקומענדיק קיין עסטרייך האָט זיך דער ריזשינער, צום סוף, באַזעצט אין סאַדיגורע.

סיפור נומער 24

אין דער ערשטער צייט פונעם ריזשינערס אַריבערגיין די גרענעץ פון רוסלאַנד קיין עסטרייך האָט ער זיך באַזעצט צייטווייליק אין סקאָלע. פרייטאָג האָט דער סקאָלער רב, דער באַוואוסטער גאון, מחבר פון שו״ת בית שלמה, אַרויסגעשיקט דעם שטאָט־שמש קלאַפּן אין שול צו ליכט צינדן. האָט דער שמש דערזען דורכן פענצטער, אַז דער ריזשינער זיצט נאָך און פּראַוועט. — נעמט קוויטלעך מיט פדיונות — דער שמש האָט מודיע געווען דערפון דעם רב. איז דער לעצטער געלאָפן שוין אָן אָנגעטאָנער אין בגדי־שבת צום ריזשי־נער אים אָפּמוסרן. דער ריזשינער האָט אים אויפגענומען מיט גרויס כבוד, אָוועקגעלייגט דאָס פּראַוועט, געהייסן צינדן ליכט און געזאָגט: „סקאָלער רב! איך האָב אייך צו פרעגן אַ שאלה, צי על פי הלכה הייסט „אונס ממון״ אַן „אונס״. (לויט דער גמרא און פוסקים קומט אויס, אַז אויב מען נייט ח״ו אַ ייד עובר צו זיין אויף אַ מצוה פון דער תורה, און עס האַלט ביי סכנת־נפשות: אויב דער ייד וועט נישט פאָלגן, וועט מען אים הרגענען, מעג ער לכתחילה עובר זיין, כדי אָפּצוראַטעווען זיין לעבן. — יעבור ואל יהרג — חוץ פון דריי מצוות: עבודה־זרה, (טאָמער ח״ו נייט מען אַ יידן צו שמדן זיך), גילוי עריות (טאָמער ח״ו נייט מען אים צו זנות) ושפיכת דמים. (טאָמער נייט מען אים צו הרגענען אַ צווייטן ייד.) ביי די דריי מצוות איז די הלכה: יהרג ואל יעבור, ער זאָל נישט עובר זיין און בעסער זיך לאָזן הרגנען על קידוש־השם. אָבער, אויב, אַז ער וועט נישט פאָלגן, שרעקט מען אים מיט גרויסן געלט־שאָדן, איז לכתחילה טאָר ער זיכער נישט עובר זיין. עס פרעגט זיך אָבער: אויב ער האָט בדיעבד שוין אָפּגעטאָן און עובר געווען, צי קומט אים דערפאַר צו באַ־שטראָפן?)

דער גרויסער גאון און מתנגד — דער מחבר פון בית־שלמה — ענטפערט שוין דעם ריזשינער זללה״ה מיט גרויס הכנעה: „רבי! איך זע, אַז איר זענט אַ בעל־רוח־הקודש. איך האַלט טאַקע אינמיטן פונעם יישוב הדעת פון דער שאלה. היינטיקע וואָך האָט מיך אַ רב אָנגעפרעגט די זעלבע שאלה. עס ניצט אים צו וויסן וועגן אַ דין תורה. איך האָב דעם רב נאָך נישט געענטפערט. איך האַלט אים, אָבער, ביי ענטפערן, אַז היינטיקע צייטן אין שווערן ביטערן גלות, ווען יידישע פרנסות זענען זייער שווער, איז אונס ממון אַ גרויסער

אונס״. זאָגט אים דער ריזשינער: „סקאָלער רב! אַז השי״ת וועט אייך העלפן מברר (קלאָר מאַכן) צו זיין על פי הלכה ברורה, אַז עס הייסט אָן אונס, בעט איך אייך מוחל זיין, צו קומען צו מיר שבת צו נאַכטס נאָך הבדלה און פאַר מיר איבערזאָגן אייער פּלפּול אין דעם בירור הלכה, ווייל איך דאַרף עס נוי־טיק וויסן.

ווען דער סקאָלער רב האָט איבערגעזאָגט זיין פּסק־הלכה פאַרן ריזשינער, האָט אים דער ריזשינער געזאָגט: „די רעגירונג האָט אַמאָל אַרויסגעלאָזט אַ מודעה אין די צייטונגען, אַז זי האָט איבערצוגעבן אַ גרויסן פּאַדראַט פון צושטעלן אַלערליי באַדערפענישן פאַר אַ מיליטערישער דיוויזיע. זענען זיך צוזאַמענגעקומען פיל פּאַדראַטשיקעס און האָבן געמאַכט צווישן זיך יד אחת: יעדערער זאָל איינגעבן אַ דעקלאַראַציע, איינע אַ נידעריקערע — לויטן פּרייז — פון דער צווייטער. דער לעצטער וואָס וועט זי דערהאַלטן, זאָל אַרויסצאָלן די איבעריקע אָפּטרעט־געלט. צווישן זיי האָט זיך געדרייט אַ פרומער ייד, אַ בטלן. די גרויסע פּאַדראַטשיקעס האָבן זיך מיט אים נישט גערעכנט. איז ער אין געהיים געוואָר געוואָרן פון זייער אָפּמאַך, און אַריינגעגעבן די נידעריק־סטע — לויטן פּרייז — דעקלאַראַציע, און איז געבליבן ביי דעם פּאַדראַט. אין אַ חודש אַרום האָט ער געדאַרפן אַריינברענגען אַ געוויסע סומע אַלס קאַוציע (אַן ערבות און משכון אַז ער וועט אויספירן אַלע באַדינגונגען פונעם קאָנט־ראַקט) און זיך אונטערשרייבן. די איבעריקע פּאַדראַטשיקעס האָבן מיט כּאַבאַר געפּועלט ביי דעם רעגירונגס־אַנגעשטעלטן אויסצושטעלן דעם טאָג פון איינלייגן די קאַוציע און אונטערשרייבן זיך אויף שבת.

דער בטלן האָט צוזאַמענגעקליבן זיין ביסל פאַרמעגן, און צוגעליגן הל־וואות ביי אַנדערע און געפאָרן צום אַנגעשטעלטן. צו זיין באַדויערן האָט ער זיך דערוואוסט, אַז עס איז אָפּגעלייגט געוואָרן דאָס אונטערשרייבן זיך אויף שבת. האָט ער איבערגערעכנטביידע צדדים און נישט געקענט אויסשטיין דעם נסיון: היזק צו האָבן זיין גאַנץ פאַרמעגן און נאָך בלייבן באַנקראָט? האָט ער אַריינגעלייגט די קאַוציע און אויך אונטערגעשריבן זיך אום שבת. איצט קומט פאַר זיין משפט אין עולם העליון. זענט איר סקאָלער רב, הייסט עס, מסכים, אַז אונס ממון אין אָן אונס, בין איך זיך מצרף מיט אייך און לאָמיר ביידע צוזאַמען מציל זיין אַ יידישע נשמה פון עונש־גיהנם. איך וועל שוין זען זי זאָל האָבן אַ תיקון. זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל, אמן.

סיפור נומער 25

ר׳ משה סאַווריינער, אַ באַוואוסטער גאון און צדיק (חסידים דערציילן פון אים, אַז אַ מתנגד האָט אים אַמאָל איבערגעפרעגט אויף זיין זעלטענעם זיכרון. האָט ער געענטפערט: די גמרא זאָגט: „כל שישנו בכלל שמירה,

ישנו בכלל זכירה״ — ווער עס היט אָפּ די תורה, דער געדענקט זי אויך.) איז געווען אַ תלמיד פון רבין, ר׳ ברוך. נאָך ר׳ ברוכס פּטירה, ווען דער אָפּ־טער רב האָט זיך אַריינגעצויגן קיין מעזשיבעזש, פלעגט ר משה צופאָרן צו אים. דער וועג פון סאָווריין קיין מעזשיבעזש איז געווען צום נאָענטסטן דורך ריזשין. ר׳ משה האָט אויפגעלייגט זעקס רוסישע מייל וועג כדי אויסצומיידן ריזשין. דער אַפּטער רב האָט אים אַמאָל געפרעגט, צי ער האָט שוין אַמאָל מקבל־פּנים געווען דעם יונגן ריזשינער רבין, וואָס זיין שם־טוב קלינגט מסוף העולם ועד סופו. ר׳ משה האָט אים געענטפערט: „איך לייג בכוונה צו זעקס מייל וועג, כדי אויסצומיידן ריזשין״. דער אַפּטער רב זאָגט אים בתמימות: „מיר דאַכט זיך, אַז עס לוינט זיך בעסער אויפצולייגן זעקס מייל וועג, כדי רואה צו זיין דאָס פּנים פון דעם יונגן צדיק״. ר׳ משה איז שוין צוריקוועגס געפאָרן דורך ריזשין מקיים צו זיין דעם אַפּטער רבס רצון.

ווען ער איז אַריינגעקומען צום ריזשינער האָט אים דער ריזשינער מקבל־פּנים געווען בכבוד גדול און אים געזאָגט: „דער רבי, ר׳ ברוך איז אַלס יתום אויפגעהאָדעוועט געוואָרן ביי דעם זיידן ר׳ בעריש. — דער רבי, ר׳ בער. — ווען ער איז עלטער געוואָרן האָט אים דער זיידע חתונה געמאַכט צו זיינס אַ גרויסן חסידס, אַ רייכן גוט־באַזיצערס אַ טאָכטער. דער לעצטער האָט שוין פון פריער געהאַט צוויי עלטערע איידעמס גרויסע תלמידי־חכמים ביי זיך אויף קעסט. זיי איז נישט געפעלן ר ברוכס הנהגה. מערסטנטייל פלעגט ער זיך פוצן די מלבושים, און זיך לאַנג פאַרזוימען ביים שפּאַצירן גיין און האָט גאָר ווינציק געלערנט. האָבן זיי דערציילט דעם שווער. האָט דער לעצטער גלייך איינגעשפּאַנט זיין קאַטש. די צוויי עלטערע איידעמס האָט ער געזעצט אין קאַטש נעבן זיך, און ר׳ ברוכן געזעצט אין פראָנט נעבן פורמאַן און געפאָרן מיט זיי אַלע צום זיידן פאַרקלאָגן ר׳ ברוכן. ווען זיי זענען אַריינגעקומען אין זיידנס חדר, האָט ער זיי נישט מקבל־פּנים געווען בסבר פּנים יפות. זענען זיי געבליבן שטיין ביי דער טיר און ר׳ ברוך איז געשטאַנען דער לעצטער ביי דער טיר. דער זיידע האָט זיך אויפגעהויבן און צוגעגאַנגען צו דער טיר און אָנגענומען ר׳ ברוכן ביי דער האַנט, אַרויפגעפירט נעבן זיך און געבעטן אים זעצן און אים געזאָגט: „ברוך סערצע, דו פוצסט זיך מיט השי״ת, דו גייסט שפּאַצירן מיט השי״ת״. דער שווער האָט שוין פאַרשטאַנען אים נישט צו פאַרקלאָגן. אַהיימפאָרנדיק האָט דער שווער געזעצט די איידעמס נעבן פור־מאַן און פאַרבעטן ר׳ ברוכן זיך צו זעצן אין קאַטש נעבן זיך. ר׳ ברוך האָט אים געזאָגט: „אַ קונץ דער רבי האָט אייך געזאָגט״. ר׳ משה האָט דערין געזען דעם אָפענעם רוח־הקודש פונעם ריזשינער, אַז ער האָט מרגיש געווען דעם אַפּטער רבס דיבורים, און ר׳ משה האָט אים איבערגעבעטן פאַר דער גאַנצער צייט, וואָס ער האָט אויסגעמיטן ריזשין און נישט מקבל־פּנים געווען דעם ריזשינער, זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל, אמן.

סיפור נומער 26

צום ריזשינער זללה״ה איז אַמאָל געקומען איינער פון זיינע נאָענטע געהויבענע חסידים און זיך געקלאָגט אויף באַדערפעניש פון דער וועלט. האָט אים דער ריזשינער געענטפערט: „אויף אַזעלכע זאַכן דאַרף מען אויך מיר דערקוטשען? דאָס קען מען באַקומען ביי היימישע חברה״. דאָס האָט מען שפּעטער איבערגעזאָגט פאַר זיין זון ר׳ אברהם יעקב זללה״ה. (דער ערשטער סאַדיגערער רבי.) האָט ער געזאָגט: „עס שטייט — עני חשוב כמת, אַן אָרי־מאַן איז גליך ווי אַ געשטאָרבענער; מי שאין לו בנים חשוב כמת, — אַ קינ־דערלאָזער איז אויך גערעכנט ווי אַ מת; אַ מת, ממש, איז דאָך זיכער אַ מת. קומט אויס: אויב איין ייד ווינטשט דעם צווייטן „לחיים״, מיינט ער מיט דער ברכה, אַז ער זאָל ווערן גערעכנט צווישן די לעבעדיקע. דאָס מיינט — ער זאָל געהאָלפן ווערן מיט חיים בנים ומזונות. (האָבן אריכות־ימים ושנים און קינדער צום לעבן, אויך פּרנסה בהרחבה.) די ראשי־תיבות פון די דריי ווער־ער: „בני, חיי ומזוני״ זענען די אותיות „ב, ח, ו״. קענען זיי זיך אויסלייגן אַלס ראשי־תיבות פון: „בלשון חסידיו ועבדיו״. דאָס האָט דער טאַטע גע־מיינט זאָגנדיק, אַז צרכי־עולם־הזה קען מען באַקומען ביי היימישע חסידים און עובדי השם־יתברך, ווען זיי ווינטשן זיך „לחיים״. אין איין וועגס זענען די זעלבע דריי אותיות „ח, ב, ו״ אויך די ראשי־תיבות פונעם פּסוק „חיל בלע ויקיאנו״. איז עס אַ תיקון הברית אויך״. דער ריזשינער אַליין האָט זיך פאַר־נומען מיט העכערע ענינים: מיט תיקון־נשמות.

פון ר׳ אברהם יעקבן אַליין האָט מיר דערציילט ר׳ מענדל האַלצער ע״ה, (פון הרובישויוו, לובלינגער גובערניע, אין פּוילן), אַז דער לעצטער איז אַמאָל געקומען קיין סאַדיגערע צום רבין, און דאָרט געטראָפן אַ דאָקטאָר־אינזשי־ניער פון פילאַדעלפיע, אַ סאַדיגערער געבוירענער, וואָס איז געקומען צייט־ווייליק אויף אַ וויזיט צו זיינע חסידישע עלטערן קיין סאַדיגער. ווייל אין דער יוגנט האָט דער דאָקטאָר אַליין געלערנט תורה אינעם רבינס בית־המדרש אין סאַדיגער, איז אים אויסגעקומען זיך אויך צו פּראַווען (אָפּגעבן אַ קוויטל) ביי דעם סאַדיגערער רבין, ר׳ אברהם יעקב זללה״ה. דער רבי האָט זיך מיט דעם דאָקטאָר אַריינגעלאָזט אין אַ לאַנגן שמועס (אַן אויסנאָם פון זיין הנהגה מיט זיינע צו אים צוגעקנופּטע חסידים.) און אויסגעפרעגט דעם דאָקטאָר אויף אַלע פּרטים: ווי אַזוי ער האָט שטודירט, און וואָס איז איצט זיין באַ־שעפטיקונג. דער דאָקטאָר האָט דערציילט, אַז די שטאָט־פאַרוואַלטונג פון פי־לאַדעלפיע צאָלט אים גוטע שכירות פאַר דורכגיין זיך יעדן טאָג איבער עטלעכע געוויסע גאַסן אין פילאַדעלפיע, און אַדורכקוקן אַלע געביידעס, און זען צי זיי זענען גוט געבויט און צי ס׳קען חלילה נישט קומען צו קיין סכנת־נפשות פון זייער אומפאַלן אָדער איינברעכן זיך. דער רבי פרעגט אים נאָך,

צי ער אַליין וואוינט אויך אין די גאַסן, וואָס ער איז איבער זיי משגיח. דער דאָקטאָר ענטפערט, אַז ער וואוינט אין אַ צווייטער לוקסוסאָווער גאַס, און אַז עס איז אפילו פאַר אים אַ טירחא יעדן טאָג אזוי ווייט איבערצושפּאַצירן זיך, פון זיין היים ביז די גאַסן, וואָס ער גיט אויף זיי אַכטונג. דער רבי זאָגט אים: „אין די גרויסע שטעט זענען דאָ קאָמעניצעס, וואָס אין זיי געפינען זיך באַזאַרן אין זייערע קאָרידאָרן, וואָס האָקן זיך דורך פון גאַס צו גאַס. אַז איר וועט אַהיימקומען, זאָלט איר נאָכזוכן אַזאַ באַזאַר, וואָס דורך אים קען אייך זייער נאָענט זיין פון אייער היים אין יענע גאַסן אריין".

ר' מענדל האַלצער האָט מיר אויסגעפירט, אַז אין צווייטן יאָר איז ער ווידער געקומען קיין סאַדיגער און נאָכאַמאָל געטראָפן דעם זעלבן דאָקטאָר־אינזשיניער. האָט ער — ר' מענדל — זיך צוגעלאָזט צו אים און געפרעגט אויף דער סיבה פון זיין איצטיקער נסיעה. דער דאָקטאָר האָט אים געענט־פערט, אַז איצט איז ער געקומען אַלס מאמין (גלויביקער), ווי אַ חסיד פאָרט צו זיין רבין. ווייל אַהיימקומענדיק האָט ער גלייך דעם ערשטן טאָג טאַקע דערזען אַ באַזאַר, וואָס פירט גלייך צו זיינע גאַסן, און איצט, קומענדיק דאָס צווייטע יאָר צום רבין, איז אים נאָך וואונדערלעכער געוואָרן: דער רבי האָט שוין קיין שמועס מיט אים נישט געמאַכט, נאָר אָפּגעפּראָוועט אים בקי־צור, גלייך ווי ער פירט זיך מיט אַלע זיינע חסידים. אָבער, ער, דער אינזשי־ניער, האָט זיך געשטאַרקט, אַנגענומען זיך מיט מוט און האָט דעם רבין אי־בערגעפרעגט: „רבי! איר זיצט דאָ אין סאַדיגער און ווייסט בעסער וואָס עס טוט זיך אין פילאַדעלפיע, ווי איך וואָס בין דורכגעגאַנגען די גאַסן טאָג ביי טאָג שוין עטלעכע יאָר און נישט באַמערקט קיין באַזאַר". דער רבי ענט־פערט אים: „איך האָב אַ שטעקן מיט אַ קעפּל, וואָס אויף אים איז אויסגע־מאָלט דער שאָאַר פון דער וועלט (די וועלטס־מאַפּע) פיל, פיל האָבן אויף מיר תרעומות און פרעגן: וואָס טויג אַ רבין אַזאַ לוקסוסאָווער שטעקן? איר דאַרפט, אָבער, וויסן, אַז אַ ייד הויבט זיך אויף אין פרימאָרגן, און וויל מאַכן די ערשטע ברכה און זאָגן: ברוך אתה השם אלקינו מלך העולם, דאַרף דער ייד — אויב ער איז עס בכח צו טאָן — פריער אַדורכקוקן די גאַנצע וועלט, און דערנאָך ערשט זאָגן „מלך". צו פאַרגרעסערן דעם שבח זאָל ער זען אויף וואָס פאַר אַ גרויסער וועלט מען מאַכט דעם בורא פאַר אַ מלך העולם, און, דעריבער, ווייס איך, וואָס עס טוט זיך אין פילאַדעלפיע אויך". זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל.

סיפור נומער 27

דעם רב — מוהרש"ז מלאַדי זללה"ה — האָט אַמאָל דער רבי, ר' בער זללה"ה אויפגעהאַלטן ביי זיך נאָכדעם, ווי ער האָט שוין געהאַט אָפּגעזעגנט די גאַנצע חבריא קדישא און אים געזאָגט: „זלמינקו! שטעל מיר אויס די

צורות פון כתיבת אותיות פון ספרי תורות, תפילין ומזוזות אויף אַן אופן, זיי זאָלן אויסהאַלטן להלכה על פי גדולי הפוסקים און אויך על פי קבלה". דער רב האָט געפאָלגט, און נאָך דעם פסק גלייך גערופן אַ סופר צום רבין, ר' בער צו שרייבן פרשיות פאַרן רבינס תפילין לויט די ניי־אויסגעשטעלטע צורות־האותיות פונעם רב. דער רבי, ר' בער האָט אים זייער פריינטלעך אָפּגעזעגנט. זיין וועג אַהיים איז געווען איבער האַניפּאָליע. דאָרט האָט געוואוינט דער רבי, ר' זושא און אויך ר' משה סופר. דער רב האָט אין אָונט אָנגעקלאַפּט ביי ר' משהן. האָט אַביסל געדויערט ביז ר' משה האָט אים געעפנט די טיר, און איז גלייך צוריק צום שרייב טיש. דער רב האָט זיך געשטעלט אונטער ר' משהס פּלייצעס און זיך צוגעקוקט צו זיין שרייבן.

ווי איבערראַשט איז דער רב געוואָרן דערזעענדיק ר' משהן שרייבן שוין מיט די ניי־אויסגעשטעלטע צורות. האָט ער איבערגעוואַרטן ביז ר' משה האָט משלים געווען די פרשה. ר' משה האָט זיך פאַרענטפערט, פאַרוואָס דאָס עפענען די טיר האָט צו לאַנג געדויערט, ווייל ער האָט געהאַלטן אין מיטן כתיבת־השם און נישט געטאָרט מפסיק זיין. דער רב האָט אים געפרעגט: „ווי קומען צו אייך די נייע צורות־האותיות?" האָט ער געענטפערט: „צוריק מיט עטלעכע טעג האָט ר' זושא מיך געשיקט רופן און געהייסן זיך שרייבן נייע פרשיות לויט די דאָזיקע צורות־האותיות און געזאָגט, אַז ער האָט געזען אין הימל אויסגעמאָלט אַזעלכע צורות־האותיות, מיט וועלכע מען זאָל פון היינט אָן שרייבן ספרים, תפילין ומזוזות. נאָכדעם האָט אים דער רב איי־בערגעגעבן וואָס מיט אים איז פאָרגעקומען ביי דעם רבין, ר' בער. צוריק מיט עטלעכע יאָר האָב איך דערציילט דעם סיפור פאַר אַ היגן ליובאַוויטשער חסיד. יענער האָט אים גלייך פּה אל פּה איבערגעגעבן דעם רבין, ר' יוסף יצחק זללה"ה. האָט דער רבי ז"ל געענטפערט: „אין מיין יוגנט האָט מיר דעם סיפּור דערציילט איינער פון מיינע הייליקע רביס און געזאָגט, אַז „אין זעקס און פופציק יאָר אַרום וועט מען אים פאַר מיר נאָכאַמאָל דערציילן". אַט האָט איר אַן אָפענעם רוח־הקודש. זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל, אמן.

סיפּור נומער 28

ר' דוד שוואַגער ע"ה — דער אויבער־מקורב פון הוסיאַטין — האָט מיר איבערגעגעבן, אַז אים האָט דערציילט אַ ייד אַ זקן, וואָס אין זיין יוגנט האָט אים דערציילט זיינס אַ שווער, וואָס ביי אים אין הויז איז פאָרגעקומען די מעשה, וואָס איך גיי דערציילן. ר' וועלוועלע זבאַריזשער איז אַמאָל פרייטאָג אין דער פרי אַריינגעפאָרן קיין טרעמבאָוולע ביי טאַרנאָפּאָל און זיך אָפּגע־שטעלט אין מיטן מאַרק. דער שווער פונעם דערציילער, אַלס נאָענטער שכן, האָט דעם רבין פאַרבעטן צו זיך אויף שבת. ווען ער האָט דעם רבין — לויט

דעם פאַרלאַנג פונעם מקורב — אונטערגעשטעלט פאַר אַ פוס־בענקעלע אַ הילצערן סעפעטל (אַ רענצעלע) אַנצושפּאַרן די פיס אויף דעם, איז גלייך ווי דער רבי האָט אָנגערירט מיט די שפּיץ־פינגער דאָס סעפעטל, האָט ער זיי אַזוי גיך און איבערגעשראָקן אַראָפּגעכאַפּט צוריק, גלייך ווי ער וואָלט זיך אָפּגעבריט. דער מקורב האָט געעפנט דאָס סעפעטל און געפונען אינעווייניק ליגן דאָס הייליקע ספר „קב הישר״. האָט ער עס אַרויסגענומען און אַ צווייט מאָל אונטערגעשטעלט דאָס סעפעטל, און דער רבי האָט שוין געהאַלטן די פיס רואיק. באַלד איז אָנגעקומען אַ גרויסער עולם צום רבין מקבל פנים זיין. ר׳ וועלוועלע האָט איבערגעפרעגט אויף דעם חידוש, וואָס מען לויפט דאָ צו אים מער ווי אין אַלע אַנדערע שטעט. דער בעל־אכסניא — דעם דערציילערס שווער — האָט געענטפערט: „ווייל דער רבי האָט זיך דאָ אַרויסגעוויזן פאַר אַ בעל־רוח־הקודש מיטן אַראָפּכאַפּן די פיס פון אַ סעפעטל, וואָס אינעווייניק איז געלעגן אַ הייליק ספר. קיינער האָט דאָך דעם רבין דערפון נישט מודיע געווען״. ר׳ וועלוועלען האָט די וועלט גערופן „דער תם״. האָט ער געוואָלט פאַרקלענערן דעם באַדייט פון מופת און געזאָגט בתמימות:

„איך האָב געהערט פון ר׳ זושאן: (דער רבי ר׳ זושא.) ס׳שטייט ביי דער עקידה „וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו״. איז דאָך קשה, ס׳וואָלט דאָך געווען גענוג ס׳זאָל שטיין „ויקח אברהם את המאכלת לש־חוט וגו׳״ — אברהם אבינו האָט גענומען דאָס מעסער צו שחטן זיין זון יצחק. דער תירוץ איז: ווען השי״ת האָט געבאָטן אברהמען אויף מצות־מילה, האָט ער אים צוגעזעצט דאָס אות „ה״ צו זיין נאָמען, ער זאָל הייסן „אברהם״. טייטשט דאָרט רש״י: כדי, דער נאָמען זאָל באַטרעפן אין צאָל, לויטן חשבון פון די אותיות פונעם אלף־בית, צוויי הונדערט אַכט און פערציק, אַנטקעגן דער צאָל איברים פונעם מענש. דאָס מיינט צו זאָגן, אַז דורך דער קדושה פון מצות־מילה וועט אברהם זוכה זיין, אַז זיינע אַלע צוויי הונדערט אַכט און פער־ציק איברים וועלן נאָר טאָן, וואָס עס איז דער רצון־הבורא־יתברך. און ביי דער עקידה האָט דאָך השי״ת נאָר געפּרואווט אברהמען, ווי רש״י טייטשט: השי״ת האָט אים נאָר געזאָגט: „והעלהו״, — ברענג אים אויף, — נישט „ושחטהו״, — שעכט אים, — האָט אברהמס האַנט זיך נישט געוואָלט צורירן צום מעסער. ווייל דאָס איז דאָך נישט געווען דער רצון־הבורא. אָבער, לויט אברהם האָט אויסגעטייטשט די כוונה, אַז מען מיינט דווקא שחטן, האָט ער געבייט זיין האַנט זי זאָל נעמען דאָס מעסער. איצט דאַרפט איר פאַרשטיין, אַז ס׳איז גאָר נישט קיין רוח־הקודש, נאָר גאָר פשוט, מיינע פיס אַליין האָבן זיך נישט געוואָלט אַרויפשטעלן אויף אַ סעפעטל, וואָס אינעווייניק ליגט אַ הייליק ספר״. דער עולם יידן האָט שמייכלדיק געענטפערט: „מען רופט „תם״, איז טאַקע „תם״. רבי! איר האָט דאָך איצט דעם מופת נאָך פאַרגרעסערט, אַז אייערע פיס אַליין האָבן שוין רוח הקודש״. זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל, אמן.

סיפור נומער 29

איינער פון דעם ריזשינערס קינדער האָט אַמאָל מחדש געווען די לבנה. איין געהויבענער חסיד האָט זיך פאַרשפּעטיקט און איז אָנגעקומען אין מיטן זאָגן: האָט ער זיך מיישב געווען: די לבנה וועט ער מחדש זיין שפּעטער ביחידות, אָבער איצט וועט ער בעסער זען, ווי אַזוי דער רבי איז מחדש. נאָך קידוש־לבנה האָט דער רבי אַליין געטיילט פאַר יעדן לעקעך מיט וויין און זיי געוואונטשן „לחיים" מיט „אַ גוטן חודש". אַז ס'איז געקומען צו יענעם חסיד, האָט אים דער רבי געזאָגט: „איך וועל דיר דערציילן אַ מעשה: דער לובלינער — ר' יעקב יצחק איש הורוויטש הלוי זללה"ה, דער רבי פון לובלין. — איז געווען צוויי מאָל ביי דעם זיידן ר' דעם בעריש. — דער רבי, ר' בער. — ווען ער איז געקומען דאָס ערשטע מאָל האָט ער פּונקט געזען אַריינטראָגן צום זיידן די לעבעדיקע פיש, וואָס מען האָט געקויפט לכבוד שבת. (אַזוי איז שפּעטער אויך געווען דער מנהג ביי זיינע אייניקלעך, דעם ריזשינערס קינדער. מען פלעגט צו זיי אַריינטראָגן די לעבעדיקע פיש אָנצוקוקן און נאָכדעם פלעגט מען זיי ערשט אַריינטראָגן אין קיך אַריין.) דער לובלינער איז מיטגעגאַנגען און אויך אָנגעקוקט די פיש. דער לובלינער האָט געהאַט אָפענע אויגן. די וועלט פלעגט אים רופן „דער פּוילישער חוזה". איז אים איין פישל געפעלן. איז ער מיטגעגאַנגען אין קיך אַריין. ווען די קעכין האָט צעשניטן די פיש, איז אים קוים איין שטיקל פיש געפעלן. האָט ער זיך דערין געמאַכט אַ סימן מובהק, (אַ פעסטן צייכן), אַזוי ער זאָל עס שבת ביי דעם זיידנס טיש דערקענען.

ביי דעם זיידנס טיש זענען געזעסן אַרום די חבריא קדישא, ששים גיבורים. דער רב — מוהרש"ז זללה"ה פון ליאַדי — איז געווען דער זעירא דמן חבריא. (דער יינגסטער פון דער חברה.) איז ער געזעסן דער לעצטער ביי דעם טיש. דעם לובלינער האָט דער מקורב אַנידערגעשטעלט, — געמאַכט פאַר אַן עומד — מיטן זיידנס הסכמה — אונטערן זיידנס בענקל. ווען מען האָט אַרויפגע־ברענגט די פיש צום טיש, האָט דער לובלינער אַרומגעזוכט זיין אָנגעצייכנט שטיקל פיש ביי די אויבערשטע טיש־זיצער און נישט געפונען. איז ער אָפּער־געגאַנגען פון אונטערן זיידנס בענקל און אומעטום אַרומגעקוקט, ביז ער האָט עס געטראָפן ביי דעם לעצטן טיש־זיצער, דעם רב. האָט זיך דער לובלינער אַנידערגעשטעלט אונטערן רבס בענקל און באַשלאָסן ביי זיך אין געדאַנק אָפּצוואַרטן, ביז וואַנען דער זיידע וועט פאַרזוכן פון זיין טעלער פיש. דע־מאָלט וועלן דאָך אַלע טיש־זיצער אויך עסן פון זייערע טעלער, וועט ער בעטן דעם רב, ער זאָל אים געבן צו פאַרזוכן פון זיין שטיקל פיש. אָבער, גלייך ווי דער זיידע האָט טועם געווען און אַלע האָבן שוין געגעסן די פיש, האָט דער רב גאָר נישט טועם געווען, נאָר זיך איבערגעדרייט מיטן פּנים צום לובלי־

נער, און אים דערלאַנגט דאָס גאַנצע טעלערל פיש אומבאַרירט און געזאָגט:
„נאַ דיר, יונגערמאַן! אין אדם נוגע במוכן לחברו — קיינער קען נישט צונע־מען דאָס, וואָס איז פון הימל אָנגעשריבן געוואָרן פאַרן צווייטן". נאָכדעם האָט זיך דער זיידע איבערגעבויגן איבער אַלע מסובין און דערלאַנגט זיין טעלער שיריים דעם רב.

נאָכן טיש האָט דער זיידע געזאָגט דעם רב: „דער יונגערמאַן — דער לובלינער — געפעלט מיר, זלמיניו! זיי אים מקרב". וואָס זשע איז געווען דאָס התקרבות? ס'איז אַמאָל געווען אַ וואָכעדיקער טיש, וואָס נישט יעדע־רער האָט פון אים געוואוסט. האָט דער רב מודיע געווען דעם לובלינער און אים מיטגענומען צום טיש. דעמאָלט האָט דער זיידע מכבד געווען דעם לוב־לינער מיט בענטשן. דער לובלינער האָט זיך געהאַט זיינע תנועות. האָט ער געבענטשט הויך מיט זיינע תנועות. די חבריא האָבן זיך איינער דעם אַנדערן אָנגעקוקט און געוואָרפן אַ קרום אויג אויפן רב, פאַרשטייענדיק אַז ער האָט אַהערגעברענגט דעם אורח. דער רב האָט דעם לובלינער שטילערהייט גע־טאַרקעט, אָבער דער לובלינער האָט זיך געטאָן זיינס און ווידער געבענטשט מיט זיינע תנועות. נאָכן בענטשן האָט דער רב געפרעגט דעם לובלינער: פאַרוואָס האָט איר מיך מצער געווען? די גאַנצע חבריא האָט דאָך אויף מיר תרעומות? האָט דער לובלינער געענטפערט: „אויב איך וועל נישט בענטשן, וועט דאָך דער רבי נישט האָבן וואָס מעלה צו זיין". דעם ריזשינערס קינד האָט אויסגעפירט צום חסיד: „אַז דו וועסט נישט מחדש זיין די לבנה, וואָס־זשע וועל איך מעלה זיין?" זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל, אמן.

סיפור נומער 30

צום ריזשינער איז אַמאָל געקומען אַ ייד אין די מיטעלע יאָרן, נישט קיין חסיד, וואָס איז צופעליק געשעפטלעך דורכגעפאָרן ריזשין און פאַר נייגירי־קייט זיך געגאַנגען פּראַווען ביי דעם ריזשינער, כדי אין איין וועגס זיך צו באַקענען מיט אים. ביי דעם פּראַוועון האָט אים דער ריזשינער געזאָגט: לויט אייער קוויטל זענט איר דאָך מערסטנטייל אין וועג, צוליב דעם וואָס איר האַנדלט צווישן פּריצים. דאַרפט איר וויסן: „ס'שטייט — „תכין לך הדרך". (זאָלסט דיר צוגרייטן דעם וועג.) דאָס וואָרט „תכין", איז נוטריקין: (ס'לייגט זיך אויס לויט די ראשי־תיבות): תפילין, ככר, יין, נר. אַ ייד, אַז ער פאָרט אין וועג אַרייַן, דאַרף ער זיך מיטנעמען די פיר זאַכן: תפילין, ברויט, וויין (אָדער בראָנפּן.) און אַ ליכט. דער ייד האָט געפאָלגט און געווען פון דעמאָלט אָן געוואָרנט מיטצונעמען מיט זיך די אַלע פיר זאַכן. אין אַ קורצער צייט אַרום איז ער אין אָוונט אַריינגעפאָרן מיט זיין פערד און בודקע אין אַ קרעט־טשמע. דער קרעטשמער האָט אים אויסגעשפּאַנט דאָס פערד און אים אַליין

אַריינגעפּירט אין אַ באַזונדערן צימער. געגעבן אים אָונטברויט און אויסגע־בעט אַ געלעגער. נאָכן עסן האָט זיך דער אורח אַרויסגענומען אַ גמרא פונעם רענצעלע און זיך געזעצט לערנען. איז אַריינגעקומען דער קרעטשמער און צוגענומען ביי אים דעם לאָמפּ מיט אַן אויסרייד, אַז ער מעג שוין גיין שלאָפן, ווייל דעם לאָמפּ דאַרף ער פאַר אַ פּריש אָנגעקומענעם אורח.

אונזער אורח איז עס נישט געפעלן. האָט ער זיך געמאַכט, ווי ער לייגט זיך שלאָפן, און אין געהיים אָנגעצונדן זיין ליכט — לויט דעם ריזשינערס תורה — און גוט אַרומגעקוקט זיין צימער. האָט ער דערזען פונקט קעגן זיין קאָפּ אויף זיין געלעגער אַ קיילעכדיקן לאָך אין דער וואַנט. האָט ער פאַר־שלאָסן זיין צימער אינעווייניק און זיך פאַרבאַהאַלטן. שפּעטער צו האָט אַריינגעשיינט דורך דעם לאָך אין דער וואַנט, ווייל אין שטוב איז געוואָרן ליכטיק. אונדזער אורח האָט זיך זייטיק צוגעקוקט און געזען, ווי דער קרע־טשמער טרינקט אויס — צו מאַכן זיך אַ רוצחיש הארץ — אַ גרויס גלאָז שטאַרקן בראָנפן, און זעצט אַריין דאָס פּיסקל פון אַן אָנגעלאָדענעם רעוואָל־ווער אינעם לאָך פון דער וואַנט, קעגן זיין געלעגער און שיסט אויס. די קויל איז אַריין אין דער אַנטקעגנאיבערדיקער וואַנט. באַלד האָט זיך דער קרעטש־מער געלייגט שלאָפן. אונדזער אורח האָט באַרעכנט, אַז אַזויערנאָך הרגעט דער קרעטשמער אַוועק אַלע רייכע אורחים. ער דערשיסט זיי און פאַרטאָג באַגראָבט ער זיי אין זיין הויז. דער אורח האָט געוואָלט אויפרייסן אַ פענסטער, אָבער נישט געקענט, ווייל פון דרויסן זענען געווען פאַרקאָוועטע לאָדנס. צו זיין גליק האָבן פאַרבלאָנדזשעט אַ גרויסע צאָל פּויערישע פאַרנאַלעס צו דער קרעטשמע און אָנגעקלאַפּט. פאַרשטענדלעך, אַז דער קרעטשמער האָט נישט געוואָלט עפענען. אונדזער אורח האָט געמאַכט אַ געוואַלד און דורכן פענצ־טער איבערגעגעבן די פאַרנאַלעס, וואָס עס טוט זיך אין דער קרעטשמע.

די פּויערן האָבן אויפגעבראָכן דעם טויער און אָפּגעהאַקט די לאָדנס. דער אורח האָט זיי געוויזן די קויל, וואָס שטעקט אין דער אַנטקעגנדיקער וואַנט. האָבן זיי דעם קרעטשמער געבונדן און געבראַנגט פון שטאָט פּאָליציי. די לעצטע האָבן אין קעלער געפונען פיל הרוגים. איז שוין געוואָרן אַ סוף צום קרעטשמער, דעם הויז־רוצח. אונזער אורח איז גלייך געפאָרן קיין ריזשין, און געדאַנקט דעם רבין פאַרן ראַטעווען אים זיין לעבן און אויך פאַרן אויפדעקן דעם רוצח. ממילא איז דער אורח שוין געוואָרן פונעם ריזשי־נערס אַנהענגער.

ענלעכס דערציילן חסידים וועגן אַ פּאַסירונג מיטן ריזשינערס מחותן. ווען דעם ריזשינערס מחותן, ר׳ חיים קאָסעווער זללה״ה — ר׳ מענדעלע וויזשניצערס פאָטער — האָט זיך אַמאָל געזעגנט מיטן ריזשינער, האָט ער — דער ריזשינער — אים געזאָגט: „מחותן, עס קען זיך טרעפן אין וועג, ס׳זאָל

ליגן אַ קאַליקע מיט צוויי קוליעס נעבן זיך ביי אַ וועלדל און וויינען: מען זאָל אים אַרויפנעמען. קען גאָר זיין, אַז ער איז אַ פאַרשטעלטער רוצח". און אַזוי איז טאַקע געשען. ביי אַ וועלדל אין מיטן וועג איז געלעגן אַ קאַליקע מיט קוליעס און זיך אַנגעהויבן בעטן און וויינען, אַז מען זאָל אים אַרויפנעמען — האָט מען אים בארויבט און אין מיטן וועג איבערגעלאָזט אויף הפקר. ר' חיים האָט זיך דערמאָנט אינעם ריזשינערס געזעגענונגס ווערטער און געהייסן גיך שמייסן די פערד. האָבן דערנאָך די פאַרשוינען פון דער בויד געזען ווי אַ געזונט־אייזערנער רויבער יאָגט זיי נאָך און אַז ער האָט זיי נישט געקענט כאַפּן, האָט ער זיי נאָכגעוואָרפן אַ קוליע אין דער בויד אַריין און צעבראָכן די בויד. השי"ת האָט געהאָלפן, זיי זענען ניצול געוואָרן מיטן לעבן. זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל, אמן.

סיפור נומער 31

דער „ייד הקדוש" האָט איבערגעלאָזט דריי קינדער. דער עלטערער איז געווען ר' ירחמיאל פשיסכער, דער צווייטער — ר' אשר פאַריסאָווער, דער דריטער — ר' נחמיהלע בעכעווער. נאָכן „ייד הקדושס" פטירה האָט איבער־גענומען די הנהגה איבער זיינע תלמידים, די גדולי־הדור, און סתם אָנהענגער זיין תלמיד ר' בונם פשיסכער. די ערשטע צייט איז ר' ירחמיאל אַליין געווען פון ר' בונימס אָנהענגער. אָבער, שפּעטער, ווען ר' בונים האָט אָנגעהויבן פירן זיין שאַרפע הנהגה אויפן דרך פון מוח־חסידות, און ר' ירחמיאל האָט געהאָט מיט אים אַ וויכוח וועגן דעם און אים אַריינגעזאָגט: „דער טאַטע האָט אַזוי נישט געמיינט", (אויך דער „באר־משה" — דעם קאָזשעניצער מגידס זון — האָט אים געזאָגט, אַז זיין דרך קען העלפן קוים צוויי פון הונ־דערט) איז דעמאָלט ר' ירחמיאל געוואָרן רבי און מנהיג פאַר זיך. פונדעסט־וועגן, ווען שפּעטער מיט אַ צייט איז פאָרגעקומען די באַוואוסטע גרויסע חתונה אין אוסטילע, וואָס אויף איר זענען זיך צוזאַמענגעקומען אַריבער הונדערט צדיקים פון יענער צייט, און דער זקן פון זיי, דער אַפּטער רב — מחבר פון „אוהב־ישראל" — איז געשטאַנען אין זייער שפּיץ, און איינצלנע צדיקים גרויסע קעגנער פונעם רבין, ר' בונם האָבן פאַרלאַנגט פון דער גאַנ־צער אסיפת־הצדיקים, צו לייגן אַ חרם אויפן רבין, ר' בונם און אויך אסרן חיתון מיט זיינע אָנהענגער, אויב ער, דער רבי, ר' בונים, וועט נישט צוריק־ציען זיך פון זיין דרך, האָט זיך דער רבי, ר' ירחמיאל אַרויסגעשטעלט פאַר ר' בונימען, און עדות געזאָגט פאַרן אַפּטער רב מיט דעם לשון: „ר' בונם איז געווען ביי דעם טאַטן דאָס שטייסעלע פונעם האַרץ", און אַלץ האָט זיך איינגעשטילט.

ר' ירחמיאלס צוויי יינגערע ברידער: ר' אשר און ר' נחמיהלע זענען געווען ביי אים. (ביי ר' ירחמיאלן.) מיט דער צייט איז געקומען צו ר' ירח־

מיאלן פון וואַרשע אַ חסיד מפורסם מיטן נאָמען ר׳ יחיאל וואַרשעווער, וואָס פלעגט בקביעות פאָרן קיין ריזשין. האָבן זיך די צוויי ייִנגערע ברידער צוגעצויגן צו אים, און ביי אים נאָכגעפאָרשט און אויסגעפרעגט זיך אויפן דרך פון ריזשינער זללה״ה. ר׳ אשר, דער עלטערער פון די צוויי, האָט געבעטן ביי ר׳ יחיאלן, ער זאָל מיט זיי אַרויסגיין אויסער דער שטאָט פשיסכע. דאָרט האָט ר׳ אשר אים געזאָגט בזה הלשון: „מיין הייליקער ברודער ר׳ ירחמיאל האַלט איצט פאַרן דאַווענען, וועט ער אפילו מרגיש זיין אונדזערע מחשבות, מכל שכן אונדזערע דיבורים, און קען האָבן חולשת הדעת פון דעם וואָס מיר זוכן אַן אַנדערן רבין״.

נאָכן שמועס מיט ר׳ יחיאלן האָבן די צוויי ברידער מסכים געווען צווישן זיך צו פאָרן קיין ריזשין. דער וועג פון פשיסכע אין גרויס־פוילן ביז ריזשין אין טיף וואָלין, לויט די באַדינגונגען פון יענער צייט, איז געווען זייער אַ ווייטער. איז זיי אין מיטן וועג, צוליבן מאַנגל אין הוצאות־הדרך, אויסגעקומען אין אַ פרייטאָג אַריינצוטראָגן זייערע פעקעלעך אין אַ בית־המדרש אַריין און זיי אַוועקלייגן דאָרט אונטערן אויוון. (ווי דער מנהג פלעגט דעמאָלט זיין, ווען אַן ארחי־ופרחי האָט פאַרשפעטיקט און זיך נישט געקענט שאַפן קיין סטאַנציע.) צוליב זייער צדקות און תפילה בכוונה האָבן זיי ביים דאַווענען מנחה אונטערן אויוון שטאַרק מאריך געווען, ביז דאָס גאַנצע ציבור האָט מקבל־שבת געווען, און אָפּגעדאַוונט מעריב און יעדערער איז זיך אַהיים געגאַנגען. קיינער פון די מתפללים האָט זיי נישט באַמערקט און נישט געבעטן אויף שבת.

ווען זיי זענען געבליבן אַליין אין בית־המדרש, זענען זיי אַפּערגעגאַנגען פונעם אונטערן אויוון, און אָנגעהויבן מקבל־שבת זיין, — שפּאַצירנדיק איבערן גרויסן בית־המדרש, — און דאַווענען מיט התלהבות און גרויס כוונה, און גאָר נישט באַמערקט, אַז עמיצער איז אַריינגעקומען אין בית־המדרש אַריין. ווי דערשטוינט זענען זיי געוואָרן דערזעענדיק נאָכן דאַווענען, ווי ס׳שטייט מיט גרויס הכנעה אַ ייד ביי דער טיר, און נעבן אים עטלעכע משרתים וואָס האַלטן וויין, בראָנפן, חלות, פיש, פלייש און קאָמפּאָט אין די הענט, און וואַרטן נאָר אויף זייער ענדיקן דאָס דאַווענען. האָבן זיי איבערגעפרעגט דעם מכניס אורח, פאַר וואָס ער האָט צוגעלייגט אַזאַ גרויסע טירחא, ער וואָלט דאָך זיי געקענט רופן צו זיך אַהיים און דאָרט זיי מכבד זיין מיט סעודת־שבת. האָט יענער געענטפערט: אויב אירווילט מיך אויסהערן, וועל איך אייך דערציילן אַ מעשה. זיי האָבן אים דערלויבט, און ער האָט דערציילט.

„ווען דער רבי פון לובלין — ר׳ יעקב יצחק הלוי איש הורוויטץ זללה״ה— איז מפורסם געוואָרן אַלס „פוילישער חוזה״, (איינצלנע צדיקים האָבן אים גערופן דער „אורים ותומים.״, האָב איך באַשלאָסן אים אָנצוקוקן. רייך בין איך נישט געווען, האָב איך מיטגענומען טלית און תפילין, אויך אַ שטיקל

ברויט מיט אַ שטעקן אין האַנט און זיך געלאָזט אין אַזאַ ווייטן וועג אַריין, פון טיף־וואָלין קיין לובלין. אין אַ געוויסן פרייטאָג בין איך אָנגעקומען אַהין און אָנגעהויבן אין שטאָט נאָכפרעגן, וואו עס וואוינט דער רבי. איינער האָט מיר אָנגעוויזן: „דאָ שטייט איין אַ רבי", אַזוי ווי עס איז דאָ פיל אונטערשידן צווישן דער אויסשפּראַך פון וואָלינער יידיש־רעדן, ביז דעם פוילישן יידיש־רעדן, האָב איך געמיינט, אַז ער זאָגט מיר: „דאָ וואוינט דער רבי". איך בין אַריינגעקומען אין הויז און דערזען אַ ייד אַ צדיק, וואָס איז געווען אַ גרויסער נשוא־פּנים. מיינענדיק, אַז דאָס איז דער רבי פון לובלין, האָב איך מיט גרויס הכנעה ביי אים מקבל־שלום געווען. אָבער, תיכף נאָך מיין קבלת־שלום זענען אָנגעקומען זקנים און יונגעלייט, וואָס דער חן פון תורה ויראת־שמים איז געווען אויסגעגאָסן אויף זייערע הייליקע פּנימער, און האָבן אויך געוואָלט מקבל־שלום זיין. האָט זיי דער רבי געענטפערט: „דאָ בין איך נישט קיין רבי, דאָ בין איך אַ חסיד. איך וויל זיך שטופּן ביי דעם רבינס טיש און הערן תורה גלייך ווי אַלע חסידים. איז כל זמן איך וועל נישט מקבל־שלום זיין ביי מיין רבין, — דער רבי פון לובלין, — וועל איך קיינעם נישט געבן קיין שלום. דעם יידן — ביי די לעצטע ווערטער האָט ער אָנגעוויזן אויף מיר. — האָב איך געענטפערט „שלום", ווייל ער האָט זיך פאַרדינט. ער גייט צופוס פון טיף וואָלין ביז אַהער אָנצוקוקן דעם הייליקן רבין גלייך ווי איך". באַלד האָט ער געשאַפט מיט זיין מקורב (גבאי) אים צוצוגרייטן די בגדי־שבת, כדי צו גיין מקבל־פּנים זיין דעם רבין פון לובלין. פון דעם האָב איך פאַרשטאַנען, אַז דער רבי איז נישט דער רבי פון לובלין, און בין געוואָר געוואָרן, אַז ער איז דער „ייד־הקדוש"; און אויך, אַז בייזע צינגער האָבן אָנגעפירט לשון הרעס צווישן די צוויי גרויסע צדיקים".

„איך בין גלייך געלאָפן צום רבין פון לובלין מקבל-שלום זיין. אָבער, ווי דערשטוינט בין איך געוואָרן, ווען אַריינקומענדיק אין חדר פונעם רבין פון לובלין, האָב איך דערזען אַ שיינעם ייד צוגיין צום רבין און דערהערט, ווי ער זאָגט אים: „דער „ייד" איז איצט געקומען אַהער און פירט ראַביטסטווע אינעם רבינס שטאָט. הייסט עס נישט אַז ער איז אַ מורה הלכה בפני רבו?" דערהערנדיק דאָס בין איך דערציטערט געוואָרן. ווי קען אַ שיינער ייד אויס־טראַכטן אַזאַ ליגן, כדי אָנצומאַכן אַ שנאה צווישן צוויי צדיקים? איז געלעגן אויפן רבינס טיש אַ חומש, בין איך מיט ערלעכער שטאַרקייט צוגעלאָפן צום טיש, אַרויפגעלייגט די האַנט אויפן חומש און געזאָגט הויך: „איך שווער אַ שבועה דאוריתא, אַז וואָס דער לשון הרעניק האָט געזאָגט איז שקר וכזב. איך גיי ערשט פון דער אכסניא, וואו דער ייד הקדוש שטייט איין, און ער וויל אפילו נישט מקבל־שלום זיין פון קיינעם, איידער ער וועט מקבל־שלום זיין אַליין ביי דעם רבין פון לובלין". אין עטלעכע סעקונדן אַרום איז אַריינגעקומען

דער „ייד הקדוש". איז אים דער רבי פון לובלין אַנטקעגנגעלאָפן צו דער טיר און אים זייער פריינטלעך אויפגענומען. דער „ייד הקדוש" פרעגט: „רבי! עפּעס האָט איר מיך אויפגענומען מיט מער כבוד ווי אַלע מאָל. וואָס טויג מיר כבוד?"

דער רבי ענטפערט: איך האָב אייך געוואָלט איבערבעטן. ווייל ווען נישט דער ייד (אָנגעוויזן אויף מיר) וואָס האָט געשוואוירן אַ שבועה דאוריתא און מבטל געווען די לשון־הרע אויף אייך, איידער זי איז מיר פון אויער אין האַרץ אַריין, וואָלט ביי מיר געווען געבליבן אויף אייך אַ טינא בלב. (אַ שנאה אין האַרץ.) דער ייד הקדוש זאָגט ווייטער: „רבי! איך האַלט אייך פאַר אַ בעל־רוח־הקודש אמת, ממש ווי דער אורים־ותומים בזמן המקדש. טאָ, ווי קומט עס, וואָס דער רבי האָט אַליין נישט פאַרשטאַנען, אַז דאָס לשון־הרע איז אַ ליגן". דער רבי פאַרענטפערט זיך און זאָגט: „ייד הקדוש! גלויבט מיר, אַז גאַנצע דריי פערטל יאָר האָט דער בעל־דבר (דער יצר־הרע) אָפּגעהיט דעם מספּר לשון־הרע פון אַ שלעכטער מחשבה און אויך אפילו פון אַ מחשבה זרה בשעת התפילה, כדי זיין לשון־הרע זאָל, חלילה, נתקבל ווערן ביי מיר. איצט, אַז דער ייד (ער האָט אָנגעוויזן אויף מיר) האָט אַלץ מתקן געווען, בעט איך אייך איר איר זאָלט אים בענטשן". דער ייד הקדוש האָט מיך געפרעגט: „וואָס ווילט איר: עולם־הבא, אָדער עולם־הזה?" איך האָב געענטפערט: „קיין געשענקטע עולם־הבא וויל איך נישט. עולם־הבא איז גוט, אַז מען פאַרדינט זיך אַליין". האָט מיך דער ייד הקדוש געבענטשט מיט געזונט און עשירות. אַז איך בין אַהיים געקומען האָב איך גלייך אָנגעהויבן מצליח זיין, און איך האָף טאַקע, אַז מיטן עשירות וועל איך זיך איינקויפן עולם־הבא אויך".

„אַזוי ווי צוליב מסחר בין איך אין מיטן וואָך פאַרנומען, מוז איך אַלץ משלים זיין אום שבת. בין איך מיך נוהג פרייטאָג־צו־נאַכט נאָכן עסן אַנצו־שפּאַרן זיך אויף מיין האַנט ביי דעם טיש. נאָכדעם בין איך מעביר די סדרה און לערן אויך אַנדערע לימודים. היינט אָוונט האָב איך אויך איינגעדרימלט נאָך דער שבתדיקער סעודה, אָבער, ביי דעם ערשטן דרעמל האָב איך דערזען דעם „ייד הקדוש", און האָב אים גוט דערקענט און איך הער ווי ער זאָגט מיר: „דו ווייסט דאָך, אַז דיין גאַנץ עשירות איז צו דיר געקומען פון מיין ברכה. איז אַ יושר זאָלסט מקרב זיין מיינע קינדער, וואָס געפינען זיך איצט אין היגן בית־המדרש אָן יין־קידוש און אָן אַ סעודת־שבת". פאַרשטייט איך שוין וועמענס קינדער איר זענט, און אַז אייער הייליקער פאָטער וויל, איר זאָלט נתגלה ווערן, דעריבער, האָב איך אייך אַלץ געבערענגט אין בית־המדרש אַריין. טאַקע, כדי עס זאָל זיין אַ פירסום, און אי"ה מאָרגן וועט איר שוין פירן אַ גוט־יידישן טיש בפני כל עם ועדה, און שוין מער נישט ליידן קיין דחקות, און קומען קיין ריזשין מיט הרחבת הגוף, אויך מיט הרחבת הדעת". זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל.

סיפור נומער 32

דער רבי, ר׳ שמעלקע און זיין ברודער דער רבי, ר׳ פינחס ז״ל (די קינ־דער פון ר׳ הערשעלע טשאָרטקאָווער ז״ל), הערנדיק די גרויסע קדושה פונעם רבין, ר׳ בער ז״ל זענען צוזאַמען ביידע געקומען צום רבין, ר׳ בער. זענען זיי, אָבער, פונעם קבלת־שלום נישט צופרידן געווען, ווייל לויט זייער באַוואוסטער גאונות, און אויך וויסנדיק וועגן דער באַרימטער גאונות פונעם רבין, ר׳ בער ז״ל, האָבן זיי גערעכנט, אַז ער וועט זיי ביי קבלת־שלום מקבל־פנים זיין מיט אַ גרויסן פילפול פון תורה און מוסר צוזאַמענגענומען. האָבן זיי זיך גלייך געזעגנט מיטן רבין, ר׳ בער ז״ל און געוואָלט גלייך אַהיימפאָרן, כדי זיך נישט מבטל זיין פון תורה און תפילה. דער רבי, ר׳ בער האָט זיי געבעטן, זיי זאָלן זיך אויך געזעגענען מיטן זיין גרובע־הייצער, ר׳ זושא. ביי דעם געזעגענען האָט זיי ר׳ זושא געזאָגט: „ס׳שטייט: „אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ד׳״ (פשוט מיינט עס, אַז פאַר השי״ת קען מען זיך נישט פאַר־באַהאַלטן.) ר׳ זושא האָט זיי געטייטשט: „אויב אַ מענטש פאַרבאַהאַלט זיך אין אַ באַהאַלטן אָרט און פּראַוועט פאַר זיך התבודדות, (דאָס מיינט: ער נעמט זיך אָפּ אַ צייט צו באַרעכענען זיך, ווי ער האַלט אין די הייליקע וועלטן פון ערלעכקייט און יראת שמים.), אָבער, נאָכן גאַנצן התבודדות זאָגט ער נאָך „ואני״, ער פילט זיך ביי זיך פאַר אַן „איך״. איז, „לא אראנו נאום ד׳״, איז נאָך השי״ת ווייט פון אים און וויל אים נישט זען״.

ר׳ זושאס טייטש איז זיי אַריין טיף אין זייערע הייליקע הערצער. זענען זיי ביי זיך שטאַרק צעבראָכן געוואָרן, אַזוי, אַז זיי האָבן, ממש, נישט געפילט מער זייער אייגענעם „איך״. באַלד האָט זיי ר׳ זושא געזאָגט: איצט טייטש איך: „אם יסתר איש במסתרים״ און זאָגט „ואני לא״, איך בין „גאָרנישט״, דעמאָלט „אראנו נאום ד׳״, וועל איך, גאָט, אים זען און אויף אים משגיח זיין. די הייליקע ברידער זענען דערשטוינט געוואָרן פונעם אָפענעם רוח־הקודש פונעם רבין, ר׳ בערס גרובע־הייצער, וואָס האָט מרגיש געווען אפילו זייערע מחשבות. האָבן זיי ר׳ זושאן איבערגעפרעגט וועגן דער סיבה פונעם זייער שוואַכן קבלת־פּנים ביי דעם רבין, ר׳ בער. האָט ר׳ זושא געענטפערט): „די גמרא זאָגט — אין מועד קטן י״ז, א׳ — „אם הרב דומה למלאך, יבקשו תורה מפיהו״. (אויב דער רבי איז גלייך צו אַ מלאך, דאַרף מען נאָכזוכן צו לערנען תורה פון זיין מויל.) איז דאָך קשה, ווער האָט דען פריער געזען אַ מלאך, איידער ער גייט עפּעס לערנען פונעם רבין? נאָר מען מיינט: „אויב דער רבי איז אַזוי פאַרבאַהאַלטן, אַז מען קען אים נישט פאַרשטיין, גלייך ווי מען קען נישט פאַרשטיין קיין מלאך, דאַרף מען נאָכזוכן ביי אים צו לערנען. אונדזער רבי איז טאַקע אַזוי פאַרבאַהאַלטן אין זיך״. זענען די ברידער גלייך אַריין צום רבין, ר׳ בער און האָבן נאָכאַמאָל מקבל־שלום געווען און זענען ביי

אים פאַרבליבן. ער האָט מיט זיי געלערנט דעם נייעם דרך אין עבודות ד׳, ביז זיי זענען אַרויסגעוואַקסן די באַוואוסטע וועלט־צדיקים. דער רבי, ר׳ בער האָט אויף זיי נאָכדעם געזאָגט: „איך האָב געפונען אַ שאָפע פול מיט ליכט, האָב איך נאָר אָנגעריבן אַ שוועבעלע און זיי אָנגעצונדן״. זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל.

הערה, בספרי עדות בישראל חידושי הרמב״ם עמוד שכ״ה, כתבתי בענין איסורי הנאה אי הוי מוסיף או חמור, שוב ראיתי בזה פילפולים עצומים בשל כת קודמים, יעויין בפתיחה לבשר בחלב לפרמ״ג ז״ל, דאפילו להרמב״ם ז״ל בפירוש המשניות, איסור הנאה חל על האיסורים אלא שאין לוקין עליהם, והרב משמרת שלו׳ ז״ל שם אות זיי״ן קיבצם כעמיר גורנה.

חוטים המשולשים, ספר שני, שרי בישכר

ב"ה ב' קרח, כ"ח סיון, תש"ח, מאנטריאל.

לבני הנכבד, חיים יחיאל מנחם נרי"ו, שלו' וברכה!

שאלת, אם לברך ברכה אחרונה, — כלומר ברכת בורא נפשות — על היין שרף שקידשו עליו בשבת ויו"ט בסעודת שחרית? ולתשובתך הרמתה, הנה מבואר במחבר או"ח קע"ד, ד', יין של קידוש פוטר מברכה שלפניו את היין שבתוך המזון; ויין הבדלה (שאינו דומה לקידוש, שאינו אלא במקום סעודה) אם הבדיל על שולחנו — הערוך ומוכן לסעודה — נחלקו עליו, אם פוטר מברכה שלפניו, את היין שבתוך הסעודה, ושם בטו"ז ס"ק ה', „ולענין ברכה אחרונה, עיין בסימן רצ"ט סעיף ז'". ושם (בסימן רצ"ט) ברמ"א, דלהדיעה המצרכת ליטול ידיו תחילה — אם לא עשה כן, אלא הבדיל תחילה. — צריך לברך אחריו, ובטו"ז שם ס"ק וא"ו „ולהלכה, וודאי יש לפסוק, ספק ברכה להקל", ואם כן בקידוש, לכולי עלמא אין צריך לברך אחריו, ובסי' רע"ב סעיף י' ברכת יין של קידוש וכו', ואינו טעון ברכה לאחריו דבהמ"ז פוטרתו, ובמ"א קע"ד, י"א, בשם הטור, דמה שבא להמשיך המאכל, חשוב כבא מחמת הסעודה, כפרפרת, והוא דידיה, אמר, דיין שרף אינו בא להמשיך המאכל אלא לעכל, ולכן בחול, כששותה יין שרף בתוך הסעודה, ולא בירך שהכל לפני הסעודה לפוטרו, צריך לברך עליו ברכת שהכל, אפילו בתוך הסעודה, וקרוב לומר, שזה היה בזמנו, שהובא אז למדינתו המצאת יין השרף מחדש, כידוע מדברי סופרי דברי הימים, היה מקום לומר, שהשתמשו בו אך לעכל, ויעויין במג"א רע"ב סק"ט, במדינות שרוב שתיית ההמון הוא יי"ש בכל יום, משמע דבמדינתו לא שתו אותו, דבזמנינו היום, רוב היהודים שותים מעט יין שרף אך להמשיך תאוות המאכל, ולסעוד את הלב ואין מקום לברך עליו בחול באמצע הסעודה, ומכל מקום ראיתי מדקדקים, (בעטרת זקנים קע"ז, מובא בבאר היטב, קע"ד) שטובלים בכוס תחילה מעט פת, כדי לצאת מידי ספק; ויוצא מזה, שבשבת ויו"ט כשמקדשין על יי"ש, ואין קידוש אלא במקום סעודה, והוא הכנה להסעודה, פוטר — בזמנינו — את היי"ש שבתוך הסעודה, וממילא, שאין לברך אחריו קודם הסעודה.

ובעיקרא דדינא, הרבה מפקפקין על מנהגינו, לקדש בשחרית על יי"ש בכוס קטן פחות מרביעית, אולם אנחנו סומכין על סברת טו"ז, או"ח סי ר"י, שמפני שכן דרך שתייתו, חייבין לברך עליו ברכה אחרונה בפחות מרביעית, וממילא חשוב ג"כ לענין לקדש עליו, (בשבת וביו"ט שחרית שאינו חיוב גמור, ולא כן לענין ברכה אחרונה, דלבד מן ז' מינים לכו"ע הוה דרבנן,

ויש בה לתא דלא תשא להחולקים על הט"ז), וכן כתב באשל אברהם, להגאון הקדוש מבוטשאוטש זלל"ה, או"ח, רע"ב, ושם בסי' ר"ח, לברך על המחיה על הכיסנין קודם סעודת שבת ויו"ט אף שמוכן לסעודה תיכף.

עוד שאלת, אם מחוייב להפריש חלה מפת הלקוח מסתם נחתומים יהודים שבפה, פשוט, שהחשודים לחלל שבתות ח"ו, אין נאמנים על הפרשת חלה, אלא כיון דקייל"ן בבכורות כ"ז, חלת חו"ל אוכל והולך, ואחר כך מפריש, נכון, שתשייר פרוסת כזית באחרונה לשם חלה ולשורפה, ומ"מ לא תברך על ההפרשה, כיון שהנחתומים אומרים שמפרישים בעצמם, וגם באות אצלם נשים צדקניות, לקיים מצוות הפרשת חלה מעיסות הנחתומים מדעתם.

עוד דרשת, לכתוב על ספר, הפילפול שאמרתי לפניך ולפני אחיך הגדול, ה' יעקב יצחק זיפער נרי"ו, ונדרשתי לאשר שאלתני, והרי שלך לפניך, בבמדבר ט', א', וידבר ד' וגו' בחודש הראשון וגו' ויעשו וגו' את הפסח במועדו, בארבעה עשר יום בחודש, ובפסחים ואו', שהרי משה עומד בראש חודש, ומזהיר על הפסח וכו' אתיא מדבר ממדבר, ובשבת פ"ז, ב' בשנה השנית בחודש הראשון באחד לחודש הוקם המשכן, תנא, אותו היום נטל עשר עטרות, ראשון למעשה בראשית וכו' ראשון לחדשים, הרי שהיה אז בהאי שתא, ראשון של פסח באחד בשבת, וערב הפסח היה בשבת, ונצטוו אז ישראל לעשות את הפסח במועדו, מעתה נפלאת בעינינו, ספיקן של בני בתירא, בפסחים ס"ו, אם קרבן הפסח דוחה שבת, וגם הלל ורבותיו שמעיה ואבטליון, למה הוצרכו לגזירה שוה, ולא גמרי ממעשה שהיה? אלא שבימי חורפי, שמעתי בזה יישוב פילפולי, מהרה"צ ר' יעקב מק"ק קראשניק וטורבין ז"ל (שהי' מיוחס ממשפחת הרהצה"ק מנעסכאיז זללה"ה) על תשובת ר' אליעזר לר' עקיבא, בשחיטה השבתני, בשחיטה תהא מיתתו, בפסחים ס"ט,א', שלפי פשוטו קשה מאוד לשון קללה הנמרצת (ואמת, שמצינו כיוצא בזה, לר"א עם תלמידו ר' יוסי בן דורמסקית, בחגיגה ג', ב',) אולם על דרך פילפול אמיתיי, אין בזה משום קללה ח"ו, אלא הוכחה ובירור דברים, שאם יסבור ר' עקיבא שאין שחיטת הפסח דוחה שבת, אז הוא פוסק על עצמו דין שחיטה ח"ו.

והוא באופן זה, שכמה מקובלים אמרו, שר' עקיבא הנחשב בין עשרה הרוגי מלכות — שהם תמורת השבטים — הוא כנגד יוסף, מפני שגרם בהבאת דיבתו שיבוא לידי מכירתו, וכבר הבאתי בספרי קבוצת כתבי אגדה, עמוד תס"ד, תס"ה, בשם המפלפלים הראשונים, שהיתה מחלוקת להלכה בין יוסף והשבטים, אם משעה שקיבל עליו אאע"ה לקיים כל התורה עד שלא ניתנה, יצאו מכלל בני נח גם להקל, ואם נכריע להלכה כיוסף, אזי וודאי אין מחוייב בשום עונש, ואם ההכרעה כהשבטים, אז גם עליו לתת חלקו בעשרה הרוגי מלכות, (ולבסוף, כשנבחר ר' עקיבא תמורתו, קראוהו בש"ס כמה פעמים עקיבא בן יוסף, לרמוז זאת).

ובסנהדרין ס"ה, א' אמר ר' אליעזר לבנו הורקנוס — כשבא לחלוץ תפיליו בערב שבת סמוך לחשיכה — מניחין איסור סקילה — על שלא הזהיר את אמו להדליק את הנר — ועוסקין באיסור שבות, דהנחת תפילין בשבת למ"ד שבת לאו זמן תפילין, אין בהם אלא שבות למוציאם בשבת לרשות הרבים דרך מלבוש, גזירה דילמא חליץ להו, ומייתי להן בידיו ארבע אמות ברה"ר, אולם זהו דווקא למאן דמפיק פטורא דתפילין בשבת, מן והיה לך לאות יצאו שבתות וימים טובים שאין צריכים אות, אבל למאן דמפיק לה מן ושמרת וגו' מימים ימימה, מימים ולא כל ימים, ימים ולא לילות, יש בשבתות ולילות אסור לאו־או על כל פנים איסור עשה להניחן, כמנחות ל"ו, ב', ומשמע דהא דר' עקיבא במנחות שם, לא, נאמר חוקה זו אלא לפסח, דדר"א רבו הוא, מדקאמר ועוסקין באיסור שבות.

ולפי פשטות לשון הפרשה, והיה כי יביאך וגו' ושמרת את החוקה, נמצא שמצות הקרבת הפסח לדורות, תלויה בירושת הארץ, אלא שר' אליעזר לשיטתו בב"ב ק', א', שכבר קנה אאע"ה את הארץ בחזקה דהילוך ומאז נתחייבו כל זרע אברהם המחזיקים בתורת ד' בהקרבת הפסח, אם אך יש להם מזבח קבוע בבמת ציבור, ובני ישראל במדבר שהיה להם מזבח קבוע במשכן, היו מחוייבים בפסח מדינא, (ושלא הקריבו כל ארבעים שנה שנשתהו במדבר, מפני שלא היו מולים, כיבמות, ע"א, ב', וכל גזירת המרגלים כמו עלילה מנורא עלילות, לטובת משה, שיאריכו ימיו, ולטובת ישראל, כדי שילמדו כל התורה מפי משה ארבעים שנה, עד שיעמדו על דעתו, כע"ז ה' ב', ומובא בפירש"י דברים כ"ט, ג' וכדי שיחזרו שבעת האומות לבנות ולנטוע ולה־כין בשבילם כל מה שעקרו והחריבו, כדאיתא במדרשים) ונמצא שציווי הקרבת הפסח בשנה שניה מחדש, באה עיקרה לחדש להקריבו במועדו, אף שהיה אז ערב הפסח בשבת, וזהו משמעות תשובת ר"א, במשנה פסחים ס"ו, א' עקיבא! עקרת מה שכתוב — מפורש — בתורה, במועדו בין בחול בין בשבת.

אולם ר' עקיבא דסבר כחכמים בב"ב שם, דאין הילוך מועיל לחזקה, אם כן כל שלא באו לארץ, פטורים מפסח במדבר, וציווי פסח בשנה השניה אך הוראת שעה היתה (והטעימו המפרשים טעם הוראת השעה, שבא הפסח לתיקון חטא עבודה זרה, כעין פסח מצרים שנאמר בו משכו וקחו, ופירש"י בשמות, י"ב, וא"ו, משכו ידיכם מאלילים, וקחו לכם צאן של מצוה, וכנאמר בו, כל בן נכר — דמתרגמינן כל בר ישראל דאישתמיד או דאיסתלק — לא יאכל בו) ומהוראת שעה לא גמרינן לדורות.

ואף ד"ר עקיבא אית ליה גזירה שוה דהלל מפי שמעיה ואבטליון, וג־זירה שוה כמפורש בתורה, מכל מקום כיון שיש צורך בה לסמוך על קבלת הסופרים שקיבלוה, שהרי אין אדם דן אותה מעצמו, אלא אם כן קיבלה

מרבו, ורבו מרבו עד הלכה למשה מסיני, השיב ר' עקיבה מגזירת סופרים דהזאה, לומר שברורה היא כל כך בידו עד שיוכל להביא ק"ו ממנה לשחיטה, שהוא כמפורשת בתורה על ידי קבלת סופרים, וכל דעתו וכוונתו היתה אך כדי שיזכור ר' אליעזר את מאי דאגמריה לר' עקיבא, דהזאה אינה דוחה שבת, מדברי סופרים.

והשייכות דר' עקיבא ליוסף, הבאתי מקדמונינו ז"ל בספרי קבוצת כתבי אגדה, עמוד צ"ה, דנמצא בברכת יעקב ליוסף מידי אביר יעקב, דשתי התי־בות „אביר יעקב", מצטרפות לאותיות „רבי עקיבא", וליש מקובלים ז"ל, שאמרו, שר' עקיבא עבור השכינה, ששיתפו עמהם בחרם, הגירסא ר' עקי־בה בה"א לבסוף, ויוצא מסופי תיבות של הפסוק אור זרוע לצדיק ולישרו לב שמחה, כמו שכתבתי שם עמוד ק"ח, ובהשמטות שבסוף הספר שם, עמוד תקצ"ב, שהוא ענין מסירת נפש באהבה לשמו ית' לקדשו, יעויין שם, ובכל האופנים היה זה ביוסף, דלשיטתו שלא יצאו מכלל בני נח להקל, היה בענין מסירת נפשו ממש כדי שלא לחטוא באשת אדוניו, כיומא ל"ה ב', ורבה בראשית פרשה פ"ז, מכעין קולא, באזהרת ואך את דמכם לנפשותיכם אד־רוש, שלא יהא בכלל מאבד עצמו לדעת ח"ו, כשמוסר עצמו במקום שאינו צריך, יעויין שו"ע יו"ד קנ"ז, א', מחלוקת הפוסקים בזה, ובסנהדרין ע"ד, ב', איבעיא להו, אם בן נח מצווה על קידוש השם, דלרש"י שם, לא איפשיטא, ולתוס' שם ולהרמב"ם, איפשיטא, דלא נצטוו, ויש מקום לומר שכבר הודה אז יוסף שדינם כישראלים גמורים, ולפיכך מסר עצמו, וגם היה עסוק בשקו ותעניתו — על שגרם למכירתו — כרבה בראשית פרשה פ"ה, וגם מצינו שציער עצמו מן היין כפירש"י מקץ, על פסוק וישתו וישכרו עמו, וכשישב במאסר עשר שנים נגד מספר עשרה אחים שחייבים במכירתו, אמר כי גונב גונבתי מארץ העבריים, ובזה הכריע דארץ ישראל מוחזקת לארץ העבריים מימי האבות, והוא וודאי מחוייב במצוות (שעיקר חיובם, בארץ ישראל) ובזה הצדיק את עצמו בהיתר מסירת נפשו. וסיים וגם פה לא עשיתי מאומה, שלא היה בכל מעשיו שום נפתל ועקש, ויש גם מקום לומר שמגודל אהבת ד' הטוב, רצה למסור נפשו על קדושת השם, ולמד מאברהם אוהב ד', שבוודאי לא היה מחוייב למסור נפשו באופן הזה שיתחיל הוא לשבר צלמי אביו, כדי שישליכוהו לכבשן האש, וכמו שכתב בשל"ה הקדוש שלפיכך לא נכתב מפורש בתורה נס הצלת אברהם מכבשן האש, (שעל פי הפשט, פירש"י בבראשית, י"א, כ"ח, בשם מנחם, דאור כשדים פירוש בקעת בבל) כדי שלא ילמדו ממנו לדורות, לעשות מסירת נפש באופן כזה, ואברהם שאני, דאהבת ד' היה בוער בלבו הטהור, והיה אוהב גמור בפנימיית הרצון, שכבר אמרו, אין טעם וגבול לרצון, ויוסף ור' עקיבא אחריו הלכו בעקבותיו, וכל זה הודיע ר' אליעזר אז לר' עקיבא שיש בו ניצוץ יוסף, ולכן צריך הוא ליזהר שלא לזוז מהכרעת יוסף, שארץ ישראל מוחזקת היא, ומזה אנחנו

למדים שפסח דוחה שבת כנזכר למעלה, ונמצאו כל דברי המקובלים אמת אמת וצדק, ר' עקיבא בשביל יוסף ובשביל שיתוף השכינה, שמסרו נפשם באהבת ד' אחד.

ובענין בני בתירא? איתא 'בתוס' פסחים ג', ב' ד"ה מאליה, דר' יהודה בן בתירא לא היה לו קרקע בארץ ישראל, והיה פטור מקרבן פסח, ונשאל מהגאון בעל בית אפרים ז"ל, הא לכל אחד מישראל יש לו חלק ארבע אמות בארץ ישראל, והשיב, דבסנהדרין צ"ב, ב' עמד ר' יהודא בן בתירא על רגליו, ואמר, אני מבני בניהם — של המתים שהחיה יחזקאל — שהיו מבני אפרים שיצאו ממצרים קודם הקץ, והרגום אנשי גת, שלא היו לא מיוצאי מצרים, ולא מבאי הארץ, ולפיכך לא היה לבני בתירא חלק בארץ, ולענייננו, אם היו בני בתירה סוברים שארץ ישראל מוחזקת לנו עוד מימי האבות, עדיין היה להם חלק בארץ מכח ירושת האבות, אלא שהם סברו דכשפשטו למשה ליתן חלק בכורה לבנות צלפחד, מפני שארץ ישראל מוחזקת היא, כב"ב קי"ט ב', מפסוק ונתתי אותה לכם, היינו ליוצאי מצרים לכשיבואו לארץ ולא מירושת האבות, ובמדבר פטורים מפסח, ופסח מדבר דשנה השנית הוראת שעה היתה, ואין ללמוד הימנו, אלא כששמעו קבלת הלל משמעיה ואבטליון שבכוונה הפנתה התורה, במועדו, במועדו, לגזירה שוה, ללמד שפסח דוחה שבת, קיבלו ממנו.

ולולא דמיסתפינא הוה אמינא דבני אפרים שיולדו על ברכי יוסף השליט על הארץ, ולפיכך לא יכלו לסבול עול השיעבוד של מצרים, ומיהרו לדחוק את הקץ, הורישו טבע זו לבני בתירא בני בניהם, שלא יכלו לסבול עול הרומיים שהלך הלוך וקשה על ישראל, עוד מימי מלחמת האחים הורקנוס ואריסטובלוס, עד שלבסוף היו הרומיים בעוזרי הורדוס, להרוג מלך האחרון מהחשמונאים וכל משפחתו, ולגזול המלוכה בזרוע, כדי להכניע את ישראל להרומיים בשיעבוד גמור (יעויין מזה בספרי קבוצת כתבי אגדה, עמוד תל"ט), ואז עזבו ממשפחת בני בתירא, ובתוכם ר' יהודה בן בתירה את הארץ, והלכו לנציבין, כדי ליפטר מפסח, המורה על חירות ישראל, והביא במצרים לגאולתן, כדכתיב ופסח ד' על הפסח וגו', ומה להם להקריבו בזמן השיעבוד לרומיים? והנשארים מבני בתירה בארץ, שלא נפטרו מפסח, לא רצו על כל פנים להודות, שידחה שבת, בזמן השיעבוד, לרומיים, ושאלה זו נשאלה בשנה השלישית למלכות הורדוס (יעויין בספרי הנ"ל, עמוד רפ"ה).

ושאלני מפלפל אחד, להנחת תוס' פסחים הנ"ל, דמי שאין לו קרקע פטור מפסח, אם כן קשיא, איך פסח דוחה שבת, הא אמרינן בשבת קל"א, דאפילו ר"א דס"ל מכשירי מצוה דוחין שבת, מודה במכשירי ציצית ומזוזה, דאין דוחין, מפני שבידו להפקיר הטלית והבית, והכא נמי יכולין להפקיר קרקעותיהן, (ושוב ראיתי בעיתון הירחי „הפרדס" מחודש אב, תש"ח, שכבר הו־

באת קושיא זו בשו"ת חתם סופר או"ח, ואינם לפני) והשיבותיו, ציצית ומזוזה חיובם, כשיש לו טלית של ארבע כנפות, ובית, וכשמפקירן ואין לו טלית ובית, פטור, וממילא אין דוחין שבת, כיון שאפשר להפקירן וליפטר, דוגמא לכדאמרינן בכתובות מ׳, א׳, דלפיכך אין עשה דולו תהיה לאשה, דוחה לא תעשה דשאינה ראויה לו, משום דאי אמרה לא בעינא ליה ליתא לעשה כלל, מה שאין כן פסח דאקרקפתא דגברא רמי, ועונש כרת יש על הנחדל מלעשותו, והמפקיר קרקעותיו כדי להיפטר מפסח, וודאי לאו שפיר עביד, לבקש טצדקי ותחבולות ליפטר ממצוה חיובית, ואיך נפטרנו אנן קודם שיפקירם מפני שבידו להפקירם, הגע בעצמך לר׳ אליעזר דס"ל בפסחים צ"ג, ב׳, דדרך רחוקה הוי מאיסקופת העזרה ולחוץ, הוה לן למימר, שלא יכנסו לעזרה וליפטרו בשבת, אלא שזה מיקרי ביטול עשה בידים, במקום שחיבתו התורה ליכנס ולהקריב, אלא דלר"א פטרתו התורה מכרת דיעבד, אם לא נכנס, מטעם דרך רחוקה, וגם כאן הפנתה התורה לגזירה שוה מופנית במועדו במועדו כדי שידחה שבת, ואנן נימא ליה הפקר קרקעותיך כדי שתיפטר ולא ידחה שבת, ועוד דבעירוכין כ"ח, א׳, דאסור לאדם להחרים כל נכסיו לגבוה, ויליף מינה ר"א בן עזריה, קל וחומר להדיוט, ובעיקר הענין אינו דומה כלל, דבציצית ומזוזה, אם ישכח אדם מישראל להטיל ציצית בערב שבת, באחד מבגדי ארבע כנפות שלו, או לקבוע מזוזה באחד מחדריו, עדיין יש למצוות אלו הרבה מקיימים בישראל, אם השוכח יפקיר חדרו וטליתו, וגם השוכח עצמו יוכל לקיימם בשאר בגדיו וחדריו, אולם בפסח, צריכים כל ישראל ביחד להפקיר כל אחוזותיהם בנחלת ד׳, בארץ ישראל ח"ו, ולמי יפקירום, אם לזכות בהם אחיהם מישראל הלא יתחייב הוא בפסח, ואם שיזכו בהם עכו"ם ח"ו, יעברו על לאו דלא תחנם, לא תתן להם חנייה דקרקע בע"ז, כ׳ א׳, ותו לא מידי.

נזיר, ט"ו, א׳ ד"ה אלא בדין וכו׳ והוי כמו וכו׳, פירושו דהא דקאמר בדין הוא דלא ליתני עד שבעים, הכוונה, דלא ליתני את הסיום של „לא הפסיד" וכאילו אמר דלא ליתני עד שבעים וכו׳, ודוגמא לזה, בדבריהם לקמן מ"ח, א׳ ד"ה לאביו, וכו׳ הוי כמו וגו׳, ולעולם סומך אלאחיו. ולקמן נ"ד, ב׳, ד"ה ת"ש, וכו׳ אלא אספרו וגמרו, דבתר הכי קאי, והוה כמו וכו׳.

פסחים ע"א,א׳, מיתיב רבא ההלל והשמחה שמונה, וכו׳ להיות בשבת, לעיל ע׳, ב׳, קרא אביי לרבין המקשה בכיוצא בזה, „אבין תכלא", (ורש"ל ז"ל מצא בקריאה זו, גנאי גדול כל כך, עד שפירש שהי׳ בימיהם אדם פשוט, ששמו כך, יעויין מזה בספרי עדות בישראל על הש"ס במקומו) וסיים שבעה איתא ברוב שנים, ולכאורה גם כאן פשוט ליישב, שמונה איתא ברוב שנים, ושוב ראיתי למהרש"א ז"ל, שכתב קצת קשה דלא קאמר שמונה איתא ברוב שנים, ועוד יש להקשות וכו׳ וסיים, ויש ליישב, ודוק, והנה דיקדק לכתוב

על קושיא הראשונה דאך קצת קשה, ובשניה, יש להקשות דהיינו קושיא גמורה, גם הרב קרני ראם יישב רק קושיא השניה, ומשמע דהראשונה, יש ליישבה בנקל, ולכן אפשר, דבשלמא לעיל דקאי אקרא, דקייל"ן ביה דיבר הכתוב בהוה, שייך לומר שבעה איתא ברוב שנים, דאף על פי שאפילו בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה, הקפידו גם כן על כללא דלא אד"ו ראש, כר"ה כ' א', וסוכה מ"ג, ב', מכל מקום כיון שעדיין היה אפשר לחול בבגה"ז, ישנן עדיין לשבעה ברוב שנים, דהיינו בבג"ה, מה שאין כן במתניתין, דההלל והשמחה שמונה, שנסמכה בסוכה מ"ב, ב, לבבא דלולב וערבה ששה ושבעה, ומפרש שם, לולב שבעה כיצד, יו"ט הראשון שחל להיות בשבת, ומסמיך לזה, דהשמחה שמונה, הרי שלך לפניך דיו"ט ראשון חייב בשמחה אפילו כשחל בשבת, ומוכח דלא בעינן זביחה בשעת, שמחה.

לבניי ה' יעקב יצחק זיפער] נרי"ו וה' חיים יחיאל מנחם שטערין נרי"ו, בגיטין ז', א', כל שיש לו קנאה על חברו ודומם, שוכן עדי עד עושה לו דין, ושם, כל מי שיש לו צעקת לגימה על חברו שוכן בסנה עושה לו דין, שינוי המליצות יש לכוין עם מה שכתבתי בספרי עדות בישראל, תענית ל', ב', מסנהדרין מ"ו, א', שאפילו בהרוגי ב"ד, לאחר שנעכל הבשר נגמרה כפרתן ואין העון דבוק בעצמות, וכדאיתא בספרים, כי מן עצם הנקרא לוז או נסכא, יבנה גוף האדם ויעמוד בתחיות המתים לעתיד, ובשבת קנ"ב, ב', כל מי שיש לו קנאה עצמותיו מרקיבין, ומכוון, למרגלא דרב, בברכות י"ז, א', העולם הבא אין בו וכו' ולא קנאה, ונמצא מי שאין בו קנאה זוכה לעולם הבא שאין בו קנאה, ולפיכך אין עצמותיו מרקיבין כדי שיתקיים ויחיה מהם לעתיד, ומפני שעולם הבא הוא נצחיית, כסנהדרין צ"ב, א', צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותן אינן חוזרים לעפרם, כי בורא עולם ברוך הוא, החי לעד וקים לנצח, משפיע עליהם מנצחיותו, ולכן אמר כאן, מי שיש לו — טענת — קנאה ודומם, שוכן עדי עד — דהיינו הבורא ברוך הוא הנצחיי — עושה לו דין, להחיותו ולקיימו לעולם הבא הנצחיי, ומי שיש לו רק צעקת לגימא על חברו — וסובל צערו — ודומם, שוכן בסנה עושה לו דין, כי על כל פנים, כשאדם מישראל מצטער, שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי (כמו שנתפרש בשם הרב מבארדיטשוב זצלה"ה, דתפילין לשון דביקות דעל ידי התפילין מתקשרים ישראל לאביהם שבשמים דבדידן כתיב, שמע שראל ד' אלקינו ד' אחד, ובדידיה כתיב, ישראל גוי אחד בארץ, וכולהו כתיבי באדרעיה, כברכות ואו' א', וזהו שהראה לו הקב"ה למשה קשר של תפילין, והיינו כשאדם מישראל מצטער מלמטה, כביכול יש הרגש הצער בראש וזרוע עליון, מקום הנחת התפילין, ורמזו מהרש"א ז"ל בסנהדרין מ"ו, א') ושם נ"ח, ב', הסוטר לועו של ישראל כאילו סוטר לועו של שכינה, וברש"י שמות ג', ב', מתוך הסנה, ולא אילן אחר, משום עמו אנכי בצרה, והיינו שוכן סנה המרגיש כביכול בצערו, עושה לו דין, יעזרנו ד' הטוב על דבר כבוד

שמו, ויצילנו מקנאה תאוה וכבוד, ללכת בדרכי ד׳ ולדבקה בו, כתפילת אביכם אב בר״י.

בבא בתרא קנ״ז, ב׳, לקמא משתעבד, או לבתרא, הקשה בהגהת הב״ח ז״ל, אי לבתרא משתעבד, הדרא קושיא דלעיל לדוכתא, אמאי המאוחרין כשרין, וחסר שם התירוץ, וניתן לנו הרשות ליישב, דבשלמא אי דאיקני לא משתעבדי לקוחות, יגבה בשטר מאוחר מלקוחות שלא כדין, אולם השתא דמסקינן דאיקני משתעבד, אלא דמיבעיא לן, כיון שהוא דבר שלא בא לעולם אצל הלוה, אין בו דין קדימה לקמא מלבתרא, ויכול לחזור בו מקמא לבתרא, באופן דלכשיקנה יחול שיעבוד שני המלווים כאחד, אם כן הבתרא גובה המחצה מן הדין — כרשב״ם ד״ה ואם תימצי לומר — ולכן מאוחרים כשרים.

חולין ע׳, ב׳, מאי טעמא דתנא קמא, אמר רב חסדא קל וחומר וכו׳, ור׳ יוסי הגלילי מ״ט, אמר ר׳ יצחק וכו׳ הולך על כפיו בכל החיה וכו׳ אלא מעתה קלוט וכו׳ מתקיף לה רב אחדבוי וכו׳ אלא אמר רב נחמן בר יצחק וכו׳ אי לאו דר׳ יצחק וכו׳, ושם ברש״י ד״ה אי לאו וכו׳ הא קייל״ן כל פרשה וכו׳ השתא וכו׳ דאפקנא מהיקשא דלא נקיש, דרשינן וכו׳ ואמרינן וכו׳. נשאלתי, הלא הא דר׳ יצחק איתקיף לעיל, ואדרב נחמן בר יצחק השתא, נימא נמי כל פרשה וכו׳ והדרא קושיא לדוכתא, מאי טעמא דר׳ יוסי הגלילי, והשבתי, כיון דמקשה סתמא דגמרא בריש הסוגיא, מ״ט דת״ק, מוכח דמסתברא להן טעמיה דר׳ יוסי הגלילי, והיינו מדרשא דר׳ יצחק מן וכל הולך על כפיו בכל החיה, דהיינו עובר המת בתוך החיה (דכל עיקר טהרת עובר טהור במעי טהורה, מקל וחומר דרב חסדא, ועיקרא דדינא, דהועילה לו שחיטת אמו להתירו באכילה, נפקא לן לעיל ס״ט, א׳, — על משנת החותך מעובר שבמעי אמו מותר באכילה, וקתני סתמא, דמשמע אפילו בחותך אבר שלם, כטחול וכליות, דומיא דסיפא שם, ואבר מן החי מטמא כנבילה, ולקמן קכ״ח, ב׳, דלר׳ יוסי הגלילי, כוליא שלימה מטמא משום אבר מן החי — ואפילו הכי, בחותך מעובר מותר באכילה, מדכתיב בהמה בבהמה, דמצרפינן תיבת „בהמה״ שבראש הפסוק, אל תיבת „בבהמה״ שבסופו, ודרשינן בהמה הנמצאת בתוך בהמה שחוטה, ומכל שכן שנדרוש כאן אות בי״ת של בכל החיה, בתוך החיה, שקרוב יותר לפשוטי של מקרא) ולפיכך הקשו, מ״ט דת״ק, כתוס׳ לעיל ד״ה מאי טעמא, ולכן הקשו בש״ס בפשיטות, ומאחר דנפקא מדרנב״י, למה לי דר׳ יצחק, משום דפשיטא להן, דלא אידחי דר׳ יצחק לגמרי — אליבא דר׳ יוסי הגלילי, ועיקר הוכחתו מקרא דר׳ יצחק — ותירצו — לפירש״י ז״ל — שמפני שהכרח כאן לדרשה על שני דברים, האחד, לאפוקי מהיקשא, והשני, לחלק בין טהורה לטמאה, ולכן אין די בדרנב״י, לחידוש גדול כזה, וגם לאפוקי מהיקשא — שהגם דכל י״ג מדות

שהתורה נדרשת בהם מקובלות לנו מסיני, עם כל זה ידוע מכללי הש"ס ופוסקים, שדבר הלמד מהיקש או מגזירה שוה, דינו כמפורש בתורה ממש — וכיון דאיכא כללא דכל פרשה וכו' הוה אמינא דקרא דרנב"י כוליה אך לכדרבי אתא — (שיש בו חידוש גדול, לפרש פשוטו של מקרא במאי מיירי, דהא אפילו כהנים שהוזהרו על טומאת המת אין מביאין קרבן על הטומאה גרידא, ואפילו נזיר שנטמא שמביא קרבן, לאחולי עליה נזירות טהרה הוא דמייתי, — ונזיר בקבר יוכיח, דקיי"ל דחיילא עליה נזירות ולקי, כששוהא בקבר בטומאתו, וכשמתטהר חיילא עליה נזירות טהרה בלא שום קרבן — וכשבאה גז"ש דרבי, ללמדנו דקרא בטומאת מקדש וקדשיו מיירי, כבר יש בזה די והותר בחידוש הגזירה שוה, לומר שכל התיבות המיותרות — לכאורה —באותו הפסוק נכתבו אך בדרך אגב, בכללא דכל פרשה שנאמרה ונשנית וכו') אולם השתא לאחר דרשת ר' יצחק מקרא דעובר במעי החיה, טמא, וכנגדו עומד קרא דבהמה בבהמה לטהרו, שוב מועיל דרנב"י לגילוי מילתא בעלמא — ליישב המקראות על דרך שני כתובים המכחישים זה את זה והשלישי מכריע ביניהם, וכאן קרוב מאוד לפשוטו של מקרא — לחלק בין במעי טהורה לבטמאה. וסבר ר' יוסי הגלילי שאין מזיק לזה כללא דכל פרשה שנאמרה וכו' אדרבה אמרינן מילתא אגב אורחי' קמשמע לן, וכדאמ־רינן בעלמא כל היכי דאיכא למידרש דרשינן ולא מוקמינן בלאווי יתי־רי, (ורנב"י בא אך להשלים ולהסביר דברי ר' יצחק, דעל תרי קראי סמך, ודקאמר „אלא", לאפוקי מסברת המקשה דלעיל, ודרב אחדבוי, דסלקא אד־עתייהו למימר, דר' יצחק אחד קרא בלחוד סמך) ולרבנן דר' יוסי הגלילי, עדיף להו כל כך, האי היקשא, עד דמוקי קרא דר' יצחק בדרשא אחריתי, וממילא דכוליה קרא — דרנב"י — לכדרבי בלחוד אתא — דדיוק רנב"י אין בכחו לחדש שני דברים. ותיבת „טמאה" שבחיה ושבבהמה, מתפרש אליבם, לפשוטו של מקרא, דהיינו כשנתנבלה, שאז היא מטמאה, כמ"ש מהרש"א ז"ל — כפירוש רש"י לקמן ע"א, א', ד"ה ה"ג, ולרבנן וכו' לכדרבי וכו', ובזה מדוייק לשון הזהב של רש"י ז"ל כאן המזוקק שבעתים, דאפקנא מהיקשא דלא נקיש — שהוא כמו כפול — דרשינן ואמרינן — נמי כמו כפול — לדרשא אתי, וכל זה מועמס בדברי מהר"ם מלובלין ז"ל והר"יעבץ ז"ל בהגהותיו.

תמורה ה', ב', ורבא התם מזה בפני עצמו וכו' וסבר לה כר' יונתן, אין להקשות דהא בשבע הזאות שעל טהרו של מזבח, לדברי הכל מערבין (כד־מוכח מזבחים מ"ב, ב', ומנחות ט"ז, ב', דלמ"ד מערבין יש מ"ג הזאות ולמ"ד אין מערבין יש מ"ז, ואילו נ"ד, לא קאמר) א"כ שוב מוכח דעולין אין מבטלין זה את זה, דיש לומר כיון דעיקר הילפותא דאין עולין מבטלין זא"ז הוא למ"ד מערבין, מדקראה התורה, דם השעיר המועט, בשם דם, לאחר שנתערב בדם הפר המרובה, וזה נמצא אך בהזאת הקרנות, אולם בשבע שעל טהרו, כבר

כללם יחד, וכתב, והזה עליו מן הדם, דמשמע מכל הדם, מזה שבע פעמים ותו לא, ולא פרט דם השעיר אז בשם דם. (כתוס' יומא נ"ח, א', סוף ד"ה תניא) ויוכל להיות, דאעפ"י שבטל, גזרה התורה להזותם בתערובת בשבע דעל טהרו דפנימי, ושפיכת שיריים דחיצון, אפילו למ"ד שיריים דפנימיים מעכבין, ולכן למאן דלא יליף לעולין מהכא, הוכרח אך בקרנות, לומר מזה בפני עצמו וכו', מפני שבקרנות קראתו התורה „דם השעיר", לדמו.

שם י"ב, ב', אי מה בכור אדם מותר בהנאה, אף בכור בהמה טמאה מותר (בהנאה, מחיים קודם פדיונו) וכי תימא הכי נמי וכו' מת פטר חמור וכו' יקבר, פשוט, דהקושיא הוא, דאי סבירא ליה לר"א כר' שמעון, דפטר חמור מותר בהנאה מחיים, היה צריך להיות מותר בהנאה גם לאחר שמת, דהא דאמרינן לעיל ט', ב', דמודה ר"ש לאחר עריפה שאסור בהנאה, היינו דווקא כשערפו כדינו בקופיץ, ולא כשמת, כפירש"י שם, וא"כ מוכח מדאמר ר"א מת יקבר, דס"ל כר' יהודה, ובזה רצה לדחות היקשא דרב יוסף, דהא קיי"ן אין היקש למחצה, והרב במצפה איתן היסב הכוונה לדרך אחר, והאריך בפילפולא טבא, אבל לא זכיתי להבין מי הכריחו לכך.

פסחים קי"ב, א', רשב"ם ד"ה לימא וכו' בכסי חיורי, בכוסות של חרס, כן הוא ברש"י חולין נ"ה, ב', ד"ה משיכלו בשם מורו, שחימי, של נחושת, חיוורי, של חרס.

בבא בתרא, ק"ז, ב', במשנה, האומר לחברו חצי שדה אני מוכר לך משמנין ביניהן ונוטל חצי שדהו, חציו בדרום אני מוכר לך משמנין ביניהן ונוטל חציה בדרום, בפירוש המשניות להרמב"ם ז"ל, השדות ישתנו וכו' ויהיה בה מקום שמדתו שלשים אמה שוה שלשים דינרין, — והמותר שוה עשרים ושמונה דינרים — (כן הוגה בדפוס, בש"ס שלי דפוס ווארשא, והבין החכם המגיה, להגיה כן, מדברי הרמב"ם עצמו להלן, בפירושו להסיפא, שכתב „ימשח לו מאותן השלשים אמה, תשעה ועשרים — אמה — בתשעה ועשרים דינרין, שהוא חצי חבל", הרי ששווין כל חבל השדה, שני פעמים תשעה ועשרים, שהם ביחד שמונה וחמשים דינרין) ומעתה יש שלשה פירושים במשנתינו. א', הרשב"ם מפרש דברישא נותן לו כדמי שוויון חצי השדה דהיינו בכ"ט דינר, והרשות ביד המוכר ליתן לו בהם כל הזיבורית שיש לו בכל השדה, נמצא שנותן לו שבעים אמה הזיבורית ששוויונם עולה כ"ח דינר, ומשלים לו באמה אחת מן העידית, שביחד הם כ"ט דינר, חצי חבל השדה, ובסיפא, נותן לו קרקע כשוויון חצי חלק השדה שבדרום, אשר שם נמצאים שלשים האמה עידית ועשרים מהזיבורית, ששוויונם עולה ביחד שמונה ושלשים דינר, אלא שהרשות ביד המוכר לתת להלוקח חמשים האמה זיבורית שבצפון ועשרים הזיבורית שבדרום, ששוויון שלהם ביחד כ"ח דינר, וישלים עשר אמה מעידית שבדרום, להשלים שוויון חצי השדה שבדרום, שעולה ל"ח דינר.

ב׳, הרמב״ם ז״ל בחיבורו, פכ״א ממכירה, הל׳ כ״ב — והסכים עמו בשו״ע חו״מ רי״ח, כ׳, פירש הרישא כרשב״ם, ובסיפא פירש, שמחוייב המו־כר לתת להלוקח חצי כל השדה, דווקא בצד דרום של השדה — שכן התנה עמו — ובאותן הצד הברירה בידו לתת כל מה שיוכל מן הגרוע, דהיינו שיתן לו בעד שוויון כ״ט דינר, עשרים אמות הזיבורית, וישלים בעשרים ואחת אמה מן העידית.

ג׳ פירוש הרמב״ם במשנה, ברישא פירש, שיכול המוכר לטעון, שהיתה כוונתו רק למכור חצי השדה במדות האמות, ולא בשוויון חצי הדמים, דהיינו חמשים אמות חצי מן המאה ומן הזיבורית, ויתן לו הלוקח בעבורם עשרים דינר, שכן עולה שוויונם, ובסיפא פירש, שיתן להלוקח בדמי חצי השדה, מן העידית שבדרום, דהיינו כ״ט אמות בכ״ט דינר. והטעים הרב הון עשיר ז״ל, שכיון שבחר הלוקח בצד דרום, והמוכר הסכים עמו, הוי כאילו התנו בפי־רוש, שיתן לו מעידית הנמצאים בדרום, ולכן אפשר, אף שהבין רבינו התו״יוט כוונת פירוש הרמב״ם שבמשנה אעפי״כ כתב שלא יכול להבין את דינו, שברישא מגרע כח הלוקח לגמרי, ונותן לו החצי במדות האמות ומן הזיבורית, ובסיפא, מייפה כחו ונותן לו כחצי הדמים, ומן העידית, ובאמת בחיבורו חזר בו, וסרה מעל רבינו התו״יוט, תלונת הרב הון עשיר ז״ל.

מגילה, כ״ב, א׳, שלח ליה רבה בריה דרבא לרב יוסף הלכתא מאי? ופירש״י, בשל מעמדות, ושלח ליה, ואמצעי דולגן (ודקדק בשיטת הריב״ב על הרי״ף דלשון „אמצעי״, שייך במעמדות, שקורין שלשה, דאילו בר״ח שקורין ארבעה, הוה ליה למימר השני דולגן) ורב יוסף הא הוא ניהו דמקשה בסנ־הדרין, נ״א, ב׳, ובזבחים מ״ה, א׳, הלכתא למשיחא? משמע, שנהגו עדיין מעמדות בימיו, ומכאן סמוכות להשערתי, בספרי קבוצות כתבי אגדה, עמוד שע״ו, שאף בזמן החורבן, ואפילו בימי האמוראים, נהגו עדיין בתעניות וקריאות דמעמדות.

מו״ק ט״ז, א׳, רש״י ד״ה העיני, ואי לא דאמר ליה שליח, מנא הוה ידע, דאין לומר שנתגלה לו ברוח הקודש, ומכל שכן לומר, שאמר לו הקב״ה בפי־רוש בעת כתיבת הפרשה (כב״ב ט״ו, א׳, עד כאן הקב״ה אומר, ומשה אומר וכותב) דכבר איתא בסנהדרין מ״ג, ב׳, שא״ל הקב״ה ליהושע, וכי דילטור אני לך, אלא וודאי דהשליח אמר לו, ומדכתביה משה בתורה, שמעינן שאין בו בשליח משום הולך רכיל, כן הוא בסמ״ע חו״מ סוף סימן ח.

בספר מלאכת שלמה כלאים פ״ב, ופ״ג, על „ראש תור״, הביא נוסחא ישנה, ברש״י, שבת, פ״ה, ב׳, וסוכה, ז׳, א׳, „ראש שור״ וחולק על רש״ל ז״ל שמחקו, והציור כזה ____/ יעו״ש ואפשר שנובע מן תורי זהב, שכן הוא צורת טבלא הקטנה התלויה בשלשלת הכרוך סביב הצוואר, ותלוי על הלב, ועיין בספרי קבוצת כתבי אגדה, בליקוטים סוף חלק ראשון, עמוד א׳, על רש״י, פסחים, ל״ו, א׳, ד״ה כעין תורא.

בבא קמא ב׳, א׳, רש״י ד״ה הבער, כי תצא אש, האריך במקום שהיה יכול לקצר ולפרש „הבער, אש״, ליישב שינוי לשון המשנה, דמבעה, או בנין מפעיל, או בנין הפעל, והבער, הוא שם המקרה, לכן הביא כל לשון הפסוק „כי תצא אש״, דדרשינן מניה, לקמן ס׳, ב׳, תצא — אפילו — מעצמה, וזה כוונת התנא, שלא אמר „המבעיר״, דאז היה נשמע דווקא המבעיר בידים ובכוונה להזיק.

שבת, ח׳, א׳, ד״ה מכתפי וכו׳ בין קצר, ולקמן צ״א, ב׳, ד״ה אי נימא, פירש גבוה ט׳ ורחב ד׳ ורבים מכתפין, משום דהתם באיסקופת בית מיירי, וסתם איסקופתו רחבה ד׳ טפחים, כלעיל ט׳, א׳, ובגליון הש״ס לרעק״א ז״ל הניחו בצ״ע, וכתויו״ט פי״א דשבת מ״א, הביא בשם הר״ן, שזהו מחלוקת בין הראב״ד ובין רש״י ורמב״ם ז״ל.

עירובין ה׳, א׳, ורב יוסף דפתח ליה בקרן זוית, ברש״י ז״ל אפשר הכוונה, דפתח בדופן המשך לדרום שלשה טפחים ושלש אצבעות, ובדופן האמצעי, למערב טפח ושלש אצבעות, וכן לצד השני לצפון, ונשאר עדיין באמצע דופן אמצעי, דופן רחב שתי אצבעות, אצבע אחד למזוזה לדרום, ואצבע השני למזוזה לצפון, וכן בדופן המשך, נשאר בראש הדופן אצבע אחד למזוזה לדרום, וכן לצפון, ושכתבו התוס׳ עליו „ולא דק״, הכוונה שלא דק בחשבון של שלש האצבעות דכיון דלא הוי טפח לא חשיב ליה, ולא שטעה ח״ו בחשבון, ויעויין לקמן ו׳ א׳, תוס׳ ד״ה, דפתחא, דלפתח בקרן, צורך לשתי מזוזות ומשקוף, ולפי שהוא דחוק, קאמר אביי, מנא אמינא לה, אעפ״י שידע שיוכל רב יוסף לתרץ, דפתח לה בקרן זוית, וכל זה, אם צורך שיהיו שתי חצרות פתוחות למבוי, דאם היה די בחצר אחד, היה יכול להניח טפח למזוזה בדופן המשך, וכן בדופן האמצעי ושלשה שלשה טפחים לכל דופן משניהם לפתח, ובאלכסון של שלשה על שלשה כבר יש ארבעה טפחים וחומש, די והותר לפתח, ואין בו דוחק כלל, ואז לא היה אביי אומר כלל מנא אמינא לה, ולכן כתב רש״י לעיל, ד״ה ואי אמרת וכו׳ מכדי מיעוט חצ־רות שתים וכו׳, ויעויין גליון הש״ס לרעק״א ז״ל.

שם ל״ג, ב׳, רש״י ד״ה וסבר וכו׳ דכלכלה משלימה „ליה״ כצ״ל.

שם ל״ה,א׳, משנתינו כשהיה עליה שרץ כל בין השמשות, בשבת ל״ד, א׳. סתם מתניתין דהוא ר׳ מאיר, כסנהדרין פ״ו, א׳, ספק חשיכה ספק אינו חשיכה וכו׳ ואין מדליקין את הנרות וכו׳ ומערבין וטומנין את החמין, משמע דבין ספק חשיכה בין ספק אינו חשיכה תרווייהו אדערב שבת קאו, דמאי מדליקין וטומנין ומערבין שייך במוצאי שבת (ויעויין בספרי עדות בישראל עמוד שכ״ד, ובספרי קבוצת כתבי אגדה עמוד תצ״ו, דיש מפרשים דספק אינו חשיכה אדמוצאי שבת קאי, ויעויין בקידושין ע״ט, ב׳, רש״י ד״ה מי איכא וכו׳ „יומא דמישלם שית אין בה לא חזקת נערות ולא חזקת בגרות

שהיום היא עומדת להשתנות", ויעויין מ"א או"ח שמ"ב ובבאה"ט או"ח רע"ו, ה' בשם א"ר, ובקרבן נתנאל פ"ג דעירובין סי' ד', אות ט"ז, ובנתיב חיים שמ"ב, שם, ובפרי מגדים שם הסכים להרב הקובץ, — דאף דלא מוקמינן אחזקה דמעיקרא, לעשות בין השמשות דמוצאי שבת כוודאי, מפני שבאותה השעה עשוי להשתנות מיום ללילה על כל פנים לענין אשם תלוי מיקרי איקבע איסורא — ובספרי עדות בישראל שם כתבתי לחלק בין הקדש וקבלת תענית שמביא האדם בעצמו האיסור עליו, ותלוי בדעתו וכוונתו, ובין איסור שבת שהטילה התורה עליו, אבל בטלה דעתי נגד דעתו הגדולה והקדושה של רבינו מג"א שמביא ראיה לשבת מהם ומכל מקום לשון „שבות לא גזרו עליו בין השמשות", יוכל לכלול גם בין השמשות של מוצאי שבת, דוגמת מה דקייל"ן ספיקא דרבנן לקולא, שכתבו האחרונים ליישב להרמב"ם דכל דרבנן יש בו משום עשה ולא תעשה דאוריתא, על פי התורה וגו' ולא תסור וגו', לפי שהחכמים בעצמם לא הטילו גזירותיהם על הספק, שגדולה מזו מצינו, בקידושין ל"ט, א', כך נאמרה הלכה — למשה מסיני — ודאה אסור, ספיקה מותר, ולכן אפילו נניח כרפמ"ג והרב הקובץ, דלענין איסור דאוריתא חייב במוצאי שבת אשם תלוי משום איקבע איסורא, מכל מקום אפשר דשבות מותר בו, שלא גזרו חכמים עליו כלל, ולכן הניחו רבינו מג"א בצריך עיון, (ויעויין בחכמת שלמה למהרש"ק ז"ל או"ח תרפ"ח, דבכל בין השמשות הוה כל רגע כחתיכה משתי חתיכות ואיקבע איסורא), והא דהקדים ספק חשיכה לדאינו חשיכה, משום דאמרינן בברכות ב', ב', דר' מאיר כר' יוסי ס"ל, דאמר בין השמשות כהרף עין, זה נכנס וזה יוצא, וכשם שהקדים שם את הנכנס להיוצא, כך הקדים כאן ספק חשיכה, לדאינו חשיכה, ולתוס' פסחים ב', א', ד"ה יכנס, כן דרך הש"ס, אבל כמדומני, שראיתי מי שפירש, שכדי לחזק את דבריו, בקיצורו של בין השמשות הקדים הנכנס להיוצא, לפי שבמשך זמן הרפת עין, אין זמן לחלק בין הנכנס להיוצא, עד שנדמה שהנכנס מקדים להיוצא, וכן אפשר לפרש, בהראיה שהביאו התוס', מן מטפס ועולה מטפס ויורד דתנאה קא אתני, שאם קל לו לטפס ולעלות, קא מחייבינן לשתיית אדם לטפס ולירד, אבל אם יקשה לו לטפס ולעלות, דהיינו כמו שמסיים שם, בעירובין כ"א, א', בברייתא, אם היו רחבין, אף לאדם מותר, לדלות מן הבאר ולשתות, אף אצל שפת הבור בין הפסין, ואין מחייבין אותו לירד כלל.

ומעתה ניחזי אנן, בדר' ירמיה, שבא לתרץ דר' מאיר אדר' מאיר, — דאילו לר' יהודה לא אקשינן, שאפשר לפרש ספיקו, ספק מבעוד יום ממש נטמא, ספק משחשיכה ממש איטמי — וכיון דלר' מאיר בין השמשות כהרף עין, ומצא עליה שרץ בין השמשות, ממילא כבר היה מונח כל בין השמשות, ולהכי פריך בהא לימא ר' יוסי ספק עירוב כשר, שהרי וודאי מבעוד יום נטמא, וצ"ע בדברי התוס' ד"ה בהא, דהוה מצי למיפרך, בהא לימא ר'

מאיר ור׳ יהודה הרי זה חמר גמל, — דלר׳ מאיר מצינו לקמן נ״ב׳, ב׳, דאפילו וודאי לא עירב הוה חמר גמל — ועיקר קושייתם לר׳ יהודה, דאם היה מונח השרץ כל משך בין השמשות הארוך דידיה, הרי נטמא מבעוד יום, ולדידיה אינו עירוב וודאי, וזה כבר נכלל בהקושיא דמקשה, בהא לימא ר׳ יוסי ספק עירוב כשר, שהיא קושיא חמורה יותר, ואם מצאו מונח בתוך בין השמשות דר׳ יהודה, חזר לדידיה הספק אם מבעוד יום נטמא, או בלילה, שאז לדידיה ספק יום ספק לילה, והוה חמר גמל, ויעויין בגליון הש״ס לרעק״א ז״ל וברש״ש.

פסחים ק״ז, א׳, כי הוינן בי מר זגינן אבירכי דהדדי, כי אתינן לבי רב יוסף אמר לן מורא רבך כמורא שמים, בברכות ס״ד, א׳, אמרינן רבה עוקר הרים, ומצינו לר׳ חנינא המפלפל, בכתובות ק״ג, ב׳, שאמר בתענית ז׳, א׳, הרבה למדתי וכו׳ ומתלמידי יותר מכולן, וכן רבה עוקר ההרים נכנס עם תלמידיו תחת סוג תלמידי חכמים שבבבל וכו׳ בבבא מציעא ל״ג, א׳, יעויין רש״י שם, ושם פ״ד, א׳, בר׳ יוחנן עם ריש לקיש תלמידו, בר לקישא הוה מקשה כ״ד קושייתא ואנא מפרקינא כ״ד פירוקי וממילא רווחא שמעתתא, ולהכי התיר אפילו לתלמידיו המובהקין להסב מעט, אולם רב יוסף הבקי והסיני, אמר מורא רבך וכו׳ אפילו לתלמידיו שאינן מובהקין כהרא״ש כאן.

תענית י״ח, א׳, תיפוק ליה דהוה יומא דבתר עשרין ותמניא ביה, הנה יו״ט דעשרין ותמניא נתחדש בימי יהודה בן שמוע, ואמרינן עלה בר״ה י״ט, דתלמידו של ר׳ מאיר הוה, ונמצא דיו״ט דאיתוקם תמידא קדם הרבה, והוכרחו לכתוב מר״ח ניסן, משום כ״ט דאדר שלפניו, ואין מקום להקשות שכבר נאסר משום לאחריו דיום כ״ח, שעדיין יו״ט דכ״ח לא נתקן אז, מ״מ מקשה, דאי איתא דאתיא כר׳ יוסי, היה להם להחכמים המתקנים יו״ט דכ״ח, להגיה ביו״ט דאיתוקם תמידא מתרי בניסן, דלאו כולי עלמא בקיאי בסדרי הדורות ותקנותיהם.

ראש השנה, ל׳, א׳, לא צריכא דאיבני בחמיסר אי נמי דאיבני בליליא, וברש״י שם, ד״ה לא צריכא וכו׳ ואם תאמר וכו׳ והא קיימא לן דאין בנין בית המקדש לא ביו״ט ולא בלילה, וכו׳ הני מילי בידי אדם, אבל בנין העתיד לבוא בידי שמים הוא, בימי חרפי, הקשה לי, אדם הקשה כברזל, המנוח ה״ר יצחק — שנתקבל אח״כ לש״ץ קבוע בק״ק עיר זאמושטש רבתי, הא איתא בספרים ומקור מקומו טהור, ברבה, משפטים פ׳ ל׳, שהקב״ה — כביכול — שומר תורה ומצוות (ואסמכוה רבנן על נוסח הברכות, אשר קידשנו במצוותיו, שכל המצוות הם בתחילה מצוותיו, ונהג בנו טובת עין וקידשנו בהם, וציוונו לקיימם כדי שנקיים בהם, והלכת בדרכיו — וקצת מהם גילו חז״ל במאמרם, ברכות ו׳, א׳, מניין שהקב״ה מניח תפילין, ושם ז׳, א׳,

מנין שהקב"ה מתפלל, ונקטו שנים אלו שהם שורש התורה, כדכתיב בתפי־
לין, למען תורת ד' בפיך, שאיש ישראל המניחן ושם על לבו הכתוב בפר־
שיותיהם, כבר הוא מאמין באחדות ד' הטוב, ביכולתו, והנהגתו, והשגחתו
בעולם, ובתורה מן השמים, וכן המתפלל לד' הטוב, ומשליך עליו כל יהבו
שמבקש ממנו כל צרכיו וגם צרכי הכלל, כבר הוא מתדבק בו, כי תפילה
ותפילין שניהם לשון חיבור ודביקות, כלשון נפתולי אלקים נפתלתי —
והענין, כמו שאמרו ז"ל כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, והשם הוא
העצם, גם אז"ל שהתורה היא חכמת אלקים חיים ומלך עולם, ששיער
בחכמתו ית', אם יתנהגו ישראל כתורה וכמצוה תיתקן עולם במלכות ש',
וידוע דברי הרמב"ם ז"ל, כי השי"ת הוא החכם והוא עצם החכמה, הוא
היודע והוא הדעת, והוא יודע שלימות כללי התורה פרטיה ודיקדוקיה וסו־
דותיה, ושומרם ומקיימם בכל חלקי פרד"ס כפי רוחניות העולמות, ורמזום
ז"ל בר"ה כ"א, ב', חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולם ניתנו למשה
חסר אחת — והיינו אחת הכוללתם — שנאמר ותחסרהו מעט מאלקים,
והיינו שהקב"ה שומר ומקיים מצוות התורה) ואם כן איך ירד ויבנה ביהמ"ק,
ביו"ט או בלילה.

כמדומני, שהשיבותיו אז, שאני בנין המקדש דלעתיד שהכשר מצוותו
בכך, כשיבוא הזמן להתגלות בית אלקי יעקב תכלית שלימות התיקון
לאחר קיבוץ גליות, וביאת המשיח, בהשראת השכינה בגלוי, ואי אפשר
אז לאחרו, אפילו רגע אחד, ובסוכה מ"א, א', רש"י ד"ה אי נמי, הרחיב בי־
אורו, וכתב, „מקדש העתיד בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבוא משמים", והיינו
הוא משוכלל ובנוי מאז מעולם, ככתוב מקדש ד' כוננו ידיך, ואין צורך
אלא להורדה ולהתגלות, ובזה אין דחייה ליו"ט כלל, ואינו נופל כלל גם כן
תחת סוג בנין בלילה, שאינו נבנה עתה כלל אלא מתגלה, ודומה להמובא
במדרשים, ששאלו לאחד מחכמי ישראל, איך מוריד הקב"ה גשמים בשבת,
והשיב, כל העולם כולו רשותו הוא ודומה לפניו כד' אמותיו, ואין בו משום
מוציא מרשות לרשות, ומשום מעביר ד' אמות ברה"ר, הגע עצמך, איך הוריד
משרע"ה את לוחות האחרונות ביום הכיפורים שהוא שבת שבתון, הגם
שלפי פשטות דברי רש"י ז"ל, בפרשת תשא, ובפרשת עקב, מאז נקבע יום
הכיפורים לישראל, וכן משמעות פירוש המיוחס לרש"י ז"ל, בתענית ל', ב'.
אולם אין ספק שמצוות העשין והלא תעשין דיום הכיפורים, מסיני נתנו, באר־
בעים יום הראשונים, ונכללו בלוחות הראשונים, שכללו כל התורה כולה,
בתרי"ג מצוותיה, כפירש"י בשם ר' סעדיה גאון בסוף משפטים, אלא עיקר
היישוב שהכשר מצוות בכך, וגם לא היה אלא הורדה והתגלות.

עתה עלה במחשבה בעזהשי"ת החונן לאדם דעת, כי בנבואת יחזקאל
בצורת הבית העתיד לבוא בב"א, נכתב נשנה ונשתלש בן אדם וגו' ושים

לבך, הגד את בית ישראל את הבית ומדדו את תכנית, וישמרו את כל צורתו וגו׳ ועשו אותם, וזה אומר, שבנין העתיד יבנה בידי אדם ביד ישראל הקדושים לד׳ הטוב, עפ״י ב״ד הגדול, בעצת אליהו ומשיח, אלא שגדולה מזו מצינו במשכן, שנצטוו ע״י משה האביר שבאבירים, ונבנה ע״י בצלאל ואהליאב וחבריהם חכמי לב, אשר נתן ד׳ חכמה ותבונה בהמה, ויודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ, כברכות נ״ה, א׳, ומשרע״ה בחכמתו ובנסי שמים הקימו, ואעפי״כ לא שרתה בו שכינה מיד, עד שמיני למילואים ע״י תפילות משה ואהרן, כפירש״י בפ׳ שמיני, ולפיכך אין לתמוה על בנין הבית העתיד שכמו כן יבנוהו ישראל בידיהם ממש, כצורות יחזקאל, אלא שימתינו בהקרבות הציבור והיחיד, עד אשר ירד מקדש אש מן השמים להלבישו מבית ומבחוץ באור פנימי ומקיף, דהיינו התגלות השראת השכינה, וזה בוודאי שמותר בלילה וביום טוב, כעין נשמה יתירה המתלבשת באדם מישראל בשבתות, שאמרו דורשי רשומות שבכניסת שבת באה בחינת נפש, ובנשמת רוח, ובמוסף בחינת נשמה, ונשמה לנשמה, והרו שני־תוספו בישראל הורדות קדושת נשמות יתירות ביום השבת, ואין בזה דחיית כבוד השבת, ואדרבה עילוי למעלה מעילוי לכבוד השבת, יהי רצון שתחזינה עינינו בשובו לציון ברחמים בב״א.

כתובות מ״ח, ב׳, רש״י ד״ה ולא נשאו וכו׳ או אונס שלו, אפשר דמיירי באונס דשכיח, דאפילו לאיכא דאמרי אליבא דרבא, דיש טענת אונס בגיטין, מודה באונסא דשכיח, כהאי דשמואל דאיבעיא ליה לאתנויי, ועיין ברש״ש.

פסחים, ח׳, ב׳, פלימו אומר כל עצמו אינו בודק מפני הסכנה, שמעתי בשם הה״צ הג׳ ר׳ שלו׳ מבעלז זללה״ה, דרש״י פירש בריש מכילתין טעם הבדיקה שלא יעבור בבל יראה, ופירשוהו באי אחריו, דאעפ״י שביטל חיישינן שמא יחזור בו מביטולו, ופלימו איש האמת — עד שהרחיב עוז בנפשו לומר, גירא בעינא דשטנא, כקדושין פ״א — וסימנך, תיבת אמת במילואו אלף, מם, תיו, נמצאים בהמילוי אותיות פלימו״, האמין בחזקת שארית ישראל קדושים שלא ידברו כזב ויבטל בלב שלם ולהעמיד את האמת לא יחזרו בהם ח״ו, ולכן הקיל בבדיקה, בסכנת כשפים על כל פנים.

נדרים נ״ז, א׳, האומר לאשתו קונם מעשה ידיך עלי וכו׳ אסור בחילופיהן ובגידוליהן, ופירש״י ז״ל, ונתנו לה פירות בשכר מעשה ידיה וכו׳ ובגידוליהן אם זרעו וצמחו, מסתברא שאם עשתה קצבה עם המשכיר במעות והוא נתן לה מחיר הקצבה בפירות, שהם נקראים כבר חליפי מעשה ידיה, אלא שאם התנו לתת לה פירות בשכר מעשה ידיה, אפשר שזה נקרא מעשה ידיה עצמן, אולם התוס׳ ביארו בהדיא, אם הכינה לו מאכל, והחליפן בפירות אסור בגידולי אותן הפירות שלקח בחליפין, אם כן גידולי החליפין אסורין, והרא״ש בפירושו כאן, כתב, אם נטעה אילן הגידולין אסורין, וכן החד־

זיק אחריו הרע״ב ז״ל, ובבאר הגולה יו״ד רט״ז, הביא שני הפירושים, וברא״ש בפסקיו כאן כתב, אסור בחילופיהן ובגידוליהן ובחילופי חליפיהן, יעויין בקרבן נתנאל שם בשם הטו״ז והש״ך, והיה אפשר להגיה „ובגידולי״ חלי־פיהן, ובא לומר שהגם שבפירושו פירש, כגון שנטעה אילן, מודה להלכה, להתוס׳ ופשטות משמעות דברי רש״י ז״ל, שאף גידולי החליפין אסורין.

זבחים ק״ג, ב׳, ור׳ ישמעאל האי אשר הקריב מאי עביד ליה וכו׳ ותי־פוק ליה מלו יהיה, ופירש״י ד״ה תיפוק. כדנפקא ליה לרבי, מפשטות לשון הברייתא משמע כן, דסיומה מדברי רבי היא, והא דלא מקשי גם לרבי, האי אשר הקריב מאי עביד ליה, דאליבא דרש״י, פשיטא להו למסדרי הש״ס, דבעי ליה לשיטתו, למידק מיניה, דהדם מרצה על העור בפני עצמו, כדיוק דברי רש״י ז״ל לקמן ק״ד, א׳, ד״ה אבל לענין וכו׳ הויא זריקה להתיר העור וכו׳ וקרינא ביה עור העולה אשר הקריב, ואזדא לה תמיהת הרש״ש ז״ל.

סוכה, כ׳, ב׳ א״ר חנניה כשירדתי לגולה וכו׳ וכשבאתי אצל ר׳ יהושע אחי אבא, בהגהת הרב מלוא הרועים, תמה על פירש״י, ד״ה כשירדתי, „כשירד לגולה לעבר שנים כדאמרינן בברכות בהרואה״, שכיון שדודו ר׳ יהושע היה קיים, איך אמר בברכות שם, אף אני לא הנחתי כמותי בארץ ישראל, ולפיכך אמר הרב, שאין זו אותה הירידה לגולה, ומפני חומר הקושיא, אפשר שרש״י ז״ל יישב, איך היה רשאי לצאת מארץ לחו״ל, ותירץ כדי לעבר וכו׳ שנשלח מרבותיו בכוונה לחו״ל שהיתה אז תחת ממשלת הפרסיים, שה־ניחו ניר לבית דוד, ונתנו שבט מושלים ביד ריש גלותא, בממשלה דתיית בישראל, אולם בא״י שהיתה אז תחת ממשלת הרומיים, גזרו על כמה מצוות, וחשבון עיבור, בתוכם, וגם על הסמיכה גזרו, כסנהדרין י׳, א׳, וחזר אז לרבו־תיו שבא״י, להודיעם חישובי העיבור והקידוש שלו, וכן נהג כמה פעמים, אלא שלבסוף קבע ישיבתו בגולה, כסנהדרין ל״ב, ב׳, אחר ר״ח בן אחי ר״י לגולה, ואחר פטירת רבותיו ור׳ עקיבא עמהם, נהג מנהגו הקדום וחישב ועיבר, עד ששלחו נשיאי א״י, ומנעוהו מזה, שכבר בטלה הגזירה בימי רבינו הקדוש, מפני ידידות אנטינינוס כש״ס פ״ק דע״ז, וגם בר׳ עקיבא הכרח, שכשירד בתחלה לנהרדעא לעבר שנים היתה בשליחות רבותיו, שהרי מסיים במשנת יבמות קכ״ב, א׳, שם, כשבאתי והרציתי דברים לפני רבן גמליאל — דיבנה — שמח וכו׳ והשיא רבן גמליאל — הזקן — הרי שרבן גמליאל דיבנה עדיין קיים אז, ובב״מ נ״ט, ב׳, שנפטר בחיי ר׳ אליעזר, ובסנ־הדרין ס״ח, א׳, שר״א נפטר בחיי ר׳ יהושע, הרי שכל רבותיו קיימים, ואיך אמרו בברכות ס״ב, א׳, ר׳ עקיבא לא הניח כמותו בא״י, וחנניה נשלח עפ״י דודו ר׳ יהושע, שהיה אב בית דין בישראל, ושלא שלחו לר׳ עקיבא בשניה, אפשר מפני שהי׳ שמו הולך מסוף העולם ועד סופו, ביבמות ט״ז, א׳, היתה בנ־סיעתו פירסום גדול, ופחדו פן יודע למלכות, וכששלחו ב״ד הגבוה למי, לחו״ל

לעבר, מסרו בידו סוד העיבור בכל פרטיו, ומזה התאזר ר׳ חנניה עוז, לעבר מעצמו כפעם בפעם, ועמדו נגדו נשיאי א״י כשבטלה הגזירה, מטעם מציון תצא תורה, וגדיים שהנחת נעשו תיישים, וצדקו דברי רש״י ז״ל, שגם בראשונה ירד בכוונה לעבר וכו׳ אלא שהיה ברשות רבותיו וב״ד הגדול.

תענית י״ח, ב, ברבינו חננאל, מביא הירושלמי, ואינו אומר ברכה פסוק, , כלומר, אינו מזכיר פסוק לבדו, וחותם בברכה — ואלין דאמרין צהלי ורוני יושב ציון, וחותם בברכה, אין בו משום ברכת פסוק, והיינו כמו שפירשתי בספרי „עדות בישראל״, עמוד רצ״ב, רצ״ג, שהיה מנהגם להוסיף בברכת רחם, דהפטורה, ובברכת שוש תשיש, דחתנים, ככתוב, צהלי ורוני יושבת ציון וגו׳ וחותמין, בא״י משמח ציון בבניה, וכיון שאין חותמין על הפסוק לבדו, אלא עם שלפניו, שתקויים הנבואה במהרה בימינו, אין בו משום ברכת פסוק, דוגמת ברכת נחם, בתשעה באב, שמסיימין כאמור: ואני וגו׳ בתוכה, בא״י מנחם ציון ובונה ירושלים, — שהביאו רבינו חננאל שם, מקודם, ודוגמת ברכת הזן, שמסתיימת כאמור: פותח וגו׳, בא״י הזן את הכל, וברכת הארץ שמסתיימת ככתוב: ואכלת וגו׳ בא״י על הארץ ועל המזון.

בבא מציעא י״ז, א׳, רש״י ד״ה, ומפסדי ליה למיטרף לקוחות וכו׳ אף זה מן המוקדמין, בספרי קבוצת כתבי אגדה, עמוד קס״ד, שדברי רש״י ז״ל הללו, מוסבים על תיבת ומפסדי השני, גבי כתב ללות בניסן ולא לוה עד תשרי, אולם בהשגתי שם על רבינו פילפולא חריפתא, טעיתי, שהוא ז״ל לא העתיק אלא שתי התיבות „למיטרף לקוחות״, ונובעים דבריו מרש״י שברי״ף ונימוקי יוסף שם, והם ז״ל לא סיימו תיבות „משום דשרי וכו׳ זה מן המוקדמין״, והעמידו דבריהם על תיבת „ומפסדי״, הראשון.

גיטין פ״ה, ב׳, איבעיא להו, בעינן ודן, או לא וכו׳, מי בעינן, כלומר, הלכה כר׳ יהודה, או כרבנן, רש״י, בקידושין ה, ב׳, אקשי ליה רב פפא לאביי, דשמואל אדשמואל, ושני ליה אביי, ואסיק, דשמואל סבירא ליה, ידים שאינם מוכיחות לא הוויין ידים, וכיון שיש בכח האמורא, לפסוק כיחיד נגד רבים, ומכל שכן לפי מה שפירש הר״ן בנדרים ה׳, ב׳, ד״ה רבי וכו׳ דכיון דשמואל מתניתין קשיתיה, ואוקי לה כר׳ יהודה, הרי מצא סתם משנה כר׳ יהודה, ובפלוגתא דאביי ורבא, יש שתי נוסחאות מסוגיות מתחלפות, דבנדרים שם, סבירא ליה לאביי, הוויין ידים, ולרבא, לא הוויין, ובנזיר ס״ב, א׳, הגירסא מהופכת, יעויין בתוס׳ שם, ועוד, דבנדרים שם קאמר, דבמינאי פליגי רבנן, ומשום דאין אדם מגרש אשת חברו, הוו ידים מוכיחות אף בלא מינאי, ופלוגתת „ודן״, אינו מזכיר שם כלל, דאפשר דלא פליגי רבנן עלה כלל, ומדקאמר אביי כאן „לכתוב ודן״, אין לפשוט כלל, דאפשר שכוונתו, שהבא לכותבו לשופרא דשטרא, ולאפוקי נפשיה מפלוגתא בגיטין, כפירש״י לקמן בד״ה מן יומא, לא לכתוב ודין, ולהכי לא בעי הש״ס כאן בהדיא, אי

הלכה כר׳ יהודה, או לא, אלא אי בעי ודן, שסמך על סוגיא דנדרים, ונזיר, וקידושין, הנ״ל. ורש״י ז״ל עשה „כלומר״, וכתב, הלכתא וכו׳ דסוף סוף לפי סוגיא דידן, דרבנן פליגי, ב„ודן״. ובסברת הוויין או לא הוויין ידים, היינו הך, אי הלכתא כר׳ יהודה, או לא.

יבמות ב׳, ב׳, תוס׳ ד״ה או שנמצאו, וכו׳ דאיילונית קידושי טעות הן וכו׳ ואומר רבינו תם דההיא בקבלה עליה, הקשה בתוס׳ רעק״א ז״ל על המשניות, אם כן מנא ליה להש״ס לקמן ס״א, דר׳ אלעזר לא ס״ל כר״מ, דילמא הא דקאמר קטנה מתייבמת, מיירי בלקחה בסתם, דאז אפילו לר׳ מאיר מתייבמת, מטעם ממה נפשך כקושיית התוס׳ כאן, וכן הקשה בלשון הזהב שם בשם אחיו, ויעויין באהבת איתן וברש״ש, מה שתירצו, ואפשר ליישב בפשיטות. דבשלמא ר׳ מאיר המחמיר על הקטנה להמחין עד שתגדל בין בייבום בין בחליצה, יכול היה לשנות קטנה סתם, שאם יטעה מי שאינו בקי ויחמיר אף בקידשה סתם, שאז יש ממ״נ, לא נפיק חורבא מיניה, אבל ר׳ אלעזר המתיר איך היה יכול לשנות בסתם, קטנה מתייבמת, ואנן גיקו ונוקים ליה בשקידשה סתם, וההיתר משום ממ״נ, שאם יטעה הטועה להתיר גם בשקיבלה עליה, אי סבירא ליה כר׳ מאיר דחיישינן למיעוטא, יבוא לידי ספק איסור כרת דאוריתא, ונפיק מינה חורבא, ולפיכך הכריחו בש״ס דר״א לא חייש למיעוטא ואפילו קידשה לקטנה בפירוש אף אם תהא איילונית, מתייבמת, דלא חיישינן שמא תהא איילונית, ולהכי קאמר סתמא קטנה מת־ייבמת, דבכל קטנה בין קידשה בסתם בין קיבלה עילויה, מיירי.

שם מ״ט, א׳ במשנה אמר „רבי״ שמעון בן עזאי, הגרי״פ ז״ל הראה מקום לעיין ברע״ב ריש פ״ד דאבות, ובספרו ראשון לציון ביאר כוונת עצמו, דברע״ב שם כתב דשמעון בן עזאי לא נסמך, ואם כן צורך למחוק מכאן תיבת „רבי״ ובספרי עדות בישראל, עמוד קס״א, כתבתי, דבכוונה הוסיפו בכתו־בות ק״ז, ב׳, בנוסחת רב דימי תיבת „רבינו״ לומר חזי מאן גברא רבא וכו׳, ושם עמוד רי״א, דבכוונה קשר לו ר׳ שמעון ברבי כתר „רבי״ ליהודא חייטא אף שהיה חברו, בב״ב קס״ד, ב׳, לומר לאביו שכיון שיהודא חייטא כבר נסמך יש לו חזקת חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן, וגם כאן יש לומר שכיון שהביא רבינו הקדוש דברי בן עזאי שקיים דברי ר׳ יהושע מסמיכתו על מגילת היוחסין, הוכרח להכתירו כשם, „רבי״, שבוודאי דקדק מיד מי יצאה מגילת היוחסין ושיש לסמוך עליה.

שבת, קנ״ב, א׳, חזיה דלא סיים מסאניה וכו׳ ודלא הא דחפיר וקביר טב מניה, בספרי הראשון עדות בישראל עמוד נ״ד, הקשיתי לשאול, שהרי בפסחים קי״ב, א׳, אחד משבעת הדברים שציוה ר׳ עקיבא את ר׳ יהושע בנו — שהוא ר״י בן קרחה לדעת רש״י, וכן הכריע האריז״ל — ואל תמנע מנע־לים מרגליך, ובוודאי שקיים ריב״ק צוואת אביו ר״ע, ומהרש״א ז״ל תירץ

שהיה, בתשעה באב או ביום הכיפורים, ואני תירצתי שם שהי' מקדש מי חטאת יעו"ש כוונת המליצה דחפיר וקביר טם מניה, ועתה עולה במחשבה ליישב על פי האמור בשו"ע יורה דעה, שנ"ח, ג', שהכתפים הנושאים את המטה של מת, אסורים בנעילת הסנדל, וריב"ק היה אז אחד מהמלוים והנושאים, ויבוא כמין חומר מליצת דחפיר טב מניה, שהוא חלץ סנדל מפני צורך מת, והמת חשוב ממנו.

הרב"י בסי' ס"א, הביא בשם אוהל מועד, דאמן אמן כשמע שמע דמי, וכתב עליו ואיני יודע מנין לו, ועוד הא קרא כתיב אמן ואמן, ואע"ג דהתם כתיב באמן תנינא וא"ו וכו' וכיון שמצא הפר"ח מקור נאמן לדברי אוהל מועד בירושלמי מגילה, ופסק הרמ"א ז"ל כותי' שם בשו"ע סי— ס"א סעי' י"א, הרי דספיקו של הרב ב"י ז"ל נעשה וודאי אצלינו דהוא"ו מפסקת. והנה בסוכה נ"ג, ב', שאמרו במקדש אנו לי"ק ולי"ק עינינו, והקשו משמע שמע, ותירצו דתרי מילי קאמרי, וממילא ניחא יסוד הפייטן בשני תניינא, אזכרה וגו', שפירושו פשוט בפי כל מבין שאף שהומה לבנו על שפל המצב שלנו בגשמיות וברוחניות אף על פי כן אנו לי"ק, אחזנוהו ולא נרפנו ח"ו, ועינינו לי"ק מיחלות כי ישוב ירחמנו והיינו תרי מילי, וגם תיבת „ועינינו" מפסקת בין השמות, ומוכיחה על פירושו. ובמקדש שהיו מזכירים את השם ככתבו, בסוטה, ל"ז, ב', ואיתא בפסחים נו"ן, א', דלעתיד (כשיבולע המות לנצח ויתגדל ויתקדש שמו ית' בעולם ויהיה לכל העולם קדושת המקדש) יהי' נקרא השם ככתבו בכל העולם, והמקובלים ז"ל אמרו, דאז יהא נקרא השם „יקי"ק", לפיכך היו מקרבין דווקא שני השמות להדדי, ואח"כ תיבת עינינו, והיו מלמדין אותן לכוין לתרי מילי, ומעתה שבה סערת הרב חכמת שלמה ז"ל שם לדממה.

בהגהת חתם סופר או"ח קצ"ו דלבית הלל דמאכילים את העניים דמאי, אסור לעני להחמיר על עצמו לעשות כב"ש. ויעויין במשנת דמאי פ"ג, סוף משנה א', והרוצה לתקן יתקן, ובמפרשים שם.

שם סי— ק"ח, בב"י, כתב האגור דלהלכות גדולות אם שכח ולא התפלל ערבית ושחרית וכו', והקשו בפרישה ובחידושי הגהות, מה הוסיף הרב"י על דברי הטור בהבאת דברי האגור? והניחו בצריך עיון. ואפשר, משום דפשטות לשון הש"ס בביצה ט"ז, ב', דקרי לי' שמואל לההוא סמיא פושע, משום שכחת שני פעמים, (כמ"ש הב"ח לקמן סי' תקכ"ז, והחזיק אחריו בבאה"ט שם, וכן כתב הקרבן נתנאל על הרא"ש שם ס"ק וא"ו, אעפ"י שהרב ב"י שם לא נחית לזה, יעו"ש, מ"מ) חשש הרב"י שמא יטעה מי לדקדק כאן בדברי הטור, דנקט פעם אחת „טעה", ובשני' „שכח", לומר, שאם שכח בשני תפילות כבר הוא נכנס בסוג מזיד, לכן הביא הרב"י דברי האגור, ששכח בשתי תפילות, ואפילו הכי יש לו תשלומין, דקיל כאן מן עירוב תבשילין, דהא הכא אפילו במזיד גמור יש לו תקנה להתפלל בנדבה ויקבל שכר תפילה דרחמי, ולכן דיינינן

לשוכח אפילו שתי פעמים כאונס גמור שיש לו שכר תפלה גמורה בתשלומיהן ועל קושיית הב"ח ז"ל מנא לי— הא לבעל ה"ג, אפשר דדייק לה מלשון ר' יוחנן בפשיטת האיבעיא בברכות כ"ו, א', דסיים, „ואין בזה משום עבר יומו בטל קרבנו", דלפי צדדי האיבעיא הוה לי' לסיים בקיצור „דתפילה רחמי היא", אלא דבא לאשמעינן דדוקא בזה ששכח תפילה אחת של מנחה, מועיל תשלומין בערבית, אבל כששכח גם של שחרית שלפני המנחה עם המנחה, אין לו תשלומין בערבית, דבזה כבר אמרינן עבר יומו בטל קרבנו, ואין תשלו-מין אלא לשל מנחה בלבד, ואילו הי' ר' יוחנן מסיים „דתפלה רחמי היא", הי' מועיל תשלומין גמורין אפילו לכמה ימים ולכמה תפילות. ואפשר בזה ניחא ג"כ לשון רבינו הטור במה שכתב „רצה לומר", דהוה לי' לכתוב ולא אמר אלא כל זמן וכו', אלא כוונתו, דכל עיקר דיוקו של בה"ג מתיבת בזה, דאין בזה אבל יש באחרת, דהיינו בהשלמת תפילה אחת אין משום עבר יומו וכו' אבל בהשלמת שתים יש משום עבר יומו, וממילא דכל שלא עבר יומו, מועיל השלמה אפילו לשתים, משום סברת תפילה רחמי היא.

ובהיותי בזה, אעיר קצת, במה שהקשו התוס' ברכות כ"ו, א', ד"ה טעה, דכיון דקיי"ל תפילת ערבית רשות, למה אמרינן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים, איזו תשלומין צריכין לדבר הרשות. עוד הקשו שם, אדאמרינן לקמן למ"ד, ב', טעה ולא הזכיר של ראש חודש ערבית אין מחזי-רין אותו לפי שאין מקדשין החודש בלילה, למה לי האי טעמא, תיפוק לי' דתפילת ערבית רשות, ותירצו דאפילו למ"ד רשות, עכ"פ מצוה היא, אלא דלגבי חובה רשות קרי לה מפני שנידחת מפני מצוה אחרת עוברת. כן נראה מדבריהם ביומא פ"ז, ב', ד"ה והאמר, ובחגיגה ט', ב', ד"ה או, ובפסקי הרא"ש כאן פ"ד סי' ב'. ושם הביאו דקושיא השני' הקשה בעל הלכות גדולות, ותירץ כיון דצלי דערבית בליל ראש חודש אלא שטעה בה שלא הזכיר דר"ח כבר גילה דעתו דקיבלה עליו בחובה ולפיכך הי' צריך תשלומים, אי לאו משום דאין מקדשין החודש בלילה. ונסתפקו שם התוס' אליבא דבה"ג, אי דוקא על ידי שהתפלל באותה לילה קיבלה עליו לחובה, או אפילו רק התפלל ערבית פעם אחת בשאר לילות קיבלה עליו חובה לעולם, כסברת הגאונים שהובאה בב"י או"ח סי' רל"ז בשם תשובת הרשב"א, בפשוט, משום דלא ניחא להו להתוס' — והרא"ש בריש תפלת השחר — לאפושי פלוגתא בין הגאונים ובעל הלכות גדולות, והרב מעדני יו"ט פירש בריש תפלת השחר כדי ליישב למה לא הקשה בה"ג קושייתו על המאמר המוקדם בש"ס של טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים, והכוונה דשם מיירי שכבר התפלל תפילות ערביות כמה פעמים, ואפילו הכי דחו סברותיו מש"ס יומא פ"ז, ב', דאמר דרב לדברי האומר חובה קאמר, ובהרא"ש פ"ד סי' זיי"ן העתיק דברי הרי"ף, שכולל בדבריו שני התירוצים, דמצוה עכ"פ איכא, כהתוס', וגם כיון דצלי קיבלה עלי', כבה"ג, והביא המעיו"ט שם מתר"י דהרי"ף סומך ביותר

על תירוץ בעל הלכות גדולות ז״ל, והמעדני יו״ט ז״ל אסיק, שסומך ביותר על תירוץ דמצוה מיהו איכא, ולולא דמסתפינא אמינא ליישב מה שלא הקשה בה״ג ז״ל על המוקדם, משום דאמרו בירושלמי דעיקר פלוגתא אי תפילת ערבית רשות או חובה תלוי׳ באידך פלוגתא אי תפילת אבות תקנום ואז הויא חובה, ואי כנגד תמידין תקנום וערבית כנגד איברין ופרדין כשם שאין מעכבין בתמידין בדיעבד, כמו כן תפילת ערבית רשות, וסבירא לי׳ לבה״ג ז״ל כס״ד דתוס׳ — ורא״ש — ברכות ד׳, ב׳, ד״ה דאמר, דר׳ יוחנן ס״ל תפילת ערבית חובה (וכתלמידו ר׳ יוסי בר חנינא, ברכות כ״ו, ב׳, דאבות תקנום, ור׳ יהושע בן לוי דשם לשיטתו כאן דכנגד תמידים תקנום — וזה צ״ע, דבירושלמי החליפו דריב״ל לדריב״ח — ובענין תפילת ערבית רשות לנוסחא דפליגי בה אביי ורבא פסק כרבא דס״ל רשות, ושם פסק כר׳ יוחנן דמצריך סמיכת גאולה לתפילה בערבית דכיון דמצלי קיבלה עלי׳ בחובה, לשיטת בה״ג) וממילא לא הי׳ יכול בה״ג להקשות על מאמר דילן המוקדם, טעה ולא התפלל בערבית מתפלל בשחרית שתים, דהרי בעל המאמר הוא ר׳ יוחנן והוא ניהו ס״ל תפילת ערבית חובה, ולא קשיא כלל. אבל לקמן למ״ד, ב׳, דבעל המאמר הוא רב דס״ל רשות, קשיא לי׳, למה לי׳ למיטעמי׳ משום דאין מקדשין בלילה, ותירץ, דכיון דצלי קיבלה עלי׳ חובה. וגם בש״ס ביומא פ״ז, ב׳, מיישב, דלס״ד דירושלמי דרב סבר דתפילת נעילה דווקא בלילה בשעת נעילת שערי שמים, וכיון דאיכא עליו במוצאי יוה״כ חוב תפילה בער־בית, כבר הוה גם תפילת ערבית חובה דנכנס תחת סוג קיבלה עלי׳, כלשון הירושלמי ״כיון דאיכא צלותא״, אלא שתפילת נעילה פוטרתה, והבבלי דילן אזיל למסקנא דירושלמי דגם רב הי׳ מתפלל נעילה בשעה שהחמה בראשי אילנות, דאז ננעלים שערי עזרה, דהא דם נפסל בשקיעת החמה, ואפילו הקטו־רת והדלקת הנרות נעשים בין הערבים ולא בלילה, אלא משום דרב מאריך בצלותי׳ טובא עד זמן נעילת שערי שמים להכי קאמר נעילת שערי שמים, אם כן לכתחילה אין תפילת נעילה בלילה כלל, הוכרח לתרץ דרב לדברי האומר חובה קאמר, ואפשר דכיון דכתיב ערב ובוקר וצהרים אשיחה וישמע קולי, ובדניאל כתיב זמנין תלתא, יודה בה״ג דעכ״פ מצוה איכא, אלא דס״ל דלמצוה בעלמא דקרי לה רשות א״צ תשלומין אלא א״כ קיבלה עלי׳. ויעויין בסדר הדורות סתו״א אות ג׳ רבן גמליאל, דהא דאמר ״אסטניס אני״, רומז על ניצוץ בנשמתו מיהודה בן יעקב שניתנה לו המלוכה מנבואת יעקב שתיקן תפילת ערבית להרבות כבוד שמים במדת מלכות שמים, ונתקיים בבניו כדכתיב ויעש דוד שם, וכתיב וישב וגו׳ על כסא ד׳ למלך, ולכן התאמץ בכל עוז לקבוע הלכה תפילת ערבית חובה, ובימיו שהי׳ סמוך לחורבן לא נקבע הלכה כמותו, והאידנא דקרובין אנחנו לימות המשיח קבעוה חובה כדי שיקויים והיתה לד׳ המלוכה, בב״א, כמו שכתב הרב אלפסי ז״ל.

בב"י שכ"ה סוף ד"ה ומ"ש אבל אם מכירו אסור, „אלא וודאי שהם מפרשים דרבא פליג על אביי וכו' וכן נראה שהוא דעת התוס', וזה הפך ממה שדייקתי בספרי עדות בישראל עמוד נ"א, מתוס' שבת קכ"ב, א', דסבירא להו כהר"נ והרב המגיד, אלא שהרב"י מיירי בדבר ששייך גזירת שמא ירבה בש־בילו, ויעיין במג"א שם ס"ק כ"ח, וצ"ע.

, סי' שכ"ח סעי' מ"ז, עצם שיצא ממקומו מחזירין אותו, גם בטור כתוב בזה הלשון, וכתב עליו הרב"י ז"ל שמקורו משבת קמ"ח, אמר שמואל מחזירין את השבר, ואפילו הכי כתב בשו"ע כלשון הטור, ונפלא שרגמ"א בס"ק נ"א השיג על השו"ע מש"ס הנ"ל, ולא העיר שהרב"י בעצמו סמך על הש"ס הנ"ל, וכן הרב באר הגולה הראה מקורו מש"ס הנ"ל, ובשבת נ"ג, א', יוצא וכו' בקשישין שעל גבי השבר, ומובא בשו"ע לעיל ש"ה, י"א, הרי דשבר מרפאין בלוחות שעל ידיהם שבר אל שבר יחדיו ידובקו — ובזמנינו על ידי גיבס — ובנפרק חוליא מחולייתו, דהיינו שיוצא בוכנת החוליא מאסיתא שלו לגמרי, מתנפח הבשר שם עם גידיו ואם אין מחזירין אותו בתוך שלשה ימים מש־נפרק, יש בו סכנת אבר, ולפעמים סכנת נפש ממש, שהאדם מתנונה והולך, ואני בעצמי עסקתי בזה שהחזרתי למקומם חוליות שנתפרקו, וכמה אנשים נתרפאו על ידי בעזהשי"ת, ולכן אפשר שהטור והרב"י פירשו בזה מאמר שמואל שהתפרקות גמור כזה נקרא שבר, ומחזירין אותו, וזה נוטה לדעת שולחן עצי שטים והרב חיי אדם שהובאו במשנה ברורה כאן, וצ"ע להלכה.

סי' שס"ד בב"ח, ומ"ש ובהכי מיהא סגי וכו' וכו' והלכה כת"ק וכרב, זו היא דעת הרשב"א וסייעתו לפי הנלענ"ד וכו'. והנה בעירובין ז', א', אמר רב יהודה אמר רב (כן הוא גירסתנו, דרב יהודה אמר רישא דדבריו בשם רב, וכן נראה מפירש"י לקמן בעמוד ד"ה הא, וכו', כדמפרש ברישא דמילתי' משמי' דרב.) מחלוקת בסרטיא מכאן וסרטיא מכאן — דשתי ראשי המבוי מפולשות לרה"ר — הוא דפליג חנניא ואמר בעי דלת, רש"י, אבל סרטיא מכאן ובקעה מכאן — דצד אחד פתוח לכרמלית — עושה צורת הפתח מכאן וכו', דהיינו דבזה חנניא מודה לרבנן, ואע"ג דרב בלאו הכי כבר פסק כרבנן, אשמעינן בזה, דלרבנן אפילו בששני ראשיו פתוחים לרה"ר, די בצורת הפתח וכו', כרבינו הטור, ובכסף משנה פי"ז משבת העתיק תשובת הרשב"א שכתב בשם רבינו חננאל דפסק כשמואל וכחנניא אליבא דב"ה, ובסוף התשובה שם משמע, דגרס ברישא אמר רב יהודה אמר שמואל מחלוקת וכו', דשמואל גופי' אומר, דחנניא לא פליג אליבא דב"ה אלא בששתי הראשים מפולשות לרה"ר, ובכרמלית מודה דדי בצורת הפתח וכו', וזה טעם הרשב"א בפסקו, וצע"ג לבוא לכוונת הב"ח ז"ל.

סי' שס"ה, ס"ג בשו"ע מבוי שנפרץ וכו' חצר מותר, ואפילו נפרץ נגד פרצת המבוי וכו', אבל אם וכו', ופירצת החצר למבוי מצדו או אפילו באמצע

ופירצת החצר מצד השני כנגדה וכו׳ אסור, והיינו דהמבוי אסור, אבל החצר בכל גווני מותר, מצד גידודיו משני צדדיו, או בצד אחד בגידוד רחב ד׳ טפחים, יעויין פרמ״ג במשבצות ד׳, ה׳, ונפלא דברש״י עירובין ח׳, ב׳, ד״ה ולרבה וכו׳ ואסור „אפילו חצר״, ומחקם מהרש״ל ז״ל לשתי תיבות אלו וכדאמרינן, דבחצר אין אוסר שום פילוש. ומהרש״א ז״ל קיימם, ובשלטי גיבורים על האלפסי סי׳ תקפ״ג, אות ב׳, בשם רבינו ישעי׳ אחרון ז״ל, דפי־לוש דרב יוסף, שכלה לצד אחד, או פרצה זו כנגד זו, דהיינו כמהרש״א ז״ל, ושום אחד מהאחרונים לא העיר עליהם.

שם בבית יוסף סי׳ תצ״ו, אסור גם בשני וגוערין עליו למי שמזלזל בו. בפרק מקום שנהגו נ״ב, א׳,רב נתן בר אסיא אזיל מבי רב לפומבדיתא ביו״ט שני של עצרת וכו׳ נגדי׳ רב יוסף, א״ל אביי נשמתי׳ מר, דרב ושמואל דאמרי תרווייהו מנדין על שני יו״ט של גליות, א״ל הני מילי וכו׳ הכא, צורבא מרבנן וכו׳, והקשה הר״ן דהכא משמע דמאן דעבר אדרבנן משמתין לי׳, ואילו בפ׳ כירה אמרינן וכו׳ לוקה מכת מרדות מדבריהם וכו׳ אלמא מילקי אין שמותי לא, ותירץ דבמילתא דהוי עיקרי׳ מדרבנן דכי עקר לי׳ עקר לכולא מצוה משמתינן לי׳ וכו׳ אבל בדבר שעיקרו מן התורה והוא עובר על מה שאסרו בו חכמים מכין אותו מכת מרדות וכו׳ עד כאן. וכתב הרב״י ז״ל ותמיהני דהא מדרב ושמואל דאמרי מנדין על שני יו״ט של גליות משמע דיו״ט ראשון שוה ליו״ט שני וכו׳, שאעפ״י שהראשון עיקרו מן התורה משמתין לי׳ וכו׳, ונ״ל דהא דאמרי רב ושמואל מנדין על שני יו״ט וכו׳, הא כדאיתא והא כדאיתא דעל יו״ט הראשון אין מנדין אלא כשעבר בו על דבר שאיסורו מן התורה, וביו״ט שני שכל איסורו אינו אלא מדרבנן, והלכך לעולם אפילו לא עבר בו אלא בדבר שאפילו ביו״ט ראשון אינו אלא מדרבנן משמתינן לי׳. ובפרי חדש כאן תירץ, דשני יו״ט של גליות כאילו אמר יו״ט שני של גליות. ובספרי עדות בישראל בחידושי אבות עמוד רמ״ב הבאתי מביצה ד׳, ב׳, דבימי ר׳ זירא — השני — ואביי פסקה הסמיכות בארץ ישראל וקבע הנשיא האחרון שבארץ ישראל העיבור על החשבון, ורבא דהוה רגיל דיתיב בתעניתא תרי יומי — דיום הכיפורים — וזימנא חדא אשתכח כוו תי׳, הי׳ בתחילת ימיו של רבא קודם שמלך, נמצא, דבימי רב ושמואל שקדשו עדיין על פי הראי׳ שעשו שני יו״ט של גליות בכל מקום שלא היו שלוחי תשרי מגיעין, הי׳ בכל יום מהם ספיקא דאורייתא, ואינו ענין ליו״ט שני שלנו שהוא מדרבנן כיון דבקיאין בקביעא דירחא אלא ששלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם, ואפ״ה הקשה אביי — שהי׳ אז תלמיד היושב לפני רב יוסף רבו — שפיר לרב יוסף, שהרי בזמן שהי׳ רב יוסף ריש מתיבתא, עדיין קידשו עפ״י הראי׳, ודמי לדרב ושמואל, גם הוכחת הר״ן ז״ל נכונה, דבכיוון האריכו בש״ס להודיע שהי׳ יו״ט שני של שבועות ולא אמר בקיצור ביו״ט שני, שהרי חג שבועות אין לו יום קבוע בסיוון אלא ליום החמשים

לעומר בזמן שקידשו על פי הראי' כר"ה וא"ו, ב', עצרת פעמים חמשה, פעמים ששה, פעמים שבעה, ומפסח ועד עצרת כבר הי' זמן רב להוודע בבבל אימתי התחילו ימי הספירה, א"כ יו"ט שני של עצרת אז, הי' דינו כיו"ט שני של גליות לדידן, דאינו אלא מדרבנן משום לא פלוג, ושוב ראיתי כן ברמב"ם הלכות קידוש החודש פ"ג ופ"ה ובמפרש שם, (ואפשר שזה הי' דעתו של רב נתן בר אסיא, ועוד שלא זילזל בו אלא באיסור דרבנן, דאזיל מבי רב לפומבדיתא, דהיינו שהלך חוץ לתחום, ותחומין דרבנן), ואפילו הכי אמר אביי לשמתו, הרי דמשמתין אפילו בדרבנן, אלא שלפי זה לא זכיתי להבין לא דברי הרב"י ז"ל בפירושו בדרב ושמואל ומכש"כ דברי הרב פרי חדש ז"ל. ועל הר"ן ז"ל יש ליישב עוד, דאפילו הי' על כל יום מב' יו"ט של גליות ספיקא דאורייתא אז, כיון דהעבירה היתה אך באיסור דרבנן הוכיח ממנה דמשמתין בדרבנן, ובספק יש להחמיר כאן יותר מוודאי, מטעם זילזול, כמ"ש הפר"ח ז"ל ליישב להרמב"ם ז"ל ביו"ט שני מטעם שאיננו אלא ממנהג, וחיישינן יותר לזילזול, ומקום יש בראש לומר בדרך אפשר, דאפילו בזמן שהיו מקדשין על פי הראי' ועשו שני ימים במקום שלא הגיעו שלוחי תשרי, היו סומכין על רוב שנים שאדר הסמוך לניסן חסר, ומימות משה ועד עזרא לא מצינו אלול מעובר, והי' אצלם יום ראשון עיקר, ואעפ"י שעשו שני ימים טובים בראש השנה לא מנו בגולה ליום הכיפורים אלא מיום ראשון, לבד מאיזה יחידי סגולה פרטיים שצמו שני ימים —אף דיש לדחות, דזה משום סכנה ואין לך דבר שעומד מפני פיקוח נפש, הי' להם להתיר בפחות מכשיעור ובשיהוי כדי אכילת פרס לכתחילה, כדי שלא יבואו לידי סכנה, ולאסור במלאכה לגמרי — אלא משום דמדאורייתא אזלינן בתר רובא, ויו"ט שני עשו מדרבנן, משום דמדרבנן אין סומכין על הרוב בדאפשר לברר בקל, ויהיו קשות מיושבות גם להרב"י ופר"ח.

סי' תצ"ה סעי' ד', מוקצה וכו' החמירו בו ביו"ט, וברמ"א שם, ויש מתירין מוקצה אפילו ביו"ט אבל נולד אסור לדבריהם אפילו בשבת, ופירש בו הרב מגן אברהם שכיון שיש אוסרים נולד אפילו בשבת (וזהו דעת רבינו תם המובא ברא"ש סוף ביצה) מכריע הרמ"א מדעת עצמו להחמיר על כל פנים בנולד ביו"ט, כן פירש בו הרב מחצית השקל, והמגיה בגליון סובר דמה שכתב הרמ"א „לדבריהם", אין בו מדעת עצמו כלל (וגם אין בו מדעת ר"ת כלל) אלא מדעת הפוסקים לגמרי כר' שמעון, בין במוקצה בין בנולד, ונולד דאסרי כאן, היינו דלא חזי למאכל בהמה (ובזה גם ר"ש מודה), ויעויין דברי הרב המגיה בסי' תצ"ט על מג"א סק"ט ט', ובסי' תק"א על מג"א ס"ק י"ד, ושם ציין רמג"א על דברי המחבר שפוסק כאן כר' יהודא ביו"ט, אפילו במוקצה (וכל שכן בנולד) וצדקו דברי רמג"א, דלדידי', ביו"ט אסור נולד אפילו הראוי למאכל בהמה, דוגמת מה שכתב הרא"ש לסברת רבינו תם, וצע"ג.

סי׳ תקכ״ט בשו״ע סעיף א׳, ובגדי יו״ט יהיו יותר טובים משל שבת — הגה״מ פ״ו מהלכות יו״ט מהירושלמי, באר הגולה — ובב״י, לשון הגה״מ, ר׳ מונא אמר כלי רגל חולקין, כלי שבת מבעיא, כלומר חול בוודאי האחין מוחלין זה לזה, ואין תובעין אותן בשעת החלוקה, וכלי הרגל שהם חשובין ביותר, ברור שאין מוחלין, וכלי השבת שהם אמצעיים בין כלי חול לכלי הרגל, מיבעיא לר׳ מונא אם מוחלין, ובביאור הגר״א ז״ל העתיק, „כלי שבת צריכה״, וכן הוא בירושלמי שלפנינו, ופירושו דצריכה רבה לשאול ממנו דין זה, ואם כן דא ודא אחת היא, ולכן סיים בהגה״מ, מכאן שבגדי יו״ט טובים מבגדי שבת.

סי׳ תקנ״א, בטו״ז ס״ק ט״ז, ואף אנו נוהגין היתר בזה, הגאון ביד אפרים הניח בצ״ע, דלדידן אי אפשר לט״ב לחול בע״ש, ועל הב״ח (שממנו העתיק הטו״ז לשון זה), וכן על הטו״ז אין שום תפיסה בזה, דהב״ח מתיר בת״ב שחל ביום ה׳ לכבס בד׳ בערב לכבוד שבת, והטו״ז לעיל ס״ק י״ד מתיר ביום ה׳ עצמו מן המנחה ולמעלה, א״כ נשאר היתר בכיבוס לכבוד שבת לשניהם, גם לדידן, בחל ט״ב ביום ה׳.

סי׳, תק״ס בב״י, ופסק הלכה כלוי, משום דגדול מרב ושמואל הוה, וכן הביא בסדר הדורות סתו״א אות למ״ד לוי בשם ב״ש, ולפ״ז יש לראי׳ לפסוק כמותו, דכיון שהי׳ הגדול וסידרוהו מסדרי הש״ס באחרונה מכלל דלקבוע הלכה כמותו באו, יעויין תוס׳ ע״ז כ״ב, א׳, ד״ה אין, ותויו״ט כרי־תות פ״ד מ״א מרא״ש ב״ק פ״א סי׳ ה׳, ובש״ך חו״מ מ״ג, קי״ז, ועוד, מדתני לוי במתניתי׳, אולם עיקר ההנחה צריכה עיון, דבכל מקום שהביא הש״ס פלוגתא דרב ולוי, מקדים דברי רב לדברי לוי, ועוד דרב תנא הוא, ולוי לא הוזכר בברייתא, כתוס׳ מעילה ט׳, ב׳, ד״ה הלמדין (ואמת, שקרוב לסלק ב׳ הקושיות דתוס׳ שם מעל רש״י, ממה ששיכל ידיו הקדושים במה שכתב שם, „איהו קתני הא ברייתא משמי׳ דרבי״ — ורבי, תנא דמשנה וברייתא הוא — והיינו, הלמדין לפני חכמי׳, דקאמר לה בשם חכמי׳ דידי׳ דהיינו רבי, ומיני׳ מייתי סייעתא.) ומ״מ צדקו דברי התו׳ ששם לוי בעצמו לא נזכר בברייתא מה שאין כן רב, שלבד שאמרו עליו בפירוש „רב תנא הוא״, נזכר בברייתות כמו שהביא בסדר הדורות שם אות א׳, אבא אריכא, בשם הערוך והתוס׳, אלא שסיים שם רב תנא הוא ופליג, הוא מכלל לוי ובר קפרא ור׳ שמעון ברבי ורבן גמליאל ברבי שהן תנאין, הרי שגם לוי תנא, וצ״ע.

סי׳ תקפ״ב בב״ח בסוף ד״ה ואבי עזרי וכו׳, ובהגהת המיימוני פ״י דתפלה דחו לדברי האומר דלא פליג רבה ור״א אלא בהמלך המשפט אבל בהמלך הקדוש אין מחזירין, עיינתי בהג״מ ובאמת כתוב כן שם, ומפני שלא מצינו בפוסקים מי שאומר להחמיר בהמלך המשפט יותר מבהמלך הקדוש, נראה לכאורה להגיה גם כאן בב״ח גם שם בהג״מ, „דלא פליגי רבה ורבי

אלעזר אלא בהמלך הקדוש אבל בהמלך המשפט אין מחזירין", והיינו דעת תר"י הנזכר בב"י, והרא"ש ורבינו יחיאל שהביא הב"ח מלעיל בטור קי"ח.

סי' תקפ"ח, בבאר היטב ג', שהקשה על הרמב"ם ז"ל יש ליישב דמקדש לחוד ובית המקדש לחוד.

סי' תרי"א, בחכמת שלמה למהרש"ק ז"ל, הקשה אהא דאמרינן ביומא ע"ד, א', ואיבעית אימא כי קתני אסור אשארא דתני רבה ורב יוסף בשאר ספרי דבי רב וכו', למה האריך בש"ס להודיע היכי תנו לה, יעו"ש שיישב לפי דרכו בקודש להוציא מזה דרך הפילפול דשאר עינויין דאורייתא, ולי אפשר בפשיטות, דאמרינן בסנהדרין פ"ו, א', סתם ספרי ר' שמעון, ולר' שמעון תניא במכות י"ז, א', דס"ל כל שהוא למכות ,אם כן לדידי' אי אפשר לתרץ דאסור קאי אאכילה ושתי', ולרבות חצי שיעור לר' יוחנן מדאורייתא ולר"ל מדרבנן, דהא אפילו למלקות ארבעים לא בעי שיעורא כלל, והכרח כהואיבעית אימא דאשארא קאי, ולפי"ז אין ראי' אם היא דרשה גמורה או רק אסמכתא בעלמא, ובסוף דבריו כתב דמספקא לי' להש"ס אי ר' יוחנן ס"ל כר' שמעון דדריש טעמא דקרא ולא מרבה מן כל לאסור חצי שיעור אלא היכי דחזי לאיצטרופי, ולזה הי' הכרח לומר דסבר לה כר"ש בחדא לדרוש טעמא דקרא ופליג עלי' בעיקר הדרשה דהא לר"ש דכל שהוא למכות לא צריך לדרשה דכל כלל, וזה דוחק, וגם בפסקו של הפרמ"ג ביו"ד ס"ה ס"ק ד' במשבצות בפירוש חזי לאיצטרופי אי הכוונה שיאכל מעט מעט עד שיצטרף בכדי אכילת פרס לשיעור שלם, ולפיכך אסרתו תורה לחצי שיעור שמא יאכל עוד עד שישלים לשיעור שלם, או שחששה התורה שמא יאכל שני חצאי שיעור בבת אחת, ושני הפירושים לא שייכי בגיד הנשה, כיון דחלקו פטור באבר מן החי וכל שכן בגיד הנשה דחידוש הוא, ולשני הפירושים הוי חצי שיעור ביוה"כ חזי לאיצטרופי, ולכן צ"ע על עיקר ההנחה דביום הכיפורים הוי לא חזי לאיצטרופי, דבייתובי דעתא תליא מילתא, דאם כפירוש הר"א מזרחי ז"ל שהובא בפמ"ג יו"ד ס"ב, מ"ז אות א', דסתם אכילה בכל שהו וההלכה באה להקל לענין עונשים שלא יענש רק על כזית לרבנן דר"ש, ולר"ש, שלא יתחייב בקרבן בפחות מכזית, אף אנו נאמר לענין יוה"כ, דטעימה כל שהו מפסדת העינוי, אלא שבאה ההלכה דלא ליחייב במלקות וכרת לרבנן, ובקרבן לר"ש, אלא בייתובי דעתא, וכן בעיקר כוונת רש"י ז"ל שכתב „לקמן דריש לי' מכל חלב", אפשר לפרש בהיפך שכבר כתב באור החיים הקדוש פ' תזריע, ויקרא י"ג, ל"ז, שכל הדרשות לחז"ל מריבויים וכיוצא, כבר עיקרי ההלכות נתקבלו מסיני בתורה שבעל פה, וכשמצאו להם חז"ל רמז בכתוב כבר יצאה מכלל תורה שבעל פה לתורה שבכתב, וזה הי' מכח עבודת הקודש של ר' עקיבא לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות, וכשנראה לחביריו שהרמז חלש, הניחו הדבר על

יושנו שהוא הללמ״מ, כמנחות פ״ט, א׳, אמר לו ר״א בן עזרי׳, עקיבא, אם אתה מרבה בשמן בשמן כל היום כולו איני שומע לך אלא וכו׳, הלכה למשה מסיני, וכל לרבות חצי שיעור לאיסורא, כקבלת ההלכה, הוא רמז חזק ד„כל״ משמעותו ג״כ כל שהו, וסבר רש״י ז״ל, דאכילה משמעותו כזית, וההלכה באה לאסור בכל שהו לחומרא, ומצאו לה יסוד חזק בתורה, ואינו ענין למחלוקת ר״א ורבנן אי דרשינן „כל״, דשם נחלקו בעיקר הדין אם נתקבלה ההלכה כך, לחייב לאו על עירוב חמץ בפסחים מ״ג, אולם לאיסורא, אליבא דר׳ יוחנן, הכל מודים לדרוש „כל״.

בסי׳ תרי״ב הביא בחכמת שלמה ירושלמי יומא פ״ח, הל״ג, האוכל ושותה ביוה״כ אינו חייב אלא אחת, למה, שתי׳ בכלל אכילה, ואין אכילה בכלל שתי׳, והוציא מזה, דבאכל תחילה ואח״כ שתה אינו חייב אלא אחת, אבל בשתה תחילה ואח״כ אכל חייב שתים, והנה רש״י ז״ל במשנה, יומא פ״א, א׳, פירש, דחד שמא נינהו, והרע״ב הוסיף דמחד קרא נפקי, וזה כעין דברי ר׳ יוחנן בבלי סנהדרין ס״ה, א׳, וכריתות ג׳, ב׳, באוב וידעוני הואיל ושניהם בלאו אחד נאמרו, וכן דקדק הרמב״ם ז״ל בפ״ו משגגות הלכה ה׳ להוסיף על לשון משנת יומא הנ״ל „דאכילה ושתי׳ אחת״, ועל החלוקין אנו מצטערין ולמה נחלוק את השווין, דכבר פירשו רבותינו הק״ע והפ״מ ז״ל דכל סוגיית הירושלמי שם נשנית בשבועות שם והמסקנא ממש כבבלי דידןבשבועות כ״ג, א׳, וכן נפסק בשו״ע יו״ד רל״ח, ב׳, דהנשבע שלא אוכל אוסר בשתי׳ והנשבע שלא אשתה מותר באכילה משום דשתי׳ בכלל אכילה ואין אכילה בכלל שתי׳, והירושלמי ביומא רק אגב גררא נישנית לענין שבועה, ולא לענין יום הכיפורים כלל, וצע״ג להבין דעתו הגדולה ז״ל.

בסי׳ תרי״ז הביא בחכמת שלמה, משנת אבות פ״ה מ״ה לא הפילה אשה מריח בשר הקודש, ומ״ש התויו״ט והתו״ח, וז״ל התויו״ט בשם רש״י (בפירושו על אבות) מריח בשר הקודש, מתאות בשר הקודש (ובזה יש מקום לדברי מהרש״א בח״א יומא כ״א, א׳, דקאי גם על בשר מבושל או צלי שעולה לחלק הכהנים במקדש) אי נמי מריח איברים של מערכה שאילו הריחה ובאת לטעום אין שומעין לה, ומפירוש רש״י ביומא כ״א. א׳, משמע כפירוש השני, וכן משמעות פירוש רבינו יונה באבות שם, שכתב שהם אסורים בהנאה, וזה דווקא בחלק גבוה שעל המזבח, דאילו חלק הכהנים כבר מותר בהנאה, שכבר נעשית מצוותו, ובמחזור וויטרי (מתלמידו של רש״י ז״ל) הוסיף להביא ממעשה דעזים היו לאבא בהרי מכוור והיו מתעטשות מריח פיטום הקטורת, ומשמע דגם כאן היו מריחות בוודאי דהרי עיקרו מפורש בתורה לריח ניחוח, והוא בכלל ששת הדברים שלשמן הזבח נזבח, בזבחים מ״ו, ב׳, והנס הי׳ שהריח פעל עלי׳ לטובה, ולא שתפיל ח״ו ולא היו פני׳ מריקות כלל מעולם בשביל זה, כמו בעזים שפעל עליהם ריח הפיטום לטובה, שהעיטוש יפה

להם, כשבת נ"ד, ב', ולכן הוסיף רש"י תיבות „ובאת לטעום", שאם היא יראה לנפשה שמא תפיל, כהרגל נשים העוברות המריחות, אין שומעין לה ומבטיחין לה שבוודאי לא תפיל, ותיבת „מעולם" דגבי לא הסריח בשר הקודש קאי גם ארישא אדלא הפילה אשה, וראי', שעל לא הזיק נחש ועקרב בירושלים, אמר עוד הפעם „מעולם", כהרב תפארת ישראל שאפילו בזמן הזה כן הוא, ואשני בבות אלו קאמר „מעולם", עכ"פ בזמן המקדש, בין בבית ראשון בין בבית שני, לאפוקי הא דלא אירע קרי וכו', דלחד תירוצא בירו-שלמי שהביא במהרש"א ז"ל הנ"ל, לא הי' קבוע רק בבית ראשון, ובריי תא דיומא פ"ב עוברה שהריחה בשר קודש מיירי חוץ למקדש בשר קדשים קלים בירושלים, ולמהרש"א ז"ל, הי' הנס במקדש אף בבשר הנאכל לכהנים שפעל הריח רק לטובה, ולנס זה הכרח להתמיד ולהיות קבוע, שאם לא כן לא הי' אפשר לבוא לעזרת הנשים רק קטנות וזקינות שאין מתעברות, דהא המפלת טמאה לידה, ומשתלחת ממחנה לויה, כסוטה כ', ב', אומרים הוציאוה שלא תטמא העזרה, משא"כ בכה"ג שהתקינו אחר תחתיו לא הי' הנס קבוע לחד תירוצא.

עוד שם בשם ספר שמות בארץ במה שפירש רש"י, ויום הכיפורים הי', דמאי קמ"ל? ע"ש מה שיישבו, לענ"ד אפשר, דלהשמיענו חידושו של ליקוטי מ"א, המובא באשל אברהם, דבשאר איסורין אין מלחישין, דדווקא ביוה"כ אפשר שיועיל, יעו"ש, וכאן אמרו בש"ס דאלחישו להעוברה, על כרחך דביום הכיפורים הי'.

שם בסי' תרכ"א על סעיף ד', הקשה בשם התויו"ט למה לא תיקן הפייטן לומר והכהנים והעם וכו', לגבי לד' חטאת — וזה לפי סדר העבודה של נוסח אשכנז, אולם בנוסח אתה כוננת של ספרד, נתקן גם שם והכהנים והעם, אלא שכתוב עליו במחזורים „כאן אין צריך לכרוע" — יעויין שם יישוב בתויו"ט ומה שהוסיף הרב ז"ל נופך משלו, ולי אפשר, דבאבות פ"ה, מ"ה, אחד מעשרה נסים שבמקדש עומדים צפופים ומשתחווים רווחים, ופירש הרע"ב ז"ל, כדי שלא ישמע כל אחד דברי חבירו כשהוא מתוודה, והרי שהיו מתוודים בשעת השתחוואה, וניחא, בשלש הווידויים שכתב בטו"ז בסימן קי"ג, סק"ד, שאנחנו עושים עצמינו דוגמת הכהנים והעם ששמעו אז מפי כהן גדול, והשתחוו והתוודו, וגם אנחנו מתוודים — ומכים על הלב בשעה שהש"ץ מזכיר הווידויים — שייך לומר והכהנים והעם — וגם לכרוע עפ"י נוסח ספרד — אבל בלד' חטאת, שלא הי' אפילו הכה"ג מתוודה, אין מקום לנו לכרוע ולהתוודות שם.

שם בסוף הדיבור, הקשה למה לא הניחו לכה"ג לישן למאן דאמר סומ-כין על הנס, ואחד מעשרה הנסים הלא הי', לא אירע קרי לכה"ג ביום הכיפורים, יעויין מה שיישב, ואמת שזה נכלל בקושיית הירושלמי שהבאתי לעיל בסי' תרי"ז על המשנה דלעיל מינה, ערב יום הכיפורים לא היו מני-

חים לאכול הרבה, ולמה לא סמכו על הנס?, ותירץ, א׳, משום לא תנסו, ולא תירץ בפשיטות, דאין סומכין על הנס, מפני שיש חילוק אם עושין פעולה לבוא לידי קלקול אלא שהנס יצילהו, ודמי למה שארז״ל ג׳ מזכירין עוונותיו של אדם, ברכות נ״ה, א׳, אולם אם אין עושין שום פעולה אלא שסומכין שהנס יבוא מעצמו, בהא איכא מאן דאמר סומכין על הנס, כפסחים, בננעלו שערי עזרה, מה שאין כן כאן, אם מאכילין אותו הרבה ומניחין אותו לישן, הרי עשו פעולה להצטרך אח״כ לנס, הרי יש בזה משום לא תנסו, וכן בתמיד אם היו מניחין הקרביים על מקום המחמם, הרי עשו פעולה להצטרך לנס, ועוד תירץ בירושלמי, כאן במקדש ראשון כאן במקדש שני, ולזה דיקדק רבינו הקדוש באבות, שלא לסיים בנס דכה״ג, תיבת „מעולם״, כמו שכתבתי בסי׳ תרי״ז.

שם בסי׳ תרכ״ה תמה למה הביא רש״י ז״ל בסוכה י״א, ב׳, ד״ה ואיד ממרחק לחמו מהתרגום ולא מברייתא הסמוכה, ואפשר, כיון דבברייתא פליג ר׳ עקיבא אדר׳ אליעזר, בא רש״י ז״ל לתרץ על מי סמך ריש לקיש לפרש אליבא דר׳ אליעזר, ויישב, שסמך על תרגום אונקלוס שאמר תרגומו מפי ר׳ אליעזר ור׳ יהושע, כמגילה ג׳, א׳, אלא דאנן לדידן מקשינן וכי ר׳ עקיבא לית לי׳ האי כללא? ומנא לי׳? ואסיקנא דלר׳ עקיבא נפקא לי׳ מבאספך וגו׳, ויעויין בביאור הגר״א ז״ל כאן דלר׳ יוחנן דאמר ענגים מלמעלה, גם לר׳ אליעזר נפקא לי׳ מבאספך האי כללא.

שם סי׳ תר״ל סעיף ז׳, סיכך על גבי מבוי שיש לו לחי כשירה לשבת שבתוך חג הסוכות משום מיגו, ובב״י בשם הר״נ הקשה דאם נאמר דדיומדי פסי ביראות הוו ד׳ מחיצות מדאורייתא, אלא שהתירו חכמים לטלטל משום עולי רגלים, וכן התירו חכמים בסוכת פסי ביראות בשבת לטלטל בה כדי שיהא סיפק ביד כל אחד לקיים מצות סוכה, הרי אין לזה שייכות לסיכך במבוי שיש לו לחי, והגמרא אצריך לה אצרוכי, וכתב הרב״י דהקושיא אינה אלא לשיטת הר״נ בעצמו דהיתר מבוי מטעם מיגו, אולם להרא״ש דהיתר מבוי מטעם מצות סוכה, הרי יש להם שייכות להדדי, והקשה עליו הב״ח ז״ל דגם הרא״ש מודה דהיתר מבוי מטעם מיגו, והוא תלמוד ערוך, יעו״ש, וליישב את הרב״י ז״ל דכתב גם בשו״ע — אע״ג דסתם כדעת הרא״ש יעויין במג״א שם — שהיתר במבוי מטעם מיגו, יש לומר בכוונתו ז״ל, דלענין שהלחי תיחשב מחיצה, צריכין למיגו אליבא דהרא״ש ז״ל, אולם להיתר טילטול חידש הרא״ש ז״ל משום מצות סוכה, אולם להר״נ ז״ל צריכין מיגו אחת לעשות הלחי למחיצה, ולמיגו אחרת להיתר הטילטול, לצרף מחיצה האמצעיי דמבוי, גם להסוכה, אף על פי שרחוקה הימנה, (ואין זה בכלל תרי מיגו לא אמרינן, דבמיגו אחת הותרו שניהם למחיצה ולטילטול) ואם כן אין לה שייכות לפסי ביראות דהדיומדין מועילין למחיצה, והיתר הטילטול משום מצות סוכה,

ולהרא"ש ז"ל דומין ממש להדדי בהיתר דאורייתא משום לחי, והפסין, והיתר הטילטול משום מצות סוכה, ולהכי אצריך להו בש"ס, ועל מיגו השני' כתב הרב"י שהיא אך להר"נ ז"ל, ולא להרא"ש ז"ל.

בחכמת שלמה שם, הקשה כיון דאינם ראויים אלא לשבת ולא לשאר ימי החג, הרי הם סוכות שאינם ראויים לשבעה, והנה בסי' תרל"ה, דהלבוש והטו"ז פוסלים אפילו בדיעבד אם הקדים הסכך להדפנות, וכתב בפרמ"ג שם, שאם סמך הסכך על דופן אחת כשיעור סוכה, ותחתיו אוהל גבוה טפח, לכולי עלמא כשר, כיון ששמה סוכה והדפנות ישלימו אח"כ, ומכ"ש במבוי שיש שתי דפנות ובפסי ביראות שיש שם ארבע דפנות ששמן סוכה, אלא שבחול צריך להשלים הדפנות ודומה ממש למסכך על שתי דפנות דאימתי שישלים טפח שוחק או פס ד' ומשהו תוכשר הסוכה, ולא דמי למ"ש בסעיף א' בעושה דופן מירקות שיתייבשו תוך ז', דדיינינן להו כאילו כבר נתייב־שו, דשם הקילקול הוא בעצם הדופן (אולם כאן הקילקול הוא בזמן גרמא, ודומה לחו"מ ר"ח, לענין אי עביד לא מהני דבעינן עצם איסור, לא שהזמן גורם), גם לא דמי לעושה סוכה על גבי בהמה דשם בשבת ויו"ט הוי עצם איסור שלא לעלות עלי' ולקיים תשבו בסוכות, משא"כ כאן דהלחי והפסים בעצם כשרין לדופן אלא שבחול חסרים השיעור, הרי בידינו להשלימם, ולפיכך אינם בכלל סוכה שאינה ראוי' לשבעה, דראוי' וראוי' היא על ידי השלמה.

שם בסי' תרל"ג, חקר בפירוש דברי מאן דאמר — שהביא הרי"ף — דהלכה כרבה, דהא בכל מילי כרב עביד, והנה הרב קרבן נתנאל על הרא"ש ריש סוכה פירשו יפה יפה, „מסתמא כיון דרבה עביד בכל מילי כרב, דקדק במעשיו לחקור היטב דברי מי מהני אמוראי אליבא דרב ברורים ובדוקים, וכיון דרבה — אוקי למתניתין — כרב יאשי' אמר רב ש"מ דהכי אמר רב — ורבה עביד כוותי' — ומעשה רב". (ונוסף, דדברי רב חנן בר רבא צריכא טעמא, כתוס' סוכה ב', ב', ד"ה כמאן, ודרב הונא הפך סברת רבא מן הקצה אל הקצה, דלרבא אם אי אפשר כי אם על ידי בנין קבע פסלי רבנן, ולרב הונא בארבע אמות דהוי בנין קבוע יותר — שהרי רבי מצריך דוקא ארבע אמות כדי שיהא בנין קבוע, ולפיכך הכניסו אביי לקמן ז', ב', בשיטה — מודו רבנן דכשירה, והטעם יעויין בב"ח או"ח תרל"ד, ופסלי בפחות מד' אמות, אף שהוא עראי וודאי), והנה מאן דאמר זה, הוא רבינו חננאל, כמבואר בפירושו הנדפס בש"ס ווילנא, ואמר לשונו — המובא ברי"ף — אחר דברי ר' יאשי' אמר רב, כנראה, שפירוש הקרבן נתנאל אמתי, ובענין הלכה כבתראי מאביי ורבא ואילך, כבר הבאתי בספרי עדות בישראל סוף ברכות עמוד למ"ד, בשם מהרי"ק שורש פ"ב ענף ב', טעם הדבר, דבימי אביי ורבא כבר למדו בקיבוץ כל התלמידים וידעו מכל סברות הראשונים

ואפילו הכי חלקו עליהם, ואפשר שאם היו הראשונים שומעים סברות האח־רונים היו חוזרים בהם ומודים לסברות האחרונים, ולפיכך, אנן לדידך, אמרינן , אין ספק דברי הרב, מוציא מידי וודאי סברת התלמיד, מה שאין כן קודם אביי ורבא, שלא ידעו לפעמים סברות הראשונים, אדרבה, אפשר שאם ידע התלמיד סברת הרב הי׳ התלמיד חוזר בו, וסברא זו נובעת מברכות כ,׳ א׳, דקאמר לי׳ רב פפא לאביי, ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ובלשון זה ממש, אמר רבא בסנהדרין ק״ז, ב׳, וכיון שבתענית כ״ד, א׳, מצינו גם ברבה רבם של אביי ורבא בהאי לישנא, מוכח דדרך הלימוד הזה שילמדו בכל הישיבות מסכת אחת וענין אחד, כדי שיוודע להם כל סברות הראשונים, התחיל עדיין בימי רבה בר נחמני, ואחריו בימי רב יוסף, ואח־ריהם בימי אביי ורבא עד סוף הוראה דהיינו רב אשי ורבינא, ולפיכך נפל מחלוקת בין הגאונים ז״ל, אם הלכה כאביי וברבא נגד רבותיהם, רבה ורב יוסף, כיון שגם הם כבר למדו בקיבוץ כל התלמידים, אבל קשה לומר שאביי ורבא בעצמם לא יוכללו בכלל בתראי, אפילו שלא נגד רבותיהם, רבה ורב יוסף.

חוטים המשולשים, ספר ג׳, אוריין תליתאי

ברכות

ברבינו יונה ברכות כ״ח, ב׳, ד״ה ולענין וכו׳ ואין לדחות וכו׳. ברא״ש בפרקין סי׳ כ״ה, כתבה בשם רבינו שמעי׳ ז״ל, ודחאו בקושיית הר׳ יונה ז״ל, דלמא הוו תמרי חביבי לי׳ לרב המנונא. ולי יישב לרבינו שמעי׳ ז״ל אפשר, דבמכלתין לעיל ל״א, א׳, שאדם הראשון גזר על יישוב דקלים בבבל, ובפסחים פ״ח, א׳, וכן בתענית ט׳, ב׳, עולא איקלע לבבל וכו׳ מלא צנא דדובשא בזוזא, ולכן לא עלה על דעת רב חסדא, דליהווי עלי׳ דרב המנונא, תמרי המצויים הרבה בבבל, חביבי יותר מרימוני, דרב חסדא ורב המנונא, תרווייהו אמוראי דבבל הוו.

שם, למ״ד ב׳, ד״ה ועוד וכו׳ ונראה שהלכה כר׳ יהושע בן לוי דהוא בתראה טפי, במעדני יו״ט בפרקין סי׳ ל״ג אות רי״ש, תמה, הא אין הלכה כבתראי אלא מאביי ורבא ואילך, ובספרי עדות בישראל, חידושי שבת עמוד נ״ח, ד״ה בר״נ, הבאתי בשם הראשונים ז״ל, שאם התלמיד יודע מסברת שלפניו, וחולק גם לאחר פטירתו, אז הלכה כהתלמיד, והסברא בזה מעין אותה הסברא שהלכה כבתראי ממש, ואפשר עוד לדייק תיבת „טפי״, שהו־סיף ברבינו יונה, דבכתובות ע״ז, ב׳, בריב״ל נכנס חי לגן עדן דוגמת אליהו ז״ל שעלה בסערה השמימה, ויש לו רשות להתגלות לראויים לזה בעולם הזה, כמו שמצינו הרבה בתלמודים ובמדרשות — ואפילו ברבינו הקדוש, שלפי רבותינו המקובלים ז״ל, הי׳ ניצוצו של יעקב אבינו, שאמרו עליו בתענית ה׳, ב׳, „לא מת״, מצינו לו בכתובות ק״ג, א׳, דכל בי שמשי הוה אתי לביתי׳, וכבר הבאתי בספרי קבוצת ספרי אגדה, עמוד קל״ז, בשם הרחיד״א ז״ל בשם הגדולים ערך ר׳ יחיאל, והוספתי שם בעמוד רמ״ח, בשם כד הקמח, לרבינו בחיי ז״ל, אות קו״ף קנאה, שהי׳ מוציא בני ביתו בקידוש היום, אף שנקבר ונספד כהלכה, כמו חי ממש, שמחוייב בדבר ומוציא את הרבים ידי חובתן — ומכל שכן ר׳ יהושע בן לוי, שהוא חי ממש בגן עדן, ואם הי׳ חוזר בו הי׳ מתגלה לתלמידיו ולדרא בתראי, ומודיעם, ואם כן אין ספק דברי הרב, שאם הי׳ שומע דברי התלמיד, אפשר שהי׳ חוזר בו, מוציא מידי וודאי סברת התלמיד החי, גם בדרי בתראי, ועד עתה, וזהו אפשר כוונת לשון דבתראה „טפי״.

במעדני יו״ט פ״א, סי׳ א׳, אות רי״ש — דפוס ווארשא — דכיון שיש טעם בדבר שרי (ט״ס שאין) לעקור וכו׳, כצ״ל, יעויין יבמות פ״ח, א׳, תוס׳ ד״ה מתוך.

שם סי׳ ז׳, אות ב׳, ואישתמיטתינהו לתלמידי ר״י וכו׳ להמליץ נראה, כמו שהמליץ הרב מעיו״ט בעדם לעיל סי׳ ד׳, אות ע׳, שלא הי׳ זה בגירסתם כאן.

שם פ״ו, סי׳ כ״א אות פ׳, אחד שלא יטול פרוסה, לא ידענא היכא איתא להא, פליאה, שמפורש במשנה מנחות ע״ז, ונזכרת חמשה פעמים בש״ס.

שם, אות ש׳, דכוסמין מין חטים „מ״מ" בקרא וכו׳, כצ״ל.

בדברי חמודות פ״ו, סי׳ מ״ג, אות ק״מ, שחולה האוכל או שותה דבר של איסור, מברך עליו תחלה וסוף, והביא ראי׳ מחולה האוכל ביום הכיפורים שצריך להזכיר שם יום הכיפורים בברכת המזון, יעויין בתוס׳ חולין ה׳, ב׳, שיש לחלק לענין תקלה, בין עצם איסור לדבר היתר בזמן איסור, דעצם איסור כבר תלוי בפלוגתא אם הותר לחולה, או רק נדחה, משום וחי בהם וגו׳, ושוב מצאתי במ״א ר״ד ס״ק כ״א, בשם הב״ח שמחלק כן, אולם בשו״ע קצ״ו, ור״ד, וכן רגמ״א שם, הסכימו כהד״ח כאן.

במעדני יו״ט פ״ז, סימן ב׳, אות נו״ן, בשם הרב״י, דאי אמרינן הכא הואיל ומצי לאיתשולי, א״כ גם זר מצי לאתשולי אתרומה, ולכאורה התם אי מיתשיל הדרא לטיבלה ובעי אפרושי עלי׳ ממקום אחר או מינה ובה, ושוב צריך למימר, הואיל ומיתשיל והדר מפריש מינה זימנא אחריתי וחזיא לי׳, והוה לה כתרי הואיל, ותרי הואיל לא אמרינן, ועוד יש לחלק דבנדרים נ״ט, א׳, דנדרים מצוה לאתשולי, ובתרומה מאי מצוה איכא, וצ״ע.

שם סי׳ כ״ב, במעדני יו״ט אות למ״ד, תמה, אדמקשה על ר׳ יוחנן „מאי קמ״ל", דילמא הא גופא קמ״ל, דהטוב והמטיב לאו דאורייתא, כדאמר לעיל, דמ״ד צריכה מלכות ס״ל דהטוב והמטיב לאו דאורייתא, וכן הקשו בהגהת מלוא הרועים, ובגליון הש״ס לרעק״א ז״ל, ואפשר, כיון דאבא יוסי בן דוסתאי הוא תנא דברייתא, בסנהדרין נ״ב, א׳, וממילא דחכמים חבריו דפליגי עמי׳, נמי הוו תנאי דברייתא, אם הי׳ בא ר׳ יוחנן להכריע כאחד מהם, הוה לי׳ למימר הלכה — כמ״ד — הטוב והמטיב לאו דאורייתא או הלכה הטוב והמטיב צריכה מלכות, כלעיל כ״ח, א׳, במחלוקת ר׳ יהודה ורבנן, דקאמר ר׳ יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואח״כ של מוסף, וכיון דלא הקדים תיבת „הלכה", מוכח דשמעתא לנפשי׳ קאמר, ולכן קאמר, מאי קמ״ל, ותירץ דבאמת שמעתא לנפשי׳ קאמר, ואשמעינן לר״ז דצריכה שתי מלכיות, ולר״פ דבעינן תלתא.

שם פ״ט סי׳ ב׳, במעדני יו״ט אות ח׳, ונ״ל דסברי התוס׳ דשבט אחד איקרי קהל, בירושלמי פסחים פ״ז הלכה וא״ו, ובהוריות פ״א הלכה ב׳ (כהגהת הרב קרבן עדה שם, יעויין בספרי עדות בישראל עמוד ד״ש ועמוד ש״ה בחידושי ירושלמי שם) בהוראה הלך אחר רוב יושבי ארץ ישראל, ובהוריות בבלי וא״ו, א׳, וכן בתמורה ט״ו, ב׳, על עבודת כוכבים שעשו

בימי צדקיהו הביאום — ואף שזה הי׳ לאחר מלכות יאשיהו, שאמרו במגילה י״ד, ב׳, ירמי׳ החזירם ויאשיהו מלך עליהם, מכל מקום רק המיעוט מעשרת השבטים חזרו, ורובם היו מיהודה ובנימין — ואפילו הכי נתחייבו להביא קרבן (ואף שאמרו שם הוראת שעה היתה, היינו לענין שהיו מזידין) מאחר שהיו רוב יושבי ארץ ישראל, מזה נשמע דגם בימי חזקי׳, מצינו בדברי הימים פרשה למ״ד, שאנשים מאשר ומזבולון יששכר ומנשה ואפרים, באו ירושלימה — לאחר שביטל הושע בן אלה פרוזדאות שלא לעלות לרגל, כגטין פ״ח, א׳, — לעשות הפסח במצות יחזקיהו, וקרוב לומר, שכשבא סנחריב להגלות השארית, עד שצר על ירושלים, באו החרדים מהשבטים הנזכרים, לחסות בצל חזקי׳, וראו במפלת סנחריב, ואם כן היו ממש רוב יושבי ארץ ישראל, וגם מן שבעה שבטים עם יהודה ובנימין, ובהצטרפות הכהנים והלויים כבר היו שמונה שבטים, רוב גדול מכל השבטים, והוכרחו התוס׳ ליישב, מפני שאין המקום ניכר מצד עצמו, על שם הנס, אלא שלפי מה שתירץ מג״א סי׳ רי״ח סק״ג, דרק בהוראה פסקינן שבט אחד איקרי קהל, אפשר ג״כ לומר דרק בהוראה אזלינן בתר רוב יושבי ארץ ישראל, אף שהם המיעוט מכלל ישראל, ולפי טעם הרב מחצית השקל שם, צ״ע אם לומר כן, ויעויין בפמ״ג באשל שם.

בת״ר יונה מ״א, ב׳, ולענין פסקא וכו׳ שאינו נקרא לשון אחרון אלא כשהלשון הראשון בסתם, והלשון השני בלשון איכא דאמרי, אבל כששניהם בלשון איכא דאמרי, לא נקרא השני לשון אחרון וכו׳, ובשל סופרים הלך אחר המקיל, (וכן כתב בכללי התלמוד לבעל כנסת הגדולה, בשיירי אות ס״ב, בשם הרז״ה ז״ל, אלא שהוסיף, דבתרי איכא דאמרי, אזלינן בתר המח־מיר אפילו בדברי סופרים, והסברא בזה, דכיון שהצדדים שקולים, ולבעלי הש״ס איסתפקא להו, הוי כמו „תיקו״, דאית מאן דאמר, דלא מהניא בי׳ כללא דספק דרבנן לקולא) והרא״ש פ״ח דחולין סי׳ י״ב כתב, ועבדינן כלישנא דלא פליג אדרב, דהיינו ככללא דאפושי פלוגתא לא מפשינן, ושני הטעמים האלו, כתב הרב״י בכ״מ פ״ו מברכות הלכה י״ז, וסברת התר״י בזה הוא, דכשנאמר הראשון בסתם, אפשר שלא ידעו עדיין מסברת האיכא דאמרי שאחריהם, והויא סברת האיכא דאמרי וודאי חזרה מסתם הראשון, והוא בתרא, לכן קיי״ל כוותי׳ להרי״ף ז״ל, משא״כ כששניהם בלשון איכא דאמרי, ומוכרח על כרחו להקדים אחד מהלשונות, והאומר בשם שניהם, כבר ידע משתי הסברות בשעה שאמר סברת הראשונים ואין בזה משום חזרה כלל, בזה יודה הרי״ף ז״ל לסברת הריב״א ז״ל, דבשל תורה להחמיר, ובשל סופרים להקל, יעויין מזה ברא״ש ב״ק פ״א סי׳ וא״ו, ובע״ז פ״א סי׳ ג׳, וטעם רבינו חננאל ז״ל שפסק כאן להחמיר (אפשר או דסבר כהרז״ה ז״ל, או) משום פלוגתא דאביי ורבא בחולין ק״ו, א׳, ורבא אמר מצוה לשמוע דברי

ר׳ אלעזר בן ערך, דאסמכי׳ אקרא, ועיקר הנפקותא ביניהם, להחמיר בספק, כדין ספק בדרבנן באסמכתא, דחמיר מספק דרבנן דלא איסתמיך אקרא.

בתוספתא ברכות פ״א, מ״ט, ר׳ יוסי הגלילי הי׳ חותם בברכה אחרונה שבברכת המזון ומאריך בה, בפשיטות הייתי מפרש על דרך הרשב״ם פסחים קט״ז, ב׳, דעל ידי שהאריך ר׳ עקיבא בדברי ריצוי בברכת גאולה, הוצרך גם כן לחתום בה בברוך, וכן ר׳ יוסי הגלילי שבכאן על ידי שהאריך בדברי ריצוי בברכת הטוב והמטיב הוכרח לחתום בה בברוך, אבל מה אעשה שב־מנחת ביכורים פירש, דס״ל לר״י הגלילי הטוב והמטיב דאורייתא, והויא ברכה הסמוכה לחברתה, וחותמת בברוך ואינה פותחת, והראה מקום לעיין בחידושי הרשב״א, ואינו לפני, ויעויין בב״ח או״ח, קפ״ט, מפירש״י ותוס׳ בברכות מ״ט, א׳, אמת נכון, דבברכות מ״ו א׳, אמרינן תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פותחת בברוך וכו׳ אבל ניחזי אנן, כיון דפלוגתא דתנאי היא, ומצוה ליישב גם אליבא דתנא דסבר דאורייתא היא, שהוא מתרץ לעצמו שלא יעמדו נגדו שלשת הראיות שהביאו שם, דהיא לאו דאורייתא, דרב יוסף הביא מדפועלים עוקרין אותה, והתנא מיישב, דמפועלים אין ראי׳, שהרי ברכת הארץ ובונה ירושלים הם גם כן כוללים בברכה אחת, ובתוס׳, לעיל ט״ז, א׳, ד״ה וחותם, קראו לה עקירה.

ומשמי׳ דרב הביאו ראי׳ דלעיל, מדפותחת בברוך וכו׳ והתנא מיישב, מדחזינן לדרי דבתראי, דתקינו בברכות התורה למימרינהו לכולהו, והויא ברכה דרב המנונא ברכה הסמוכה לחברתה, ואפילו הכי לא שינו נוסחתה, מפני שלא רצו לשנותה מנוסח שמברך אותה בתחילה, העולה לתורה, כמעיו״ט פ״א, סי׳ י״ג, אות א׳, בשם הרבינו יונה, וכן כאן, לא רצו לשנות נוסחת הטוב והמטיב, כיון שהיא ברכה לעצמה, בכל הטבה דאית בה שותפות לדידי׳ ולאחריני, ועוד דלשיטת רבינו תם בורא״ש שם, כל ברכות קצרות דינם כן, ופשוט, דאפילו למ״ד הטוב והמטיב דאורייתא, הוא מודה על כל פנים, שהאריכוה ביבנה, בתוספת הודאות, ומ״מ ברכה קצרה היא, כרש״י מ״ט ב׳, ד״ה ומ״ד, אפילו למאן דאמר הטוב והמטיב מדאורייתא, ותוס׳ מ״ו ב, ד״ה הטוב והמטיב, ובפסחים ק״ד, ב, ד״ה הטוה״מ, ומיושבת תמיהת גליון הש״ס לרעק״א ז״ל, וגדולה מזו, ברא״ש פ״ז דברכות סי׳ כ״ב, לדידן דשלש ברכות דאורייתא, אמרינן דמשה תיקן כל שלש הברכות, אלא שיהושע האריך בברכת הארץ, כשזכה להנחילה לישראל, וכן כשקיבל דוד משמואל, איזו עיר המקובלת ומקום המקדש בתוכה, וצורת בניינו, האריך ברכת בונה ירושלים, וקרא עיר המובחרת בשם, ושלמה האריכה עוד, לאחר שזכה לבנות המקדש ושרתה בו שכינה בפומבי.

ובראיית רב נחמן בר יצחק, מדעוקרין אותה בבית האבל, סבר לה כמר זוטרא, שלא לעוקרה לאבל, אלא להוסיף עלי׳, והוכרחו רש״י ותוס׳ ליישב, אליבא דמ״ד דאורייתא, מפני שברכה קצרה היא.

אלא שאני תמה על עצמי, הרי ר' יוסי הגלילי בזמן ר' טרפון ור' עקיבא הי', — יעויין בספר סדר הדורות — שאז הי' חורבן ביתר, ונתקן אז ברכת הטוה"מ ביבנה — לפני ר"ג דיבנה, או לפני רבן שמעון ב"ג בנו קודם שגלו לאושא — ואיך יחלקו בה ר' יוסי הגלילי וחבריו, שהיו בזמן ההוא, אם נאמרה מקודם או לא, וכן יש לתמוה דלפנינו הגירסא בברכות מ"ח, ב', מחלוקת רבי ות"ק בזה, ולנוסחא זו יש עדיין ליישב, שיכלו להס-תפק בזה, משום שמרוב הגזירות והשמדיות נשכח, איך נהגו קודם התיקון דיבנה, דבקדושין ע"ב, ב', ביום שמת ר' עקיבא נולד רבי, אבל מה נעשה להגהת הגר"א מירושלמי, דפלוגתת ר' ישמעאל ור' עקיבא היא, ואיך יחלקו בזה, והן המה היו בזמן התיקון. ולולא דמסתפינא מילתא חדתא אמינא, דאף שהבאתי למעלה בשם הרא"ש ז"ל, דכל השלש ברכות דאורייתא נאמרו בימי משה עדיין, אלא שיהושע דוד ושלמה האריכום והרחיבום, ומשמע כן מרמב"ן ורשב"א, שהובאו בב"י או"ח קפ"ז, זה דווקא לדידן דקיי"ל הטוב והמטיב לאו דאורייתא, אולם למאן דאמר הטוה"מ דאורייתא, אף שגם הוא אפשר שיודה שלא אמרוה כלל קודם התיקון דיבנה סבר, שהתורה חייבה על ארבעה דברים, א', אחר אכילה ושתיי' ושביעה, ככתוב ואכלת ושבעת וברכת, וברכה זו דהיינו הזן, בזמנו תיקנו משה כשירד המן לישראל, שקראו הכתוב לחם, כדכתיב בתת ד' לכם לחם בבוקר לשבוע, וכתיב על כל מוצא פי ד' יחי' האדם, דהיינו המן, ב', על מתנת ארץ ישראל כשיבוא הזמן שית-יישבו בה וישבעו מטובה ומפרי', וכשבא הזמן כשהנחילה יהושע לישראל תיקן ברכת הארץ, ג', על ירושלים ומקדש שבתוכה נחלת עולמים כשיבוא הזמן, וכשזכו להם ישראל בימי דוד ושלמה עמדו ותיקנוה, ד', כשיבוא זמן של גילוי טובו של הקב"ה בנס כללי לישראל לחיים ולמתים, וכשראו חכמי יבנה בזמנן נס הכללי בפומבי, כדאמרינן הטוב שלא הסריחו, וזו ראי' גדולה שכל הרוגי ביתר בני עולם הבא הן שעל זה אמר הכתוב בשרי ישכון לבטח, כבבא מציעא פ"ג, ב', ושניתנו לקבורה שהיא טובת חיים ומתים גם יחד, עמדו אז והתקינו ברכת הטוב והמטיב, לפי שבא הזמן שקבעה לה תורה, בתיבות „הטובה אשר נתן לך", וסבר מאן דאמר זה, דכל הארבע ברכות דאורייתא, אלא שהחיוב לקבוע כל אחת בזמנה, ולכן אמר שהיא מדאורייתא, ברכה שלימה, על טובה שלימה חסד של אמת לכללות ישראל ולהודיע שלימות נצחיותם, ושלימות נצחיות התורה. (והא דאמרינן בברכות כ"ח, ב', ברכת המינים ביבנה תיקנוה, היינו שתיקנה שמואל הקטן — שהי' קודם החורבן, שהרי ניבא לפני פטירתו, שמעון וישמעאל לחרבא, כסנהדרין י"א, א', — לפני רבן גמליאל הזקן ביבנה, בארבעים שנה האחרונות לפני החורבן, שאז היתה גלות הראשון של סנהדרי הגדולה, מירושלים ליבנה, כר"ה ל"א, א'.)

שם פ"ג משנה כ"ד, המפטיר בבית עולמים, אינו חותם, פירש במנחת ביכורים, רגילים היו לקרות בתורה בבית הקברות, אם פירושו זה קבלה היא, — אפשר מספר תולדות האדם לרמב"ן ז"ל — נקבלו בשתי ידים, ואם לדין, מסתברא לפרשו, מלשון ופוטרים את הרבים, שבמועד קטן כ"ז, א', שהי' אחד מהמנחמים מברך ברכות האבלים, ובסוף הוסיף ברכת תפילה לפטור את הרבים המנחמים, ובה לא הי' חתימה, ובספר מענה לשון יש גמר תפילה קצרה, אחרי כל התפילות, ליפטר מן המתים, וגם בה אין חתימה, בשם ומלכות.

שם משנה כ"ה, וכולל של מינים בשל פרושין, במנחת ביכורים גורס „פושעים", ואמת שכן הוא במגילה י"ז, ב', אולם יעויין ברש"י, ומהרש"א ז"ל, דמינים היינו פושעים, וחטאים, היינו זדים, דהיינו המסורות וכו', שנזכרו בר"ה י"ז, א', וקרי להו פרושין, כדמסיים שם, שפירשו מדרכי ציבור, כפירש"י ז"ל שם, דאכולה קאי, וכן נוסחת ברכת המינים דילן, ולמלשינים — דהיינו המסורות — אל תהי תקוה, וכל המינים כרגע יאבדו, והיינו כולל של מינים בשל פרושין.

תרומות פ"ו, משנה ט"ו, אם הי' טבל מעשר ראשון, ומעשר שני, אסור, שלא התירו ספק מדומע, אלא לדבר שיש לו מתירין, לעיל פ"ה, משנה יו"ד, גריס הגר"א ז"ל, לדבר שאין לו מתירין, וכן גריס גם כאן, ולפי זה פירושו פשוט, שאם לפנינו שתי קופות, אחת של חולין ואחת של תרומה, ונפלו בהם שתי סאים אחת של חולין ואחת של תרומה, כיון שאפילו נחשוש שהתרומה לתוך קופה של חולין נפלה, כבר בטלה מדאורייתא ברוב החולין שבקופה, ואין עתה הספק אלא בדרבנן שהצריכו מאה ואחד, אמרינן שאני אומר לתוך תרומה נפלה, שאם נחשוש שהתרומה נפלה להחולין הפחותים ממאה, הרי אין להחולין מתירים שנאסרו לזרים לעולם, אבל אם האוסר הוא של טבל גמור, או הטבול למעשר ראשון, או הטבול למעשר שני, או מעשר שני גמור, וכלומר, שהקופות הן אחת חולין והשני' טבל, וגם הסאים אחת חולין והשני' טבל, ונפלו אלו לתוך אלו, לא אמרינן שאני אומר טבל לתוך טבל נפל, שהרי טבל גמור שנפל לחולין אינו אוסרן לעולם, שיכול להפריש עליו ממקום אחר לפי החשבון, ומע"ש גמור אפשר לחללו ולא הותר ספק דימוע כשיש לו מתירין, דדבר שיש לו מתירין אינו בטל במינו אפילו כשעיקרו מדרבנן, וכל שכן כשעיקרו דאורייתא, ובמנחת ביכורים לקח לו דרך אחר, שמפרש שהסאין אחת חולין ואחת תרומה, כלעיל ברישא, אלא שהקופות אחת של טבל והשני' של מעשר ראשון או מע"ש ויש ספק בסאה של תרומה לאיזה מהקופות נפלה, שאם להטבל צריכה תיקון וכן אם נפלה למע"ר ומע"ש כדלעיל בפירקין משנה ג', וכיון דשניהם נאסרין עד התיקון, מאי חזית דאסרת להאי טפי מהאי, לפיכך לא אמרינן שאני

אומר, וגריס כלפנינו, שלא התירו ספק דימוע אלא לדבר שיש לו מתירין, שעל ידי התלי' בהאחד, יהי' השני מותר בלא שום תיקון, ונדחק, כדי שלא להגי'.

שם פ"ז משנה כ', נקב בתאנה ונעשית גרוגרות, בתמרה ונעשית יבשה, שתיהן מותרות, פירש במנחת ביכורים שהצימוק והיובש מבטל הארס, ובע"ז, ל"א, ב', ישן מותר, אין מניחו לישן, החמיץ מותר אין מניחו להחמיץ, ושם ל"ה, א', יבש מותר אין מניחו ליבש, וברש"י שם, שהייבוש והיישון והחימוץ מוכיחים, שלא הי' בהם ארס נחש מעולם, ולא שיש בכח הצימוק והייבוש לבטל הארס, אם הי' בו מתחילה, ואפשר שכוונתו שהצימוק והייבוש מבטל חשש הארס.

שם משנה כ"ג, במנחת ביכורים צריך להגיה באפשר „דאיכא ספיקא שמא ינצל, לכן לא ימסרו אפילו ייחדו, אבל בכולן בפנים, מותר למסרו אם ייחדו", ובעוסקי בזה, הגיעוני דברי הטו"ז, ביו"ד, קנ"ז, ח', „ואעפ"י דבדין תורה לא הי' חייב מיתה, — שבע בן בכרי — אלא מצד חוק המלכות", וקשיא, שהרי מורד במלכות מחוייב מיתה, עפ"י התורה, ואין כח ביד המלך למחול לו, כקידושין ל"ב, ב', ושאול נענש בשביל זה, כיומא כ"ב, ב', ואפשר כוונתו, שעדיין לא נידון ע"י סנהדרין, כשבת נ"ו, א', הי' לדונו בסנהדרין, אבל קרוב לומר, שבאמת דנוהו שם סנהדרי העיר תחילה, וראי' שלא מסרוהו חי — משום עינוי הדין — אלא חתכו ראשו והשליכוהו ליואב בעד החומה, ולהרגו אחר דין הסנהדרין, בוודאי הותר להם, ואפשר משום שכל בני העיר היו כנוגעים בדבר, הי' להם שלא לדונו בסנהדרי בני אותה העיר.

כלאים פ"ה, מ"ב, במנחת ביכורים, אבל בשני מיני חיות או בשני מיני בהמות אינו אלא מדרבנן, ושם במשנה ד', פירש מה דחכמים פוטרים דאינו אסור מן התורה אלא טהורה עם טמאה — בהנהגה — ומודים חכמים, שעל כל פנים מדרבנן אסור. הרא"ש בהלכות כלאים סי' ה', הביא כן בשם הרמב"ם, פ"ט מכלאים, וחלק עליו ממתניתין דכלאים, פ"ח, מ"ב, ומבבא קמא נ"ד, דילפינן שור שור משבת, והנה הרמב"ם ז"ל פירש שיטתו בפירושו על מתניתין דכלאים, וגם על משנת בבא קמא, ופליאה שהרא"ש ז"ל סותר דברי הרמב"ם מאותן המשניות בעצמם, שעליהם פירש הרמב"ם ז"ל פירושו — הגם שאפשר שאז עדיין לא נעתקו לפני הרא"ש פירושי הרמב"ם ז"ל במשניות, מערבית לעברית — ואם ההסכם כרמל"מ בפ"ט מכלאים, שגם חי' עם בהמה מדרבנן, להרמב"ם ז"ל, נמצא לפי פירוש הרב מנחת ביכורים, שמחלוקת הרמב"ם והרא"ש תלוי בפלוגתת ר' מאיר ורבנן, ומתניתין דכלאים ודב"ק ר"מ, כדקיי"ל סתם מתניתין ר"מ, והרמב"ם סמך על התוספתא דרבים פליגי עלי' (ואף דסתם מתניתין ומחלוקת בברייתא, קיי"ל כסתם מתניתין, כיבמות מ"ב, ב', אפשר שהי' לו להרמב"ם ז"ל איזה הוכחה

מספרי או מירושלמי, לסמוך כאן על הברייתא) ויעוין בתויו"ט, שלהרמב"ם הי' יכול איסי הבבלי להשיב, שבימי דוד עדיין לא נגזרה גזירה דרבנן על שני מיני טמאות, והי' מותר לרכוב על פרד הבא מחמור וסוס, ובדרך אפשרות רחוק, אפשר דהרמב"ם לשיטתו, שקורא לכל הנלמד מי"ג מדות דרבנן, או דברי סופרים, — לבד אם נמצא בפירוש בש"ס, שהוא דבר תורה, או דאורייתא, וגוף תורה, כגז"ש דפיגול ונותר, בכריתות ה', א' — וזהו עצמו מחלוקת דר"מ ורבנן, דר"מ חושבה לגז"ש דשור שור משבת, לגוף תורה, ולכן מחייב מלקות דאורייתא, ורבנן חשבוה לנלמד מי"ג מדות, ומ־חייבים רק מכות מרדות דרבנן, ככל איסור דרבנן ממש. ובזה אין סתירה לדחכמים ממשניות הסתומות בכלאים ובב"ק, דהרי המשניות באיסורא מיירי ולא הזכירו מלקות כלל, ובאיסורא כולי עלמא מודי, והכריע הרמב"ם ז"ל כחכמים דתוספתא, לפטור ממלקות שאינו הפך סתם משנה.

שבת

בקרבן נתנאל, שבת פ"א, סי' כ"ג, אות ל"ח, ועל פי זה יש לתרץ דאמרינן בנדרים ל"ב, וכו' והקשה הרא"ש וכו' ע"ש, הנה הרא"ש פירש שם דעבירת אנגריא גררה עבירת ביטוי, במה אדע, כעין פירוש רש"י ז"ל ביומא כ"ב, ב', שעל ידי עבירת מחילת כבוד המלך, נגד ההלכה, דמלך שמחל על כבודו אינו מחול, בא לידי לעבור על מצות הנביא, וגם להרב קרבן נתנאל הכרח לפרש, דעבירת עבודה ושימוש בתלמידי חכמים שלא לצורך, הביא לבוא לידי קנאה בין תלמידי חכמים שבטי י"ק, וגרם לבניו שיעבוד ועינוי במצרים, וזה כעין שאמרו גבי לוי בסוכה נ"ג א', הא והא גרמה לי'.

שם סי' כ"ו, אות מ"ג, וקשה וכו' ותירץ התויו"ט וכו', הנה התויו"ט כתב כן בשם הר"נ בשם בעל המאור, גם מה שמסיים הרב קרבן נתנאל, ועיין בתוס' מו"ק שהביאו ירושלמי, דר"ש בן יוחאי אפילו לק"ש לא הפ־סיק, איכא לאוקמי' בדאיכא שהות, וזה אפשר לפרש בירושלמי, בלשון שהעתיקו התוס', אין „מפסיקין" שיננא מפני שיננא, והי' יכול לסיים שעפ"י דרך זה יש להשוות הבבלי עם הירושלמי, אולם לפי העתקת לשון הירושלמי בספר המאור אין „מבטלין" שינון מפני שינון, משמע כפירוש בעל המאור דבליכא שהות עסיקינן, דאתי לגמרי לידי ביטול ק"ש, גם משא ומתן הירו־שלמי המובא במאור מסכים לזה, ואסיק ר' אבא שזהו מחלוקת בין רשב"י וחבריו שהי' גם כן תורתם אומנתם, אלא שסוברים מקרא כמשנה, וכשאמרו במשנת ברכות ט', ב', דהקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה ומכלל דהקוראה בעונתה עדיף מקורא בתורה — ואפילו לומד משנה וגמרא — ויוצא מזה דצריך להפסיק משנתו מתלמוד תורה לק"ש, ר"ש בן יוחאי לטעמי', דלימוד מקרא מדה ואינה מדה, אם כן אף דקריאת שמע בעונתה

עדיפא, היינו שמקבל שכר כלימוד במשנה, וכיון שהוא הי׳ תורתו אומנתו במשנה, ופירוש טעמי׳, אמר אליבי׳, אין מבטלין שינון מפני שינון, ולתל־מודא דידן, גם רשב״י הפסיק לק״ש כחבריו, וכתירוץ התוס׳, דההוא מצלי היינו ק״ש, ומצינו בברכות י״ג, ב׳, לרבינו הקדוש שהי׳ וודאי תורתו אומ־נתו, שהפסיק לימודו שברבים, עכ״פ לפסוק ראשון, וברכות ק״ש ואמת וי־ציב, אפילו למאן דאמר שם, חוזר וגומרה, מפני שהם רק כתפילה הי׳ דוחה אותם עד לאחר זמנה, וברב יהודא האמורא, מצינו בר״ה ל״ה, שהי׳ מתפלל מתלתין יומין לתלתין יומין, ומשניהם למדנו, דבליכא שהות עסיקינן, כפש־טות הברייתא, חברים העוסקין בתורה, מפסיקין לק״ש ולא לתפילה, ואוקמה ר׳ יוחנן בשתורתן אומנתן וכגון רשב״י, ואפ״ה מפסיק לקריאת שמע, ואיך א״כ ישתוו הבבלי עם הירושלמי דקאמר דרשב״י לא הפסיק לק״ש, ויעויין במג״א או״ח ל״ח, סק״ט ט׳, ובטור שם סברת בעל העיטור ז״ל, ובב״ח שם ד״ה הוא מצלי דרשב״י ובנו במערה, היינו תפילה ממש, ובאמת מהמערה אין ראי׳ שהיו בסכנה, וצריכים לתפילה.

ברי״ף שבת ז׳, א׳, ולא ימשכננו, אם הכוונה שאם לוה ישראל מעות מהנכרי על משכונו של ישראל, לא יתן לו הישראל את המשכון, אלא כשיש שהות שיביאנו הנכרי לביתו מבעוד יום, יעויין במחצית השקל, או״ח שכ״ה סק״ד, הלשון קצת משונה.

שם בר״נ ד״ה ב״ש וכו׳ וגם קמ״ל וכו׳ אבל בכלים המקבלים המלאכה וכו׳, אף דרבותא זו כבר אשמעינן בכלים המתגמרים כל השבת, כמ״ש בגליון מהר״ש אייגר ז״ל שם, כאן הרבותא יותר גדולה, דשם מתגמרים ממי־לא על ידי הגחלים דמנחי אארעא, וכאן נעבדים העורות ומתכבסים הבגדים בידי הנכרי ממש ע״י מעשה, ומ״מ כיון שיש שהות בכדי שיעשו מבעוד יום, שרי אפילו לב״ש.

בקרבן נתנאל סי׳ ל״ט אות פ״ב, וקשה לי טובא וכו׳ ולאכול אפילו בשבת וצ״ע, אפשר, כיון דרבינו תירץ דזתים וענבים לאחר רסיקה לא בעו דיכה, כסברת הרמב״ן במלחמות, ושום ומלילות לאחר הדיכה שווים להם, ולקמן פירש כהרי״ף, דשמן של בדדים, היינו שמן היוצא מתחת קורת בית הבד ומותר לאותה שבת, כשמואל דפסק כר׳ שמעון, אם כן הוא הדין בשום ומלילות לאחר דיכה, דיגמור ויאכל בשבת.

שם פ״ב סי׳ ד׳ אות י״ד השיג על המ״א, וכן כתב בהגהותיו, נתיב חיים על השו״ע באו״ח סי׳ רס״ד, והנה רמג״א לאחר חידושו שאפילו הנר כשר בחדר אחר מותר, רשם תיבת „שם״, כלומר שכן איתא בהגהת מרדכי, והנה שם נשאלה שאלה, המדליק נר של חלב במרתף בע״ש — למאן דאסר שמנים פסולים אפילו בנר העשוי כפתילה — אם להשתמש בו כדי להוציא יין מהמרתף, והביא בשם מהר״ם ז״ל דאם יש נר אחד כשר בבית, מותר

להשתמש גם בשאר נרות פסולים שבבית ושבמרתף, כן הגירסא בהגהת מרדכי פ"ב דשבת, וקרוב שצריך לגרוס כן גם בהגהת מרדכי פ"א דשבת, ושכתוב שם „שבבית ושבחצר", וכן הועתק בבית יוסף שם, הוא ט"ס, דחצר מאן דכר שמי', הא השאלה במרתף היתה, והרי מפורש כדברי רמג"א, וסבר, לחלק בין שני חדרים שבבית הפתוחים זה לזה, או בית ומרתף הפתוח לבית, ובין חצר שמחוץ לבית, דאין סברא שעל ידי הנר הכשר שבבית, יזכור שלא להטות הנר פסול שבחצר, ויעויין בפרמ"ג על המ"א שם.

בפ"ג, י"ז, א', בשלטי הגבורים, ד"ה התוס', ביאור דבריו, בתחלה כתב שהתוס' פסקו דמבשל בשבת בשוגג מותר אפילו להמבשל בו ביום, דפסקו כר' מאיר, משום שרב אורי לתלמידיו כר' מאיר, בחולין ט"ו, א', ופירשו התוס' שם ד"ה המבשל, דיאכל — הוא עצמו — לר' מאיר, היינו אפילו בו ביום, וסיים ומיימון פסק כרבינו — הרי"ף ז"ל — שפסק כר' יהודה, דאפילו בשוגג אסור בו ביום בין לו בין לאחרים, ושוב חזר לכתוב, הבמשל וכו' וחילק בין שוחט למבשל, והיינו לפי פסק התוס' כר' מאיר, כדאמר לי' רב לתנא בחולין שם, עד כאן לא קשרי ר"מ אלא במבשל וכו', ושוב הוסיף לשון מיימון, ושאר ישראל מותרים לאכול במוצאי שבת מיד — שלשון זה נמצא ברמב"ם פ"ו, הלכה כ"ג משבת, לענין עושה מלאכה במזיד — וכתב שיש חולקים עליו, דבין לשאר ישראל במלאכה שנעשית במזיד לכולי עלמא, בין בשוגג לר' יהודה, מצריכים להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו.

בקרבן נתנאל, פ"ג, סי' ה', אות י"ג, הביא דברי מהרש"ל, דאפילו לרבנן דגזרי תולדות חמה אטו תולדות האור, אין שייך לגזור בחול ואבק דרכים שהוחמו בחמה, משום שמא יגלגל בהם את הביצה, כשיוחמו באור, כיון שאין דרך חול ואבק דרכים לחממם באור, וממילא דמשנת שבת ל"ח, ב', ולא יטמיננה — לביצה — בחול ואבק, הטעם לרבה, שמא יטמין ברמץ, — וממילא דאפילו מבעוד יום אסור — ולרב יוסף, משום דעביד גומא — לרש"י — או שמטלטל חול ועפר אבק המוקצה — לרבינו תם — (דווקא בשבת קאי) וכעין סברא זו, בתוס' שבת ל"ט, א', ד"ה שמא, לר' יוסי, שלא לגזור אפילו בסודרין תולדות חמה אטו תולדות האור, משום דאין דרך כל כך לחממן יפה — ובהא פליגי רבנן, וגזרי, דלפעמים מחממן יפה — ולא בחול ואבק שאין דרך לחממן כלל, ובמג"א, או"ח שי"ח, ס"ק יו"ד, הביאו להרש"ל, וחלק עליו, וסיים, ובירושלמי איתא להדיא לאיסור.

והנה, גם בר"נ על הרי"ף כאן דף י"ח, א', הביא הירושלמי להוכיח ממנו היתר שאין בפירות וקמח משום איסור גומא בשבת, ושיש מחלוקת בין רבנן דתמן (היינו חכמי בבל, בעלי תלמודא דידן, דסברי, דלרבנן גזרינן תולדות חמה אטו תולדות האור, ור' יוסי לא גזר, והלכה כרבים,

שאמרו, בחמה מותר בתולדות חמה אסור, לבין רבנן דהכא (חכמי ארץ ישר־אל, בעלי תלמוד ירושלמי, לפי שהם נתנו הטעם לר׳ יוסי, דמתיר בהפקעת סודרים, משום שאין תבשילו ברור, והביאו הר״ש פ״י דתרומות מ״ב יעו״ש, ורבנן סברי כיון שדי לביצה בגילגול בישול זה, אסור, וגזירת תולדות חמה אטו תולדות אור מאן דכר שמי׳, ולפיכך) אמרו, בין בחמה בין בתול־דות החמה מותר אפילו לרבנן.

והקשו על רבנן דמערבא, מסיפא דמתניתין, ולא יטמיננה בחול ובאבק דרכים, שהם תולדות החמה — וזה סיוע לחכמי בבל — והשיבו, שניא היא דקא עביד חריץ — גומא, כפירש״י ז״ל — ומקודם זה הביא שם, ברייתא דפגה שטמנה בתבן — המובאת בבבלי שבת קכ״ג, א׳, — ומחלוקת ר״א בן תדאי עלה, ומשנת הטומן לפת, שבכלאים פ״א, מ״ט, יעויין בר״ש שם, דהיינו לתא דטילטול מוקצה, כר״ת אליבא דרב יוסף, (והשמיט הירושלמי טעם דרבה, גזירה, שמא יטמין ברמץ, דאזלי בני מערבא לשיטתם, דשלחו מתם סיני עדיף, לגבי רבה ורב יוסף, בברכות ס״ד, א׳, בבבלי) ושוב הקשו לחכמי בבל, מברייתא, דרשב״ג, ובנוסחת התוספתא, מגלגלין על גבי סיד רותח, אבל לא על גבי עפר, ומוכח שהטעם הוא הזזת עפר, ובסיד דלית בי׳ עפרורית מיירי, דלית בי׳ משום הזזת עפר, ומשני — דסברי חכמי בבל — חלוקין עליו חבריו על רשב״ג, (ובבבלי שינו נוסחת הברייתא כטע־מם — כי היכי דלא ליהווי רשב״ג דלא כחד, וכעין זה לקמן בר״ב י״ט, א׳, במעשה דר׳ מאיר במרחץ, שנשתנה הסיפור מבבלי לירושלמי בכל אחד לשיטתו — דעל גג מותר, ובלית בי׳ עפר דאין בו משום הטמנה וגם משום הזזה, ולמהרש״ל אף משום גזירת תולדות האור אין בו, ובסיד אסור, דהוא תולדות האור ממש, כפירש״י) ושוב הקשו לרבנן דמערבא, ממעשה דאנשי טבריא שאסרו חכמים המים שנתחממו מהם בשבת אף שאין תבשילו ברור, ותירצו, דר׳ יוסי ס״ל באמת כאנשי טבריא שהתירו, ומעתה מה ראי׳ להלכה מירושלמי, לדחות דברי מהרש״ל דאזיל להלכה בשיטת תלמודא דידן, דאס־רה לרבנן תולדות חמה משום גזירה, ומהרש״ל דייק דבחול ואבק ליכא הך גזירה, ועל גג בדליכא עפר, לית גם משום הזזה.

ומה שכתב הב״ח שם דהא כרבה קיי״ל — יעויין יישוב דבריו באחרו־נים שם — דבבבלי כרבה קיי״ל, כתו׳ גיטין ע״ד, ב׳, ד״ה הא, (דאף דמודינן דסיני עדיף, כתוס׳ עירובין מ״ם, א׳, ד״ה אדעתא, מכל מקום כיון שלא קיבל רב יוסף לאחר ששלחו מתם, ונעשה רבה ריש מתיבתא כ״ב שנה, שכיחי רבנן גבי׳ ומחדדי שמעתתי׳, כנדה י״ד, ב׳) וח״ו לא לתקוע הלכה באתי, אלא ליישב דברי מהרש״ל ז״ל.

שם פ״ד סי׳ י״א, בק״נ אות יו״ד השיג על המג״א, ובשלטי הגבורים הביא לשון ריא״ז כרגמ״א.

פ"ה סי' ד' בק"נ, אות ט', ומטיילת, בספרי עדות בישראל, על שבת קמ"ו, ב', עמוד נ"ג, הבאתי בשם הרא"ש שם, ותוס' כתובות (ט"ס שם במכילתין) ס', א', ומטו"ז ומג"א או"ח ש"א, דווקא בחשדא דאורייתא, לא בדרבנן, ובפרמ"ג או"ח רמ"ג משבצות ג', דלענין חדרי חדרים, אסמכתא כדאורייתא דמי, ומכאן הוכחה דדוקא בדסמיך אקרא דחמשה חומשי תורה לא בדסמיך אדנביאי וכתובי דקרויים דברי קבלה, ואפילו בכמפורש בכתוב, דהרי בדמיחזי כמאן דאזיל לחינגי, היינו חשדת מקח וממכר בשבת, וברש"י ביצה כ"ז, ב', ד"ה אין, דאיסורו כמפורש, בעזרא נחמי' י"ג, ושם ל"ז, א', ד"ה משום, כתב, שנסמך אדברי קבלה, בישעי' נ"ח ממצוא חפצך, ואפ"ה מתירין זוג פקוק בחצר, דהיינו חדרי חדרים, ויעויין באו"ח תקפ"ה, אם נקרא גזירה לגזירה בדבר הדומה למקח וממכר, יעויין בב"י שם, ואפשר דהפלוגתא דשם, אם שכר שבת מותר לדבר מצוה, תלוי בשני פירושי רש"י אלו, דאם מקח וממכר בכלל ממצוא חפציך הלוא חפצי שמים מותרין, כשבת קי"ג, א', ואם מקרא דנחמי' הוא לחד מאן דאמר בשבת קכ"ג, ב', אסרו סידור קנים ומקלות דשל מצוה נינהו.

פ"ו, ברי"ף דף למ"ד, עמוד א', וקיי"ל כל תיקו בדאורייתא לחומרא, ומדרבנן לקולא, ובהגהות חוות יאיר שם, הראה לעיין לקמן בריש פ' מפנין, שכתב הרי"ף שם, ולא איפשיטא, וכיון דאיסורא הוא עבדינן לחומרא, וכל חד וחד מפני לנפשי' אף דהוה בדרבנן, והנה לדעת המחמירים אפילו בתיקו איסורא דדרבנן, כיון שהש"ס הניחו בספק ואוקמי' בתיקו, מוכח שלא רצו להכלילו בכללא דספיקא דרבנן לקולא, יעויין בק"נ עירובין פ"א סי' כ"ג אות ע"ז, וביצה פ"א סי' כ"ד אות ק"ח, ושם בפ"ה סי' א', אות ג', הי' ניחא כאן, דהאיבעיא דהערמה, דיש ברה"ר לתא דאורייתא, ובשביל זה הוכרח לאוקמי' בתיקו, יש מקום להקל בכרמלית דרבנן משום ספיקא דרבנן לקולא, אולם בפרק מפנין דעיקר הפינוי דרבנן, ועם כל זה לא נפשט, משמע שלא רצו להקל בספיקו, אבל מה אעשה, שהרי בכללי הש"ס לבעל כנה"ג ז"ל, שנדפס במסכת ברכות דפוס ווילנא, בשיירי אות ס"ח, בשם ב"ח, או"ח תל"א, דהיכי דלא אוקים הש"ס בתיקו, אלא שנדחה הפשיטות, שוב הדרינן לכללין דספיקא דרבנן לקולא, וא"כ גם שם הי' צורך להקל, דהא לא אוקמוה בתיקו כלל, (ואפשר משום דאמרו שם וליטעמיך, וסיימו אלא ציוה ועימר, הוה כמו קרוב לפשיטות לאיסורא) ועוד דלשון הרי"ף כאן מתפרש בפשוטו בכל תיקו דרבנן להקל, וגם שם, לשון הרי"ף ולא איפשיט, וצ"ע, והי' אפשר לחדש סברא מהופכת, דכשמסיק בתיקו, משום ששני צדדי הספק שקולים, יש מקום להקל בדרבנן, אולם בדלא איפשיט, אפשר שצד החמור שקול יותר, אבל בטלה דעתי נגד בעל כנה"ג ז"ל, בשם הב"ח ז"ל.

ברא"ש פי"ז סי' ה', ואומר בעל הלכות משמי' דרב צמח גאון, דהלכתא כר' יהודה, דקיי"ל ר"מ ור"י הלכה כר' יהודה, והאי טעמא לאו דוקא וכו',

דאע״ג דפליגי בברייתא בהדיא וכו׳ ולא חיישינן למחלוקת דברייתא, והרב קרבן נתנאל הוסיף להקשות מביצה ב׳, דכהאי גוונא קרי לה בש״ס סתמא, ובעניי אני תמה, למה איצטריכו הרי״ף והרא״ש לדחות משום כללא, דסתם במתניתין ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם דמתניתין, כיבמות מ״ב, ב׳, הא מברייתא דהכא גופא, יש לדחותם, דקאמרה העיד ר׳ יוסי משום ר׳ אליעזר בן יעקב על שברי תנור ישן שניטלין בשבת, וכל העיד הלכה היא, ועוד דר׳ יוסי ור׳ יהודה הלכה כר׳ יוסי, כעירובין מ״ו, ב׳, ועוד דמשנת ר׳ אליעזר בן יעקב קב ונקי, אפילו בברייתא, כרא״ש ביצה פ״א סי׳ ז׳.

ולניישב את הגאונים ז״ל, כתב בשלטי הגבורים, דס״ל דשברי כלים הוו נולד ממש, וכן הוא במג״א או״ח, ש״ח, ט״ו, יעויין במחצית השקל שם, וכן הוא בשנות אליהו להגר״א ז״ל, וברא״ש ביצה פ״ה סוף סי׳ י״ד, דבעל הלכות גדולות פוסק בנולד כר׳ יהודה, ועוד אפשר דלעיל נ״ט, א׳, קאמר ר׳ יוחנן, וכן אמר רבא, מבתראי הואיל וראוי להקישו על גבי חרס, דבעי לענין טומאה מעין מלאכה ראשונה, ולעיל קכ״ג, א׳ קאמר רבא עצמו, מדלענין טומאה לאו מנא הוא, לענין שבת נמי לאו מנא הוא, ולא ס״ל חילוק התוס׳ שם, ד״ה מדלענין, ולהכי פסקו כאן כר׳ יהודה.

פי״ט סי׳ ה׳, בק״נ, אות י״ב, השיג על הרב תפארת שמואל, ובספרי הראשון עדות בישראל עמוד נ״א, ושם עמוד נ״ג, יישבתי, דס״ל כהיש״ש חולין פ׳ ראשית הגז, דכשהתלמיד מכריע כאחד מהחברים, הקמאי, הלכה כהתלמיד גם קודם אביי ורבא, וגם תירץ הרב ק״נ כאן, הבאתי שם עמוד נ״ח, וזה דווקא בתלמיד מובהק שאנחנו מוחזקין בו שיודע מסברת רבו, ואפילו הכי חולק עליו, שאז אין ספק דברי הרב מוציא מידי וודאי סברת התלמיד, וגם בהכרעה מסתבר הכי, ובענייננו, רבה ורב יוסף, תלמידים מובהקים לרב יהודה, והוא ניהו תלמיד מובהק של רב ושמואל כדאמר בכמה דוכתי כי אמריתה קמי׳ דשמואל.

בקיצור פסקי הרא״ש, פי״ט סי׳ ב׳, מרחיצין את הקטן ביום השלישי, או ביום הרביעי אחר המילה וכו׳ אפשר שצריך להגיה „או ביום השני״ וסבי־רא לי׳ כהר״נ, כמ״ש בק״נ כאן, אות ב׳, או דלצדדין קאמר, דביום השלישי בסתמא מחזקינן לי׳ במסוכן, וברביעי כשרואין בו חשש סכנה, ח״ו.

בתוספתא שבת פ״ב מ״ח, כלל אר״ש בן אלעזר, כל דבר וכו׳, פירש במנחת ביכורים דסבר כרבי, בעירובין ל״ב, ב׳, דעל שבות לא גזרו בין השמשות, ובא להתיר טבילת כלים בבין השמשות דשבת וימים טובים, והא ניחא, לפירש״י ז״ל, בשבת ל״ד, א׳, ד״ה ספק חשיכה, ואע״ג דשבות בעלמא הוא, קסבר גזרו על השבות אף על בין השמשות, ומילאו אחריו הר״ג והרע״ב שם, וזה כפשטות לשון הש״ס עירובין למ״ד, ב׳, דסומכוס סבר לה כרבנן דרבי, ולא מהניא הואיל וחזי לאיתשולי דהדרא לטיבלא ואסור לאפרושי

בין השמשות מני׳ ובי׳ (ואגב יש להעיר בפירש״י שם על עישרתם „שאף אכילת שבת של עראי קובעת למעשר״ שהיא הקדמת טעם לדין המשנה, ספק חשיכה אין מעשרין את הוודאי, ובפירש״י שם „דתיקון מעליא הוא״, ומשמע, דאם הי׳ היתר בשבת לאכילת עראי בלא תיקון לא הי׳ נקרא הפרשה לאכילת קבע תיקון מעליא, והי׳ מותר עכ״פ בבין השמשות לעשר — כרמב״ן במלחמות ומילא אחריו הר״נ בערבי פסחים על הש״ס שם ק״ה, ב׳, כשם שהשבת קובעת למעשר, ושו״ר שהרש״ש נחית לזה).

אבל מה נעשה להשו״ע או״ח רס״א, שהעתיק לשון המשנה כצורתה, ספק חשיכה — בין השמשות — אין מעשרין את הוודאי, ואין מטבילין את הכלים, ואין מדליקין את הנר, ושם בסי׳ שמ״ב, העתיק לשון הרמב״ם בפ׳ כ״ד מה״ש, כל הדברים שאסורים מדברי סופרים לא גזרו עליהם בבין השמשות, והוא שיהא שם דבר מצוה או דוחק וכו׳ וכן אם הי׳ טרוד ונחפז, והיינו כרבי, ובהפרשה והטבלה מודה — יעויין באחרונים ובבית יוסף ובטו״ז או״ח רס״א ובר״ש תרומות פ״ב מ״ג — ובתוס׳ עירובין למ״ד, ב׳, ד״ה וליפרוש, דרבי מודה דאין מערבין בטבל כיון דלא חזי לשום אדם, ואינה סעודה הראוי׳ מבעוד יום, והואיל ואי בעי להפריש לא אמרינן, כמעשר שני בגבולין דלא אמרינן הואיל ואי בעי פריק (בר״נ פסחים פ״ב גבי הלוה לנכרי על חמצו, דמצי לחלק בין הואיל ואי בעי לאיתשולי לבין הואיל ואי בעי פריק, דלזה בעי נתינת מעות והוי כמחוסר מעשה) ואפשר להסביר (כרמב״ן ור״נ דלעיל) דדוקא היכי שיש תיקון אחר קצת ואין בהפרשתו תיקון גמור, כעירוב לישראל בתרומה, דלכהן חזי השתא, ולישראל אפשר לאיתחזויי בהואיל ואי בעי מיתשיל והדר מפריש מני׳ ובי׳, פליג רבי ומתיר גם לישראל, כדמאי לעשיר, אולם בטבל דעכשיו אינו ראוי לשום אדם, ובעי הפרשה ממש, וממילא דהפרשתה מיחזי כתיקון גמור, אפילו רבי מודה.

ונמצא דלהרמב״ם ודעמי׳, כשנאמר דרשב״א מתיר לגמרי שבות דהטבלה והפרשה בבין השמשות, יהיו שלש מחלוקת בדבר, ועוד דלא אישתמיט בשום דוכתא בש״ס, דרשב״א כרבי ס״ל, ומפני דוחק הזה, אפשר נוח לסבול דוחק בלשון ולפרש, דכללא דרשב״א אטומאה קאי, דכל טומאה שחייבין עלי׳ על מקדש וקדשיו כרת במזיד וחטאת בשוגג דהיינו טומאה דאורייתא באדם וכלים על ידי אב הטומאה, אין מטבילין בבין השמשות, ושאינו מחוייב, דהיינו טומאה דרבנן, מטבילין מפני שאינו צריך הערב שמש, והיינו כתנא קמא, אלא שאמרו בלשנא דכללא, ומצינו כעין דוגמא, מקום שחייבים וכו׳ במשנת עירובין ק״ד, ב׳, (ואגב יש ליישב מה שבהלכות שבת פכ״ג, הטעים הרמב״ם ז״ל איסור הטבלה דדמי למתקן, ובהלכות יו״ט פ״ד הוסיף גזירת שמא ישהא, כדי לדייק מזה כלישנא דברייתא דמסייעא לרב ביבי, דדוקא

נטמא מערב יום טוב דשייכא האי גזירה, הא נטמא ביו"ט מטבילין, דלא שייכא האי גזירה, כברייתא דלעיל שם, בביצה י"ח, א', ועוד דמכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב מותר לעשותם ביום טוב, ונמצא שגם משום תיקון אין בו שהוא היתר גמור ביום טוב, בכלי שאין צריך הערב שמש ויכול להשתמש בו ביום טוב, מה שאין כן בשבת) ויעויין מזה בק"נ ביצה פ"ב, ס"י י"ב, אות כ"ט.

שם פי"ב מ"ה, הפורס מצודות על גבי בהמה וכו', אעפ"י שנכנסין לתוכה פטור, לבהמה וכו' אם היו נכנסין לתוכה חייב, בתוס' שבת י"ז, ב', ד"ה אין פורסין, העתיקו סיפא דתוספתא כנוסחתינו בלא הגהה, ולכן יש לפרש תיבות „על גבי", כמו „בשביל", והכוונה, שאם פורס מצודות כדי שיבואו בהמות חיות ועופות לתוכם ויצודו, אעפ"י שנתקיימה מחשבתו שנכ־נסו בהם וניצודו, פטור, משום שלא היו הניצודין מוכנים לפניו בשעת הפריסה, אבל „לבהמה" וכו', שהיתה מוכנת לפניו, והוא חסם הדרך לפניו במצודתו, כדי שתיכנס במצודה, ונכנסה וניצודה, חייב, ויעויין במג"א או"ח ס"ק ד', וסק"ט ט', ובאשל אברהם שם, להגאון הרה"ק מבוטשאטש זלה"ה.

שם משנה ח', הגיה במנחת ביכורים „חמין ושמן", משום דאין בשמן לחוד משום סחיטה, יעויין בזה פילפול ארוך, במרדכי פרק תולין, ובהגהת מרדכי פרק חבית.

עירובין

ברא"ש פ"א, סי' ד', אם כן בגבוה כ' ובא למעטו, משמע שפוסק כרב יוסף, ובהגהות אשרי, שם, ובא"ז פסק כאביי בתרוייהו, וכן מיימוני", וכן בתפארת שמואל אות ג' סיים „וזהו דעת הרמב"ם ואו"ז", וצ"ע, שלשון הרמב"ם ז"ל, בפי"ז הלכה ט"ז, משבת, ממש כלשון הרי"ף ז"ל, במיעוט די בקורה רחבה טפח (או בתוך כ' תחת הקורה העליונה כפירוש הרא"ש והרשב"א בדבריהם או להגביה המפתן בקרקע כנגד הקורה ברוחב טפח, כפירוש רבינו יהונתן ברי"ף, והרב המגיד בהרמב"ם,) והיינו כרב יוסף, ובחקיקה כאביי, ואיך א"כ דברי האו"ז והמיימוני עולים בקנה אחד, ואפשר שהגהות האשרי והתפארת שמואל פירשו בהרמב"ם כפירוש הרשב"א והרא"ש בהרי"ף, וסברי שכן פירשו הרי"ף והרמב"ם בש"ס, והנחת קורה בקרקע למפתן, לא נזכר ברמב"ם, שאין דרכו לכתוב מה שלא נזכר בש"ס, וסברי ככל המפרשים דבקורה תחת קורה למעלה, גם אביי מודה, וההוכחה שהוכיח הרא"ש בהרי"ף, אין להוכיח מהרמב"ם, שכתב בחקיקה הלכה סתם כאביי, ולא הטעים מדאזדה סוגיית הש"ס כוותי', ולפיכך כתבו, שפסק כאביי בתרוייהו.

בק"נ פ"א, סי' כ"ג, אות ע"ז, דבספק בש"ס לא אזלינן לקולא — יעויין ברי"ף שבת פ"ו דף למ"ד עמוד א', וקיי"ל כל תיקו וכו' ודרבנן, לקולא, ומה שכתבתי ע"ז בחידושיי שם.

שם, וראי׳ לזה וכו׳, ולישב להרב״י ז״ל, אפשר דאדרבה משם ראי׳, דאף להחולקים ומחמירין בתיקו דרבנן, יש להקל בעירובין, דאיכא תרי ריכשי, דספיקא דרבנן לקולא, וכל בעירובין להקל, ולכן האריך לומר, והלכתא בעיין — כלומר בעירובין — לקולא, ולא אמר בקיצור „והלכתא לקולא״, ובעיקר קושיית הרב״י על הרמב״ם, עלה על דעתי לחלק בין עירובין למחיצות, שאם נכריע שקטן אינו מצטרף לשיירא, הרי בטלו מחיצות, כיון שמחיצות שאינן גמורות לא הותרו לכל צרכן אלא לשיירא, אולם שבתי וראיתי שכבר הקדימני הרב קרבן העדה בזה, ובעלי ציון ירושלים מחו לי׳ בעוכלא.

בחידושי אנשי שם על המרדכי פ״א אות א׳, תמה, כיון דאמלתרא אי מהניא ברחבה, בעיא היא, בש״ס י״א, א׳, ולא איפשטא, הוה לן למיפסק לקולא, משום ספיקא דרבנן לקולא, וסיים בצ״ע, ובאמת שכן הביא בשלטי הגבורים סי׳ תקפ״ז, אות ב׳, לשון ריא״ז, וכן אם היו וכו׳ הרי אלו מותרין בין בגובה בין ברוחב, אולם לשון רבינו יהונתן, בסימן תקפ״ח, ד״ה חצר, ואמלתרא וכו׳ וברחבה איבעיא ולא איפשטא, וכל תיקו דאיסורא לחומרא (וזו מחלוקת ישנה בפוסקים, כנזכר לעיל) וסיים, ומתוך חשיבות הקורה וכו׳ מביטין בה וכו׳ ואיכא היכרא, וכן לשון רבינו חננאל, ואמלתרא דמהניא משום חשיבותא היא, שכל העובר עלי׳ מסתכל בה, ואיכא היכרא, וזה מסתעף מלשון סתמא דגמרא ג׳, א׳, אלא כיון דקא חשיב אית לי׳ קלא, וזה הטעם מועיל בגובה, דטעם הפסול משום דלא שלטא בי׳ עינא למעלה מעשרים, ועל ידי חשיבות האמלתרא, שוב שלטא ביה עינא, אולם ברוחב, דהפיסול משום פירצה, מסתברא דצורת הפתח מועיל ליותר מעשר לעשותו כסתום, כפחות מעשר בלא צורת הפתח, דכסתום דמי, אבל איך יועיל היכר האמלתרא לעשותו כסתום בשביל שמסתכלים בהקורה, הא קיי״ל קורה משום היכר ולא משום מחיצה, וכן הוא לשון הרא״ש סי׳ י״ג, דאמלתרא מהניא בגובהה, משום דדבר חידוש הוא, ומסתכל כלפי מעלה לראותה וכו׳, וכן הוא בשו״ע או״ח סי׳ שס״ג, כ״ו.

וכולם סמוכים על לישנא דסתמא דגמרא לעיל ג׳, א׳, כנזכר, ואין צורך לומר שסמכו על דחיית הש״ס י״א, א׳, לא ארישא, דכל עיקר סברת בעל האיבעיא, להסתפק שמא מועילה אמלתרא גם ברוחב היתה, מפני שכבר ידע מהברייתא שרצו לפשוט ממנה דמהניא, מן מה שאיחרה דין האמלתרא בסופה ונוח יותר לומר דאסיפא קאי, אלא לפי שזה נגד הסברא כנזכר, לפיכך בעא מאי הוי עלה, והפשטן רצה לעשות מסידור האיחור עיקר להלכה, ודחו, לא ארישא, שטוב יותר לסבול דוחק בסידור לשון הברייתא, מלחלוק על סברת דגמרא לעיל ג׳, א׳, דהא דמהניא אמלתרא משום חשיבות היכר היא, ומועיל בגובה ולא ברוחב, כנזכר, ונמצא שלא מטעם ספק

איסור אתינן עלה כדי להקשות הא ספק בדרבנן היא, אלא מכח וודאי סתמא דגמרא, ואפשר דהריא"ז מיירי שהקורה של האמלתרא רחבה ד', כדי לקבל עלי' קיני עופות, ובדדמי לה בקורות ארז רחבות ד', וסבר לה כהרשב"א שהובא לעיל בשלטי הגבורים סי' תקפ"ה, דבקורה כזו אמרינן יורד וסותם לענין טלטול תחתי', וסובר הריא"ז, שאז היא מחיצה, ומועילה גם ביותר מעשר, דכסתום דמי.

שם בבגדי ישע, אות ד', בשם הרמ"א ז"ל, התם נמי גבי לחי אית לי' לרב הונא כוותי' והוא בתראה, אפשר שכוונתו על רב הונא ברי' דרב יהושע, דקאמר עלי' בגמרא ה', ב', דטעמא דנפשי' קאמר, והיינו נמי כאביי, דבאין לו ד' אמות סומכין עליו אף שלא הוקבע מתחילה לשם לחי, והוא בתראה, דעל רב הונא סתמא, תלמידי' דרב, דמייתי מיני' סייעתא לקמן ט"ו, א', לדאביי, אי אפשר לומר דהוה בתראה, דכללא דהלכה כבתראי היינו מאביי ורבא ואילך, ורב הונא סתמא קדים להו טובא.

פ"ב, ברא"ש סי' ד', ופסק הר"מ ז"ל וכו' דלישנא קמא סתמא דגמרא קאמר לי' וכו', ולעיל סי' ב', העתיק דברי רב הונא ברי' דר' יהושע כר' ירמי' מדיפתי דמתני לקולא, ולא חש ללישנא קמא דסתמא דגמרא, היינו משום דמסיים בה כמאן כר"ש דק"ל כוותי', ולפי ה"ועוד", לחלק בין עירובין למחיצות לא קשיא מידי, דלעיל דהמחיצות קיימות אלא שהזרעים מבטלין הקפתם לדירה, הוי חומרא בעירובין, וכאן שכוונתינו לפעול במחיצות האחרונות שהוקפו לבתר דפתח, ביטול למחיצות הראשונות שהוקפו מקמי דפתח, הוי חומרא במחיצות, ועל עיקר החילוק בין עירובין למחיצות, כבר הבאתי לעיל, מקרבן העדה וציון ירושלים בפ"א.

בכתובת פסים — חצי יהונתן — על הרי"ף, וכן בהגהת מהר"ץ חיות על הש"ס, תמהו על רש"י כ"ו, ב', שפירש בכל מערבין „עירובי תחומין וחצירות", ותיכף אחר כך על מערבין לנזיר ביין פירש, עירובי תחומין, יעויין בדבריהם, ואפשר בפשיטות, דידוע דרכו של רש"י ז"ל לפרש, כפשטות מאמר המשנה, אף שאינו אלא כפי הסלקא דעתא דהש"ס, וכאן בבכל מערבין, כן הוא פירוש רבה לקמן פ"א, א', אלא דאקשי עלי' אביי מברייתא, ואוקמה בחד צד כר' יהושע, יעו"ש, אולם, סומכוס שהי' תלמידו של ר' מאיר, כלעיל י"ג, ב', רבנן דילי', היינו כל חכמי דורו, וגם חבריו תלמידי ר' מאיר בכללם, ודעת ר' מאיר מוזכר שם לקמן פ"א, ברש"י בלישנא אחרינא, ומפורש בש"ס לקמן ע"א, ב', דסבר עירובי חצירות דווקא בפת, לפיכך שיכל רש"י ידיו הקדושים, לפרש, מערבין לנזיר ביין, דווקא עירובי תחומין, לא עירובי חצירות, דהא וודאי בשיטת ר"מ אזלי.

פ"ג, בק"נ סי' ז', אות כ"ז, בסופו, וצריך לומר דהתם איירי שעירב לשני הימים לרוח אחת, ודוחק, יעויין במאור שכתב „ואעפ"י דהא דרב יהודא

אליבא דרבנן אזלא" — דדברי רב יהודה, הם ברייתא דרבי (או דר' יוסי, לגירסת רבינו יהונתן) כתוס' ל"ח, ב', ד"ה הא, והוא תני לה, ולא סבר לה, כפירוש גליון האלפס על רבינו יהונתן, דתני לה, דשתי קדושות הן, לענין שצריך לערב גם ביום השני ברגליו, ובפת, אם נאכל בראשון אין עירובו לשני, אבל לא סבר לה, שיוכל לערב לשתי רוחות — ואנן קיי"ל כר' אליעזר" — שיכול לערב לשתי הרוחות בערב יו"ט על שבת, וצריך לערב בשני עירובין כאחד, אחד ליו"ט והשני לשבת — „מיהו אם בא לערב לרוח אחת כחכמים, כך יש לו לעשות, ובהא לא פליג ר' אליעזר", הרי שלהרז"ה ז"ל לא נראה לו זה לדוחק כלל.

פ"ד סי' ח', אות ל"א, בק"נ, ואם תאמר הלא ריב"ל אמר הלכה כדברי המיקל, על משנה זו כדפרישית, וי"ל דהוה אמינא דדוקא יחיד לגבי יחיד, וקאי אפלוגתא דר"א ור"י, ע"כ, אפשר, דלפי אריכות לשון הש"ס סד"א ה"מ יחיד במקום יחיד ורבים במקום רבים, ולפירוש רבינו יהונתן, מלקמן צ"ז, ב', דחכמים דמתניתין היינו ר' יהודה, ואמרו לו דהתם, היינו ר' יוחנן בן נורי, מדוייק מאוד, דהוה אמינא דווקא דומיא דהחולקים במשנתינו, ששניהם נזכרו בלשון יחיד ובלשון רבים, ר' יהודה נזכר במשנתינו בלשון רבים, „וחכמים אומרים", ולקמן נזכר ר' יוחנן בן נורי בלשון רבים, דהיינו „אמרו לו", לפיכך הכפיל ריב"ל לומר הלכה כריב"נ, שנזכר במשנתינו בלשון יחיד כנגד רבים, לאשמעינן דהלכה כדברי המיקל, אפילו ביחיד במקום רבים.

שם סי' י"ג, אות נ"ד, היינו באמירה, ובשו"ע סי' ת"ט ס"ז, ובמג"א סק"ט יו"ד, דדי בכוונה לקנות שביתה בלא אמירה.

פ"ה, בק"נ, סי' ב', אות ד', תמה על סתירה בפסקי הרמב"ם ז"ל, ולפי מה שהבאתי לעיל בחידושיי על הרי"ף פ"ו דשבת, בשם הכנה"ג בשם הב"ח, דהיכא דנדחה פשיטות האיבעיא ולא איתוקם בתיקו, הדרינן לכללין דספק דרבנן לקולא, אפשר דכאן היא איבעיא דלא איפשיטא בבבלי, ולעיל פ"ק, האיבעיא היא בירושלמי, ושם, אפשר לא הונח זה הכלל, שרק לפעמים מועטות מסיים בתיבת „תיבעי" או „צריכה".

שם סי' ג', אות י"א, השיג על הטור ורמ"א, או"ח, שנ"ח, שמילא אחריו, והנה כאן ברמזים, הי' בית או כל אחד מהנך דלעיל בתוך ע' אמה ושיריים מוסיפים עוד עלי' שבעים אמה ושיריים וכו' (כלשון רמ"א שם) והדעת נוטה שהוציאו הטור מלשון ירושלמי שהובא ברא"ש כאן, מהו לעשות עיבור לעיבור, ופשיט מדרשב"י להיתר, ולהגהת הרא"מ הורוויטץ ז"ל נר־אה להתיר, בישיבה שיש בה סמיכה, בדברי התוס' נ"ז, ב', ד"ה רב הונא וכו' עיר שאין לה חומה במה יתחברו, שכיוונו על ערי הלוויים, שעיקר דין אלפים לשבת סמוך עליהם, ובהם כתיב, תן חוצה ואחר כך מדוד, שאין להם חומה, כעירובין ל"ג, ב', ועל כרחך שמוסיפים שבעים אמה ושיריים

אחר כל בית שבתוך שבעים אמה ושיריים, ועל ידי זה הם מתחברים אפילו לחייא בר רב דקרפיף אחד נותנין עכ"פ בין בית לבית כמו בין שתי עיירות אפילו לרבנן, ור' מאיר דדריש תן חוצה, מוסיף קרפיף לבית האחרון של העיר ואח"כ מודה, הרי עיבור לעיבור; וכוונת הרב קרבן נתנאל במה שכתב בתחלת אות זה, הלשון אינו מדוקדק וכו' דרבינו תם פסק בתחלה כרב הונא דנותנים שני קרפיפות לשתי עיירות מטעם שהוא גדול מחייא בר רב, אולם במחלוקת ר' מאיר ורבנן אם נותנים קרפיף אחד גם לעיר אחת לא מיירי רבינו תם כלל, וממילא דהלכה כרבנן דלעיר אחת אין נותנים כלל, ואחר כך אמר ר"ת דגם חייא בר רב מודה להלכה, דנותנין שתי קרפיפות לשתי עיירות, דכיון שהוכרח לאוקומי סתמא דמתניתין כר' מאיר הוה לי' מחלוקת ואחר כך סתם, ולר' מאיר כיון שנותנין קרפיף לעיר יחידה, פשיטא שנותנים שנים בין שתי עיירות, קרפיף לכל עיר ועיר, ולרב הונא דסתמא כרבנן, היינו דבין שתי עיירות נותנין שני קרפיפות, אבל לעיר יחידה אין נותנים כלל, ונמצא דלהלכה בעיר יחידה הוה רב הונא לחומרא וחייא בר רב לקולא, אבל הר"מ רבי' דהרא"ש ז"ל פסק כר' מאיר מטעם דהלכה בעירובין להקל, פשוט, דלעיר יחידה נותנים קרפיף אחד ולשתים שנים, ואיך אם כן כתב הרא"ש על דברי ר"ת וכן כתב הר"מ וכו' שאין הדמיון עולה יפה.

, שם פ"ה, בחידושי אנשי שם, על המרדכי אות ט', תמה על לשון הר"מ ז"ל, כיון דלישנא קמא סתמא דגמרא וכו', הא לעיל פ"ד סי' תצ"ט, כתב, דכללא דהלכה כמיקל בעירוב אינו באמוראי, ובמרא"ש פ"ב סי' ט', לשונו של מהר"מ ז"ל מדוייק, דבתחלה כתב „משום דלישנא קמא סתמא דגמרא קאמר לה" — והוי כיחיד במקום רבים, כי היכי דלא לידייני' כדין „איכא דאמרי", שיש בו פלוגתא דקמאי איזה לשון עיקר, ויש שפסקו בדאורייתא לחומרא ובדרבנן לקולא, כלעיל בחידושי ברכות, בד"ה בתר"י ברכות מ"א, ב', — ואח"כ הוסיף „ואי משום דקיי"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב" — שאמרו בו במפורש, במכילתין מ"ו, א', אפילו כיחיד במקום רבים — הני מילי בפלוגתא דתנאי וכו'," הרי שצורך לשניהם למסקנת ההלכה לדעתו ז"ל.

פ"ז ברא"ש סי' ח', ולעיל פסקינן הלכה כר"י בן בתירא, ממה שסיים ברא"ש לקמן סי' ט' מידי דהוה אעירוב חצרות כשאין לה בית באותו חצר, דהיינו כסוגיא דנדרים, דאזלא כר"י בן בבא, משמע כחידוש מהרש"ל ז"ל, המחזיק בגירסא הישנה כאן „ולעיל פסקינן הלכה כר"י בן בבא", דאילו לר"י בן בתירא, החילוק בין מקבלת פרס או לא, כמ"ש בק"נ כאן, ומבואר כן בהדיא ברמזים, וממילא מוכח דברמזים היתה גירסתו כלפנינו „ולעיל פסקינן כר"י בן בתירא", ויעויין בהגהת הב"ח ז"ל.

פ"ח, ברי"ף סי' תרנ"ו, האוכל במדה זו וכו' בהגהת רבינו חוות יאיר דאשיעורא דמתניתין קאי, על ג' או ד' ביצים, ושיעור סעודה של מן (שהי' כ"א ביצים וג' חומשים) שאני, שהי' נבלע באיברים, והמעיין בש"ס יראה, שזה סיום הברייתא, לאחר שאמרה ששיעור חלה תלוי' במן דכתיב בי' והעומר עשירית האיפה, מפני שהמן נקרא בתורה לחם — אף שהי' משתנה בריחו וטעמו לכל מה שרוצה לטעום בו — ולא הי' להם שום לחם אחר בלעדו, ושיערה חכמתו של הזן בריותיו ית', כ"א ביצים וג' חומשים לסעודה, והתורה נצחיית, ומסתבר, שכן צורך כל דור ודור לפי ערך הביצים שבזמנו, (יעויין בספרי עדות בישראל בשו"ת שבסוף עירובין) ושם סעודה כוללת כל מיני תבשילין שבסעודה, ופירות וכיסנין ומיני תרגימא, וכולם נקראו על שם הלחם, וכשנצרף כולם, יצטרפו גם היום לאדם בינוני, בביצים בינונים, לשיעור חצי עומר לכל סעודה, ולסעודה כזו די בפת ג' או ד' ביצים, ובעירובין דמקום פיתא גרים, די בפת גמור שיעור הצריך לב' סעודות כלליות, דהא גדולה מזו אמרו דבלפתן די בשיש ללפת בו פת הצריך לב' סעודות, וכן בהלכה למשה מסיני, דכדי אכילת פרס, דסתם אכילה דאורייתא בכזית הללמ"מ, ולטומאה בכביצה, הוסיפה ההלכה לנגעים, ולצירוף כזית בכדי אכילה שיעור פת גמור לסעודה שלימה, אולם לענין השבעה ממש תלוי במה שאוכל בסעודה טפל להפת, אם רק לפתן או מאכלים משביעים לעצמם, וממילא מי שאין לו אלא פת לבד, ואוכל בסעודה יותר מד' ביצים, אם הוא בריא בינוני אינו רעבתן כלל.

בקיצור פסקי הרא"ש פ"י סי' י"ט, ואין מטיפין מיארג „אלא" לחולה בשבת, כצ"ל, וכלומר ולא לבריא.

פסחים

פסחים פ"ב, בחידושי אנשי שם על המרדכי, אות ג', משמע הא בדבר אוכל מפליט, וקשה הא טהור מליח וטמא תפל מותר, יעויין ברא"ש חולין פ"ח סי' מ"ב, ובד"ח ובמעיו"ט שם.

בק"נ, פ"ב סי' ט"ו, אות צ"ב, העיר, דבהלכות קטנות, הלכות חלה, סי' ב', הובא זה בשם רבינו תם, וכאן בשם רבינו חננאל, וכבר העיר כן שם, במעדני יום טוב אות כ', ואנחנו זכינו בעזהשי"ת, שפירוש רבינו חננאל יצא לדפוס, וכתוב שם בפסחים ל"ח, א', וסוגיא דשמעתא אזלה, דאין לחם אלא האפוי בתנור, ובתוס' שם ל"ז, ב', ד"ה דכולי עלמא, פירשו מהו ההוכחה מהסוגיא כהרא"ש כאן, ואפשר שרבינו תם הוא ניהו שפירש כן דברי רבינו חננאל, וחילוק בין בלילתה עבה לרכה לא נזכר ברבינו חננאל, שזו סברת רבינו תם עצמו.

פ"ג סי' ב', אות כ', הא צריך ביטול שלא יצטרפו הפירורין לכזית, ובשלטי הגבורים בלשון ריא"ז בשם מז"ה, דווקא בחתיכת בצק אבל פי־

רורין לא חשיבי כלל, ואפילו לריא״ז שם, דווקא בפירורין נראים, בתחלה צריך לבערם, ומשמע דאך לכתחילה.

בפ׳ ערבי פסחים סי׳ ב׳, בק״נ אות ב׳, מכאן נראה דלא כמ״א תצ״ד, לא זכיתי להבין, דשם אין האיסור מצד האכילה, אלא מצד מקרא קודש שבהקידוש, שלא יקדים ויפסיד התמימות, והרי הטו״ז החמיר שם גם במקרא קודש שבתפילה שלא להקדימו, וממילא שלא יקדש ויאכל קודם התפילה, ואיזה ענין זה למשנתינו שאסרה האכילה עצמה מן סמוך למנחה, כדי שיקיים מצות אכילת מצה לתיאבון — ור׳ יהודא בברייתא פירש בהדיא, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה — וכשהוסיפה המשנה תיבות ,,עד שתחשך״, דייקינן דמצות אכילת מצה אף בזמן הזה אינה אלא לכשתחשך, כדכתיב, בערב תאכלו מצות, ודומיא דפסח בזמן הבית שוודאי אינו נאכל אלא בלילה ממש, וכתיב בי׳ על מצות ומרורים יאכלוהו, וקושייתו דילמא רבותא קמשמע לן דאפילו בערב פסח שיש זמן עיכול רב עד שתחשך, אפילו הכי אסור מן סמוך למנחה, שתי תשובות בדבר, חדא, דהוה לי׳ למיתני כלשון הברייתא, לא יאכל אדם בערבי פסחים סמוך למנחה, ואז כשנוסיף תיבת ,,אפילו״, כעין חיסורי מיחסרא ,,אפילו בערבי פסחים״, יוכל להתפרש דר־בותא קמ״ל, אולם כדתני במשנה, תיבות ,,ערבי פסחים״ בתחילה, אין נוח להוסיף תיבת ,,אפילו״, דאין דרך התנא לחסר בראש דבריו, ולא אמרינן כן אלא מדוחק גדול, כר״נ ריש נדרים ב׳, ב׳, ועוד שאם נאמר שבתיבות ,,ערבי פסחים״ והוספת תיבת ,,אפילו״, כבר נשמע שאין אכילת מצה אלא לכשתחשך, מעתה הוספת שתי התיבות ,,עד שתחשך״, כמיותרים לגמרי.

תוספתא

בתוספתא פסחים פ״ו משנה ג׳ וד׳, כל הזבחים שנשתייר מהן כזית בשר וכו׳ זורק את הדם, ובפסח, אם יש כזית לכל אחד זורק, ואם לאו לא יזרוק, ומשמע דסתמא היא, דלכתחילה גם ר׳ נתן מודה, ופלוגתייהו לקמן בפ״ז, ומובאת בש״ס פסחים ע״ח. נמנו וחזרו ונמנו וכו׳, דלר׳ נתן בדיעבד אם זרק הורצה (יעויין בהגהת הרב מלוא הרועים ז״ל) למסקנת הש״ס, ש״מ בדם תליא מילתא, וברמב״ם פ״ד מקרבן פסח, בשר הפסח וכו׳ נטמאו מק־צת איבריו וכו׳ ואוכל את הטהורים, ובכסף משנה שם, שמקורו מתוספתא זו, ובזה הטיב לראות ביד איתן, שזה תלמוד ערוך, בפסחים ס״ב, א׳, דאילו איטמי חד מאיברי׳ וכו׳ ואידך אכלינן לי׳, וכבר קדמו לציינו בעין משפט שם, וידוע דרכו של הרמב״ם, על הרוב לתפוס לשון הש״ס, ולפנינו בש״ס נקיט לשון ,,איברים״, ובתוספתא לשון ,,בשר״, אלא, שאפשר שרבינו הכסף משנה בא להעיר שכיון שפסק הרמב״ם כאן כמשנתינו ע״ח, ב׳, ודלא כרב, גם לעיל פ״ב, הלכה י״ד פסק כרבנן דר׳ נתן דברייתא שהמנויין על פחות מכזית

אינן נקראים מנויין כלל, אם כן יש לפסוק גם כאן לגמרי כהתוספתא, דאם לא נשתייר כזית בטהרה לכל אחד מהמנויין, בטל שם מנויין מכולן, אף שנמנו עליו מתחילה בהיתר, דמאן מעיילת ומאן מפקת, והא דלא חילק בזה הרמב״ם ז״ל כאן, הוא, מפני שסמך על פסקו דלעיל פ״ב, דכל שאין לו כזית בהפסח, אינו בכלל מנויו.

ראש השנה

בקיצור פסקי הרא״ש ר״ה פ״א, סי׳ ב׳, ואם נטע אילן ט״ו ימים קודם ראש השנה, כשיגיע ר״ה עלתה לו שנה, כר׳ יוסי, ונקט לה אליבא דר״מ דס״ל יום אחד בשנה חשוב שנה, דלהלכה דקיי״ל כר״א, דבעינן שלשים יום להיחשב שנה, צריך לצייר אם נטע בט״ו באב.

יומא

ברא״ש, יומא פ״א, ופירש״י, כסדרן אחת למעלה ושבע למטה, והתוס׳ מפרשים וכו׳, ובתפארת שמואל אות ב׳ שלא מצאו בתוס׳, יעויין בתוס׳ ישנים לעיל ט״ו, א׳.

שם פ״ח, סי׳ א׳, בק״נ אות ד׳, הניח בצ״ע פירוש הר״נ, דלמה לי גזירה שוה דר׳ ישמעאל, הא איכא היקשא דעינוי למלאכה, ובזבחים מ״ח, א׳, דר׳ עקיבא יליף מהיקשא, ורבנן דיד׳ — שר׳ ישמעאל בכללם — ילפי מגזירה שוה, יעויין שם, וביפה עינים, הראה מקום ממקור „תנו רבנן״ דברייתא דידן, דילפי מהיקשא, בתורת כהנים פ׳ אחרי, והיינו סתם סיפרא, דהיא דר׳ יהודה אליבא דר׳ עקיבא, כסנהדרין פ״ו, א׳, ואם כן קשות מיושב, דר׳ עקיבא לשיטתו יליף מהיקשא, ור׳ ישמעאל מגזירה שוה, ומשמעות דורשין איכא בינייהו.

שם סי׳ ה׳, אות ט״ז, הביא קושיא מרבינו טו״ז, או״ח תרי״ג, וא״ו, הא קיי״ל ספיקא דרבנן לקולא, ובזה כבר העיר רבינו פרמ״ג שם, דאפילו למ״ד שאר עינויים דרבנן, ספק אסמכתא חמיר, ופסקו של רטו״ז, שאם התלמיד אין יכול ללכת אצל רבו, מותר להרב ללכת אצל תלמידו, מסתייע ממכות יו״ד, א׳, תלמיד שגלה מגלין רבו עמו, דחיותי׳ דתלמיד הוא.

ברא״ש שם סי׳ י״ד, אי נמי שאי אפשר שלא יהא קטן אחד מסוף העולם, בהשקפה הראשונה יש לפרשו, כדאמר לי׳ רב אשי לרב כהנא, בשבת קל״ז, א׳, רישא נמי ניתנה שבת לידחות אצל תינוקות דעלמא, ואף על פי שהשיב לו כהלכה, להאי גברא מיהא לא איתיהיב, מכל מקום הכא, דאיירינן לענין הקל הקל תחילה, כיון ששבת כבר הותרה מכללה היום לענין חובל במילה, שהוא בכלל שחיטה, כההוא דאמרינן מה לי קטלה כולה מה לי קטלה פלגא, כבר קלה היא מנבילה שלא הותרה כלל, אבל ראיתי בחכמת

שלמה מהרש"ק ז"ל, או"ח, שכ"ח, שכבר נחית לזה בתשובות החתם סופר ז"ל, והרש"ק השיגו, ופירש, מפני שמדאורייתא הי' לו היתר שחיטה על ידי קטן השוחט ואחרים רואין אותו, והסברא אחת היא, שכיון שיש לו שום צד היתר בעולם, נכנס בסוג הקל הקל יותר מנבלה, ודברי הרב ק"נ באות נ"ה שם „שמותר לשחוט בשביל קטן", מרפסן איגרא, אם לא שנגרוס „על ידי קטן", והיינו כהרש"ק ז"ל.

שם בק"נ אות נ"ז, „וגבי טומאה, בפ"ז מביאת המקדש, פסק הרמב"ם, דדחוי' אצל ציבור, אם כן בשבת כמו כן", פליאה על הגאון הרש"ש ז"ל, דלאחר שהעיד שמקור דברי הק"נ נובעים מב"י או"ח שכ"ח, הקשה עליהם מתלמוד ערוך יומא מ"ו, ב', דשבת הותרה וטומאה דחוי', ולא הגיע לפרק השג יד, דשם מיירי בקרבנות חובות ציבור במקדש, דבתמיד נאמר במועדו, ובמוספין כתיב וביום השבת שני כבשים וגו' על עולת התמיד, והכהן מקיים עשה בהקרבתן, וזה נקרא היתר ממש (ומכל שכן לפירש"י בחומש, בשמות פרשה כ' פסוק ח', דמחלליה מות יומת, וביום השבת שני כבשים, בדיבור אחד נאמרו, וכן הוא ברבה שמות פרשה כ"ח) מה שאין כן בטומאה, שנשמע מדיוק, איש נדחה ואין ציבור נידחים, וכן מה שפיקוח נפש דוחה איסורים, נשמע מדיוק, וחי בהם ולא שימות בהם — יעויין בש"ס לקמן פ"ה, ב', — דיי להם שיהיו דוחים ולא מתירים, וכן הוא בר"נ ביצה, פ"ב סי' תתפ"א, ה', ב', דאצל חולה, שבת אך דחוי' ולא הותרה, אולם בקרבנות ציבור הכשרן בכך.

שם אות נ"ח, השיג על הר"נ, דבטבל גם כן עובר על כל זית וזית, ואפילו הכי פליגי תנאי, וזה אפשר ליישב, דלמסקנא דאוקמה בעציץ שאינו נקוב דהוי טבל דרבנן, וכיון דאסור לאפרושי תרומה בשבת משום מתקן, ממילא דהוה גם כן מוקצה, א"כ למ"ד איסור טבל קיל, משום שיש היתר לאיסורו, אפילו בטבל דאורייתא, כיון דאפשר לתקוני' ולבטל איסורו, סבירא לי' הכא דלא גזרו כלל איסור טבל בעציץ שאינו נקוב אצל חולה, או עכ"פ לא העמידו דבריהם בחולה בשבת, כדי שלא ניקיל במוקצה ובתיקון דהוו תרי איסורי, ואחר התיקון יוכרח עוד לעבור על איסור כזית תרומה לזר, כיון דמיירי בלא אפשר בחולין גרידי, ולא חש על שיעבור על איסור טבל על כל זית וזית, כיון שהכל מדבריהם, הם אמרו והם אמרו.

סוכה

בר"נ סוכה ב', א', ד"ה בנה בה איצטבא מן הצד וכו', ופירוש דופן עקומה וכו', וכאילו הסכך וכו' הוא הדופן, אבל אם היינו אומרים כאילו נתקרב הי' אפשר לדון ולהקל עפ"י דרכו של רש"י ז"ל, אלא דליתא וכדכתיבנא, פשוט, שכוונתו, שאם תאמר שהדופן כאילו נעקם עד לסכך שכנגד

האיצטבא, והסכך שבין הדופן להאיצטבא כאילו יצא אחורי הדופן מן הצד, הי׳ מקום להקל לישן תחתיו מטעם פסל היוצא מן הסוכה, לפי פירוש רש״י דלעיל, בבנה איצטבא מדופן לדופן כנגד כל אורך דופן האמצעי, שכל הסוכה אפילו חוץ לאיצטבא כשרה, מטעם פסל היוצא מן הסוכה, אלא שכבר דחה הר״ן ז״ל גם לעיל שם סברת רש״י ז״ל, ובזה מתיישב תמיהת הגהת הב״ח ז״ל וחידושי אנשי שם מעל הר״ן שהוא עצמו הביא דברי רש״י ז״ל שבכאן, ודדלקמן י״ז, א׳, — בר״נ — לקמן ח׳, ב׳.

בק״נ סוכה פ״א סי׳ ג׳, אות י״ד, וכן כתב רבינו להדיא „בערובין״ סוף סי׳ ב׳, בפ״א, דהיינו עד שפת, כן צריך להיות.

בר״נ ה׳, א׳, בסוף ד״ה וגרסינן, שאין לך דבר איסור שאדם יכול להתירו ולעמוד עליו שיהא בטל, הלשון קצת דחוק, והכוונה, דכל זמן שהאיסור ניכר ויכול לעמוד עליו ולבררו מן ההיתר ולהוציאו ,אין רוב היתר מבטלו, ולכן אמר, שבסוכה, הלכה היא כך, וחידש שהתערובות מגרע כאן כח ההיתר עד שצריך רוב בההיתר, ובלא תערובות די במחצה היתר, דפרוץ כעומד מותר, ומלשון רש״י בש״ס ט׳, ב׳, ד״ה בשחבטן, משמע דמטעם ביטול ברוב אתינן עלה ככל ביטול ברוב דעלמא, ומה שניכר האיסור לעצמו אינו מפסיד הביטול, שאינו ניכר להיושב בסוכה תחת הסכך ואינו מבחין איזה המחובר ואיזו תלוש, אעפ״י שהעומד חוץ לסוכה ומסתכל למעלה מהסכך יכיר היטב איזה ענף מחובר להאילן, בתר היכר עין של היושב תחת הסכך אזלינן, כדיוק לשון רש״י ז״ל „ואין נראים בעין, וסכך כשר רבה עליו״, ויעויין במחצית השקל תרכ״ו, ג׳, שהניח בצ״ע לדעת רש״י והרא״ש, ולהנ״ל קשות מיושב, כיון דלהיושב בסוכה אין ניכר האיסור כלל, ויעויין בטו״ז תרל״ב סק״ד אפשר שכיוון לזה, ותסתלק מעליו קושיית הרב נתיב חיים ויעויין בהגהת חתם סופר שם.

בק״נ פ״א סי׳ כ׳, אות ע״ז, השיג על רמג״א, וידוע דרכו בקודש לכתוב בקיצור נמרץ ולכן תיבותיו ואותיותיו ספורות ומזוקקות שבעתים, ואף שציין על השו״ע דמיירי מנקלוטות, דקדק הוא ז״ל לכתוב „מן המטה לכילה״, ומיירי דהכילה היא אוהלא לעצמה, וארבע קונדוסיה עומדות על הארץ, אלא שמכניס מטה תחת גג הכילה בין קונדוסי׳, וכשישן על גב המטה, נראה לרמג״א למדוד מרגלי הכילה שעל הארץ לגג הכילה, אף שגב המטה מפסיק באמצע, כיון שאם יוציא המטה הרי הכילה אוהלא לעצמה, אולם אם קונדיסי הכילה עומדים על גב המטה, גם רמג״א יודה שדינם כנקליטי המטה ומודדים מגב המטה, וזה כוונת רבינו הפרמ״ג שם.

שם סי׳ כ״ד אות פ״ו, השיג על רמג״א בשם הב״ח, תרכ״ט, י״ז, ס״ק י״ט, וזה לשון הרמב״ן ז״ל במלחמות לקמן ח׳, א׳, באמצע ד״ה ועוד הא דתנן תקרה וכו׳, ולא אמרו בחבילי עצים וחבילי זרדים שהעלם לייבש, ונמלך

עליהם לסיכוך, שיהיו כשרות בניענוע בלא התרת אגדם", הרי לרבותינו הב"ח ומג"א, עמוד חזק לסמוך עליו.

בשלטי הגבורים יו"ד, ב', אות א', ורבינו תם פסק שאם עשאה עבה מאוד עד שאין המטר יורד לתוכה פסולה וכו', והרא"ש לא הביא דבריו בפסקיו, אמת שכאן לא הביאו, אולם לעיל פ"ק סי' י"ב, הביאו, שפירש בזה דברי רב חסדא, והוא שעשויים לצל.

במאור י"ז, א', — ועל דפי הש"ס ל"ח, א', ד"ה והא דתנן דבלולב של ע"ז אם נטל ביום ב' — דלא בעינן לכם — יצא, אפילו קודם ביטול, דמצוות לאו ליהנות ניתנו, ובפרמ"ג או"ח תרע"ג, אשל, א', דשופר ולולב של ע"ז, ביום ב' כשר, משום דלא קיי"ל כהרז"ה — בעל המאור — דבדרבנן אמרינן מצוות ליהנות ניתנו — בר"ה כ"ח, א' — והרי שלך לפניך, דהרז"ה עצמו מכשיר בלולב ביום ב', דהא וודאי דרבא לזמן הזה קבע הלכתא ואין סברא דיום שני לדידן מתקנת ריב"ז לעשות זכר למקדש, יהא חמור מיום שני במקדש עצמו והרז"ה ז"ל דיקדק בר"ה להוציא אך חצוצרות דתענית בגבולין שאין לו עיקר בתורה, דהא דכתיב וכי תבואו מלחמה וגו', והרעותם בחצוצרות מסיים בה לפני ה' אלקיכם על עולותיכם וגו', דהיינו דווקא במקדש, ובזה אפשר לפקפק במה שכתב הר"נ בר"ה סי' תתקמ"ו, דלרז"ה אסור לתקוע בשופר של ע"ז תקיעות דמדרבנן, דאפשר כיון דעיקר תקיעה מן התורה, ויוצאין בשופר הזה, לא מיסתבר להחמיר בו ביום בתקיעות דרבנן, יותר משל תורה.

ברי"ף י"ט, ב', חכימיא וספריא ודרושיא ורישי עמא, לפי הסדר הי' צריך להקדים דרושיא לספריא, אלא שהקדם ספריא כדי לסמכו לחכימיא כלשון משנת „שנו חכמים", מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני, והיינו שקיבל הלכה זו מריב"ל שהי' החכם בזמנו בא"י, דקיי"ל ריב"ל ור' יוחנן הלכה כריב"ל, וזה חכימיא, ודרושיא, היינו בר קפרא, כדאמרינן בכמה דוכתי דרש בר קפרא, וספריא, היינו שפן הסופר, ורישי עמא, היינו יאשיהו המלך, ולא חשיב רשב"פ את ר' חייא בר אבא, דחברו הוא, והוא שמע מריב"ל עצמו כמותו.

בר"נ סי' אלף מ"ז, כ', ב', ד"ה מקבלת וכו', דלא בת חיובא וכו' כיון דראוי לנטילת אנשים (תורת כלי עליו, רש"י, והר"נ השמיט ג' תיבות אלו, ויתבאר לקמן) מותר לטלטל לכל, בהגהת מלא הרועים על הרי"ף ונושאי כליו, בשם ספר שארית יעקב, הביא להקשות, דהר"נ עצמו בר"ה פ"ד סי' תתקנ"ה, ט', ב', הסכים לרבינו תם שהנשים יכולות לברך על מצות עשה שהזמן גרמא, ואם כן חזי נמי לנשים, והראה מקום לעיין בשער המלך יעו"ש, ושני הספרים אינם לפני, ואפשר כיון דהילייהו דר"ת והר"נ במה שפסקו כר' יוסי ור' שמעון, דנשים סומכות רשות, ומתניתין איירי

בה ר' יהודא בסיפא, במחזירין ומוסיפין ומחליפין, וקיי"ל כוותי' בהא, כשו"ע או"ח תרנ"ד, מכלל דלא פליגי רבנן עלי' בסיפא, וחידש הר"נ דלא פליג ר' יהודא גם ברישא, דהאשה מקבלתו מבעלה ובנה, ולר' יהודא הכרח להטעים דכיון שהאנשים מחוייבים בנטילתו, הותר גם לאשה לטל־טלו — דאין מוקצה לחצאין, ויעויין בשו"ע או"ח סוף סימן ש"ח — דהא ר' יהודא ס"ל בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות, ושוב ראיתי שכבר נפתח הדבר בגדולים, דבהגהת אשר"י כאן, הוכיח מזה דלא כר"ת, ויעויין בב"ח או"ח תרנ"ד, ובהגהת הג' ר' שמואל שמעלקא טויביש, כמעט שקדמני בכל הנ"ל.

וברש"ש כאן הקשה על רש"י ז"ל, שכתב כיון דראוי לנטילת אנשים תורת כלי עליו, דלקמן עמוד ב', משמע דאיסור מוקצה רביע עליו, אלא דהמצוה דחיא לי', אולם זה רק להתוס', והר"נ שהעתיק דבריהם לקמן פ"ד, סי' אלף נ"ד, כ"א, א', ד"ה ושאר, אבל רש"י ז"ל דקדק לכתוב לקמן עמוד ב', אין בו צד איסור — בשבתות דכל השנה — אלא כמטלטל עצים (ואף דאמרינן טלטול צורך הוצאה היא, שאם לא היו חז"ל גוזרים על טילטול עצים ואבנים בבית בשבת, היו שוכחים את השבת לגמרי ובאים לידי הוצאה, מכל מקום חששא רחוקה היא.) וכיון דמן התורה היא במקדש כל שבעה למה אסרוה — אפילו במקדש — מה סייג לתורה מצאו בו לד־חות נטילתו בשביל שבות קל שבשאר שבתות השנה, דבשבת שבתוך החג כבר הקדים רש"י ז"ל כאן, דחיוב נטילתו עושה אותו כמין כלי, ואינו מוקצה כלל, ותירץ רבה דמי שאינו בקי, קרוב שיעבירנו כו', ומכח חומרת גזירה זו דחוהו, וראית התוס' והר"נ, מקנים דלחם הפנים, הוא טובה לשי־טתם, במנחות צ"ז, א', ד"ה לא, דקנים נאסרו מטעם טילטול מוקצה, אולם רש"י ז"ל אזיל לשיטתו, שצריך שיקדים שבות קל כדי להכניסו תחת סוג מוקצה, פירש שם דמיחזי כבונה וסותר, ומודה דממילא לאחר שהחמירו נחמי' וסייעתו באיסור מוקצה, נכנסו גם הקנים בתוכם, ולרבה בשבת קכ"ד, א', וכן לרבא במנחות שם, שוב לא הותרו אפילו לאחר התרת כלים, דכיון דבהאי פורתא לא מיעפש, הוה כשלא לצורך לגמרי, וכן פירש"י בפסחים ס"ה ב', ד"ה הזאה, שיש איסור קדום להזאה משום דמיחזי כמתקן, וזה הכניסו ממילא תחת סוג מוקצה, והקשו גם שם בש"ס ס"ט, א', דטילטול מוקצה שהוקצה מחמת שבות קל, הי' לפסח לדחותו, ותירצו ג"כ, משום דרבה, שקרוב שיבא לידי איסור דאורייתא — יעויין בספרי עדות בישראל עמוד פ"ז — והנה בתוס' סוכה מ"ב, ב', ד"ה טילטול סיימו „ומיהו התם ניחא טפי כיון דזר הוא", אין להקשות כיון דמצוה היא לכהנים איך יאסר בטילטול לזרים, דהא הכא הכל מודים דכיון שהוא מצוה לאנשים מותר בטילטול גם לנשים, דיש לומר התם שאני שהזר פוסל בקבלתו והולכתו את דם הקדשים, ושוב לא חזי לכלום, ואסור בטילטול לכל.

בק״נ פ״ד סי׳ ה׳, אות כ״ה, בד״ה והואיל, הקשה על הטו״ז תרס״ה, ב׳, וכן הוא בהגהותיו על השו״ע הנקובים נתיב חיים, ופליאה, שהרי בהגהת אשר״י בשם או״ז מפורש כרטו״ז, ומפני חומר קושיית הק״נ, אפשר דגירסתם בש״ס מ״ו, ב׳, היתה, קם ר׳ זירא בשיטתי׳ דאבוה דשמואל, ואמר ר׳ זירא וכו׳ (דלא כגירסתינו דאמר ר׳ זירא וכו׳,) וכן מוכח מפירש״י ד״ה קם וכו׳ ,,אמר בבית המדרש — בהדיא — בשביעי אסור בשמיני מותר״, (שו״ר במהרש״ל שהגיה ברש״י) ואח״כ מביא מימרת ר׳ זירא שמעתתא באפי נפשה אתרוג שנפסל אסור כל שבעה, כפירש״י, דלרבותא נקטי׳, דאפילו נפסל, אסור כל שבעה, לאפוקי ממאן דסלקא אדעתי׳ לחלק בין אחר שיצא בו בעליו דחזי עדיין לאחר וגם בעליו למחר, בין נפסל, דלא חזי לשום אדם למצוה, ומכל מקום אין לסייע מזה לרטו״ז, מדלא אשמעינן רבותא יותר גדולה דאפילו בשמיני אסור, דמדקרי לי׳ רבי זירא, ולא רב זירא, ש״מ דבארץ ישראל הוה ומוסמך, ושם שמיני ספק שביעי ליתא, ובהיותי בזה, אמינא מילתא חדתא, דהא דשאלו ואנן דאית לן תרי יומי וכו׳, והשיב אביי דווקא, מפני שבימיו נתחדש הקביעות על פי החשבון כמו שהוכחתי בספרי עדות בשראל, חדושי אבות, עמוד רמ״ב, ויעויין רמב״ן במלחמות ריש ביצה, גבי תקנתו של ריב״ז, ושאל השואל, ואנן — כלומר אנן דבקי־אינן בקביעא דירחא, ועבדינן תרי יומי רק להזהר במנהג אבותינו — היכי עבדינן, והשיב אביי, דאף לדידן שמיני ספק שביעי אסור, ומרימר דהתיר בשמיני אף לדידן התיר, ובהשקפה ראשונה עלה על דעתי לומר דלוי ואבוה דשמואל בבבל פליגי דבזמנם עדיין קידשו על פי הראי׳ והוי שמיני ספק שביעי ספקא דאורייתא, ולכן הדר בי׳ אבוה דשמואל לגבי דלוי, ור׳ זירא דקם בשיטתי׳ דאבוה דשמואל, היינו לאחר שנקבע החשבון, אבל חוזרני בי מפני שנראה מהר״מ מלובלין ז״ל, דלוי אפילו בארץ ישראל אסר בשמיני, ומהש״ס נראה כן, מדלא אדכרו עד השתא לישנא דשמיני ספק שביעי.

ביצה

בשלטי הגבורים, פ״א דביצה, סי׳ תתנ״ח אות ב׳, תמה על סתירות דברי הטור מהלכות שבת להלכות יו״ט, בענין טילטול סולם, וקשות מיושב, בסברת הר״א מבורגיל שבתוס׳ ט׳, ב׳, ד״ה מאי, ומובא במרדכי, וגם ברא״ש פ״א סי׳ י״ד, ויעויין בתפארת שמואל שם, ובטו״ז ומ״א או״ח תקי״ח.

שם סי׳ תתס״ג אות ג׳, ה׳, ב׳, היו להם ציר באמצע, אם היו של בתים, (כצ״ל, ותיבת ,,בעלי״ נמחק) וכלומר שהתיבות מחוברות בקרקע, וגזרינן גם לבית הלל בציר מן האמצע, אטו מן הצד, דיש בהן איסור דאורייתא.

בק"נ פ"ד סי' ז', אות י"ח, דבשני מסכתות יש סדר למשנה, תיבת „מסכתות" ט"ס, וצ"ל „סדרים", דכן הוא בכללי התלמוד להרב כנסת הגדולה, אות ל"א, בשם כ"מ פ"ט מהלכות רוצח, והראה לעיין בתוס' יו"ט פ"ט דסוטה, שפקפק בזה, אולם יעויין בתוס' רעק"א שם, בשם כפות תמרים, סוכה ל"ו, ב', סיוע לזה מתוס' שם.

תענית

בק"נ תענית פ"א, סוף סי' ב', אות י"ב, אך קשה וכו', על מה הביא הרי"ף ורבינו וכו', כיון דקיי"ל הלכה כר' יהודא דמתניתין קמייתא, וצ"ע. ואפשר דאתו לאשמעינן עיקר גירסתם, דר' יוסי הוא האומר עד שיצא ניסן, דאי כגירסתינו שר' מאיר הוא האומר כן, הוה אמינא דסתמא דלקמן י"ב, ב', היחידים חוזרים ומתענין עד שיצא ניסן, לאו דין סתמא יש לה לענין מחלוקת ואח"כ סתם, דבלאו הכי קיי"ל סתם מתניתין ר"מ, כסנהדרין פ"ו, א', ואזיל לשיטתו כאן, ולהלכה הדרינן לכללין ר"מ ור' יהודא הלכה כר' יהודה, ואפילו היחידים אין מתענים אלא עד הפסח, אולם לגירסתם „ר' יוסי", וודאי דדין מחלוקת ואח"כ סתם יש לה, ואף דלא קיי"ל כן לענין הזכרה ושאלה, קיי"ל כן עכ"פ לענין תענית היחידים, ואגב, אפשר, כיון שדוחק הוא לומר דליפלגי תרי תנאי אליבא דחד תנא (עיין הטעם בספרי עדות בישראל עמוד ט') הכרח לסבול זהו הדוחק ברומיא דמשניות אהדדי, דבשתיהם נזכר ר' יהודה לגרמי', אולם לאחר שמצאו דרא דבתראי, ברייתא, דר' יהודה משמי' דר' יהושע קאמר לה, כדפירש רב נחמן בר יצחק דר' יהושע היינו בן בתירא, אמת דתרי תנאי נינהו, אולם בלא שום דוחק, דהא דידי' והא דרבי'.

בר"נ שם, פ"ב, סי' תתכ"ח, ז', א', ר' אחא ור' יוסי תרי תנאי נינהו מה שהקשה במעשה אילפס, דלא מצינו ר' אחא שהוא תנא, נפלא מאתי, דבברכות ב', ב', בברייתא ר' אחאי ואמרי לה ר' אחא אומר משעה שרוב בני אדם נכנסין להסב, והר"נ בא להטעים הא דר"ח ורי"ף פסקו כר' יוסי, דכיון דתרי תנאי נינהו, וסתם ר' יוסי התנא, היינו ר' יוסי בן חלפתא, דנימוקו עמו, והלכה כמותו מחברו, דאי כרש"י דאמוראי נינהו, ור' אסי סתמא, היינו חברו של ר' אמי, ותלמידו של ר' יוחנן, ומדהקדימו בש"ס לר' אחא, ש"מ דגדול מר' אסי', והיו צריכים לפסוק כר' אחא, דהא קודם אביי ורבא אין הלכה כתלמיד במקום הרב, ורש"י ז"ל שכתב „דלא אורחיהו לאשתעויי בגמרא כה"ג", אזיל לשיטתו, בב"ק י"ח, ב', ד"ה דדחיק, דפליג שם עם מורו בכזה, ושם ראי' גדולה יש לו, מדקאמר ולימא הלכה וכו', ועוד גבי הידוס, אמאי לא פרכינן הכי.

שם בר"נ מירושלמי, אבא לא הוה עביד כן אלא בעין טב על ידי דאינון עבדין (ויש גירסא, ידעין) דהוא ריש ירחא קורין בראש חודש,

ושאר כל המקומות היו קורין ברכות וקללות, פירש בחידושי אנשי שם, דבראש חודש אעפ"י שהתענו בו ציוה לקרות פ' ובראשי חדשיכם, לסימן טוב, ושאר הימים שהתענו בהם הציבור — לאחר שהתחילו ולא הפסיקו — הודה גם הוא שצריך לקרות ברכות וקללות, ולפירוש זה, היה לו לומר, ושאר כל הימים, לא „מקומות", ואפשר לפרשו בפשיטות, דבאתרא דהוה שמי' „עין טב" הי' וועד קבוע לקידוש החודש, כר"ה כ"ה, ב', ובתוס' שם ד"ה זיל, וידעו כל העם שהיום ר"ח (וזה לגירסת דידעין, ולגירסת דעבדין, מפני שהב"ד היו עושין סעודה מפורסמת לקידוש החודש, כסנהדרין ע', ב', ולפיכך בו במקום שנתפרסם החודש בזמנו, ציוה לקרות בראש חודש, אבל בשאר מקומות שנתגלה לעם שהוא ר"ח אחר זמן מה, שם הודה גם הוא לקרות ברכות וקללות. שוב לאחר זמן רב עיינתי בירושלמי (שלא הי' לפני בעת לימודי בר"נ) וראיתי שקדמוני רבותינו קרבן העדה ופני משה בזה, ובשיירי קרבן העיר על פירוש חידושי אנשי שם.

ברא"ש פ"ב דתענית סי' כ"ד, כתב הראב"ד ז"ל וכו' אבל תענית ציבור לא גזרינן, ומה שנהגו להתענות בי"ג באדר וכו' דדברי קבלה וכו', בספר הזכות להראב"ד פ"ק דמגילה, מסיים דכותבי מגילת תענית לא באו כלל להוסיף על ימי הפורים לפניהם ולאחריהם, אלא לאסור את של זה בזה, (ומדיקדוק לישנא דרבא, לא נצרכה „אלא" לאסור את של זה בזה, משמע כן, דלא נכתבו ימי הפורים במגילת תענית אלא בשביל זה בלבד, ולא כדי לאסור לפניהם ולאחריהם) והרמב"ם ודעמי' שפסקו בחנוכה ובפורים דלפניהם ולאחריהם מותרים אך מטעם שבטלה מגילת תענית, אפשר דסברי דלישנא ד„אלא" דרבא לאו דווקא, או, דלאחר שנכתבו במגילת תענית כדי לאסור של זה בזה, ממילא נאסרו לפניהם ולאחריהם, אלא דלאחר שבטלה מגילת תענית בכלל, והשאירו חנוכה — משום דמיפרסם ניסא — ופורים — דכתיב בהו ימי משתה ושמחה, וכתיב וימי הפורים לא יעברו וגו' — די שהשאירו הימים עצמם, ולא לפנהם ואחריהם כרטו"ז או"ח תרפ"ו, א', (וגם בספר הזכות שם, דלא ליהווי חמיר טפילי דהני מעיקרי דהני) והנה סברת פורים דברי קבלה, מוקדם ברז"ה שם, ליישב מה דפרזים דהיינו בני י"ד מתענין בי"ג, וסברת ועוד י"ג זמן קהלה וכו', הוא במלחמות להרמב"ן שם, אלא שבר"נ כאן משמע דה„ועוד" ג"כ מדברי הראב"ד הוא.

ובקרבן נתנאל שם אות ח', הביא מפר"ח, דמוקפין אין מתענין בי"ג, וכתב עליו שזה דוחק, ואנחנו על כרחינו לסבול הוא ודחקו, שהרי בשיטת הריב"ב כאן כתב כן בשם דודו הרז"ה ז"ל, ושם במגילה כתבה הרז"ה בשם רבינו אפרים ז"ל, גם קושייתו מתלמוד ערוך ר"ה י"ז, אפשר ליישב בדבריו עצמו דלעיל, דבפורים שיש לתלות שכתבום במגילת תענית כדי לאסור

של זה בזה, מחזקינן בכללא דדברי קבלה אין צריכים חיזוק, אבל בביטול אדכרתא, אי לא לאסור שלפניו באו, למה כתבוהו כלל, הא תלתא בתשרי הוא יו״ט לעצמו בזמן המקדש, והנה הראי׳, מדרב נחמן לא השיב, הא בטלה מגילת תענית, דמדקאמר והאידנא בטלה וכו׳, שבטלה בימי האמוראים קאמר, בתר דשלימו תנאי, יכולים הפוסקים שלא חילקו בין תענית יחיד לציבור ליישב, דהאי והאידנא לשון הרי״ף הוא, שסמך על פסק הש״ס, ר״ה י״ט, ב׳, הלכתא וכו׳ והלכתא וכו׳, והרי אפשר דהלכתא איפסיקא בסוף הוראה בתר רב נחמן שהי׳ דור שני לאמוראים, תלמידם של רב ושמואל, ונמצא, דלהרא״ש, חנוכה דלאו דברי קבלה, אפשר דלפניו ואחריו אסור, ולהטעם דלא עדיף טפל דידהו מעיקר דאחריני, גם בחנוכה לפניו ולאחריו מותר.

והנה בשבת י״ג, ב׳, מי כתב מגילת תענית חנניה בן חזקי׳ בן גרון וסייעתו, ובר״ה י״ט, ב׳, מחלוקת בין ר״מ ור׳ יוסי אם ימים טובים דמגי-לת תענית נוהגים לאחר החורבן, ומשמע דעיקר מגילת תענית בזמן הבית נכתבה (וגם גזירות ח״י דבר הי׳ אז, יעויין בתוס׳ שבת י״ד, ב׳, ד״ה ואילו ובמהרש״א ומהר״מ שם.) ויום טוב דיהודה בן שמוע תלמידו של ר׳ מאיר, על ידי שיטת רבו ר׳ מאיר, ניתוסף במגילת תענית, דאילו לר׳ יוסי, קמיי־בטיל אחרנייתא, מוסיפין? אבל מה נעשה למה שהבאתי בספרי עדות ביש־ראל עמוד נ״ד, בשם מגילת סתרים לר״נ גאון, וערוך ערך מחק, דגזירת ח״י דבר היתה ביום שהושיבו את ר׳ אלעזר בן עזרי׳ בנשיאות, ואפשר דלדידהו כל עוד שלא נחרש ההיכל על ידי טורנוס רופוס הרשע, כתענית כ״ט, א׳, נקרא עדיין שבית המקדש קיים, שהיו עדיין יסודותיו ניכרות. ואפשר דלכולי עלמא ימים טובים שבמגילת תענית נתקנו בימי הבית, שהרי יום ניקנור וחגא דשבועייא ודתמידא בוודאי בימי הבית היו אלא שהיתה ברייתא מסודרת ללומדה בעל פה, כמו כל משניות ובריתות, וביום שהושיבוהו לראב״ע בנשיאות, ניתן רשות עפ״י ב״ש שרבו אז, לכותבה, אעפ״י שכל תורה שבעל פה לא הותרה עדיין.

והנה בספרי הנ״ל, חידושי עדיות, עמוד רכ״ט, כתבתי שיש לומר שהסיבה שרבו ב״ש על ב״ה בגזירת ח״י דבר, היתה ע״י שראו תועלת חריפות חנני׳ בן חזקי׳ בן גרון מתלמידי ב״ש שעלה בידו ליישב בחרי־פותו ספר יחזקאל שלא לגונזו ח״ו, נטו בו ביום הרבה מתלמידי ב״ה לדעת ב״ש ורבו ב״ש על ב״ה, ואז נכתבה ג״כ מגילת תענית, כי הורדוס הסכים להתמנותו של שמאי לאב״ד, ע״י שניבא עליו בקטנותו שימלוך, כדאיתא ביוסיפון, והיו תלמידיו קרובים למלכות ולאומיים נלהבים, ומחבבין את גאולתם מהצרות, וכשרבו במנין, כתבו מגילת תענית (ודעת ב״ה בזה נת-גלה בדברי נכדם רשב״ג, בשבת י״ג, ב׳, כדרך הנוחים והעלובין, אם באנו לכתוב אין אנו מספיקין) ומעתה יש לומר, דכולהו אית להו דרב פפא, בר״ה

י״ח, ב׳, אין שלום ויש גזירת המלכות ח״ו צום, אין שלו׳ ואין גזירת המל־כות, רצו מתענין רצו אין מתענין, לבר מט״ב, ולכן אעפ״י שר׳ מאיר סבל הרבה מחמת הרומאים בהריגת חותנו ר׳ חנינא בן תרדיון וחותנתו ושביית גיסתו, עד דערק ואזל לבבל, כע״ז, י״ח, מכל מקום נשא פנים למגילת תענית שנכתבה ע״י שרבו ב״ש דמחדדי טפי, כיבמות י״ד, א׳, מפני שבטבע החריפות הי׳ קרוב להם, כסנהדרין כ״ד, א׳, שהי׳ עוקר הרי הרים וטוחנן זה בזה, ובעירובין י״ג, שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו, ועוד אפשר, שכשאמר פסקו זה לחזק כח מגילת תענית, אפילו בזמן שאין בית המקדש קיים, כבר הראו אז הרומיים פנים יפות לישראל בסוף ימי נשיאות רשב״ג, שנתיישבה סנהדרי גדולה לישראל באושא, ור׳ מאיר חזר מבבל ונעשה חכם — ראש ישיבה — בישיבה הגבוהה של הנשיא, והאב ב״ד, ר׳ נתן, כסוף הוריות וכן מצאנוהו לר״מ בא״י בהלולי׳ דר״ש בר׳, כהירו־שלמי שהביא הרי״ף ז״ל סוף ביצה, ונכנסו תחת סוג אין גזירת המלכות, רצו אין מתענין ג׳ הצומות, וממילא דלא בטלה מגילת תענית.

אולם ר׳ יוסי שהגלה גלות שלימה על כל ימיו לציפורי ע״י הרומאים, כשבת ל״ג, ב׳, אחר ר׳ יוסי לציפורי, ובמו״ק כ״ה, ב׳, כד נח נפשי׳ דר׳ יוסי שפעו מרזבי דציפורי דמא, נתן בה דין יש גזירת המלכות צום, וסבר לבטל מגילת תענית, מפני שאבל היא להם, ובמשנה תענית ט״ו, ב׳, שמצינו לו שמחמיר יותר מדרבנן, אפשר שהי׳ אז קודם הגזירה; וכן רב, לאחר שנתפרדה החבילה משמת אדרכן, כעבודה זרה יו״ד, י״א, אמר להלכה, בטלה מגילת תענית; וכן ר׳ חנינא שישב בראש לאחר פטירתו של רבי, ככתו־בות ק״ג, ב׳, (שכבר נתפרדה החבילה, בסוף ימי רבי משמת אנטינונוס, כעבודה זרה שם, וניחא פירש״י ז״ל בשם מורו בר״ה כ״ה, א׳, ד״ה זיל, שהיתה גזירה בסוף ימי רבי שלא לקדש חדשים, וקרוב לומר, שאז דרש ר׳ חייא — שנעשה שליח לרבי לקדש החודש בעין טב — פסוק אלקים הבין דרכה, שנזכר בפסחים פ״ז, ב׳, ובגיטין י״ז, א׳) שהמדקדק באבות פ״ב משנה ב׳, בדברי רבן גמליאל בנו של רבי — שהי׳ נשיא בימי ישיבת ראש של ר׳ חנינא — וכל העוסקין בצרכי ציבור וכו׳ יראה שהוצרכו בימיו שתדלנים מישראל לפייס שרי מלכות רומי בשוחד ממון רב, ושם ממשנה ג׳ הוו זהירין ברשות וכו׳ מובן עד כמה גברה אז לחץ זו הדחק עול הרומיים על ישראל, ולכן אמר גם הוא להלכה, בטלה מגילת תענית.

אולם בימי ר׳ יהודה נשיאה — בנו של ר׳ גמליאל בר׳ — הקלו הרומאים מעט עול משא מלך ושרים מעל ישראל, וראי׳ מגיטין י״ז, דאמר רבב״ח קומי רב יהודה, רחמנא בטולך או בטולא דבני עשו, ששלטו אז בארץ ישראל, ומצאנוהו לר׳ יהודה נשיאה, שהאריך ימים אחרי רב יהודה, במו״ק י״ז, א׳, ואז היו ראשי הישיבות בא״י ר׳ יוחנן ור׳ יהושע בן לוי,

זה בטבריא, וזה בדרום, ולפיכך אמרו לא בטלה מגילת תענית, ובדרא דבתראי, לאחר שכבה נר ישראל, ובטלה הנשיאות בארץ ישראל, עד שהוכרח נשיא האחרון, לעבר ולקדש על פי החשבון עד ביאת גואל צדק בב״א, כיום הזה, ובבבל פרס ומדי, היו כמה גזירות, והריגת עשר בני רב פפא תוכיח — שאנחנו מזכירים שמותם לאחר סיום כל מסכת, כעין הזכרת נשמות, כנרשם בגליון מסורת הש״ס בסיום שבסוף ברכות, חזרו לסמוך על דברי רשב״ג, אביו של רבי, שבימיו גזרו הרומיים על המילה כתוס׳ ע״ז יו״ד, ב׳, ד״ה אמר — שאמר בשבת י״ג, ב׳, אף אנו מחבבין את הצרות אבל מה נעשה שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקין, ואיפסיקא הלכתא, בטלה מגילת תענית, לבר מחנוכה ופורים, ד׳ הטוב יגדור פרצותינו וירים קרנינו בכבוד, בנחמת ציון וירושלים, במהרה בימינו, אמן.

בחדושי אנשי שם, על הרי״ף פ״ג, דף ח׳ ע״א, ואם כן דברי רש״י סתרי אהדדי, בספרי קבוצת כתבי אגדה, עמוד שע״ד, ושם עמוד ת״א, הבאתי דברי שם הגדולים להרחיד״א ז״ל, שפירוש תענית אינו מכתב יד רש״י ז״ל.

בתוספתא פ״ב, מ״ב, משמר שיש בו שבעה בתי אבות כל אחד ואחד מקריב יומו, ורבינו חננאל הביאה לעיל י״ז, א׳, ובמצפה שמואל ציין ירושלמי פ״ד, ה״ג, וכן פירש במיוחס לרש״י, לעיל ט״ו, ב׳, ד״ה אנשי, והרע״ב במכילתין פ״ב, ובריש תמיד, ויעויין מנחות ק״ז, ב׳, כנגד ששה בתי אבות, וברש״י שם. ובתפארת ישראל כאן, ובריש תמיד.

מגילה

ברא״ש פ״ב, סי׳ ב׳, אמר ר׳ יצחק שתים כותבין שלש אין כותבין — במתניתא תנא, שלש כותבין ארבע אין כותבין — (כן הוא ברי״ף כאן, והגרי״פ הוסיפו גם ברא״ש כאן) בעל הלכות גדולות פסק כר׳ יצחק, אע״ג דפליג אמתניתא, יודע הי׳ שאינה עיקר, גם הר״נ בפירושו על הרי״ף כתב כן, בטעם בעל הלכות גדולות, ובתוס׳ גיטין, וא״ו, ב׳, איתא כלשון הרא״ש, ומפני שאין ספר הלכות גדולות לפני, מסופקני אם טעם התוס׳ הרא״ש והר״נ אליבי׳, כתוב שם בהדיא, או שהם נתנו טעם זה לפסק שלו, ויש להוסיף בטעם בה״ג מדלא קאמר אביי בגיטין שם הא דר׳ יצחק מימרא היא, ומימרא לא שמיע לי׳, אלא הא דר׳ יצחק גמרא היא וגמרא פירושו קבלה, דהיינו שהי׳ ר׳ יצחק מקובל מרבותיו להחמיר יותר מהברייתא, והטעם משום דמצינו בתנ״ך פסוקים שלימים מן שלש תיבות — ורב יוסף ואביי לא הזכירו את המתניתא כלל, כן כתב רלח״מ.

והרי״ף שהביא שניהם לא הכריע, ומדהביא המתניתא לבסוף, הכריע הרמב״ם ז״ל בפ״ז מהלכות ס״ת, לקולא כהמתניתא, גם רש״י ז״ל ביבמות

ק״ו, ב׳, ד״ה משרטט, כתב וקיי״ל וכו׳ ד׳ אין כותבין, כמתניתא, ואפשר דאינהו סבירא להו, מדלא קאמר רב יוסף ותנינא, שלש כותבין וכו׳ אפשר דמסדרי הש״ס בסוף הוראה, הכניסוה בין דברי רב יוסף לאביי, להורות דמתניתא פליגא אדר׳ יצחק, ורב יוסף גם אביי — ואפשר אפילו ר׳ יצחק — לא שמיעא להו הא מתניתא, ואי הוה שמיעא להו, אפשר דהוו מודי לה, וממילא אין ראי׳ מאביי ביבמות, דלשיטתי׳ בגיטין אזיל, והא וודאי כיון דלהראב״ן שבק״נ אות י״ג דאפילו למ״ד אין כותבין פרשה להתלמד, דווקא פרשה שלימה, אבל פסוקים כתבינן, אין השירטוט בהם אלא מדרבנן, ואפילו אי מידי ספקא לא נפקא ספקא דרבנן לקולא, ולפיכך פסקו רש״י ורמב״ם כמתניתא, אלא דקשיא שבפ״ד מייבום וחליצה, לאחר שפסק הרמב״ם, כמר זוטרא, ביבמות שם, דמשרטט וכותב לכולהו פסוקי, הוסיף דאפילו לשלש תיבות משרטט, וכבר ישבו על מדוכת סתירה זו, הרה״מ והגה״מ, ורכ״מ ולח״מ, ועוד, יעויין עליהם, ואפשר משום שכבר משרטטין בשטר החליצה, לצורך פסוקים הארוכים, מאן יבמי וגו׳ ככה יעשה וגו׳, שוב משרטטין ג״כ מקרא הקצר, לא חפצתי לקחתה, משום מהיות טוב וגו׳, כיון דנפקא מפומי׳ דאביי בהדיא, ומשום שופרא דשטרא, וזה כעין שכתב רכ״מ, בשם ר׳ יהושע הנגיד, דאמאי דפסיק בדוכתא, סמכינן, דהיינו בהלכות ס״ת.

ואגב הנני להעיר בעירובין ס׳, א׳, דפסיק רב כר״ש, שלש חצרות וכו׳ ור׳ יצחק אמר אפילו בית אחד בחצר אחת, ואמר אביי לרב יוסף, דר׳ יצחק גמרא או סברא, וא״ל רב יוסף מאי נפקא לן, הא בין כך ובין כך — אין הלכה כר׳ יצחק, אלא — קיי״ל כר״ש, והשיב אביי בתמיהא, גמרא גמור וכו׳ שאף על פי כן, צריך לחקור ולידע האמת, כן פירשו התוס׳ שם, בד״ה גמרא, ובר״ש שם פ״ה סי׳ י״א, הביא בשם הרי״ף, שפסק כר׳ יצחק, ותמה איך יחלוק ר׳ יצחק האמורא, עם תנאים, ותירץ, שהרי״ף סו־בר שר׳ יצחק הזה תנא הוא, ומה שאמר רב יוסף מאי נפקא לן מינה, פירושו שכיון שר׳ יצחק תנא הוא, ובכחו לחלוק על תנאים, הא אפילו אמרה מסברא הלכה כמותו, דהלכה כדברי המיקל בעירוב, יעויין בק״נ שם. אולם בפירוש רבינו חננאל שם, כתב „ואמרו בשם רב, דהלכה כר׳ שמעון, ור׳ יצחק פסק אפילו בית אחד וכו׳ ודר׳ יצחק גמרא היא״, מלשון „פסק״ משמע שסובר דר׳ יצחק אמורא הוא, ואפילו הכי הלכה כמותו, מפני שדבריו הם גמרא, כלומר קבלה מרבותיו, ואפשר שלא הי׳ בגירסתו תיבות „א״ל מאי נפקא לן מינה״, אלא שתיכף אחר שאילת אביי, גמרא או סברא, השיב רב יוסף גמרא גמור וכו׳, דהיינו שהיא גמרא, וכן משמע שהיתה גירסת רב אלפס ז״ל (ומה שהכניסו בתוך דבריו „א״ל מאי נפקא לן מינה״, בין שני חצאים מרובעים, הוא מהוספת המגיהים האחרונים) ואם ר׳ יצחק הי׳ גמיר וסביר ומקובל מרבותיו דור דור ודורשיו עד התנאים שלפניהם אז אפילו הוא

אמורא, קבלתו עדיפא מפסק הלכה כר"ש, ואפשר שמתשובת רב יוסף שב-כאן, גמרא גמור וכו', למד לו אביי להשיב לרב יוסף כמה פעמים בש"ס — יעויין עליהם במסורת הש"ס שבת ק"ו, ב', גמרא גמור זמורתא תהא — וזו דוגמא לענייננו, דדברי ר' יצחק מקובלים, וגמרא גמיר להו.

בהגהת חוות יאיר, על הרי"ף, פרק בני העיר, י"א, א', אות א', והקשו הא בימיהם לא היו מברכין אלא ראשון ואחרון, יעויין בטו"ז או"ח תכ"ח ס"ק ה', והנה, מירושלמי שהביא הרי"ף לקמן, עמוד ב', והרא"ש הביאו בפרק הקורא עומד, סי' ג', בשם ר' יוחנן, מוכח, דאז כבר בירכו לפני' ולאחרי', ובש"ס במכילתין, כ"ב, א', דחי, דרב — דהוה תלמידו של רבינו הקדוש — בישראל קרא, ודבריך לפני', משום דכבר הוה לאחר תקנה, והר"נ כתב דברייתא דצריך להתחיל בפסוקים לפני', ולהוסיף בפסוקים שלאחרי' מס-ייעא לריש לקיש, והברייתא מתחלת „תנא", והוא סימן לתוספתא — דר' חייא ור' אושעיא — כמו שכתב במבוא התלמוד לר' שמואל הנגיד, והרי אתה הרואה, שהתקנה לברך לפני' ולאחרי', נתקנה עדיין בימי התנאים האחרונים, ובר מן דין, הרי פירש"י במתניתין, ל"א, א', ד"ה אין, ששנים הראשונים קורין הברכות, והקורא הקללות הוא האחרון, דהא דאמר במשנה אין מפסיקין בקללות ומפרש לה ר"ל בגמרא שאין מברכין על הפורעניות, קאי אדאמר במשנה לעיל מינה בתעניות ברכות וקללות, והיינו בתעניות ציבור של חול, שאין קורין אלא שלשה, ולא מיירי כלל בקריאות הפרשיות של בחוקותי ותבוא הנקראות בשבתות, וצריך אפילו בזמן שנישנית המש-נה קודם התקנה, לברך לאחרי'.

בק"נ, פרק בני העיר, סי' יו"ד אות ל"ו, דוחה דברי רמ"א, או"ח, תרפ"ד, ממשמעות קושיית התוס' יומא ל"ג, ונשנה במגילה וא"ו, ב', גם נשתלש ונתרבע בזבחים נ"א, ובמנחות ס"ד, ועם כל זה לא זכיתי להבין, דלא מי-בעיא לרש"י דלא גרס בזבחים שם תיבות „ההוא דפגע ברישא", אם כן כל עיקר טעם תנא דמתניתין דשאר כל הקרבנות שיריהן נשפכין על יסוד דרומי, הוא לאחר שגילתה התורה בדמים הפנימיים ששיריהן נשפכין על יסוד מערבי, ולמדים אחר כך החיצונים מהפנימיים, כדאמרינן שם נ"ג, א', ילמד ירידתו מן הכבש וכו', ואיך אפשר לומר שתדירות הלמד ידחה את המלמד, אלא אפילו למאן דגרס „ההוא דפגע ברישא", או לקושייתם, דלא ליבעי קרא כלל, וליפקו תרווייהו מהא דאין מעבירין על המצוות, כיון דתר-ווייהו מחד סברא נפקי, והתדירות דדרומי נעשה אחר כך, אין כח באחד לד-חות את חברו, ואין זה ענין לר"ח וחנוכה, ולהלכה, כבר האריכו האחרונים בשו"ע שם.

במרדכי סוף מגילה, צריך להפוך המשי לצד הספר ולגלול, דומיא דמזבח הקטורת, יעויין במג"א או"ח קמ"ז, ס"ק ד' ובפרמ"ג באשל שם.

מועד קטן

בק״נ, מו״ק פ״א, סי׳ ח׳, אות ב׳, כי לרב אלפס הגירסא אפלא, ולרש״י דאפלא, ובמלחמות להרמב״ן ז״ל, דהחילוק בין אי גרסינן מ״ט אפלא, בלתי תיבת ״לא״, או גרסינן ״מ״ט לא״, ובמאור נדפס תיבת ״לא״, אף דסבר כרש״י, אלא, שהמגיהים האחרונים הקיפוה בשני חצאי עגולה, אולם בשיטת ריב״ב העתיק מ״ט לאו דאפלא וכו׳, ופירשו, מ״ט התירו — חכמים — שדה גריד, לא משום דאפלא וכו׳, והוי הפסד — אי לא מתרבץ לה — הכי נמי וכו׳, ומיחשב הפסד אי לא מתרבצי לתרביצא, וכן ברא״ש הלשון לקמן ״אבל לפירש״י שפירש שדה גריד מ״ט לא, הוא סיומא מילתא דרבינא״, צורך לפרשו על דרך הריב״ב, שדה גריד מ״ט התירו חכמים, לא — בתמיהא — משום דאפלא וכו׳, ולפ״ז אין חילוק בין אפלא לדאפלא, ובין אי גרס תיבת ״לא״ או לא גרס לי׳, אלא העיקר תלוי בהפירוש, דלרב אלפס נשלמו דברי רבינא בתיבת דמועדא, והגמרא מקשה על רבינא מתנא קמא, ופירושו, שדה גריד מ״ט לא התירו, ולרש״י הכל דברי רבינא וסיום ראייתו, שדה גריד מ״ט — התירו — לא — בתמיהא — משום דאפלא וכו׳, הכי נמי בתרביצא שרי.

שם פ״ב סי׳ מ״ב (י״ד) בק״נ אות י״ז, מתרץ קושית המג״א, דשם בביצה הלכה כרב הונא וכו׳, וקשיא דגם הכא הוה לן לפסוק כרב דימי מנהרדעא דבתראה הוא, יעוין ב״ב כ״ב, א׳, יעויין בב״י וב״ח או״ח תקל״ח, ואפשר ליישב לפי הענין, דרב דניאל הביא ראי׳ מסברת שניהם, דאין ללמוד הלכות חול המועד זה מזה, ומאי ראי׳ היא, הא כל אחד מהם טעמו בצדו, דזה חייש לפסידא, וזה לטירחא, אלא על כרחך דרב דניאל סובר שכל אחד מהם הי׳ לו קבלה להתיר באחד מהם, כגון שמואל בכוזתא ורב דימי בחד־ביתא, וכל אחד מהם חשש ללמוד ממנו היתר להשני, ולכך לא התיר כל אחד מהם כי אם במה שקיבל היתר בפירוש, וש״מ דאין למדין זה מזה, ודייק לה, דלמה להם לשמואל ורב דימי להאריך בדבריהם ולהשמיע את ההיתר דהא פשוט דדבר האבוד מותר, ולא הוה להו למינקט כל אחד אלא מה שאוסר בטעמו ונימוקו עמו, אלא דאתא לאורויי, שאף על פי שקיבל היתר באחת מהן, אינו רוצה ללמוד ממנה את השני׳, אם יש סברא קצת לחלק בינותן מפני שהלכות מועד עקורות הן, ואנן לדידן סומכין על קבלת שניהם — לא מפני שאנחנו למדין זה מזה, אלא שאנחנו אומרים שקבלת שניהם בהיתרם אמת — ולא פליגי הקבלות אהדדי, ואף שזה דבר חדש יעויין בב״י ושו״ע ונושאי כליהם באו״ח תקל״ח, הכריחני לזה, דמטעם ספיקא דרבנן לקולא, ניחא לדעת הרא״ש והרמב״ם, דמלאכות חוה״מ רק דרבנן, ולדעת הרמב״ן עכ״פ דבר האבד מותר מן התורה, וכאן הרי בשתיהן יש פסידא, אולם להרב״י דמלאכות חוה״מ דאורייתא, אלא שנמסרו לחכמים

הכרח שאנחנו סומכים על קבלת שניהם להקל, ויעויין באשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש ז"ל, סי' תק"ל.

בשיטת הריב"ב על הרי"ף ז', א', במשנה והמצורע העולה מטומאתו לטהרתו, כתב דאתי למעוטי גילוח הנתק שאינו עולה בו עדיין מטומאתו לטהרתו, והרע"ב ז"ל כתב בפירוש המשנה, וגילוח נתק לא חשיב דדבר מועט הוא, והנה במשנת נגעים פ"י מ"ה, כיצד מגלחין את הנתק, מגלח חוצה לו, ומניח שתי שערות סביב לו, ופירש בתפארת ישראל שם, שמגלח כל הראש או הזקן שבהן הנתק אלא שמניח רוחב שתי שערות סמוך להנתק, וכן משמעות פירוש הרב ר"א אבן עזרא בויקרא י"ג, ל"ג, אולם מהרע"ב בנגעים שם וכאן ומרמב"ן על התורה שם ומאונקלוס שתרגם, ויגלח סחרני נתקא, וביונתן שם דסחרני נתקא, משמע שאין צריך לגלח כל הראש או הזקן אלא סביבות הנתק לאחר הנחת רוחב שתי שערות סמוך לו לידע אם פשה, ואם נאמר דלהרב תפארת ישראל וראב"ע, מצות התורה כך היא לגלח כל הראש, אין ספק שמותר גם בחול המועד, שאינו אלא קנס חכמים כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, ולהרע"ב — ודעמי' — וודאי אסור לגלח כל הראש כיון דלמצות התורה די בגילוח סביב הנתק להיכר פסיון, אלא דקאמר דלא מיירי תנא דמתניתין בגילוח מועט כזה, ולהריב"ב ספק אם ס"ל דבחול רשות בידו לגלח כל הראש אלא שבחול המועד די לו בגילוח מועט סביבות השער, או אפילו ס"ל שהוא מצוה, ויש כח לחכמים לעקור מצות תורה בשב ואל תעשה, וכיון שלהיכר פסיון די בגילוח מועט הניחו לו זה אפילו בחול המועד (או אפשר שעקרו הגילוח לגמרי, וזה דוחק גדול) ומכאן, דהרע"ב והריב"ב ס"ל כפירוש רש"י, וכפירוש הרמב"ם במשנה, דבסוף הסגר ראשון — שהוא זמן גילוח הנתק — רואין אותו להקל כאוקימתא דרבא בש"ס לעיל ז', א', ויעויין בתוס' שם ד"ה בהסגר, דאילו להרמב"ם בחיבור פ"ז מיו"ט ופ"ט מצרעת שאין רואין את הנגעים בחול המועד כלל לא בתחלה ולא בהסגר ראשון ולא בהסגר שני, להרב המגיד ורכ"מ — ויעויין במל"מ פ"ז מיו"ט — אין בחוה"מ נפקותא מינה להלכה.

ברא"ש פ"ג סי' כ"ז (כ') פירש הראב"ד וכו' כיון דר' אמי פליג והוא בתראה הלכתא כוותי', וכתב הרא"ש, ומה שכתב וכו' דהוא בתראה, לא נהירא לי, דהא דפסקו הגאונים כבתראי היינו מאביי ורבא ואילך, ולהמליץ עבור הראב"ד ז"ל, אפשר דבב"ב יו"ד, ב', לקמי' דר' אמי, ולא קבלינהו וכו' לקמי' דרבא וקבלינהו, הרי שר' אמי האריך ימים עד דרא דבתראי דרבא, ודינו כבתראי, ויעויין בסדר הדורות אות אלף ר' אמי, שאותו ר' אמי אינו ר' אמי סתמא שבש"ס, תלמידו של ר' יוחנן, וזה כהרא"ש ז"ל, ויעויין דוגמא לזה בספרי עדות בישראל, ר"ה ל"ד, ב', עמוד ק"ג, ובכתובות ע"ג, ב', עמוד קנ"ו, קנ"ז, דכשאחד מקמאי האריך ימים עד ימי הבתראי יש לו דין בתראי.

בהרא"ש סי' קי"ב, הביא מחלוקת הראב"ד והרמב"ן ז"ל בפירוש איחוי אלכסנדרית, דלהראב"ד אפילו תפירה שלנו שבולטת מלמטה, כלומר מבפנים, כיון שאינה ניכרת מלמעלה מיקריא איחוי, ואסורה, ולהרמב"ן איחוי אלכסנדרית היינו שאינה ניכרת כלל כאריג ממש, וממילא שבקורע מתוך תפירה שלנו הוי הראב"ד לקולא דיצא, והרמב"ן לחומרא דלא יצא רק בקורע מתוך תפירה כאריג שאינה ניכרת, ובטור ושו"ע סי' ש"מ הכריעו כהראב"ד בדין השני הנזכר לקמן ברא"ש סי' קי"ג כהראב"ד אפילו לקולא ומכל שכן בדין הראשון שהוא לחומרא.

בקרבן נתנאל סי' קי"ד אות קמ"ז תמה על הרמב"ן ז"ל וסיים „ועל כרחך צריך לומר דלאו כולי עלמא דינא גמירי ושמא לא ידע הלוקח דין זה שאסור לו לאחותו א"כ קושייתו מעיקרא ליתא", דבשביל זה עצמו צריך המוכר להודיעו שאסור שמא לא ידע הדין ויכשילהו המוכר, ובאמת זה פירוש הב"ח שחולק על הרמב"ן ומפרש דהמוכר צריך להודיעו בשביל זה שלא יביא את הלוקח לידי מכשול, והביאו הש"ך ביו"ד ש"מ, סק"ט כ"ח, והרב"י והב"ח שם העתיקו דברי הרמב"ן בתורת האדם שלפיכך אסרו על הלוקח לאחותו, ולא סמכו על השתיקה של מוכר (כמו שסמכו על שתיקתו גבי אותו ואת בנו בחולין פ"ג, ומובא בשו"ע יו"ד סי' ט"ז) דהכא רגלים לדבר שזה מן הדברים שאינם מתאחין שאילו הי' מוכר מותר לאחותו לא מכרו כשהוא מקורע שהקרע פוחת מדמיו", הרי דלאו בשופטני עסיקינן שמוכרין בגד מקורע במחיר בגד שלם, אלא ששניהם יודעין שהוא מקורע ופוחתין מדמיו, וסבר הרמב"ן כיון דאמר רב אשי בע"ז ט"ו, בענין לפני עור כל היכי דאיכא למיתלי תלינן, וכאן שרגלים לדבר שיבין הלוקח, אין בו במוכר משום מכשיל כלל, אלא שאעפ"י כן צריך המוכר להודיעו משום שמא יבוא לידי אונאה, שיטעון הלוקח שכשבא לעשות מעשה ולאחות הקרע שם באמת על לבו שאם הי' מן המותרים לאחות הי' המוכר מאחהו קודם המכירה, אבל בשעת המקח שנזדמן בגד בזול כל כך קנאו מבלי משים על לב, ואעפ"י שסבור וקיבל וידע בהקרע סבור שיכול לאחותו, שוודאי בגד קרוע שיכול לתקנו, שוה יותר, מקרוע שאסור לתקנו, לא מיבעיא לדעת הראב"ד דלעיל שאין יכול לאחותו אפילו בתפירה שלנו, אלא אפילו לדעת הרמב"ן עצמו דלעיל שאסור רק לאחותו כאריג ממש, יש בזה משום אונאה שיכול אפילו לבוא לידי ביטול מקח שאם הי' מותר לו לאחותו כאריג ממש, אז הי' שוויו כבגד שלם, ועתה נתאנה אפילו במחיר שנתן עליו בזול כשהוא קרוע, כיון שהוא מעוות שאינו יכול להיתקן, וזה מדוייק בדברי הרמב"ן שהעתיקו הרב"י והב"ח ז"ל „שמא יטעה הלוקח בשעת המקח ויהי' בו אונאה", גם מה שתמה על הטור שכתב „מכרו לו סתם וכו' וכתב עליו הרב"י שהוא כן באבל רבתי פ"ט וכתב עליו הרב ק"נ שלא מצאו שם, הנה לפנינו שם הגירסא, והלוקח אסור לאחותו עד שידע שהוא מהקרעים המת־

אחים וכן העתיקו כאן במרדכי, ומשמע וודאי שלקחו סתם והמוכר לא הו-דיעו, וזה כהרב"י.

בק"נ שם סי' ע"א (כ"ד) אות מ"ב, דרב לית לי' להני כללי וכו', בתוס' י"ט, א', ד"ה ר' יוסי, כתבו לחד פירושא, דסתם מתניתין כר' מאיר, ובשם תוספות הרב כתבו, דמתניתין תנא אחר הוא, ופליג אכולהו תנאי דברייתא, ואם כן, הוה אמינא דניזיל בתר כללא דסתם במתניתין ומחלוקת בברייתא, הלכה כסתם מתניתין. ואיצטריך הכא רב לאשמעינן דהלכה כר' יוסי דברייתא.

יבמות

בריי"ף א', צרת צרתה מנין, ת"ל לצרור ולא לצרר, בחידושי אנשי שם, דלגירסתינו שהיא גירסת רש"י ז"ל, לצרור ולא לצור, דייק צרת צרה מכפילות אות הרי"ש — וכן הוא בתוס' ב', א', ד"ה עד — ולגירסת הרי"ף ז"ל, דייקינן מן וא"ו יתירה, ופליאה, דבתורה כתוב לצרר, חסר בלא וא"ו, ולכן אפשר דהדיוק מדלא נקדינן לצרר, הלמ"ד בשו"א, הצדי"ק בפתח, ורי"ש ראשונה בציר"י, ואז לא הי' נשמע כי אם פעולה אחת דהיינו צרה לחוד, אולם כדהשתא, שנקדה הלמ"ד בחירי"ק, ורי"ש ראשונה בחולם, שהוא מקור, כמו צרור את המדינים, ומקור משמע טובא, כב"מ ל"א, א', השב, שלח, אפילו מאה פעמים, ופירש כן דרב יהודה לקמן י"ג, א', דאמר קרא לצרור התורה ריבתה צרות הרבה.

שם בחידושי אנשי שם, אות ב', על מה שפירש רש"י, חמותו שמת בעלה — דהיינו חותנו ונשאה אחיו מאביו, ולא פירש שנשא בת אחיו היחידה, ומתה אשתו הבת היחידה, ואח"כ מת אחיו בלא בנים, ונפלה חמו-תו לפניו, משום דהיינו פלוגתא דר' ישמעאל ור' עקיבא, בחמותו לאחר מיתת אשתו, בסנהדרין ע"ו, ב', וכו', ויעויין ברמב"ם פ"ב מאיסורי ביאה, הלכה ח', דאפילו לר' עקיבא לא מיעטה קרא אלא משריפה, וכן כתבו בפשי-טות התוס' לקמן צ"ד, ב', ד"ה מאיסורא, וכן משמע לקמן צ"ח, ב', ברש"י ד"ה קלש, דלגבי ישראל אינה בשריפה, ויעויין במגיד משנה על הרמב"ם שם, ובמהרש"א ומהרש"ל לקמן צ"ד, ובמהרש"א לקמן ב', ב', על תוס' ד"ה דאי, ובמהדורא בתרא הוסיף שדרך רש"י ז"ל לפרש במשנה שיתפרש ג"כ אליבא דסלקא אדעתין בש"ס, ובש"ס קאמר לקמן ב', ב', וכי תימא וכו' שריפה בחמותו כתיבא, אם כן הוכרח רש"י ז"ל לפרש באופן דאשתו קיימת דאז אית בה בחמותו שריפה אליבא דכולי עלמא, ואגב אעיר מה שתמהו הרש"ש והקרני ראם, על מהרש"א ב', ב', על תוס' ד"ה דאי ממאמר בנים כסימנים, יעויין ברמב"ם פ"ב דאישות הלכה ט', ופי"ט שם, הלכה י"ד, והגם שהרעישו גם עליו, עכ"פ יש לו למהרש"א ז"ל עמוד ברזל לסמוך עליו.

בק"נ פ"א סי' ג' אות ד', וכי תנא תרתי אטו חדא, כדדייק בפ"ק דקי-דושין, ולכאורה אין הנידון דומה, דשם לתירוצא קמא בעי למימר, דבכסף

ושטר שייך יותר למיתני בלשון „דבר", אלא אטו ביאה דשייך בה לשון „דרך", תני בכולהו דרכים, ועל זה פריך שפיר, וכי תנא תרתי אטו חדא, אולם הכא לישנא ודינא דאין להן כתובה וכו' שייך בכולהו תלתא, אלא שרצונינו לדייק מדלא קתני אינן מקודשות או אינן צריכות גט, ודחינן, דכיון דלא אפשר לשנות כן בשני', לא תני לה בהנהו תרתי נמי, פשוט, דלא שייך למיפרך אדיוקא, וכי תני תרתי אטו חדא.

בק"נ פ"ד, סי' י"ב, אות כ"א, השיג על מהרש"ל ז"ל, וקאמר, דלבתר דפליג יבם עם הספק בנכסי מיתנא, ואח"כ מת היבם, אז הסבא והספק חולקים אף בהמחצה שקיבל היבם מנכסי מיתנא, מטעם דקיי"ל קם דינא, והנה בשלטי הגבורים בשם ריא"ז כתוב כמהרש"ל, וסיים כמבואר בקונטרוס הראיות, ואפשר להמליץ בעדם, דכח קם דינא, היינו דלאחר שזכה היבם עפ"י בית דין נחשבו כנכסי עצמו, וזה מועיל לבני היבם הוודאין, שהם וודאים בנכסי היבם, ובן הספק, ספק אם יש לו שייכות בנכסי היבם עצמו, וממילא שהוא ספק ג"כ בנכסי החצי ממיתנא, מטעם קם דינא, מה שאין כן לגבי הסבא, שאפילו נחשוב המחצה שקיבל היבם מניכסי מיתנא, לנכסי יבם עצמו, הלא על זה עצמו בא הספק לידון שהרי הוא טוען עתה, ברא דיבם אנא, ומודה שירש היבם כדת בנכסי מיתנא, וכשהניח היבם עתה ירושה גם משל עצמו, את הכל אני יורש, והסבא משיבו, אתה בן מיתנא, והיבם ירשו שלא כדין, ואיך אפשר לתת להסבא מנכסי מיתנא מטעם קם דינא, כיון שמודה בטענותיו עכשיו שלא הי' הדין דין אמת כלל, אלא שתובע נכסי יבם עצמו, שהם ממון המוטל בספק בינו ובין הספק, ולכן אך בזה חולקים, ובניכסי מיתנא אינו תובע כלל ולא שייך קם דינא, והוה ממש כמ"ש השלטי גבורים בשם ריא"ז, בספק ובני יבם בנכסי מיתנא, לפסק רש"י ז"ל, דמנתא דקמודי לי' שקיל, והשאר חולקים, ששוב בנכסי היבם אין להספק כלום, כיון שהוא עצמו טען בר מיתנא אנא, ומכל מקום יש לפקפק, שהב"ד השני יחזור מפסק ב"ד הראשון לומר שהי' בטעות, מטעם הכרעה שהספק ברי' דמיתנא, ותיכף ומיד כשבאים לדון בנכסי יבם יפסקו לתת להספק מחציתם, מספק שמא ברי' דיבם הוא.

שם סי' י"ג, בק"נ אות כ"ב, לא ידענא מה שייכות דברים הללו לפירוש רש"י, ברמזים כאן כתב, נפלו לה כשהיא שומרת יבם ומתה וכו' ונכסי צאן ברזל לרש"י יחלוקו וכו', והיינו, כמפורש במרדכי כאן סי' כ"ג, בתשו־בת מהר"מ ב"ב, דלפירש"י דפליגי כאן גם בנכסי צאן ברזל, כבכתובות ובבבא בתרא, ובית הלל דקיי"ל כוותייהו, אמרו נכסים בחזקתן, ובפירוש בחזקתן, פליגי ר"א ור"י וב"ק, ושם פסק הרי"ף כב"ק — ובהא מודה רש"י — ונמצא, דלרש"י ז"ל, צריך לפסוק כאן דבצאן ברזל יחלוקו, הרי שייכות גדול לדברי הרי"ף בכאן, שבהם תלוי עיקר המחלוקת, בין רש"י לר"ת.

ברי״ף י״ג, א׳, סי׳ נ״א, וק״ל כרבנן, וליתא לדר׳ יהודה, ובנימוקי יוסף שם משום דרב נחמן בתראה יותר מעולא ור׳ יצחק נפחא, ואפשר שהיתה גרסתו כאן רב נחמן בר יצחק — תלמידו של רבא הבתראה, ואפילו לרש״י ז״ל שסתם רב נחמן הוא בר יצחק, יעויין בספרי עדות בישראל, חידושי תענית, עמוד צ״ז, צ״ח, מודה, שסתם רב נחמן שבש״ס הוא ניהו רבי׳ דרבא שאינו עדיין בכלל בתראי, ותרי רב נחמן בר יצחק הוו, ועוד — דאי גרס רב נחמן סתם, הלא מצינו לעולא (דקשיש מר׳ יצחק נפחא, מדאקדמי׳ בש״ס ברישא) בימי רב נחמן סתמא, בברכות נ״א, ב׳, אם כן שלשתן בתראי, ורב נחמן חד לגבי תרי, ולולא דבריו ז״ל, הייתי אומר בטעם הפסק דהלכה כרבנן, כיון דר׳ ינאי אמר, פוק קרי קראך לברא, אין הלכה כר׳ יהודה, ממילא אין הלכה כעולא, דאין הלכה כתלמיד במקום הרב, דר׳ ינאי רבו של ר׳ יוחנן ועולא תלמידו, ועוד, מדאיחרוהו מסדרי הש״ס לדר׳ ינאי, מכלל דהכי קים להו, יעויין בספרי הנ״ל חידושי ביצה עמוד קכ״א, קכ״ב, ועוד, דלגירסתינו רב נחמן סתמא, הא קאמר בב״מ ס״ו, א׳, כולי עלמא לגבי דידי בדינא דרדקי נינהו, ולכן קיי״ל הלכה כרב נחמן בדיני.

בנימוקי יוסף י״ח, ב׳, ד״ה קנה לכל, הוסיף מהר״מ ז״ל בהגהותיו, תיבות „וכדמסיק הרב אלפסי בפנים״, כוונתו, על הא דכתב הרי״ף לקמן במסקנא, דארוסתו שיש לו קנין בגוה מעיקרא, קונה אותה הארוס בהעראה בעלמא, דומיא דיבמה שנקנית ליבם בהעראה גרידא, לפי שאגודה בו מעי־קרא, הרי מפורש בהרי״ף, דיבמה נקנית בהעראה, לירש היבם נכסי מלוג שלה, וליטמא לה אם הוא כהן, וממנה נלמד לארוסה, וסרה תלונת מהרנ״ש מעליו, יעויין בחידושי אנשי שם, אות ב׳ שם.

בק״נ פ״י אות כ״ח, מגיה אפילו לר׳ אמי, ואמת שהתוס׳ לעיל צ״ד, ב׳, ד״ה ולאו, כתבו דעיקר שינויא לאוקומי מתניתין כר׳ עקיבא, היינו דווקא לר׳ אמי, אולם כיון דר׳ אמי גופי׳ לא גילה דעתו כלל לחלק בין קידושין לנישואין (ואפשר דלא ס״ל לדרב גידל כלל, וגם לא מוקי בהדיא מתניתין כר׳ עקיבא.) אין שייך להזכיר הרבותא על שמו יותר מדלר׳ יצחק נפחא, והכוונה פשוטה, דכיון דמיירי בנשאת על פי עדים, שריא לשניהם, לר׳ אמי, מטעמא דעל פי עדים, ולר׳ יצחק נפחא, מטעמא דנישואין, וכן הוא הלשון בספר הזכות „דהא אפילו לר״י נפחא שרי״, וקשה להגיה פה ושם, ובזה תתיישב גם כן תמיהתו לקמן באות למ״ד, אדרבה, לר׳ אמי פשיטא דחיישינן וכו׳״, כיון דר׳ אמי גופי׳ לא מיירי כלל מחילוק זה.

כתובות

בקרבן נתנאל, כתובות פ״ב סי׳ למ״ד, אות פ״ד, הקשה, וכי לא הי׳ בירושלים מחבואה אחת, וכן הקשה באהבת איתן, ובתירוצם ניבאו שניהם

בסיגנון אחד, וכמדומני, שראיתי קושיא זו בקדמונים, ותירצו, שחששו לנבואת עמוס ט׳, ב׳, אם יחתרו בשאול וגו׳ — מחבואה, להנצל בשעת החורבן — משם אקחם.

שם בק״נ אות פ״ח, וקשה וכו׳ ש״מ דפשיטא להו לשמואל ולוי דמח־בואה חדא מצלת על כל הנשים וכו׳, פשוט, דמחבואה מצלת על כל הנשים הטוענות נחבאנו, ור׳ ירמי׳ בעי, כשאין המחבואה מחזקת אלא אחת והנשים הטוענות נחבאנו, הן יותר מאחת, מהו, ובעי למיפשט משני שבילין כשבאו לשאול כאחת או עליו ועל חברו, ודחי, התם, וודאי חד שביל טמא, הכא מי יימר דאיטמי, ובבעיא דר׳ ירמי׳ פסק רב אלפס לקולא משום ספק ספיקא, שמא האמת כמו שטוענת נחבאתי, ואפילו לא נחבאה שמא לא נטמאת, ובעי עלה רב אשי, כשטוענת לא נחבאתי ולא נטמאתי, אם יש לטהרה מכח מיגו, וכן כשאפשר לברוח, ויש נשים שטוענות ברחנו, הוי כמחבואה, ואם יש בהן שטוענות לא ברחנו ולא נטמאנו, זה כבר נוגע בבעיא דרב אשי, אם יש לטהרן מכח מיגו, וכשהקשו בש״ס לגירסת הרי״ף ז״ל אי אפשר דלא ערקא חדא, הקשו על לשון המשנה, כל הכהנות טמאות, דלמה לא נטהר האחת שטוענת ברחתי, ועל זה תירצו שמואל ולוי, דמיירי שלא הי׳ אפשרות לב־רוח, אולם לטהר כל הכהנות על סמך האחת שיכלה לברוח, לא מקשה כלל, שזו היא בעיא דר׳ ירמי׳, למאן דאמר דבריחה מועלת כמחבואה, וכשיש מקום לטענות הללו אינם בכלל שבוי׳ כלל, והוי ס״ס גמור שא״צ כלל להיות מתהפך, דהוי כספק לא על בש״ך יו״ד בקיצור כללי ס״ס אות ט״ו, ויעויין בשו״ע אה״ע סי׳ ז׳, אות ט״ו בחלקת מחוקק, במחלוקת הר״נ והרמב״ם, ומר׳ זכרי׳ שאמרו לו, אין אדם נאמן על ידי עצמו, אין ראי׳, לפי שלא היתה אז טענת מחבואה, כמו שכתבתי לעיל, וגם לא טענת בריחה, שהרי זמן רב קודם הכיבוש, באה העיר במצור מכל צד, ואעפי״כ התירו לו לדור עמה בחצר, משום דבשבוי׳ הקלו, בטענת מי יימר דאיטמי.

שם פ״ד סי׳ כ״ט, אות כ״ח, מכאן ואילך, נראה פירושו, כמו, נדקדק עוד בזה: ואפשר דפירושו, דסתמא דירושלמי קאמר, שלאחר שפסקו רנב״י וראב״פ שהרשות ביד היורשים לשכור לה בית, נתפשטה ההלכה „מכאן ואילך״ שאם היא אומרת קרקע וכו׳ הדין עם היתומים, ומוסיף להביא ראי׳, מעובדא דהדא איתתא וכו׳ וכמסקנא דר׳ מנא, מטעם שאין לה על הקרקע אלא שיעבוד, ומשם גם כן נתפשטה הלכה רווחת בישראל „מכאן ואילך״, כשהיא אומרת קרקע והיתומים מעות, שהדין עם היתומים.

שם סי׳ למ״ד, אות ל״א, השיג על הב״ש בשם רש״ך, מש״ס גיטין ל״ה, א׳, וכן בפתחי תשובה אהע״ז, צ״ג, ג׳, בשם ישועות יעקב, שחלק ע״ז, ובבי־אור הגר״א שם, ג״כ הראה מקום לש״ס גיטין הנ״ל, ואפשר להמליץ בעד רש״ך וב״ש, שאם הי׳ תלוי הפסד המזונות בתביעת הכתובה לחוד, משום

גילוי דעתא דבעיא לאינסובי, אין לך גילוי דעת יותר מן תבעוה לינשא ונתפייסה, שפסק הרא"ש כרי"ף, דלא הפסידה עדיין מזונות, — ואפילו להתוס', שאני התם דנתפייסה בהדיא לינשא, ולדידהו, אפילו נתפייסה לינשא שלא בב"ד, הפסידה מזונות, ולמה חילקו בתובעת כתובתה בין תבעה בב"ד, בין שלא בב"ד — אלא וודאי, כדיקדוק לשון רש"י ז"ל, נ"ד, א', ד"ה הני, לפי שהן גיבוי כתובה, אבל תביעה אינה גיבוי עדיין, ולפיכך בתביעה לחוד שלא בבית דין, שאפשר לא יבוא לידי גבוי, לא הפסידה למפרע משעת תביעה, אבל בתביעה בב"ד, שבוודאי יבוא לידי גיבוי, הפסידה למפרע משעת התביעה, דכל העומד לגבות כגבוי דמי, ולאחר הגיבוי ממש, כיון שאין לה כתובה, שוב אין לה שום תנאי כתובה, ומזונות בכלל, אולם כשלא בא לידי גיבוי, יש לה עדיין כתובה וכל תנאיה, ומזונות בכלל, ואפילו להתוס', למה נתלה תביעתה במה שרוצה לינשא, הלא נוכל לתלות במילי אחריני, שמרגשת בהיורשין שאין זונין אותה בסבר פנים יפות, וחפצה לעשות לה עסק מדמי כתובתה שתתפרנס בכבוד, ולמה נאחז עלי' את החבל בשני ראשין, ואדרבה, מש"ס דגיטין, דלא איפרק רבה בר רב הונא מחול-שא, מוכח, שלא היתה קללתה קללת חנם, יעויין בספרי עדות בישראל, שם, עמוד קס"ב, ולכן אומר הרש"ך ואחריו הב"ש, שאם לא בא לידי גיבוי על ידי התביעה בב"ד מאשמת היורשים לא הפסידה מזונות, ולהלכה, חלילה, לי להכניס ראשי בין הרים גדולים.

שם פ"ה סי' כ"ז, בק"נ סוף אות ל"ג, ועוד נשמע מן הדא, דהך כללא וכו', קאי בין ארשב"ג שהי' בימי ר"א, ובין ארשב"ג אביו של רבי, דלא כהתוס' בשמעתין, אם יש נקודת אמת במה שכתבתי בספרי עדות בישראל בחידושי הרמב"ם פ"ז מע"ז עמוד שי"א, דכללא דהלכה כרשב"ג הוא רק כנגד סתם משנה, שהוא ר' מאיר, עיי"ש מילתא בטעמא, אם כן אין הכלל רק על רשב"ג השני, שהי' בימי ר' מאיר (ואפשר דלכן כתב רשב"ם בב"ב קל"ה, א', דדוקא במשנתינו, דסתם משנה ר' מאיר) כהתוס' בשמעתין, וגם הרא"ש מודה בזה, אלא דס"ל דרשב"ג דשמעתין, היינו השני, מדאיחר רבי-נו הקדוש מסדר המשנה דבריו אחר דברי ר' אליעזר, שהי' גיסו של ר' גמליאל דיבנה, כב"מ נ"ט, והתנו של רשב"ג הראשון, ואי ס"ד דהוא ניהו רשב"ג הראשון הי' לו לרבי להקדים דבריו לדברי ר"א, ולכן אמר הרא"ש דכיון שהוא השני, הא עליו נאמר הכלל, דהלכה כמותו במשנתינו — שהוא חולק עם ת"ק, שהוא ר"מ דסתם משנה, שאומר בנוסחת דברי ר"א, דפליג עם חכמים בני דורו, ואומר שהבטלה מביאה לזימה, ורשב"ג אומר בנוסחת דברי ר"א, שהבטלה מביאה לשיעמום, — וניחא לשון קושיית הש"ס, רשב"ג היינו ת"ק דילי', דהיינו ר"מ שקיבל בנוסחת ר"א, שהבטלה מביאה לידי זימה — ובעיקר הכלל, מודה הרא"ש דאינו רק על השני, וכהתוס'.

שם סי׳ ל״ה, בק״נ אות נו״ן, שלא תיקנו וכו׳ ארישא דמילתא קאי וכו׳, כן משמע גם במרדכי כאן, דשם הגירסא שלא להרבות מורדות בישראל, ויעויין במפרשיו שם, אולם כפי שהעתיק בשלטי הגבורים על הרי״ף כאן, דברי הרא״ש בקיצור, וכן לפי הגהת הב״ח כאן, קאי להטעים על סיפא דמילתא, דאין כופין להוציא ע״י תקנת בי דינא דמתיבתא, משום דגט מעושה שלא כדין, אפילו בישראל הולד ממזר, וזה לא תיקנו, אעפ״י שהי׳ בכחם לתקן, על סמך כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש.

בפירוש המיוחס לרש״י שעל הרי״ף, מ״ב, ב׳, בד״ה ור׳ עקיבא, לית לי׳ תפיסה כלל, פירש ״בתמיה״, והיינו כפירוש הראב״ד בתמים דעים, ורבינו תם בתוס׳ פ״ד, ב׳, ד״ה ולר׳ עקיבא, דמתמה, אטו מי גימא דמתני־תין דלעיל פ׳ עמוד ב׳, דלא כר׳ עקיבא, ותירץ רב נחמן דבמחיים גם ר׳ עקיבא מודה, ולפי זה אפשר דסביר לה רב נחמן מדעת תורת עצמו הרחבה, אולם לרש״י ז״ל דלא קשיא לי׳ כלל מהתם (כמו שסיימו התוס׳ שם בסוף הדיבור אליבי׳, ויעויין במהרש״א ז״ל) הוכרח לפרש, דלשון שאילה הוא, ולא קושיא, וממילא שהוכרח לפרש בתשובת רב נחמן, דהכי גמיר לה מר־בי׳ (ורבי׳ מרבי׳ עד ר׳ עקיבא, דבתפיסה מחיים, מודה) וא״כ מה דמסיים בפירוש המיוחס לרש״י כאן, והכי גמר לה רב נחמן מרבי׳, כפירש״י בש״ס, ארכבי׳ אתרי ריכשי, דרישא כר״ת וראב״ד, וסיפא כרש״י, וצע״ג.

בק״נ פ״ט, סי׳ ט״ו, אות ל״ב, ברשות הרבים פשיטא לי׳ דלא הוי מגורשת והיינו בדלא אמר לה מעכשיו וכו׳, ומשמע דבצידי ר״ה דהויא מגורשת, היינו נמי בדלא אמר לה מעכשיו, וכן הביא בטור בשם הרמב״ם באהע״ז קמ״ו, ובשו״ע שם, יעויין בהגהת הטור וטו״ז וב״ש שם, והאריכו למעניתם בזה בהשגות הראב״ד ובספר הזכות להרמב״ן, ובר״נ על הרי״ף כאן ונפלא שלא העיר בק״נ, דברמזים כאן כתב, אמר לה הרי זה גיטיך ״מעכשיו״ וכו׳, בצד רשות הרבים וכו׳.

בספר הזכות להרמב״ן ז״ל, ברי״ף מ״ו, א׳, דברי ר״י בן נורי ומח־לקותו — בשבת ק״ז, ב׳ — אלא ברצון ר״ש — שם ק״ל, ב׳, שלא ברצון ר״א ומחלקותו, אלא ברצון ר״ש — ולכאורה סיוע להראב״ד, שהרי ר״א ומחלקותו חולקים ביניהם במה שהתיר ר״ש, אלא שכוונת הרמב״ן ז״ל, שר״א ומחלקותו שווים בזה דלדבר הרשות אסור, ור״א דמתיר אך מטעם דמכשירי מילה דוחים שבת.

נדרים

בנימוקי יוסף דף א׳ עמוד א׳, ד״ה דלא משתעינא, ״והיינו דקאמר לא משמע דאמר אסור, כלומר אין במשמעותו שום איסור״, אמת, שכן הוא לשון הש״ס ה׳, א׳, וכן הועתק בהלכות הרמב״ן ז״ל, אולם בהלכות המיו־חסות להרי״ף הועתק, ״לא משמע איסור אכילה״, ומעתה אין ראי׳ להתיר

גם דיבורא, ולכן דייק הריטב״א ז״ל באופן אחר, גם הר״נ ז״ל בפירושו על הש״ס שם, כתב, שכיון שיש לפרש לשון מרוחקני וכו׳ בשני פנים, הוי יד שאינו מוכיח לשניהם, ולפיכך מותר בין באכילה והנאה בין בדיבור וכו׳, וכן הרא״ש כאן בפסקיו סי׳ ב׳, שהעתיק „לא משמע דאמר איסור הנאה״, כתב כהר״נ, וכן כתב הרא״ש ג״כ בפירושו על הש״ס.

בק״נ פ״א, סי׳ ד׳, אות י״א, יש כאן תמיה רבתי וכו׳ וברבינו אפשר לומר דקאי אמודר אני ממך וכו׳, והנה לקמן סי׳ ה׳ כתב רבינו להדיא „והא דאמר במנודה אני לך ארישא דשאני אוכל לך קאי וכו׳ ולא עדיף ממודר אני לך״, הרי דקאי גם אמודר אני לך, והתימא אפשר ליישב, דרק כשסיים מאכילה או מהנאה, אז בכה מה דק״ל סתם נדרים להחמיר, לכלול במשמעות תיבת „אני״ גם נכסיי, ובמשמעות תיבת „לך״ גם „מנכסיך״, אבל כל שלא סיים מאכילה או מהנאה, מפרשינן מודר אני לך, דלא משתעינא בהדך, כמו מרחיקנא מינך, ולא סלקא דעתין כלל להכניס נכסים בכלל דבריו.

שם בפ״ב סי׳ ח׳, אות י״ז, ולא שבקינן מאי דפשיטא לי׳ להרמב״ם, ונתפס מה דמספקינן לי׳ בטור ורבינו, גם בנקודת הכסף יו״ד רכ״ט שם, דחה ראיות רטו״ז מטור והרא״ש, ואזיל לשיטתו בסי׳ רכ״ח ס״ק ק״ט וק״י, שם, שהסכים למהרלנ״ח, ממשמעות הרמב״ם, והנה בבאר הגולה, רכ״ח אות צ״ה וצ״ו, דדין הרב״י נובע ממשמעות תשובת הרמב״ן סי׳ רע״ד, ובריטב״א על הלכות נדרים להרמב״ן ז״ל, דף וא״ו עמוד א׳, כתב מדנפשי׳ וסיים ומטו בה משום רבינו — כנראה שכוונתו על הרמב״ן בחידושיו — בפירוש כתובות, דהנשבע שבועה על שבועה לקי אשני׳, משום שבועת שוא (חנם), ולא מיפטר מטעם שיכול לישאל על הראשונה ותחול שני׳ למפ-רע־ יעו״ש, ואם כן קרוב לומר דלהרמב״ן לשיטתי׳, אי אפשר להתיר השני׳ קודם הראשונה ולא בבת אחת, כיון דלא חלה עדיין איסור השני׳ כלל, וחייב עלי׳ משום שבועת שוא (חנם), ולהרמב״ם דחלה השני׳ לגמרי, לענין היתר בדיעבד — אעפ״י שאם עבר על שניהם בלא היתר, אין חייב בשוגג אלא קרבן אחד, ובמזיד אינו חייב אלא מלקות אחת — אינו לוקה משום שוא על השני׳, כיון דחלה לענין היתר, ונמצא, אעפ״י שאנחנו מצטערים על החלוקים, מוכרחים אנחנו לחלוק גם את השווין, דלהרמב״ן לקי על השני׳, משום שוא, ולהרמב״ם לא לקי, דהא בהא תליא, וצ״ע.

גיטין

גיטין ח׳, א׳, סי׳ תכ״ח, בר״נ ד״ה ולענין וכו׳, דכי מפסיד בעל פירות — לריש לקיש אליבא דר׳ שמעון — משעת כתיבה — ואליבא דרבנן — משעת חתימה, ולנוסחא אחרינא, או משעת נתינה — לר׳ יוחנן אליבא דרבנן.

שם ד"ה אי נמי וכו' כיון דמוקדם פלוגתא דר' שמעון ורבנן לא קתני לי', — כלומר, דבפלוגתא לא קמיירי — בהגהת הרב מלוא הרועים הקשה, ליתני מוקדם בכוונה, דר"ש מודה בה, ואפשר, משום דשם מוקדם בשטרות כולל תלתא גווני, מוקדם בכוונה, נכתב ביום ונחתם בלילה, ולמחר, וליומא אוחרא, נכתב ונחתם ביומו, ונמסר למחר — אי לאו באתרא דאית לי' קלא — ואי הוה נקיט בגט רק מוקדם בכוונה שוב לא הוה דומיא דמוקדם בשטרות, דאיירי בתלתא גווני, שהכל מודים בהם.

בקיצור פסקי הרא"ש, פ"ב, סי' ב', ואם האחד מן האומרים בפני נחתם לבדו שליח, פסול, עד שיהא שליח אחר עמו, אריכות בזה, נמצא בב"י אהע"ז סוף סי' קמ"ב, ובטו"ז שם.

במרדכי סוף פרק כל הגט סי' שס"ג, העתיקו בהגהת אשר"י, על הרא"ש, פ"ג, סי' י"א, ומיהו אם בדיעבד חזר בו חזרה היא, היינו דווקא בהא דבבא מציעא מ"ט, במבטיח לתת לחברו מתנה מועטת, דסמכא דעתי', שאסור להנותן לחזור בו, משום מחוסר אמנה, ובזה בדיעבד חזרתו חזרה, כדאמרינן התם, נתנו לבן לוי אחר, אין לו עליו אלא תרעומות, יעויין ברש"י שם, אולם בנידון דמכילתין, דמ"ד, א', בהמלוה את הכהן וכו' אמרו בהדיא, דאם בא לחזור אינו חוזר, יעויין ברש"י במכילתין שם.

בקרבן נתנאל, פ"ד סי' ד', אות יו"ד, הביא ממרחק לחמו, מחידושי הרשב"א, ליישב קושיית רת"ש, והוא מבואר במרדכי דפירקין, סי' שס"ח, בשם ר"ת שהכריע כפירוש רבינו חננאל, ונפלא שרבותינו הגאונים הק"נ והת"ש, לא ראוהו.

שם סי' יו"ד, אות ק', הניח בצ"ע, האיך הי' יכול רבב"ח להתיר בלא פריטת הנדר, אפשר, דשם בין שבועת הגלות, בין שבועתא דמבול, מבואר במקרא בין בלשון השבועה בין בסיבתה, אין צורך לפריטה כלל, ומכל שכן למה שכתבתי בספרי עדות בישראל, בחידושי הרמב"ם, נדרים, פ"ז ה"ט, עמוד של"ו, ובספר השני, קבוצת כתבי אגדה, ח"א, מכתב מ"ח, עמוד רי"א, שלפיכך נזכר שם לשון הפרה שהי' יכול להפר בתורת בעל, יעו"ש, פשוט דבהפרת האב והבעל, אין צורך לשום פריטת נדר.

שם פ"ד, סי' כ"ח, אות צ"ב, אלא וכו' וצריך לומר דגרס רב אמי ורב אסי, דרבי אמי ורבי אסי לא היו בבבל, נבוך הנני בזה, דרב דימי סתמא, הוא ניהו רב דימי בר יוסף — אחיו של רב יצחק בר יוסף — כדאיתא בסדר הדורות, והי' בישיבתו של שמואל, שהשתמש בו, בכתובות ס', א', לבדוק אם היונק מכיר את אמו, ובנדה ס"ו, א', להבעית את אשה שלא יכלה להיטהר, ומצינו הרבה פעמים בש"ס א"ר יהודה אמר רב וכו', כי אמריתה קמי' דשמואל וכו', מוכח שרב יהודה הי' תלמידי' דרב, וכשנפטר רב, למד לפני רב אסי, וכשנפטר רב אסי למד לפני שמואל, ומעתה יש מקום

בראש לומר, שכשנפטר שמואל התחיל רב דימי לעלות לארץ ישראל ולה-
ביא הלכות לבבל, בשם ר׳ יוחנן, שהי׳ אז ראש ישיבה בארץ ישראל ,—
לאחר פטירת ר׳ חנינא בר חמא — אם כן רב אסי הבבלי — תלמיד החבר
של רב, כבר נפטר אז, ולרב אסי השני, לא מצינו לרב אמי הבבלי, שלומד
עמו בצוותא חדא, עד ששניהם יאמרו לרב דימי, אבל לרבי אמי ורבי אסי
כהני השיבי דישראל, מצאתים בתחלה בבבל, אלא שעלו אחר כך לארץ
ישראל ללמוד תורה מר׳ יוחנן, בישיבתו בקביעות ובצוותא חדא, במו״ק
כ״ח, אמרו רבי אמי ורבי אסי — על רב הונא — כי הוינן — בבבל —
התם לא הוה לן לדלויי וכו׳ ובקידושין ל״א, ב׳, רב אסי הויא לי׳ אימא
זקינה וכו׳ שבקה ואזיל לארעא דישראל, וקרוב לומר, דמה שהביא בסדר
הדורות מירושלמי, תרומות פ״ו, וע״ז פ״ק, ומפרק הניזקין, „ר׳ אמי בב־
לאה״, הוא ניהו ר׳ אמי הכהן, אלא שקודם שנתפרסם בארץ ישראל —
במה שנעשה ראש ישיבה לאחר פטירת ר׳ יוחנן — נקרא בבלאה.

ומעתה אפשר לומר אליבא דמהר״י אבן לב, שר׳ אמי ור׳ אסי אמרו
לרב דימי, אי אתה מודה, בהיותם עדיין בבבל, ורב דימי זה האריך ימים
עד ימי אביי ורבא, שהביא גם לפניהם הלכות מא״י, עד ששמע הלכות מפי
ר׳ ירמי׳ — תלמידי׳ דר׳ זירא — כשבת קמ״ה, א׳, שעלה לא״י בימי
אביי ורבא, שאמר עליו רבא, בכתובות ע״ה, א׳, וחד מינן כי אזיל להתם
עדיף כתרי מינייהו, וצ״ע.

בהשגות הראב״ד על הרי״ף, ל״ט, א׳, סי׳ תקמ״ב, „אלא דקשיא לי,
רבותינו, דהיינו ר׳ יהודה הנשיא בנו של רבן גמליאל בר רבי, בתר רב
הוו״, אמת שרב הי׳ כבר זקן בימיו, שהרי הי׳ עדיין במניינא דרבי —
רבינו הקדוש — כלעיל נ״ט, א׳, ומכל מקום מצאנוהו, בזמן שהתירו רבו־
תינו את השמן, בע״ז ל״ו, א׳, ונחלק עם שמואל, אם לקבל היתרו, ובתוס׳
שם ד״ה אשר, בשם ירושלמי, דא״ל סיב אכול, או כתיבנא עלך וכו׳, וצע״ג.

ברא״ש פ״ה סי׳ ב׳, וכיון דרב נחמן, ומר זוטרא ברי׳, ואביי, בחדא
שיטתא קיימי וכו׳, ברי״ף כאן לא חשיב למר זוטרא, ואפשר דהרא״ש לשי־
טתו בסוכה פרק לולב וערבה סי׳ א׳, בשם ראבי״ה, דכשאומר תלמיד הלכה
בשם רבו — ולא מצינו שחולק עליו — נחשב למנין עם רבו לשנים, ולכן
חשיב הכא לרב נחמן ומר זוטרא בנו שאמר בשמו לשנים.

בקרבן נתנאל פרק מי שאחזו סי׳ י״ד, אות א׳, ר׳ זירא לא הי׳ בימי
ר׳ יוחנן, ובכתובות מ״ג, ב׳, רש״י ד״ה אמר רב זירא וכו׳ דסליק לארעא
דישראל לקמי׳ דר׳ יוחנן.

שם פ״ח סי׳ ט׳, אות נו״ן, כתב על פירוש המשניות להרמב״ם, וטעות
סופר הוא שדברים אלו הם נגד הש״ס, וכוונתו, שבש״ס מפרש בהדיא
דהמשנה קראה לרומי מלכות שאינה הוגנת, על שאין לה — מעצמה —
כתב ולשון, ולדעתי אפשר לתקן שיהיו דברי חכמים מקויימים, דסתם

משנה זו שנה ר׳ מאיר שהוא בעל סתם משנה, בבבל — כשברח מא״י לשם, מאימת הרומיים ששלטו אז בא״י, כע״ז י״ח, ב׳, — כדיוק לשון רש״י ז״ל ע״ט, ב׳, ד״ה כתב וכו׳ מי שהי׳ בבבל (ויעויין מה שכתבתי ע״ז לעיל על הרא״ש פ״ב דתענית סי׳ כ״ד) ומפני שאז היו המלכיות מקפידות למנות בגיטין למינוי מלכיהם — מפני שהוא דבר גדול שמפרידין בין איש לאש-תו, כמ״ש הר״נ כאן — תיקנו חז״ל בדרך כלל, שהיהודים הדרים בכל מקום, יכתבו הזמן בגט לשנות המלך של אותה מדינה שדרים בה, ופשוט, שהיהודים הדרים תחת ממשלת רומא אז, היו מחוייבים למנות לשנות מלכי רומא, ועיקר טעם ר״מ שפסל לשם רומא, מפני ששנה אז משנתו בבבל, ובאמת שהי׳ צריך לשנות משנתו בדרך קצרה „כתב לשם מלכות אחרת״, אלא שאגב אורחא רימז מה שאמרו עליהם בש״ס, לגנאי, שאין להם לא כתב ולא לשון, ולפי שבהשקפה ראשונה משמע מלשון המשנה, דמלכות שאינה הוגנת, דהיינו הרומיים לפירוש הגמרא, — הויא דומיא דחברותי׳, מדי, יון, חורבן ובנין הבית, השמיענו הרמב״ם ז״ל לדינא, דדוקא שלא יהי׳ לזה המלך דין — כלומר דינא דמלכותא — בזה המקום שנכתב בה, כגון שהוא בבבל — כר׳ מאיר אז — וכפירש״י, מי שהי׳ בבבל, ולאפוקי היהודים שתחת ממשלת רומא, שאדרבא צריכים למנות לשנות מלכיהם, כב״ב קס״ד, ב׳, ברבי ור׳ חנינא.

תוספתא

תוספתא פ״א מ״א, ורבותינו התירוה לינשא, ואם נתקרע הגט בתוך י״ב חודש אינו גט, פירש במנחת ביכורים, דמיירי בלא מת, ולרבנן דפליגי ארבותינו, וס״ל דכיון דלא אמר מעכשיו, לא חייל עד אחר י״ב חודש, ולכן אם נתקרע הגט בתוך י״ב חודש, אין לו על מה לחול, וזה הכרח לפירוש התוס׳ והרא״ש, בהאיבעיא דלאלתר שריתוה ע״ו, ב׳, דלכן אנן אפילו במעכשיו אין מתירין אותה קודם י״ב חודש אעפ״י שמת, גזירה מת אטו לא מת, דבוודאי אסור לינשא תוך י״ב חודש שמא עדיין יבוא בע־לה, והא וודאי אם אמר מעכשיו, ולא מת, ולא בא עד אחר י״ב חודש נתקיים תנאה ומתגרשת למפרע מיום קבלת הגט, וממילא שאין מזיק מה שנקרע הגט באמצע, ולכן פירש דמיירי בלא מת, ולרבנן ,בדלא אמר מעכשיו, אולם לפירוש הר״נ על הרי״ף ל״ט, א׳, דתלינן בדעת המגרש שכיון שאיחר הזמן עד י״ב חודש, רצה שלא תינשא עד שיקויים התנאי, ואז יחול הגט, אעפ״י שאמר מעכשיו, א״כ אפשר לפרשו בין לרבנן בדאמר מעכשיו בין לרבותינו דלא צריך מעכשיו, מפני שזמנו של שטר מוכיח עליו, אם נתקרע הגט קודם קיום אין לו על מה לחול, או נימא כיון שמועיל מעכשיו לענין שלא יהא גט לאחר מיתה, אם מת באמצע, מועיל נמי לענין

אם נקרע הגט, ויעויין בבית שמואל קמ״ד, ה׳, דלדעת הר״נ, אם אמר מעכשיו, ומת בתוך י״ב חודש, ויש יבם ונשאת מיד תצא, דהוי ספקא דאורייתא לדידי׳, א״כ צ״ע בזה, דאפשר דגם להר״נ במעכשיו הגט חל מיד, אלא שאנן אומדים דעתו, שרוצה שלא תינשא עד אחר י״ב חודש, והוה כמתנה עמה בהדיא כך, וכשנשאת מיד, הרי לא נתקיים תנאו.

שם, חזר ואמר הרי הן מחולים לך לא אמר כלום — כדפשיט ר׳ יוחנן לר׳ אסי בש״ס, ע״ד, ב׳ — עד שיטלם ממנה וכו׳, הרב חסדי דוד, מצא בחידושי הרשב״א, נוסח, יטלנו הימנה, ואגט קאי, וסיים דבמעות לא מהניא נטילה וחזרה דלא ציערה וגם לא הי׳ לו הרווחה, וצ״ע, דכיון שנטל המעות ממנה הרי ציערה וגם היתה לו הרווחה, ומה לנו אם החזיר לה אח״כ, וכי אסור הוא לתת לה מתנה, ויעויין בב״ש קע״ג ס״ק ט׳, ובביאור הגר״א אות כ״א.

שם מי״ב, שלא תלכי וכו׳ שלא תשתי יין לעולם, אינו גט, שמא תלך, ושמא תשתה, בש״ס כ״א, ב׳, ופ״ג, ב׳, דאין זה כריתות, וכן מוכח לשון „אינו גט״, שבכאן, והסיום שמא תלך ושמא תשתה, אפשר כיוון להאומר כל ימי חיי פלוני דהרי זה כריתות, ואעפ״כ לא תנשא בחייו, שמא תלך ושמא תשתה (משא״כ בקצב זמן דתינשא לאלתר), ולדינא תלוי באשלי רברבי, דברא״ש פ׳ מי שאחזו סי׳ ה׳, ולאחר לא תינשא עד שתתן — מפני שאין בידה לקיימו, דנתינה בעל כרחו לא שמה נתינה, — ובהמגרש סי׳ ה׳, דשלא תשתי יין כל ימי חיי פלוני, מותרת לינשא מיד, מפני שבידה לקיימו, ובר״נ מחלק בין תנאי בקום ועשה, לבין תנאי בשב ואל תעשה, ויעויין בשו״ע אהע״ז קמ״ג סעיף ב׳, ושם סעיף כ׳, וכ״א.

קידושין

בק״נ קידושין פ״א סי׳ נו״ן, אות יו״ד, ואהכי מייתי לה בפ׳ נערה, בירושלמי שלפנינו לא נזכר בפרק זה וכו׳, כלומר בפרק נערה, לדעתי כוונת הרא״ש ז״ל, דאותה העובדא דירושלמי דפירקין, הלכה ז׳, ודירושלמי דפיאה פ״א הלכה א׳, בר׳ יונתן שכפה את הבן לזון האב, מייתי לה בבבלי, פרק נערה שנתפתתה, מ״ט, ב׳, שהיתה באב שכתב נכסיו לבניו.

שם סי׳ סמ״ך אות א׳, רב המנונא וכו׳ ודלא כהר״נ, אפשר דגם הר״נ מודה שהרי״ף הביאו, לאורויי דלא יתלשון כלל, כדי שלא יבואו לידי קרחה בשיעור כגריס, כדמסיים הר״נ, אלא שבא ליישב אמאי פסק הרי״ף כרבנן דאיסי, הא מפרשי אמוראי בגמרא טעמי׳ דאיסי, ויישב, דסתמא דמתניתין עדיפא, שלא הוציאה קרחה מן הכלל, כמו שהוציאה בל תקיפו וכו׳, ולפי שעל המשנה כבר אמר ר׳ יוחנן אין למדין מן הכללות וכו׳, הוסיף דמדרב המנונא בירושלמי שהביא הרי״ף, מוכח דס״ל כרבנן דאיסי, דנשים חייבות

בקרחה, ואין הספק ממה שפירשו אמוראי בבבלי, טעמי׳ דאיסי, מוציא מידי וודאי דרב המנונא, בירושלמי.

שם, פ״ב סי׳ א׳, הקשה על הר״נ, מתוס׳ ב״ב י״ג, וגיטין מ״א, שהאשה מצווה בשבת, ובחידושי אנשי שם, הקשה על הר״נ, אם האשה מצווה על פ״ו, עכ״פ משום סיוע, אמאי בעינא ביבמות ס״ה, ב׳, טענת בעינא חוטרא לידה וכו׳, תטעון דעדיף מיני׳, בעינא לקיומי מצוה, דסיוע — או דשבת להק״ב — ואפשר דהר״נ אסברה להא דתוס׳ גיטין שכתבו דשבת הוה מצוה רבה, וגם דבאשה שייך שבת לעינן מכירת ס״ת, דקשיא איך אפשר לקיים שבת בלא פ״ו, דהא בהא תליא, ואסברה דהמצות על האשה מטעם סיוע, אלא דפ״ו חובת הגוף על כל יחיד ויחיד, ושבת היא טובת כל העולם שיהא להם צוות, וזה ענין שכתבו התוס׳ ששבת הוה מצוה רבה, כלומר כמו מצ־וה דרבים — יעויין ברכות מ״ז, א׳, וזכר שחציו בן חורין ומצווה על פ״ו, כמו שב״ד יכולים לכופו לקיים עשה דפרי׳ ורבי׳, כמו כן יכולים לכוף רבו לשחררו מכח שבת שהיא מצוה רבה וכדרבים דמי, אולם לאשה שאינה מצווה בפ״ו, ואין כח ביד ב״ד לכופה אחר השיחרור לינשא, לפיכך אין כופין את רבה, וכן ביבמות ס״ה, אין כופין בשביל זה את בעלה לגרשה, שהרי אין המצוה בפרטות על כל אשה ואשה, אולם מוטל על כל הנשים שתינשאנה לאנשים לעשות סיוע להשבת, ואפשר לאותה האשה בעצמה שטענה בעינא לקיומי מצוה, שלא להינשא אחר הגירושין, לכן לא כייפינן את בעלה ורבה, ומ״מ כל אשה ואשה מקיימת מצוה כשהיא מתקדשת בהסיוע להשבת ומצות פ״ו, דהיינו להעולם בכלל, ולבעלה בפרט, קיום מצוה המוטלת עליו, וזו כוונת הר״נ ז״ל, ולהלכה, יעויין באה״ע סי׳ א׳, ובח״מ וב״ש, והגהות טו״ז שם.

בבא קמא

בפילפולא חריפתא פ״ב, סי׳ ב׳, אות וא״ו, באת״ל אין שינוי בעי — כצ״ל — וכו׳, דאע״ג דסברת רבא כן נוטה, הא מיבעיא לי׳ לרב אשי, בסברא זו נפלינן ברברבתא, דהרי לעיל בסי׳ א׳, אפליגי בזה, אי אזלי־נא בתר וודאי דקמאי או בתר ספיקא דבתראי, יעויין בשלטי הגבורים כאן, ויותר נכון, שלא פסקו הגאונים ז״ל כאת״ל, אלא היכי דה,,אם תמצי לומר״ מפורש בש״ס, דהוי כהכרעה בבעיא הראשונה, ולא כשמובן רק ממשמעות, כמו שכתבתי בספרי עדות בישראל בנדרים ז׳, א׳, עמוד קע״ה, בשם הב״י אע״ה קכ״ב, ולחם משנה פ״ב מהלכות שאלה, וכאן לא אמר כדלעיל, לרבה פשיטא ליה, לרבא מספקא לי׳, אלא דלרב אשי מבעיא לי׳, ואפשר דלרבא נמי מספקא לי׳, ואת״ל קאמר, נמצא שאין האת״ל מפורש בש״ס.

שם אות כ״ב, חייב הקושר בכל וכו׳ ובלא אדייה אדויי, אף בעל התר־נגול חייב וכו׳, בתוס׳ י״ט, ב׳, ד״ה וכי, ובאדייה אדויי נמי חייב בעל

תרנגול, וכן לקמן כ"ג, א', ד"ה וליחייב, סיימו, ובעל תרנגול יש לו להתחייב כמו כן, אולם ברמ"א, חו"מ סי' ש"צ, סעיף יו"ד, מהסכמת הרא"ש והטור, הקושר חייב בכל ענין אפילו יש להחוט בעלים, ובסמ"ע שם, אפילו יש גם להתרנגול בעלים, וכן כתב ג"כ בספרו פרישה, על הטור, ודוחק לפרש בו שהקושר ישלם אך חלקו, ובעל החוט והתרנגול חלקם, ויעויין בהגהת מלוא הרועים, על הש"ס.

בשלטי הגבורים ט', ב', סי' ל"ט, אות א', והנימוקי יוסף דעתו נוטה לפירש"י, לשון הנמוק"י הוא כלשון הר"י שבתוס' כ"א, א', ד"ה ובמחזרת, ולכן אפשר שיש לגרוס „כדעת ר"י".

בנימוקי יוסף סי' מ"ם, במתניתין, תדע וכו' רגל דפטרוה וכו' כיון דלגבי קרן וכו', במרדכי כאן, דלא אמרינן תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב מאב לאב, והכרח לומר, דדוקא מרגל לקרן לא אמרינן, כדטעים לה בתוס' כ"ב, א', בד"ה דאפיך, כיון דאפילו פושע גמור בקרן, לא חייבתו תורה אלא חצי נזק, הא מקרן לרגל אמרינן — אי לאו דלא הוה פשיעה גמורה — ובהכי ניחא, הא דאמר בנימוקי יוסף לקמן בסמוך „ועוד מסקינן בגמרא, דאם הי' הכותל רעוע וכו' ובוודאי פושע לענין ארחי ולבני", דאי מיירי דנפלי ליבני מעצמם ע"י רעיעת הכותל והזיקו בדרך נפילתם, הרי דמי לאבנו סכינו ומשאו שנפלו ברוח מצוי', שהם תולדות אש, הרי דאמרינן מאש לרגל, ואי דנפלי ע"י דריסות הכלב והגדי עליהם וניענעום, הרי דמי לצרורות, ואין הפשיעה שבתחלה מביאתם אלא לחצי נזק, ואנן מחייבינן בכותל רעוע נזק שלם, אלא ש"מ דמועיל מאב לאב, ומחצי נזק לנזק שלם, היכי דהוי פשיעה גמורה, אולם מלשון המרדכי בפשיטות, דלא אמרינן תחילתו בפשיעה וכו' מאב לאב, משמע, דלא מחלק, וצ"ע.

שם בשלטי הגבורים, יו"ד, עמוד ב', סי' מ"ד, אות א', בסוף הדיבור, דאינו מחלק בין אם הבהמה שהתרה בה היתה דקצבי, או דרעיא, כצ"ל.

בנימוקי יוסף, ט"ז, א', סי' ס"ז, ד"ה ותם במועד וכו' או חצי דינר וכו' היזק התם אלא ג' בשל זהב, והיזק המועד דינר, אפשר שזהו, אם נדקדק בלשון משלם במותר, דבעל התם מנכה נו"ן דמועד מן ע"ה דידי', ונשתייר בידו כ"ה, דהיינו דינר, ומהם יתן המחצה, ונמצא משלם בסך הכל פחות מחצי נזק, והוא כעין דיקדוק הרא"ש בסי' י"ג, מפירש"י כאן, אלא ששם הוא להחמיר על התם, שמה שכנגד הנזק משלם נזק שלם, וצ"ע.

שם י"ח, א', סי' ע"ג, ד"ה האמור בתורה כסף צורי וכו' זוז צורי שש מעה כסף, „ומעה כסף ד' איסרין, ואיסר משקלה ד' שעורות", כצ"ל, גם ברא"ש יש להגיה „נמצא המעה — שש — עשרה שעורות.

ברא"ש, פ"ד סי' ד', בפ"ח, אות למ"ד, מקשה מהרא"ש פ' הכותב, ובק"נ

שם סי׳ ב׳, מיישב דכיון דהקדימו שם לדר׳ יוחנן, היינו בוודאי אותו ר״י בר חנינא שהי׳ תנא, וקשיש מני׳ דר׳ יוחנן, יעו״ש.

שם בפ״ה סי׳ ז׳, בפ״ח אות ד׳, ובדפוס ווארשא אות מ״ב, אך בספר הרי״ף שלפנינו מייתי לה, יעויין בחא״ש על הרי״ף כאן סי׳ ק״ג, דף כ״ב, ע״א, אות ב׳, שהאריך בזה, והמעיין ברי״ף דפוס ווילנא, יראה, דמתיבת „ואסיקנא עד תיבת חייב״, הוא הגהה, מתלמידו רבינו אפרים ז״ל.

שם בפ״ח סי׳ ז׳, בפ״ח, אות פ׳ , בדפוס ווארשא אות למ״ד, — נר׳ שם בטעות על תיבת „ומסיק״, הראשון שברא״ש כאן, וצריך לרושמו על תיבת „ומסיק״ השני, דלקמן, ונראה דסמך וכו׳ „ומסיק״ דלקולא וכו׳, דמסקנא השני׳, הובאה ברי״ף, ולא הראשונה.

שם באות שי״ן — ודפוס ווארשא אות ל״ג — דאתי לה מעלמא, ואית לה צערא דגופא וכו׳, כצ״ל.

שם סי׳ ח׳, אות ג׳ — דפוס ווארשא אות ל״ז — יש לדון דהן הכי נמי — שהי׳ רב חסדא — גדול — מרבה בר רב הונא, ויש לזה ראי׳ מביצה כ״ה, א׳, דקרי ליה רב נחמן לרב חסדא „חברין״, ולרבה בר רב הונא „בר חברין״.

מכות

בהר״נ — נימוקי יוסף — א׳, א׳, סי׳ אלף נ״ד, ד״ה קנס וכו׳ דאם שילם לא משלמי, ובבא קמא ד׳, ב׳, תוס׳ ד״ה ועדים, בשם ריב״א דבממון לא שייך כאשר עשה, כיון דאפשר בחזרה, ובשם ר״י, דבממון עונשים מן הדין, ואפילו כבר שילם משלמים, והר״נ כאן כתב אליבא דמכילתא, שהו־באה בתוס׳ שם, ב׳, א׳, ד״ה ולא, דכי יפתח וכי יכרה אתא לאשמעינן שאין עונשין אפילו ממון מן הדין, ואתיא כר׳ עקיבא אליבא דר׳ יוסף דסבר בבבא קמא נו״ן, א׳, אליבא דר׳ עקיבא, דבור ברשות הרבים פטור, וכיון דהכא אליבא דר׳ עקיבא קיימינן, כתב הר״נ דאם שילם לא משלמי, ואף דבש״ס קאמר אפילו אליבא דרב יוסף, דלר״ע, הנהו מיצרך צריכי, או כמו שאמר שם נ״א, א׳, לרבנן דרבי, להביא כורה אחר כורה וכו׳, היינו ליישב, אי ס״ל לרב יוסף אפילו אליבא דר׳ עקיבא, דעונשין ממון מן הדין, אבל לפשטות לשון המכילתא, אתא עיקר כפילת כי יפתח וכי יכרה, לאשמעינן דאין עונ־שין מן הדין, (ואף דסתם מכילתא ר׳ ישמעאל, יוכל לימצא בה סתם גם אליבא דר׳ עקיבא, ככריתות ז׳ א׳, דאף דסתם סיפרא ר׳ יהודה, נמצא בו סתם אליבא דרבי, דפליג על ר׳ יהודה, יעויין בספרי קבוצת כתבי אגדה, חלק א׳ עמוד רל״ט) שוב ראיתי בתויו״ט פ״א, ופ״ב, ופ״ה, דב״ק ופ״ג דבבא בתרא, שכל יקר ראתה עינו והעיר עליהם, ובבבא בתרא הביא בשם הני־מוקי יוסף עצמו, מחלוקת בזה במפרשים ראשונים.

שם בפילפולא חריפתא על הרא״ש פ״א, סי׳ י״ג, אות ב׳, משמעות דורשין איכא בינייהו, אפשר כוונתו ז״ל, דלאחר שהביא הרא״ש פירש״י

והראב"ד, ולא הכריע ביניהם, ובקיצור וכן בטור חו"מ ל"ג, פסק כשניהם — מטעם המע"ה — א"כ עתה אין ביניהם אלא משמעות דורשים, אולם אינהו גופייהו פליגי לדינא, דהראב"ד נטה מפירש"י, או משום דבהלוואה לא הוה ס"ד לר"פ לאכשורי, או בהפך, דאפילו לרב הונא בר"י, כשרים ללוה, יעויין במאור ומלחמות, ובנושאי כלי הטור שו"ע חו"מ סי' ל"ג.

בקיצור פסקי הרא"ש פ"ג סי' וא"ו, ואינו חייב עד שיכתוב שם עבודת כוכבים, כבר הביאו מפרשי הרי"ף, דשיטתו כשאמורא מפרש בגמרא, דברי התנא היחיד שבהמשנה, מוכרע מזה, דהלכה כהיחיד, והרא"ש חולק, וסיפוקי מספקא לי', וכאן שהביא הרי"ף ז"ל הגמרא בתירוצא דרב אשי, לרב אחא ברי' דרבא, וברייתא דבר קפרא, הביאן גם הרא"ש אחריו, משום דלאיסורא גם ר"ש מודה לרבנן, כפירש"י כ"א, א', ד"ה וכתובת קעקע, ואין לדידן נפקותא אלא לענין איפסולי לעדות בעבירה שיש בו מלקות, ואיפסולי לעדות כדיני נפשות דמי, ולקולא בספק, ויעויין בטוש"ע יו"ד ק"פ, לענין איסורא.

בבא מציעא

בפ"ח פ"ב סי' י"ט, אות ה', ובלבד שלא ילמד בו נרשם בטעות, ומקומו לקמן אחר וכן המפקיד וכו' ובלבד שלא ילמוד בו וכו' דבשאלה פשיטא דפותח בשבילו לקרות בו, כמו שתמה בש"ס כ"ט, ב', ואלא למאי שיילי' מיני', ובדפוס ווארשא נרשם אות כ' יפה.

בפ"ח פ"ג סי' ב', אות ג' (ודפוס ווארשא אות רי"ש) או אזמני' לדינא בארץ ישראל, בסוכה כ"ח, א', ד"ה הוויות, פירש"י, דכל איבעיא להו, לאביי ורבא הוא דמספקא להו, ובימיהם היו עדיין ב"ד סמוכין בא"י, כמ"ש בספרי עדות בישראל, באבות עמוד רמ"ב, ולכן ניחא, מה דבבבלי איבעיא להו ואוקמוה בתיקו, אע"ג דאין דנין דיני קנסות בבבל, דנ"מ אי אזמני' לדינא בא"י, והוא קיצור מדברי הרי"ף, והני מילי בארץ ישראל, אבל בבבל וכו' דאי אזמני' וכו' אף בבבל גובין, אבל לדידן האידנא, לא נשאר נפקא מינה אלא אי תפס, בין בבבל בין בא"י, כן הי' אפשר לפרש, אבל בטלה דעתי נגד דעת הרב"י ורבינו הפ"ח, שהעתיקם.

בקיצור פסקי הרא"ש, פ"ג סי' ט', ולענין פיקדון אם שנים תובעין אותו, כל אחד אומר אני הפקדתי אצלך מנה והוא אומר אחד מכם הפקיד אצלי ואיני יודע איזהו, או הפקיד זה מנה וזה מאתים, זה שלא בפני זה, וכל אחד אומר מאתים שלי, ישבע כל אחד ויטול כמאמרו (כלומר ברישא, יטול כל אחד מנה לאחר השבועה, ובסיפא, יטול כל אחד מאתים) ואי לא תבעי לי', חייב לצאת ידי שמים (קאי דווקא אסיפא, בשזוכר הנפקד, שאחד הפקיד אצלו מנה והשני מאתים, ולא תבעי לי', אבל בדינא דרישא, אי לא תבעו לי', היינו דמסיים) ואם אמר לשנים, אחד מכם הפקיד אצלי ואיני יודע איזהו

ולא תבעי לי׳, אפילו בדיני שמים פטור (כן נראה להגיה על פי מה שכתוב ברא״ש בפנים, ובטור חו״מ סי׳ ש׳.)

בפ״ח פ״ג סי׳ כ״ב, אות ש׳ (ובדפוס ווארשא אות נו״ן) לא ידענא וכו׳ אפשר, דלעיל אמר הנפקד סתמא לא ידענא היכא אותבינהו, ואפשר שהניחם במקום שאינו משתמר, והוי כאומר איני יודע אם פשעתי, ודמי לתבעוהו והשיב איני יודע אם החזרתי, שאף בדיני אדם חייב (ובהגהת סמ״ע, רצ״א, י״ב, בשם ת״ה דהוי מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע משלם) ופסק רב נחמן, דכל לא ידענא, עצמה פשיעה וודאית היא, וכאן דבר הלמד מעניינו, דמייתי לה בתר פסקא דשמואל, דכספים אין להם שמירה אלא בקרקע, ובתר פיסקא דצריך מקום המשתמר מנורא ומגנבי, ואף דקאמר בסתמא לא ידענא היכי אותבינהו, מתפרש, שוודאי הניחם במקום המשתמר יפה מנורא ומגנבי, אלא ששכח המקום מפני שלא עשה לו סימן, ולמד רבא מדברי רב נחמן רבו, דאמר בדרך כלל כל לא ידענא פשיעותא, דגם זה בכלל פשיעה, ושוב ראיתי שיכולים לדקדק זה מל׳ המחבר בחו״מ רצ״א, ז׳, איני יודע אנה הנחתי פקדון זה — דהיינו עובדא דרב נחמן — או באיזה מקום קברתי הכספים — היינו עובדא דרבא — ואם ציין המקום בסימן אלא שעכשיו שכח, כבר העיר בזה, בהגהת הרב פורת יוסף, אם שכחה מיקרי אונס, ויעויין שם שפלפל בעיקר הדין.

ברי״ף פ״ד, סי׳ שפ״ג, ל״ב ב׳, דקיי״ל כרב נחמן דבתראה הוא וכו׳, ועוד וכו׳ והוא לא סבר לה כוותייהו, ולכאורה יקשה מאי ראי׳ דהלכתא כוותי׳, מדאמר לה משמייהו ולא סבר לי׳ כוותייהו, ולכן תיקן בנימוקי יוסף, וכיון דחזינן דרב נחמן דאמר משמי׳ דחסא וכו׳ איהו גופי׳ פליג עלי׳, נקטינן כוותי׳ דבתרא הוא — והוסיף — וידע לה לסברא דקמאי, ופליג עלה, וכוונתם, ליישב קושיית הרא״ש ז״ל כאן, בסי׳ כ״א, הא לא קיי״ל כבתראי, אלא מאביי ורבא ואילך, ורב נחמן תלמידי׳ דשמואל הוא, דכבר הבאתי בספרי עדות בישר־אל, חידושי ברכות, עמוד למ״ד, בשם מהרי״ק שורש פ״ב, ענף ב׳ בטעם הלכה כבתראי, — אף דאמרינן בערובין נ״ג, א׳, לבן של ראשונים כפתחו של אולם וכו׳ אמר אביי ואנן וכו׳ אמר רבא ואנן וכו׳ ובשקלים ירושלמי פ״ה הלכה א׳, אם היו קדמונים מלאכים וכו׳ — מפני שלמדו בקיבוץ כל התלמידים, וידעו מכל סברות הראשונים ואפ״ה חלקו עליהם, ואפשר שאם היו הראשונים שומעים סברות האחרונים היו מודים להם, ולפיכך הלכה כבתראי, שאין ספק דברי הרב מוציא מידי וודאי סברת התלמיד, ולכן נס־תייע הרי״ף ז״ל, שכיון שרב נחמן שמע מחסא, סברת ר׳ אמי ור׳ יוחנן, ואף על פי כן פליג עלייהו, ממילא שדינו דרב נחמן כבתראי, לדין זה.

פ״ח, בקיצור פסקי הרא״ש סי׳ י״ב, בפילפולא חריפתא אות וא״ו (דפוס ווארשא אות ח׳) ולא מצאתי כן בפירש״י, וזה פלא, דמפורש כן לפ־

נינו בפרק האומנין, דף פ׳, ע״ב, ברש״י ד״ה אבל לאחר וכו׳, גם בנימוקי יוסף דף נ׳ ע״א, רמז תפ״ג, ד״ה אבל וכו׳ פטור העתיקו.

בפ״ט, סי׳ ב׳ בפ״ח, אות ג׳, ובקיצור יש שערורה, ואין בידי לתקן וכפל זה בפ״ח על הקיצור, סי׳ ב׳, אות ב׳, ולפי דברי התפארת שמואל, דנפקא מינה מהתוספתא גם להרא״ש, דאינו מחלק בין אמר מחכיר לחוכר או אמר חוכר למחכיר, שאם לא הי׳ עומד בתוכה, כיון דבשעת החכירה היו בה מעין ואילנות, בוודאי שאז היתה נקראת בית השלחין ואילנות, אז אמרינן שמא קאמר לי׳, אולם כשעומד בתוכה, ומראה לו מה שמשכיר, למה לו להזכיר בית השלחין ואילן, אלא וודאי קפידא היא, ובזה למד הרא״ש מה־תוספתא, דיש לחלק בין אם אמר זו, אז אמרינן דאם יבש המעיק ונקצץ האילן, דמנכה לו מחכורו — דהרי קפידא היא — אבל אינו מחוייב ליטע בה אילנות, או להעמיד לו שדה עם מעיין, דהא בבית זה, אם נפל אזדא, אבל אם עמד בתוכו ואמר בית השלחין סתם חייב להעמיד לו בית השלחין ואילן, כמו בבית סתם, ומעתה אין צורך לגרוע או להוסיף תיבה אחת ואפילו אות אחת, אלא לסרסו ולדרשו, וכצ״ל שם, הי׳ עומד בתוכו ואמר בית השלחין או בית האילן יבש המעיין וכו׳ חייב לחפור וכו׳ וליטע וכו׳ והני מילי דצריך וכו׳ דאמר לי׳ בית השלחין או בית האילן סתם, אבל וכו׳ בית השלחין זו אין צריך ליטע ולחפור, אבל מנכה לו מחכורו, ונמצא הכל מתוקן.

בקיצור שם, פ״ט, סוף סי׳ י״ד, ואם לקו כל שדותיו של מחכיר וזו עמהן, ולא לקו רוב השדות, או שלקו כל שדותיו של חוכר וזו עמהם — אפילו —) (כצ״ל, במקום ולא) לקו רוב השדות, אין מנכה לו, זו היא כוונת רבינו פלפולא חריפתא, בהגהתו ונרשמו בטעות על תיבות „וזו עמהן״, הראשונות.

ברי״ף רמז תקע״ט, ס״ח, ב׳, ירושלמי וכו׳ איפרסן לוי, משמעותו, שהעני לוי ולא שילם לשמעון, ופירוש תיבת „איפרסן״ פירש במאה שערים, לבעל העיטור ז״ל, נשתגע, ובנימוקי יוסף שנתפרסם עניו, והנו״ן במקום מ״ם כאילו תני „איפרסם״ ובהגהות חוות יאיר, מלשון מפריס פרסה, שהראה לו פרסותיו, כמליצת לשון המשנה בכתובות ק״ח, ב׳, פשט לו את הרגל, ולי אפשר מלשון פרוסה שהוא ענין שבירה, וכן אומרים בזמנינו על יורד מנכסיו אם אינו משלם חובותיו „ער איז געגאַנגען געבראָכן״ וכן אומ־רים לפעמים על יוצא מדעתו רח״ל, ער האָט זיך איינגעבראָכן, וזה לפירוש בעל העיטור ז״ל.

שם סי׳ תקפ״ג ס״ט, א׳, בשלטי הגבורים, סוף אות א׳, מכין אותו עד שתצא נפשו לקיימו, ומיהו אין כופין אותו להשכיר עצמו, ולא לעשות שום מלאכה כדי לפרוע, כצ״ל.

בשלטי הגבורים על המרדכי סי׳ ת״ג, אות א׳, ועל וכו׳ סמא את עיני חייב, על מנת לפטור חייב, כצ״ל.

בפ״ח, בפ״ט סי׳ מ״ג, אות וא״ו, ובדפוס ווארשא אות סמ״ך, והלוואה היא, לאו דווקא, אלא שאינה שכירות, לפי מה שהביא בנימוקי יוסף בשם ספר התרומות סי׳ תקפ״ה, ע׳, א׳, לישנא דהלוואה היא דווקא בקבלנות, לענין סידור.

בבא בתרא

בב״ב, פ״א, סי׳ ל״ו, אות צ׳, בפ״ח, דגדול השלום מהשקט ובטח, וזה ניחא לפירש״י ז״ל, דמן ייתור תיבת מעשה דריש, וכפי הנראה, שהרא״ש הסכים לפירושו, מדלא הביא סוף הפסוק, וכן פירש בנימוקי יוסף, אולם לפירוש הרבינו חננאל ז״ל — וכפי הנראה שכן פירש הרי״ף ז״ל, מדהביא גם סוף הפסוק — דמסיפי׳ קדריש, ודנתינת הצדקה נקראת מעשה הצדקה, והעישוי לה נקראת עבודת הצדקה, יבוא כמין חומר, מה שפירשתי בספרי קבוצת ספרי אגדה, עמוד תמ״ז, דשלום הוא אחרי מלחמה, ושלוה הוא כש־השלום נמשך זמן רב, עד שאין פחד שתבוא מלחמה קרובה, והשקט, שאין שום פחד אפילו למלחמה רחוקה, ובטח, הוא, שאין שום סיבה של ריב ומדון, לחוש שתבוא מלחמה בעבורה, יעו״ש, ולפירוש השני של מהרש״א ז״ל בח״א, אפילו לפירש״י ניחא, דסיום הפסוק של עבודת הצדקה, מיירי בנותן לשם עבודה, דהיינו ברצון ולשם שמים בלא עישוי של מעשה, ושכרו מכופל בהשקט ובטח, שגדול מן השלום.

בפ״ח, על קיצור פסקי הרא״ש, פ״ב, סי׳ כ״ב, אות למ״ד, תמיה לי שהשמיט ההיא דערלה, וזה נפלא, שהרי לעיל בסמוך, סוף סי׳ כ״א, סיים כגון להתיר ענבים וכו׳ של ערלה.

בפ״ח, על הרא״ש פ״ג, סי׳ כ״ה, אות מ״ם, הניח בצ״ע, אמאי לא הע־תיק הא דרב יהודה דמקמי׳ וכו׳ בעינא למיגדדי׳ לדיקלא דפלניא וכו׳, גם זה נפלא, שהרי העתיקו לעיל בסימן כ׳, וגם בקיצור שם מקומו.

בהגהת חוות יאיר, על הרי״ף, פ״ג, סי׳ תשכ״ב, כ״ד, א׳, הקשה, דלמסקנא הוה מצי למימר גם גבי בית ושדה אם הלוקח מכיר שהוא של המוכר, דמעיד לו עלי׳, ולא זכיתי להבין, דאע״ג דאינו נוגע בעדותו בשביל הלו־קח, שהרי הלוקח מודה שהמערער בשקר מערער, ולא יתבע מהמוכר, הרי הוא עכ״פ נוגע, מפני שמעמידו אצל בעל חובו, גם מה שהוסיף להקשות שם עמוד ב׳, דבפרה וטלית כשמכיר הלוקח שהיא בת חמורו ;אפילו מכרם לו באחריות, נמי יש ליישב, דאין הכי נמי דלגבי הלוקח פטור אפילו מכרם באחריות, אבל כיון דאוקימנא דברייתא אתיא לאשמעינן הא דרבין בר שמואל, נקטא בשניהם שלא באחריות ומחלקת בין שדה ובית שמעמידם בפני בעל חובו ובין פרה וטלית — כשלא הי׳ לו קרקע מעולם — שאין מעמידה בפני בעל חובו, שאין בעל חוב יכול לגבותם, שאין שיע־בוד חל עליהם, וכשהוכרח אליבא דרב פפא לתרץ במכיר בה שהיא בת

חמורו, אע״ג דלפ״ז אין נפקותא לגבי פטור הלוקח בין לקחו באחריות או לא, נקטה הברייתא בשמכרם שלא באחריות, לאשמעינן דבשדה ובית, יש שתי חששות, דרבין בר שמואל ודרב פפא, ובפרה וטלית, כשלא הי׳ לו קרקע מעולם, ליכא אלא חששא דרב פפא, ולמסקנא דהלכה כרב זביד, ליתא לחששא דרב פפא כלל, בשמכרם שלא באחריות, וניחא בפשיטות מאי דנקטה הברייתא מפני שאחריותו עליו, דהיינו אך החששא של רבין בר שמואל, ואחרי העיון בשו״ע וטור סי׳ ל״ז, חזינא דנפלי ברברבתא, יעויין בב״י וב״ח ובנושאי כלי השו״ע שם.

בקיצור פ״ג, סי׳ מ״ו, אומן וכו׳ במיגו דהחזרתי לך, ואחר — כצ״ל במקום ואם — בדברים שאינן עשויים להשאיל ולהשכיר וכו׳.

שם פ״ה סי׳ כ״ב במוסגר, ומקנה אבני המשקל פעם אחת בשבת, כצ״ל.

ברש״י שעל הרי״ף, סי׳ תתט״ז, מ״ח, א׳, ד״ה והחמיצה, בבית של לוקח, בחבית של מוכר, כצ״ל, כפירוש רשב״ם בגמרא.

בקיצור פ״ו, סי׳ י״ג, בית סתם יעשנו וא״ו על ח׳, זהו כדעת הר״נ שה־ובא בב״י חו״מ, רי״ד, ובדרישה שם, מטי לה בשם חידושי הרמב״ן, ובנימוקי יוסף אינו מבואר בהדיא, גם בפירוש הרשב״ם אינו מפורש כל כך, כדאיתא בב״ח שם בשמו, וגם הרא״ש כאן סתים לה סתומי כלשון הרי״ף, ולפיכך מה שסיים הרב״י שם אבל הרא״ש פירש וכו׳, ט״ס, וצריך להיות הרא״מ, והוא ראשי תיבות ה׳רב א׳בן מ׳יגאש, כמו שכתב בדרישה במוסגר, בשם חי־דושי הרמב״ן והמגיד משנה בשמו, והוא גם דעת הרמב״ם, כפסק השו״ע שם, ויעויין בבאר הגולה שם.

במרדכי, פ״ו, סי׳ תקס״ט, בסופו, ונהי דמסיק — ביציע — דהוה ד׳ אמות, מיהו חדר סגי אפילו בפחות וכו׳, כצ״ל, והוא כדעת הרמב״ם שב־טור ושו״ע, חו״מ סי׳ רי״ד.

בפ״ח, פ״ח, סי׳ ט״ז, אות רי״ש, איכא למיתמה על רבינו וכו׳ ושם בפ׳ חזקת הבתים פסק כשמואל, אע״ג דקאי בקושיא, אפשר דרבינו סמך שם על לשון הרי״ף שם, שכתב הרא״ש בלשונו „דמודה בה רב לשמואל״, והוסיף, ולית בה פלוגתא, והיינו, דלאו מטעם לשון „קשיא״ קאתי עלה — כשיטת רבינו חננאל ז״ל — אלא כיון דאמר שמואל בר פלוגתי׳ דרב, דכשמת מודה לו רב, הא וודאי שהוברר הדבר לשמואל בהודאת רב, ואף שלא הוב־ררה סברת ההודאה להאמוראים האחרונים, אין לדחות עדות שמואל בכך, לאפושי פלוגתא, וכאן תמיהת רבינו, כיון דאיתותב מאן דאמר אין אמו טמאה לידה,אלמא דלא דרשינן לענין לידה, עד שיהא זכר משעת לידה בתחלת הדין, ממילא דלא נדרשי׳ גם כן בסוף הדין, לענין מילה בשמיני, ולא נחית כלל לחלק בין לשון קושיא לתיובתא, כשיטתו, גם קושיית רפ״ח, על הרשב״ם, שכתב כאן „אבל תיובתא ממש אינה״, יש ליישב שהוכרח

לזה, דכאן הקושיא מן משנה, ואפ״ה אמר „קשיא״, במקום שדייק לעיל לכתוב על מ״ד אין אמו טמאה לידה „תיובתא״, והוכרח לחלק בינם, אבל בנוגע לפסק הלכה כבר הסכים לעיל לפשטות הלשון לשיטתו דלשון „קשיא״ שייך על פירכא מאמוראים.

ברי״ף פ״ח, סי׳ תתמ״ד, נ״ז, ב׳, מצר עבדא מאה זוזי, כתיב אם יגח וגו׳ שלשים שקלים יתן וגו׳, וכתיב עשרים גרה — דהיינו מעה — השקל, הרי בשלשים שקלים שש מאות גרה, וזוז דהיינו דינר, לאחר שהוסיפו שתות יש בו שש מעות, ובמאה זוז גם כן שש מאות מעות, והיינו מצר עבדא מאה זוזי, שהוא שויו של עבד, שלשים שקל דאורייתא, והא דקיי״ל שלשים של עבד קנסא, היינו משום שקיבלו חז״ל הלכה למשה מסיני, שאין לחלק בין עבד מוכה שחין לעבד נוקב מרגליות, והוי כסף קצוב, וכל כסף קצוב קנסא.

בשלטי הגבורים על הרי״ף פ״ח, ס׳ עמוד ב׳, סי׳ תת״ס אות ב׳, ואיני מבין מה חילוק יש בין אחר ליורש, לשון הטור חו״מ רמ״ח, ובהגהת מרדכי סי׳ תרס״ז בשם הריב״א, כהרמב״ם, מפירוש רבינו חננאל על הא דקאמר ע״כ לא ארשב״ג אלא לאחר אבל לעצמו לא — ויורשיו כעצמו דמי שב־אים מכחו — וכן כתב הרב המגיד בפי״ב מזכי׳ ומתנה הלכה יו״ד, ויעויין שם בנושאי כלי הטור ושו״ע.

בהגהת אשר״י, פ״ח סי׳ ל״ה, לא הי׳ לו להוציא מן הלוקח אם לא מכר מה שאמר ואחריו יחזיר לי, בהגהת ארץ צבי מחק תיבת מכר והגיה במקומו „על ידי״, ולי אפשר, שנתחלף בטעות אות רי״ש של מכר במקום חי״ת וצריך להיות אם לא „מכח״ מה שאמר וכו׳.

ברי״ף פ״ח, סי׳ תתס״ב, ס״א, א׳, ירושלמי, הכותב נכסיו לאחרים והניח את בניו, עליו הכתוב אומר, ותהי עונותם על עצמותם, ופירש בנימוקי יוסף, בעבור בניהם שהם עצמותם וכו׳, וזה כעין שהבאתי בספרי עדות בישראל, בחידושי יומא כ״ב, ב׳, עמוד קל״א, קל״ב, בשם מהרש״א קידו־שין כ״ט, ב׳, על לשון תיפח עצמותיו, מפני שהאב נותן בבן חמשה דברים שבראשם עצמות, כנדה ל״א, א׳, ובזה יישבתי ביומא שם לשון עצמות שאול בן קיש יעו״ש (וכן ראיתי בשם הגר״א ז״ל, דלבן אמר ליעקב, אך עצמי ובשרי אתה, מפני שהי׳ קרובו מצד האב — שזה נקרא עצם — לבן נכד נחור, ויעקב נכד אברהם, והם כבר קורבת שלישי בשלישי, ולכן אמר „אך״, שהיא קורבה מעוטת — דכל אכין ורקין מיעוטין — דשלישי בשלישי כשרין לעדות, אולם סיים, ובשרי אתה, שהיא קורבה דאם — שגם ממנה חמשה דברים שבתוכם בשר — לבן אחי רבקה ויעקב בנה, והוו שני בראשון, דמיקרי קרובים לענין עדות) ובדרך האגדה אפשר, לפי מה שכתבתי שם בספרי הנ״ל חידושי תענית למ״ד, ב׳, עמוד ק״א, על מאמר

האוכל ושותה בט"ב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם, דבסנהדרין מ"ו, א', אפילו בהרוגי ב"ד, לאחר שנתעכל הבשר נגמרה כפרתן, וקובורין העצמות בקברי אבותם, הרי שאין עון אשר חטא דבוק בעצמות, וכדאיתא בספרים, שעל כל פנים מעצם הנקרא לוז או נסכא, יהי' האדם נבנה לעתיד ויעמוד בתחיית המתים, וכשהקדימו שם בתענית, שכל שאינו מתאבל עם הציבור אינו זוכה לראות בשמחתם לעתיד לבוא, נמצא שנשאר עוונו דבוק בעצמותיו רח"ל.

ולכן גם כאן אפשר, על פי מה ששמעתי בשם הגאון הצדיק מאוסטראווצי זללה"ה, דלפיכך נבחר מכל הגאונים והפוסקים ז"ל, רבינו גרשום ז"ל, לקרותו בשם „מאור הגולה", לפי שתיקן הרבה תקנות, ובתוכן שתי תקנות גדולות וקבועות, האחת שלא יוסיף האיש אשה על אשתו, והשני', שלא יגרש את אשתו בעל כרחה, וכבר פירשו קדמונינו ז"ל, בנוסח הברכות אשר קדשנו במצוותיו — במצוות שלו, שמקיימם הוא בעצמו ובכבודו, והרשה גם לנו להשתמש בשרביטו של מלך — וציוונו — לקיימם (וקצת רמזו רז"ל בברכות וא"ו, א', מנין שהקב"ה מניח תפילין, ושם ז' א', מנין שהקב"ה מתפלל) באשר א' חי חלקינו נפח באפינו נשמת חיים חלק אלק ממעל וקראנו בנים למקום — ובכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו, שנקרא ג"כ בנו — וכיון שבכל תקנות חז"ל — לאחר שתיקנום — יש חובת עשה ולא תעשה לקיימם — מן התורה כדכתיב על פי התורה אשר יורוך וגו', לא תסור וגו', הנה הקב"ה בוודאי מקיימם, ובכן אנחנו מובטחים אף בגולה, מפחד החליפים ח"ו באומה אחרת שבפסחים פ"ז, א', וגם תקותינו חזקה שיקויים בנו, כי לא יטוש ד' את עמו, ובב"א יקויים ואירשתיך לי לעולם, ונבואת ביום ההוא תקראי אישי, ונמצא שרבינו גרשום ז"ל בתקנותיו האיר עיני שה פזורה ישראל בגולה, ולכן נקרא בשם „מאור הגולה", ושפתיים יישק ובקדושין ל"ו, א', אר"מ בין כך ובין כך קרויים בנים, כר' עקיבא רבו בב"ב יו"ד א', כמ"ש בחד"א מהרש"א שם, ובכן אנחנו מחכים שתתקיים בנו בב"א נבואת ושבו בנים לגבולם, וזה המעביר נחלה מבניו, בעבור כעסו עליהם — ואפילו משום דלא מעלי — הרי זה גורם להרחיק הבנים מעל שולחן אביהם שבשמים, ולכן עונשו מדה כנגד מדה, שלא לפסוק עליו את הדין של בין כך ובין כך קרויים בנים, ואין אדם צריק בארץ וגו', וממילא שיוכל להיאמר עליו, ותהי עונותם על עצמותם, ד' ישמרנו.

בפ"ח פרק ח', סי' ל"ט, אות זיי"ן, לאו דווקא וכו' שאין כאן אלא לאו וכו' והרשב"ם דחיק נפשי' וכו', פשוט דכוונת הרב פ"ח, במה שכתב דלאו דווקא לשון באשת איש, שהי' צריך לומר ביבמה לשוק, אלא דנקיט שיגרת לישנא דקידושין י"ב, ב', דשם מיירי בספק קידושין שיצא הקול שיש עדים באידית דההוא יומא הויא בי' שוה פרוטה והויא אשת איש, ואפשר

דהרשב"ם לא ניחא לי' בהא לדינא, דשם בקידושין, ניחא הסברא להקל בשבוי' יותר מבאשת איש, מכמה טעמים שבתוס' שם, ד"ה אם, ובכתובות כ"ג, א', ד"ה עדי, אבל כאן מהו הסברא להקל יותר בשבוי' שיצא קול שיש עלי' עדי טומאה, מבאלמנה שיצא קול שיש לבעלה אחים, שתיהם ספק איסור, ולפיכך דחקתי' להרשב"ם ז"ל דתיבות „באשת איש" דכאן כדווקא נינהו, ובהם תלוי עיקר החילוק בין שבוי' לאלמנה, דשבוי' יש לה חזקת כשרות ואף דכשנשבית בין נכרים שרובן פרוצים בעריות אתרעי חזקתה, כתובות י"ג, ב', מועיל חזקת כשרותה דמעיקרא, לומר שמשמרת עצמה להתנוול לפני השבאי שימאסנה ולא יתגרה בה, מה שאין כן באלמנה זו שהיתה עד עתה כשהי' בעלה חי בחזקת אשת איש, וכשמת ויצא הקול שיש עדים שיש לבעלה אחים, והיא זקוקה להם נמצא שהיא עדיין אגודה בבע־לה, ואף שאין מחזיקים מאיסור לאיסור, הכא שאני, א', מפני שזה תלוי בזה, דזיקת ייבום על ידי בעלה בא לה וכאיסור אחד דמי, ב', דמאיסור חמור לקל מחזקינן, ולכן דקדק הרשב"ם לכתוב דאיסור חנק הוא, כמו שפירש בנימוקי יוסף, ויותר מבואר במהרש"ל ז"ל.

(ואפשר דבזה תסתלק קושיית התוס', בביצה כ"ה, א', ד"ה בחזקת, מעל רש"י ז"ל, שפירש בהמה בחייה בחזקת איסור אבר מן החי עומדת, שמפני שאיסור אבר מן החי הוא איסור חמור שאסור אפילו לבני נח, מחזקינן מני' לאיסור נבלה) ומה שכתב בהגהת הב"ח, שיבמה כל זמן שלא נפטרה מיבמה בחליצה, אף דאין בה מיתת חנק ממש, על כל פנים איסור חנק יש בה„ אף שיש למצוא דמיון קצת לזה, בדברי התוס' יבמות צ"ד, ב', ד"ה מאיסורא, בחמותו לאחר מיתת אשתו לר"ע אליבא דרבא, שנשאר בה לאו וכרת, ונמע־טה אך ממיתה, ויעויין במהרש"ל ומהרש"א שם, והי' אפשר לומר גם ביב־מה דנפטרה אפילו מלאו וכרת דאשת איש, ונשאר בה אך איסור חנק, מכל מקום מסתבר יותר, דכוונת הב"ח ז"ל לומר, דחזקת איסור חנק נשאר בה כדי לגלגל עלי' חזקת יבמה ממש, כמהרש"ל ז"ל, אלא שקיצר ולא ביאר דבריו במפורש.

בהגהת חוות יאיר על הרי"ף פ"ט סי' תתקנ"ח, אות ב', ק"ק למה נקיט עבד ולא שכיב מרע ואינך, אפשר דלרבותא נקטי', דאף דלכמה דינים עבדא דמי למקרקעי, אפילו הכי הוו מטלטלי לגבי' שיור, ומכל שכן אינך.

בנימוקי יוסף סי' תתקכ"ט, ע"ו, א', ד"ה אלא, והלכתא כר' יוחנן דרבי' דרב הוא, בחולין צ"ה, ב', דכל שני דרב, הוה כתב לי' ר' יוחנן לקדם רבינו שבבבל, אם כן רב רבי' דר' יוחנן הוא, ואפילו הכי כייל רב פפא כללא בביצה ד', ב', רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן, ואפשר שצריך להגיה כאן, והלכה כר' יוחנן, (מכללא דרב פפא) — אף — דרב רבי' הוא.

במרדכי פ"ט סי' תרל"ט, בהגהות אות ג', וטעמא רבא איכא לחלק, דגבי נפשות ספק נפשות להקל, וגבי איסורא משום דלהחמיר, כמו גבי

ט׳ חנויות וט׳ צפרדעים, עכ״ל, צ״ע דבכתובות ט״ו, א׳, אלא מתשעה שרצים וצפרדע אחת ביניהם, וכו׳ ברה״ר ספקו טהור, ומדאורייתא מנלן וכו׳, הרי אפילו להקל גמרינן, גם מה שסיים בהגהות, כיון דאין הולכין בממון אחר הרוב, מסתברא דלא ניזיל ג״כ בתר קבוע, יש לומר אליבא דמהר״מ ז״ל, דבתוס׳ ב״ק כ״ז, ב׳, ד״ה קמ״ל, משום דאיכא נגד הרוב בממון, מיעוטא וחזקה האלימתא דממון, אולם כאן, דהללו באים לירש והללו באים לירש (ובמיתה פתאומיית לא חיישינן לצררי), ואין לשום אחד מהם חזקת ממון, אלמה לא ניזיל בתר קבוע.

עבודה זרה

ע״ז פ״ב, סי׳ כ״ט בהג״א ד״ה ומיהו וכו׳ ודבר שהוא מדרבנן וכו׳ מבטלו וכו׳ וכן הורה רבינו שמחה במי חלב וכו׳ ובהגהות ארץ צבי שם, להקשות מחלב שחוטה שהוא ג״כ דרבנן, ואפ״ה אמרו כחל בששים, יעויין בשלטי הגבורים כאן שהביא שיש שפוסקים דדבר שאין עיקרו מן הורה אין בו משום איסור ביטול לכתחילה, ולכן אפשר דדווקא הביא בהג״א בשם רבינו שמחה שהתיר מי חלב לבטלן לכתחילה, לדוגמא לדבריו בכל דרבנן כיוצא בהם, שאין להם עיקר מן התורה, כי מי חלב אינם בכלל חלב, אלא שמעורב בהם קצת חלב — ויש שרצו בעבור זה לאוסרו לגמרי משום אבר מן החי, כשו״ע יו״ד פ״א, ה׳, — וכשגזרו חכמים עליו משום בשר בחלב, כשו״ע שם, פ״ז, וא״ו מיקרי דבר שאין לו עיקר מן התורה, אולם חלב שחוטה, חלב ממש הוא, אלא שהתורה מיעטתו מבחלב אמו, בין בבישול בין באכילה, כשבאו חכמים וגזרו עליו איסור, הכניסוהו לאיסורא בכלל חלב, והוי דבר שיש לו עיקר מן התורה, ובזה מיושבת דעת הג״א לשיטתו.

שבועות

בשלטי הגבורים שעל הרי״ף סי׳ אלף צ״ה, ה׳, ב׳, וא״ו, א׳, ד״ה והדרך וכו׳ והם תרמ״ח טפחים, שהם שני אלפים וחמש מאות ותשעים ושנים אגודלים, כי טפח הוא ד׳ אגודלים וד׳ פעם תרמ״ח, הם ב׳ אלפים תקצ״ב, וסמך על המבין שכשם שהכפלנו ד׳ פעמים לאורך הטפח כן צורך להכפיל ד׳ פעמים ברוחבו, דהיינו ד׳ פעמים ב׳ אלפים תקצ״ב, ויהיו עשרת אלפים שס״ח, ומעתה צורך להכפיל גם ד׳ פעמים בגובה הטפח, דהיינו ד׳ פעמים יו״ד אלפים שס״ח, ואז יהיו אגודלים באגודל על אגודל בגובה אגודל, מ״א אלף תע״ב, ממש כחשבון הגהת הב״ח מבית יוסף יו״ד ר״א, ויעויין בד״ח נדה פרק יו״ד סעיף מ״ה, שכתב עליו שטעה, ומעתה דברי חכמים קיימים, ובדרכי משה יוד שם, השיג על הרב״י, וכתב שהחשבון המכוון הוא מ״ד אלפים וקי״ח אצבעות, וגרם לו שלא ראה את ספר בדק הבית, להרב״י שתיקנו בעצמו להחמיר, כדעת הרשב״א ז״ל, דבעינן שוחקות וכן סתם

בשו״ע שם סעיף א׳, יעויין בש״ך ובאר הגולה שם, ואגב אעתיק מה שכתבתי בגליון הטור שלי שם, על מה שכתבו בחידושי הגהות שם להגיה „בפרק ערבי פסחים״, במקום „בפרק עושין פסין״, דהא דבעינן מרובעות במקוה, מוכח בעירובין פ״ק י״ד, ב׳, מים של שלמה, שהוא בש״ך שם ס״ק ואו.

תוספתא זבחים

תוספתא זבחים פ״י, מ״ד, מנחות ללותתן, הרב מצפה ארי׳, הראה מקום לש״ס פסחים ל״ו, א׳, ובתוס׳ ומנחת ביכורים הקשה, דשם איתא בהדיא דבמנחות אין לותתין — רק מנחת העומר — ולי אפשר, דשם מיירי בחטים של מנחות, והכא מיירי בעיסה של מנחת סולת לאחר שהקטירו קומצה, והשיריים עומדים לאפותם לאכילת הכהנים, מותרים לתת לתוכם מים הרבה, כדי שיצוף השמן הנבלל בעיסה למעלה, ואח״כ יוציאוהו לאוכלו בפני עצמו — וגם במנחות האפויות קודם קמיצה, יכול לאחר קמיצה להציפן במים ויצוף השמנונית למעלה, ויקלטוהו לאוכלו בפני עצמו — ודקתני „ללותתן ולהוציא שמנן״, חדא היא.

הלכות קמנות

במעדני יום טוב פ״א, מהלכות ספר תורה, סי׳ א׳ אות א׳, „דהא ריב״ל קדים טובא״, — היינו לרב גידל, דהא ביומא מ״ט, א׳, דרבי חנינא קשיש מני׳ דריב״ל, ובכל מקום מקדים בש״ס את רב לרבי חנינא, וממילא אפשר שיאמר ריב״ל בשם רב — „ובסוף עוקצים, תנינא לי׳ במשנה״, מזה אין ראיי׳, שהוא הוספת אמוראים ראשונים במשנה, אחרי רבינו הקדוש, כדמצינו בע״ז ל״ה, ב׳, במשנה, רבי ובית דינו התירו השמן, דהיינו ר׳ יהודה נשיאה (הראשון) נכדו של רבינו הקדוש, כתוס׳ שם, ל״ג, ב׳, ד״ה בעא, ול״ו, א׳, ד״ה אשר.

בהלכות מזוזה סי׳ י״ד, שם אות ח׳, דרב פפא לא בימי מר שמואל הוה, קרוב לומר, דשמואל לחוד, ומר שמואל לחוד.

ברא״ש הלכות תפילין סוף סי׳ ל״א, בסוף העתקה משימושא רבא, ומה שכתב בתלמודא תמאני מתיבי מנא לן שמואל הקטן וכו׳ הכי פירושו, דכיון שהוא בן עשר מתחנך למשנה, וודאי כשהוא בן י״ג כבר קרא בתלמוד שמונה מתיבות, כמו אנן מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא, הכוונה, דמאביי ורבא ואילך היו שונין בהישיבות כל הי״ג פנים של משניות, כפירש״י המובא במעדני יו״ט, והתלמיד למדם במשך חמש השנים שבין עשר למשנה עד חמש עשרה לגמרא, ולמד בכל שנה שתי מתיבתות ושלשה חומשין, ונמצא שבמשך שלש שנים שבין עשר לשלש עשרה, כבר תלמודו בידו שש מתיבות ותשעה חומשין הרי שבע מתיבות שלימות וארבעה חו-

משיך, שהוא רוב גדול מהשמינית, וזהו שאמר וודאי כבר קרא שמונה מתי־בות דרוב שמינית ככולה, יעויין בטור או"ח ל"ח, ובפרישה שם צורך להגיה „מתיבות", במקום „מתניתא".

בהלכות ציצית סי׳ י"א, מעיו"ט אות ת׳ (ובדפוס ווארשא אות ז׳) רב וכו׳ וא"ת לרב תקשה וכו׳ ושוין שמביא וכו׳ ומצאתי בפי׳ — רש"י — הנדפס ברי"ף דתירץ דאיהו מוקי לה בדיעבד, ולא נהירא לי, דשוין שמביא לכתחילה משמע וכו׳ דברייתא מדאורייתא קאמר, שאין בו משום תעשה ולא מן העשוי, והך דרב מדרבנן בעלמא משום ביזוי מצוה, עכ"ל, אף דבשבת ג׳, א׳, מצינו כהאי גוונא דאף דקאמר פטור ומותר דהיינו לכתחילה, יש עדיין איסור לפני עור, יעו"ש תוס׳ ד"ה בבא, אולם לישנא דמותר, לא נמצא בהדיא במשנה, ושמואל התנה בהדיא כל פטורי דשבת וכו׳ דהיינו דאך משום שבת מותר ובאיסור דלפני עור לא איירי כלל, אבל הכא ששנה בברייתא לישנא דמביא לכתחילה, צריך שלא יהא בו שום איסור מן שום צד, ואפילו דרבנן, ובעיקרא דמילתא, נפלא, מה מקום להקשות קושיא שהוזכרה בגמרא, ופרקוה שפיר, דאי בלאי, ועל תירוץ רנב"י, דאי עבד, ואפשר שחסר ברש"י הנדפס ברי"ף, תירוץ הראשון, דאי בלאי, וקושיא השני׳, מן כאן בטלית בת שמונה חוטין, שעלי׳ תירצו בגמרא, דאי עבד, ועל תירוץ הקושיא השני׳ פירש רש"י הנדפס ברי"ף פירושו שהעתיק תירוץ הגמרא דאי עביד, ואדרב נחמן בר יצחק קאי.

בהלכות חלה סי׳ ג׳, בדברי חמודות, אות כ"ב, בסופו, ומה שכתב הרשב"א, דר׳ חייא שאמר משום ר׳ יוחנן נמנה לאחד — ועם ר׳ יוחנן הוו תרי — וכו׳, בספרי עדות בישראל, סוף ברכות, עמוד כ"ט, הבאתי מהרא"ש פ׳ לולב וערבה סי׳ א׳, בשם ראבי"ה, דרב חסדא שאמר בשם ר׳ יצחק, נחשב עם ר׳ יצחק לתרי, והבאתי לו סמוכות מסוכה מ"ז, א׳, דקרי לרב יהודה ברי׳ דרב שמואל בר שילת מרא דשמעתא, גם זכיתי שם להעיר, מרש"י נדה, שהביאו רבינו דברי חמודות כאן, ובפ׳ לולב וערבה שם, כתב הרא"ש בעצמו, על דברי ראבי"ה, „וכן מסתבר".

בהלכות ערלה סי׳ ד׳, מעדני יו"ט אות ב׳, ואין הלכה בשיטה, כמ"ש רבינו בסוף ב"מ — פ"ט סי׳ מ"ז, ופ׳ יו"ד סי׳ ז׳, ובשני המקומות נאמרה השיטה בלשון „כולהו סבירא להו, בב"מ קי"ג, ב׳, ושם קי"ח, ב׳, — ושוב מצאתי שכן כתב הרשב"א ז"ל, בספרי עדות בישראל, ב"ק ס"ט, עמוד ק"צ, קצ"א, ומנחות נ"ז, ב׳, עמוד רנ"ד, הבאתי מחלוקת, אם לשון „אמרו דבר אחד" נכלל בכלל אין הלכה כשיטה — שמקור הכלל נובע מבבלי, ב"מ ס"ט, א׳, לאו הלכה איתמר אלא שיטה איתמר — ושלפעמים אדרבה אם נאמרה השיטה בלשון „אמרו דבר אחד", היינו שאמרו דבר אחד ממש, וס"ל דהדדי, יש מקום לומר, אם הלכה כאחד מהם, מאיזה דבר בתלמוד, אז ממילא הלכה גם

כחבירו, בעל שיטה זו, א״כ אפשר ליישב דברי הרא״ש, דמכח כללא דמשנת ר׳ אליעזר בן יעקב קב ונקי, נפסוק כמותו לענין ערלה לחומרא, וממילא שנפסוק כר״ש, לענין נטיעה לקולא, שמותר לחרוש בשבילן בתוספת שביעית אם הן עשר, או אפשר דסבר הרא״ש ז״ל, דכלל אין הלכה כשיטה אינו נוהג אלא בבבלי, ולא בירושלמי.

חולין

ברא״ש חולין פ״א סי׳ כ״ד, כלומר שהעוקץ עומד לצד הראש וכו׳ כגון שהוליך ולא הביא וכו׳ כשר, וכן אם העוקץ לצד הקתא והביא ולא הוליך כשר, וכעין זה בשלטי הגבורים בפירקין על הרי״ף סי׳ תרצ״ד, ה׳, א׳, אות א׳, אם העוקץ כלפי ראש הסכין כשר אם הוליך ולא הביא ואם העוקץ כלפי זנב הסכין, אז כשר אם הביא ולא הוליך, ובמעדני יו״ט כאן, אות ד׳, בשם הרב״י. דאיפכא מבעי לי׳, אלא הכי פירושו, שאחורי העוקץ כלפי הראש, ואסברה לו שפיר רטו״ז יו״ד י״ח, ג׳, דכל מסוכסכת היינו שהיתה מתחילה אוגרת — והיו לה שני עוקצים, האחד לצד ראש הסכין שאחוריו לצד הראש ופניו לצד הקתא, והשני לצד הקתא שפניו כלפי הראש ואחוריו לצד הקתא — והושחז ממנו עוקץ אחד ונעשה מסוכסכת, ועתה ניחא, שאם העוקץ הנשאר שלא הושחז, נשאר לצד ראש הסכין ממילא אחוריו לצד הראש, אם הוליך ולא הביא כשר, ואם העוקץ הנשאר הוא שלצד הקתא ממילא שאחוריו לצד הקתא, אז אם הביא ולא הוליך כשר, להרי״ף ז״ל ודעמי׳, שאין העוקץ קורע בירידתו ממנו.

שם פ״ב, סי׳ ה׳, ברא״ש, תחת צמר מסובך מהו, דילמא כיון דצמר עומד ליגזז לא הוי כעור, ואם תמצי לומר כיון דהשתא מחובר וכו׳ תחת מטלית הקשורה סביב לצואר מהו, משמע, דמיירי בצמר המחובר, ואפילו הכי בעינן מסובך, אם כן שערה או נוצה שאינה מסובכת אינה בכלל האיבעיא, ומעתה יש מקום לספיקו של הפרמ״ג ז״ל ביו״ד כ״ד, שפ״ד ס״ק ח׳, אם תחת שערה או נוצה יש להטריף דיעבד, אולם אם נפרש לשון „מסובך״ כמשמעות רש״י בכורות כ״ד, ב׳, ד״ה ובלבד וכו׳ „יניחנו מסובך עם הצמר״, דהיינו שכבר נתלש מגוף הבהמה, אלא שהוא מסובך ומעורב עדיין בין שאר הצמר המחובר, וזה מסברא קיל מן מטלית הקשור או כרוך יפה סביב הצואר, שהרי בזה אפשר שעל ידי נידנוד הסכין בהולכה והבאה, יתפשט ויתפרש הצמר המסובך ויפול לגמרי מן הצואר, ולא יהא נקרא חלדה כלל, ואפ״ה בעי לה בש״ס, ומספיקא אזלינן לחומרא בדאורייתא, וממילא שבנוצה או שערה מחוברת אין מקום להקל כלל, אפילו בדיעבד, שהן בכלל תחת העור, וזה כהסכמת רבינו התבו״ש שהסכים עמו בעדת קדושים, וזה הענין תלוי בשנויי הנוסחאות, שהעיר במעיו״ט כאן, אם להקדים אב־

עיית צמר מסובך למטלית או לאחרו, ואפשר שבפתחי תשובה ביו״ד כ״ד, ג׳, הרגיש בזה.

שם פ״ד, סי׳ ד. בד״ח אות ח׳, וכתב הב״י שלא מצא בדברי הרא״ש גילוי דעת בזה, ואומר אני וכו׳, לפי מה שסיים הרב ד״ח לעיל בסוף אות ז׳, דלמ״ד למפרע הוא קדוש, אין מקום להטעין קבורה ליוצא אחר יציאת הרוב, כשהושלכו הראשונים — קודם יציאת הרוב, דכליתניהו דמי, ואין כאן רוב כלל — א״כ זהו טעמו של הרמב״ם ז״ל, דאם חתך אבר אבר והשליכו לכ־לבים ואכלוהו, ולא חל אח״כ קדושה על השאר, הרי הבא אחריו בכור, משום דפוסק כרב הונא, והרא״ש דפוסק כרבה, שהקדושה מתחלת ביציאת הרוב, הרי אליבי׳ כתב בד״ח, שכל היוצא אח״כ טעון קבורה, אפילו הושלכו הרא־שונים, דאין חילוק אליבי׳ כלל, בין הושלכו בין נחתכו ועדיין מונחים, א״כ חלה על השאר קדושת בכורה, וממילא, הבא אחריו פטור, נמצא, דהא בהא תליא, (ופי׳ יצא רובו בב״א, היינו שלא נחתך ממנו—דבב״א ממש, הוא נגד הטבע—ומשמע, דכל שנחתך ממנו קודם יציאת הרוב אין בו קדושה, אבל לאחר יציאת הרוב מתחלת הקדושה, אפי׳ חתכו ממנו, מיציאת הרוב קדוש כל המחובר בו אז, ואפי׳ נחתך אח״כ, דזהו בכלל יצא הרוב בב״א) דכיון שכתב הרא״ש, דיצא רובו, משמע יצא רובו כאחת, וה״ז יקבר, וחלה עליו קדושה, ממילא שפוסק, בין כך ובין כך פטור מן הבכורה, וזה מדויין בלשון הרמזים כאן „יצא רובו בבת א׳ יקבר, בין כך ובין כך נפטר מן הבכורה״ (דאילו לרב הונא, אפילו לא יצא רובו בבת אחת, כלומר שנחתכו מקודם, כיון שהם מונחים לפנינו, חל עליהם קדושה למפרע, ומזה מסתעף דכל שהושלכו לא חייל קדושה כלל, וממילא הבא אחריו חייב, כיון דהראשון לא נתקדש ליקרא פטר רחם).

פ״ז סי׳ למ״ד, בקיצור פסקי הרא״ש „צריך סמ״ך, לבטל החתיכה של איסור על העצמות שיש בו״, מדלא קאמר „וגם העצמות״, יש לפרשו דקאי אדלמעלה, על „צריך סמ״ך״, וכלומר שלהששים של היתר המבטלים יצטר־פו העצמות של האיסור, ובהגהות הרב מלוא הרועים תמה, ובזה קשות מיו־שב, או שצריך להגיה „עם העצמות שיש בהן מוח״, דזה וודאי שנחשב כאי־סור ממש, וצריך לבטל גם העצמות.

במעדני יו״ט, פ״ז, סי׳ ל״ד, אות ח׳, אסורה בהנאה, נ״ל וכו׳ דמותר כמו בתרומה טמאה, כדדרשינן בפרק במה מדליקין, דף כ״ה, יעו״ש דמפורש דקדשים טמאים אסורים מליהנות בשעת שריפה, ק״ו ממעשר הקל, ואפשר כוונתו, דלאחר שתעלה ע״י הביטול במאה, אף ששורפין אותה החתיכה שעלתה, כיון שכבר נתבטלה לא חמירא עכ״פ מתרומה, שמותר לכהנים ליהנות ממנה בשעת שריפתה.

שם בדברי חמודות סי׳ קמ״ז, ואף לפי השורש השני, שהניח הרמב״ם וכו׳ שהרי הזכיר גם כן שאם ביארו בש״ס שהוא דאורייתא וכו׳ והא בחולין

שנשחטו בעזרה הזכירו בפירוש שהיא דאורייתא, במכילתין פ"ה, ב', אפשר דהא דקאמר חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא, בא אך לאפוקי מסברת מאן דאמר שהם דרבנן ממש, משום גזירה, להכי קאמר שהם דאורייתא, מדרש בריחוק מקום אתה זובח ולא בקירוב, ואסורים בהנאה מאותו, כפסחים כ"ב, א', וזה אין מפורש בהדיא בתורה, להכי קרי להו הרמב"ם ז"ל "מדב-ריהן", "ודברי קבלה", כלומר שדין ההלכה מקובל מסיני, וחז"ל אפקוה מדרשא דקרא. בפרי מגדים בפתיחה לבשר בחלב ד"ה חנ"ג, כתב לחלק בין לשון דברי קבלה או דברי סופרים, בין לשון מדבריהם, דהוי ממש מדרבנן.

בפרק י"ב, דברי חמודות, אות ד', והרמב"ם הרי סובר כשיטתן של הגאונים, דכל אם תמצי לומר פשיטותא הוא, ואפילו הכי, פסקה בספק וכו', כבר הבאתי לעיל בחידושי ב"ק, דכללא דגאונים היינו דווקא כאשר ה"אם תמצי לומר" מפורש בהדיא בש"ס, ולא כשמובן אך ממשמעות.

בכורות

בּרא"ש פ"א, סוף סימן יו"ד, ועוד מדדייק הש"ס דמתניתין דלא כר' יוסי הגלילי וכו', כל דבריו נובעין מתוס' מכילתין ט', א', ד"ה מאן, והמק-שן והתרצן שבש"ס, הם באיכא דאמרי אליבא דאביי, דאיתותב במסקנא, וממילא דמסקנת הש"ס כר' ירמי', ולכן כתב הרא"ש שפיר, מדדייק הש"ס, ודברי המעדני יו"ט שבכאן צע"ג.

במעדני יו"ט פ"ה, סי' ט', אות ח' (ובדפוס ווארשא אות פ') "וזה שאמר הלכה כר' יוסי, דפוס הגמרא הטעתו, וצ"ל ר' מאיר", גם בהלכות בכורות להרמב"ן ז"ל הגירסא "ר' יוסי", ולכן אפשר דסמינן חדא במקום תרתי, שגם בהרא"ש גרס הרב"י "ר' יוסי".

ברא"ש בכורות פ"ו, סי' א', איזהו יבשה כדי שתינקב ואינה מוציא דם ר' יוסי בן המשולם אומר יבשה כדי שתהא נפרכת בצפורן, ובדברי חמודות שם, דהטור פסק כר"י בן המשולם, ותמה עליו הרב"י ז"ל, והרב ד"ח, חתר ליישבו, גם הב"ח שם יישבו, יעו"ש, וכל זה לפי הנחת הרב"י ז"ל דמאי דסיים הטור ז"ל לפני זה, דצרימת האוזן בחגירת ציפורן, חזר לדינא דגמרא, וממילא, שגם בדינא דיבשה שאחריה, חזר לדינא דגמרא, וקשיא, דלדינא דגמרא הא קיי"ל הלכה כרבים, ודי בשתינקב ולא תוציא דם, כפסק הרמב"ם ז"ל, אולם אפשר ליישב להטור, דדבריו כאן סובבים על דבריו לעיל, שעל מומין מובהקין וניכרים לעינים, סומכין אף בזמן הזה, ושכתב דצרימת האוזן בחגירת ציפורן, סמך נמי אדלעיל, שכתב "וצרימת האוזן נראה, שהוא מום מובהק היכא דמינכר שפיר ונראה לעינים שהוא יותר מחגירת הציפורן", שלשונו נובע מלשון אביו הרא"ש ז"ל, לעיל

פ"ה, סוף סי' י"א, בשם הר"י „דצרימת אוזן מן הסחוס הוי מום מובהק, היכא דמינכרא שפיר, ומיגליא יאות, ונראה לעינים, דנפישא מחגירת צי-פורן", והכוונה אפשר, שהיא ממילא נפישא, וניכרת לעינים יותר מחגירת הציפורן של סכין של שחיטה, דכיון דבעינן שתיכנס הצרימה בגוף הסחוס, הרי כבר עור הסחוס נצרם מתחילה וכשנצרם בעומק עד גוף הסחוס, כבר הצרימה שבעור מתפשט ורב מלמעלה, עד שניכר לעינים.

ואפילו אם נפרש חגירת ציפורן שבכאן לקולא, כמו שפירש הרא"ש בפ"א דחולין סי' כ"ד, גבי סכין של שחיטה לחומרא „דכל פגימה שהוא מרגיש בציפורן, היינו שתחגור בה הציפורן", יש לומר כנזכר, דכיון שנצ־רם עור הסחוס בתחילה ונתעמק ונתרחב, כטבע הצרימה, עד גוף הסחוס, ובתוכו, כבר נראה לעינים, ומכל שכן אם נפרש דאזלינן כאן וכאן לחומרא, יעויין בדרישה יו"ד סי' י"ח, דבסכין של שחיטה נפסל בשירגיש בציפורן, וכאן לא מקילינן אלא בשיכנס הצפורן בתוך האוגרת שבסחוס, שאז בוו-דאי שניכר לכל הצרימה שבעור שנתעמק בסחוס עד שיכנס בתוכה הציפורן, שאז בוודאי שנתרחב למע' בעור הרבה, ואפי' להמפרשים שם לרב חיסדא, כני-סת הציפורן בתוך הפגימה, כאן הוה נפישא טפי להיכרא לכל, מפני שמצ־טרף צרימת העור, א"כ דינא דהטור בחגירת הציפורן גם לדידן, ושסיים „וכיצד צרימת האוזן שנפגמה בחסרון, עד שתחגור בה הציפורן מן הס־חוס", וכו', עיקר כוונתו, שרוצה לפרש שאין די בצרימת העור אלא בעינן בעומק עד הסחוס ועד בכלל, שאז ניכרת לעין כל, וממילא בדינא דיבשה, ג"כ כתב לדידן דלדינא דגמרא, גם הטור מודה, דהלכה כת"ק, שכשתינקב ולא תוציא דם, הרי היא בכלל יבשה, אולם משום שזה יוכר אך אחר הנקיבה, ומי היום בקי בעומק ורוחב הנקיבה, לפיכך אינו בכלל מום גלוי וניכר בזמן הזה, אבל כשיבש כל כך עד שנפרך כשנוגע וממשמש בו, כבר הוא גלוי לכל, ומיקרי מום מובהק, וזה אך ליישב דברי הטור ז"ל, אבל ח-לילה לי לתקוע עצמי לדבר הלכה, וד' הטוב יאיר עינינו בתורתינו הקדו־שה.

תוספתא תמורה

תוספתא תמורה פ"א משנה י"ב, וחייבין עלי' בחוץ, מה שאין כן במנחות, כלומר שהשוחט עוף קדשים בחוץ חייב, והקומץ מנחה בחוץ פטור, יעויין זבחים ק"ז, א'.

תוספתא כלים

תוספתא כלים, בבא מציעא פ"ז, מ"א, האגרוף שאמרו ר' טרפון פושט ראשי אצבעותיו ומראה, ר' עקיבא (ונוסחת הגר"א ר' שמעון, ולפי מה שיתבאר נכונה יותר) וכו' ר' יהודה וכו' ר' יוסי וכו' אחרים אמרו משמו,

טפח ושליש טפח, אעפ"י שאמרו קדמונינו ז"ל, החדש אסור בכל מקום, עם כל זה בדרך אפשר יתבאר עפ"י האמור בנידה כ"ד, ב', ר' טרפון ארוך בדורו הי', וממילא שגם ידו היתה ארוכה לפי מדתו, יעויין בכורות מ"ד, א', והראה בעצמו מן הפרק המחבר את היד והקנה כל פיסת ידו עד ראשי אצבעותיו כשהם פשוטים, דהיינו שכל אורך הזה הי' באגרופו של בן אבטיח, ור' שמעון ור' יהודה — דור שאחרי ר' טרפון — שיערו שניהם באגרוף בינוני של כל אדם, אלא שר' שמעון שיער בקפיצת וסגירת האצבעות על פיסת היד, ור' יהודה שיער כשמניחין ראש האצבע על ראש אגודל שאז האגרוף מרווח יותר שאז לא יוכלו שאר שלש האצבעות ליגע בפיסת היד, או כוונתו, כשמכניס את האגודל לתוך פיסת היד, ושאר ארבע האצבעות כפופים עליו, ושסיים „כופל וחוזר ומודד", היינו בין לר"ש בין לר"י לומר ששני אגרופים כפולים כאלה, הם כאגרופו של בין אבטיח, ור' יוסי שאומר כראש כרים גדולים של ציפורים, ובמשנה פי"ז, י"ב, הוא אומר, כראש גדול של כל אדם, אולי דא ודא אחת היא, או תרי תנאי אליבי', ואחרים אמרו משמו, אם נפרש משמו של ר' טרפון, האי אחרים היינו ר' מאיר, שטפח ושליש של ר' טרפון הארוך, היינו אגרופו של בן אבטיח, ואם נפרש משמו של ר' יוסי — והאי אחרים לאו ניהו ר' מאיר — קאו אסיפא דמתניתין, במאור שנעשה בידי אדם, שבין שיעוריו, נמצא גם השיעור „כסלע הני־רונית", ועל זה פירשו אחרים, ששיעור הסלע הזה, בטפח בינוני, כשליש ברחבו, וכטפח בהיקפו, וזה כטפח וכשליש טפח, יעויין חולין נו"ן, ב', וברא"ש שם, והביאני לזה כדי שלא לאפושי פלוגתא, ולקרב הסברות זו לזו, וד' הטוב יאיר עינינו בתורתו.

שם בבא בתרא פרק ב', מ"א, מעשה בד' זקנים שהיו יושבים אצל ראב"ע חרש, בר"ש, פכ"ט, מ"ט, בדפוס ווילנא, מוקפת תיבת „חרש", בשני חצאי עיגול, כאילו רוצים למוחקו, ואולי יתפרש שנתקבצו בשעה שגזרה מלכות הרשעה שלא ללמוד תורה, והלשון נובע מן מרגלים חרש, וכלומר, שנתקבצו בשתיקה בצנעה ובסתר.

תוספתא נגעים

תוספתא נגעים פ"ו, מ"ו, ואין המקום דן את האדם אלא בדתן, בהשקפה ראשונה הי' נראה, שלפי שפירשו תיבת „בדתן" לשון דת ודין, השתרבבה בר"ש פ' י"ב, מ"ה, להחליף תיבת „בדתן" בתיבת „בדיינים", שהכוונה, כמנהג דיני נפשות, שפותחין תחילה לזכות, וכן כאן פותחין בנגעי בתים, ואח"כ בנגעי בגדים, ולבסוף בנגעי גופו רח"ל, והגר"א ז"ל הגיה „בהתראה", ומה טובה ונעימה נוסחת אור הגנוז, „ברתיון", שלפירש"י, בחגיגה, י"א, ב', ד"ה רתוי, פירושו ברחמים, וכהא דאמרינן אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה, ויקרא רבה פ' י"ז, והטעות הראשון, נשתרבב מן „רתיון" אל „דתן".

אוריין תליתאי

תוספתא פרה

תוספתא פרה פ"ד, מ"ז, טבל להזאות ולא הזה, אוכל בתרומה לערב, לפי גירסא זו שטבל והוחזק לחטאת, כדי שיזה על אחרים טמאים לטהרם, ולא קיים מחשבתו, שלא הזה עליהם, ואפ"ה טהור לתרומה, ומכל שכן כשהזה על אותן האחרים וטיהרן שטהרת חטאת חמירא על עמי הארץ, ולפיכך נאמנים, ולהזות הי' טהור אפילו ביומו, דהרי טבול יום כשר בפ־רה, ולתרומה דצריך הערב שמש, אוכלה לערב, ובר"ש פרה פ"ג, מ"א, הגירסא ולא הוזה, הכרח לפרש שטבל כדי לקבל הזאה שהי' סבור בעצמו שנטמא במת, ולבסוף לא הוזה, שהורה לו חכם שהוא טהור מטומאת מת, אפ"ה מותר לתרומה לאחר הערב שמש משאר טומאות, אף שלא נתכוון ולא הוח־זק בשעת טבילה לתרומה — וקיי"ל טבל ולא הוחזק כאילו לא טבל — דהוחזק לחמור הוחזק לקל, ובזר זהב ומנחת ביכורים „אבל הזה הרי נטמא, דנשא מי חטאת", וקשיא מנדה ט', א', דמזה ומזין עליו טהור — ויעויין בחידושי אנשי שם כלים פ"א, מ"ב, ובר"ש שם ובפסחים ס"ט, א', ואפ־שר דגירסתם „ולא הוזה", ולכן פירשו, הא אם הוזה ואח"כ הורה לו החכם שלא הי' צריך להזות, והוה טהור שנפלה עליו הזאה טמאתו, אליבא דר' עקיבא, ביומא י"ד, א'.

ציון לנפש חיה

רעלא בת ר' יוסף

נפטרה כ' תמוז, תש"י

ת נ צ ב " ה

בעלה ר' לייב צימערמאן נרי"ו ובתה מ' אסתר גאמאלינסקי
נדבו לטובת הזכרת נשמתה

ב"ה

אינהאַלט פונעם ערשטן ספר חסידישע מעשיות

אריינפיר: ר' יהונתן זאָגט אין מדרש שיר השירים רבה פרשה א', אז שלמה המלך ע"ה, האָט אין דער יוגנט, מחבר געווען דאָס ספר קודש הקדשים שיר השירים, און אין די מיטעלע יאָרן, דאָס ספר משלי, און אויף דער עלטער דאָס ספר קהלת, וואָס מאַכט פון אַלץ הבלים — נאַרישקייטן — חז"ל זאָגן אז א חכם וואָס ער עלטערט זיך, ווערט ער מער חכם, אויף שלמה המלך זאָגט דער פסוק עדות, אַז ער איז געווען קלוגער פון יעדן מענטש, איז ער אויף דער עלטער געוויס געווען א חכם, און אַריינגעשטעלט חכמה אין ספר קוהלת.

על פי קבלה, זענען אין זיינע הבלים פאַרבאַהאַלטן גרויסע סודות, אויך על פי פשט הפשוט, נאָך דעם אָפּגעגעבענעם רעכענונג פון הכל הבל, איז עס א מוסר-ספר, צוריק צוהאַלטן דעם מענטש, פון קנאה, תאוה און כבוד, ווי דער אויספיר פונעם לעצטן פסוק, דער תכלית און צוועק פונעם ספר,, ווערט פאַרשטאַנען, אז, דו מענטש דאַרפסט זיך אָפּגעבן צו יראת אלקים און אָפּהיטן זיינע מצוות — עשה ולא תעשה — ווייל דאָס איז דער תכלית פונעם מענטש . . . . זייט 1

אַלע דריי ספרים האָט שלמה געשריבן ברוח הקודש, אז מען לערנט אַדורך מיט פירוש רש"י ז"ל, ווער שמועסט נאָך מיטן אַריכות פון מדרש קוהלת, דערפילט מען די גרויסע חכמה פון זיין רוח הקודש, באַשריבן זיך אַליין, אויך, יעדן מענטש בפרט, דעם גאַנצן כלל ישראל מיטן גלות און גאולה שלימה, און פאַרענטפערט די הנהגה פון השגחה עליונה ב"ה, מיטן סוד הגילגול, ווי ס'שטייט אין פרשה ח' פסוק יו"ד, רשעים קבורים ובאו — ווערן באַגראָבן, און קומען נאָכאַמאָל צוריק, ווערט פאַרענטפערט די קשיא פון צדיק ורע לו רשע וטוב לו.

אות מ"ם אין אלף בית, רעכענט זיך פאַר פערציק; ווי סשטייט אין סנהדרין צ"ד, איז דאָס אות, פאַרבונדן מיט דער יידישע גאולה, פונעם פסוק למרבה המשרה, איז דעריבער, האָבן אַלע דריי יידישע גואלים משה, דוד און שלמה, מנהיג געווען צו פערציק יאָר, אויך שלמהן וואָס איז געווען די שילד פון מלך המשיח, ווייל ער האָט אונטערטעניק געמאַכט די גאַנצע וועלט

נישט מיט דער שווערד, נאָר מיט חכמה, און אַזוי וועט — אי״ה בב״אַ — זיין, דער מלך המשיח, ווי סשטייט, ונחה עליו רוח ד׳ רוח חכמה וגו׳, לא ישא גוי וגו׳ חרב, האָט דוד המלך ע״ה אויף זיי צוזאַמען געבעטן און נבואות געזאָגט, אין תהלים קאַ-פיטל ע״ב.

יציאת מצרים איז געוואָרן זיכער, נאָך דעם ווי די מצריים זענען ביי קריעת ים סוף דערטרונקען געוואָרן אין ים, און דער נס איז געשען מיטן כח פון שם ע״ב, און אזוי וועט זיין לעתיד לבוא בב״א, ווי ספרים זענען מרמז, אין פסוק, הנה ד׳ רוכב על ע״ב קל; די צאָל פערציק געפינט זיך אין סנהדרין צ״ט, אויף ימות המשיח, און אַלע שפּעטערע תנאים דאָרט, טייטשן נאָר אויס די ארבעים שנה אריכות ימות המשיח פונעם ערשטן תנא, האָט עס א רמז פאַרוואָס סשטייט אין תהלים קאַפּיטל ע״ב, די נבואה אויף שלמהן און משיחן . . . . זייט 2

אין דער יוגנט ווען שלמה האָט געבויט דאָס בית המקדש, און אַראָפּגעצויגן גילוי שכינה עפּענטליך פאַר אַלע יידנס אויגן, ווי סשטייט אין מלכים א׳, פ׳, ח׳, כי מלא כבוד ד׳ את בית ד׳, און פאַרבונדן כנסת ישראל צו השי״ת, האָט ער מחבר גע-ווען שיר השירים, וואָס גלייכט די יידן צו א כלה, און השי״ת צו א חתן, און איז מגלה ברוח הקודש אַלץ וואָס איז פאַרגע-קומען מיט יידן, און וואָס וועט פאַרקומען ביז ביאת הגואל און תחיית המתים, לחיי העולם הבא, ווי סשטייט אין שיר השירים רבה און פירוש רש״י והרמב״ן ז״ל.

און די פערציק יאָר פון זיין מלוכה, האָט ער מיטן חיבור פון ספר משלי, צוריק געהאַלטן יידן פון זנות און עבודה זרה, ווי ער זאָגט דאָרט אין אָנהויב, להבין משל ומליצה — דאָס משל מיטן נמשל — לשמרך מאשה זונה, טייטשט רש״י, זונה ממש, דאָס איז דאָס משל, און מינות פון כפירה ח״ו, דאָס איז דער נמשל, (די ערשטע צוויי מצוות פון די עשרת הדברות, זענען, אמונה אין בורא כל העולמות ד׳ אחד, און ביטול עבודת כוכבים ומזלות, אַנטקעגן צווייערליי כופרים רח״ל, איינע, וואָס האַלט אז די וועלט איז א קדמון ח״ו, ממילא פירט זיך אַלץ נאָר בטבע ח״ו, אַנטקעגן דעם זאָגט השי״ת, אשר הוצאתיך מארץ מצרים, מיט פיל נסים ונפלאות, העכער פון דרך טבע, איז דאָס א סימן, אז איך האָב זי באַשאַפן, דעריבער קען איך זי ענדערן און משנה זיין, א צווייטע, וואָס זוכט זיך פאַרמיטלער צווישן דעם עולם הרוחני און דעם עולם הגשמי, און גלויבן אז חמה ולבנה

אינהאלט

כוכבים ומזלות, אָדער מלאכים וואָס פירן זיי, זענען די פאַר-מיטלער, אַנטקעגן זיי זאָגט השי״ת, לא יהי׳ לך אלהים אחרים וגו׳) געפינען מיר טאַקע נישט קיין זנות און עבודה זרה. אין שלמה המלך צייטן, דער הייליקער מוסר פון ספר משלי פירט צו ביזן לעצטן קאַפיטל, אשת חיל עטרת בעלה, וואָס מיינט שוין דעם עולם שכולו שבת. . . . . זייט 3

חזקיהו מלך יהודה מיט זיין בית דין ישעיהו הנביא און זייערע תלמידים, האָבן געהאַט אמתע אמונה אין השי״ת — זיך נישט אונטער געגעבן סנחריבן, און אויסגעראָטן אַלע עבודות זרות, האָבן אפילו נישט געשוינט דעם נחש הנחשת, און זיך דערווייטערט פון תאוות זנות אפילו בהיתר, ווי סשטייט אין ברכות יו״ד, א׳, האָבן זיי זוכה געווען צו נעמען אַנטייל אין חיבור ספר משלי, ווי סשטייט דאָרט כ״ה, א׳, משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיהו. די צוויי זנות ועבודה זרה, זענען אבות פון אַלע עבירות — וואָס זענען צו זיי נאָר ווי תולדות — ווען משיח וועט קומען וועלן די אבות עבירות מיט זייערע תולדות, בטל ווערן, און ווייל חזקיה האָט זיך געגן זיי געשטאַרקט ביי זיין לעבן, זאָגן חז״ל אין סנהדרין צ״ד, א׳, ביקש הקב״ה לעשות חזקיה משיח.

קוהלת איז ווי א צוואה פאַר די שפעטערע דורות בנבואה, צו פאַרענטפערן די פראַגע אין גלות צייטן צון צדיק ורע לו, רשע וטוב לו, און וואָס וועט פאַרקומען ביז דער גאולה און ווער וועט זיין דער גואל. די לעצטע פסוקים פון קוהלת וואָס באַשרייבן זיין ביאָגראַפיע, זיינע מדריגות, און מעלות, באַווייזן אויך אז קוהלת איז זיין לעצטער ספר, ווייל אַזוי איז דער מנהג פון מחברים. . . . . זייט 4

מיט חסידישע מעשיות ווערן פיל קשיות פאַרענטפערט, פיל תרעומותן געשטילט, פון יעדער מעשה קען מען זיך אָפלערנען א מוסר השכל, און קומען צו א דרך אין עבודות השי״ת, תלמידי הבעש״ט זאָגן, אז שמועסן פון צדיקי אמת, הייסט עוסק זיין במעשה מרכבה. . . . . זייט 5

יעקב אבינו איז געווען עמוד התורה, און זוכה געווען צו חותמו של הקב״ה אמת״, און צו „צורתו חקוקה בכסא הכבוד״, און צו אותיות „נשמה״, איז ער אין זיך כולל אַלע נשמות פון כלל ישראל.

משה רבינו האָט מקבל געווען די תורה דכתיב בה אמת, די עשרת הדברות, הויבן זיך אָן מיטן וואָרט „אנכי״, (דער

שורש פון נשמה,) משניות, מיטן וואָרט „מאימתי״, די גמרא מיטן וואָרט „תנא״, פון די ראשי תיבות, שטעלט זיך צוזאַמען דאָס וואָרט „אמת״, אז מען שטעלט צו צום וואָרט „משה״, די נו״ן פון „נו״ן שערי בינה שנמסרו לו״, איז זיך מצטרף דאָס וואָרט „נשמה״, דאָס ערשטע התגלות פון השי״ת צו משהן, איז געווען מיטן וואָרט „אנכי״, משה אַליין האָט געזאָגט „האנכי הריתי העם הזה, אנכי ילידתיהו״, מיינט עס, זיין נשמה פון שורש אנכי איז כולל די נשמות פון אַלע יידן בכלל ובפרט, קומט אויס, אַז יעקב אבינו דער עמוד התורה, און משה רבינו דער מקבל התורה, זענען ביידע אין זיך כולל די נשמות פון כלל ישראל. . . . . זייט 6

יהושע בן נון, דער אריינפירער פון די יידן קיין ארץ ישראל, איז געווען בחינת „רוח״, און כולל געווען אין זיך, אַלע בחינות רוח, פונעם כלל ישראל.

דוד המלך, מיט שלמה זענען געווען בחינת נפש, שלמה האָט ממשיך געווען קדושת הבית לשעתה ולעתיד לבוא ביז משיחן.

פאַרשטייט זיך שוין אז דער פשוטסטער ייד, קען זיך פאַרבינדן מיט די גרעסטע צדיקים יסודי עולם, ווען ער לערנט תורה, מיט יעקב אבינו און משה רבינו, מיט זייערע נשמות; ווען ער האָפט צוגיין אינאיינעם מיט אַלע יידן קיין ארץ ישראל, מיטן רוח פון יהושע בן נון; ווען ער האָפט אויף בנין ירושלים און נחמת ציון, בבנין המקדש על ידי גואל הצדק, ווערט ער פאַר־קניפט מיט די נפשות פון דוד ושלמה.

אין די ספרים פון בעל תולדות יעקב יוסף, איז דאָ אַ בריוו פון בעש״ט צו זיין שוואָגער ר׳ גרשון קיטעווער, אז משיח מיט זיין רבין — אחיה השילוני — האָבן אים צוגעזאָגט, אז ווען זיין — דעם בעש״טס — דרך וועט ווערן צושפרייט צווישן יידן, וועט קומען די גאולה שלימה. . . . . זייט 7

דער הוסיאַטינער רבי זצ״ל, האָט דערציילט זיין מקורב ר׳ דוד שוואַגער ע״ה, אַז ר׳ מענדעלע רימאַנאָווער זללה״ה, האָט געזאָגט ר׳ וועלוועלע זבאַריזשער, „אַז יעדער ייד האָט אין זיך אַ חלק משיח, און איך האָב מיין חלק משיח אויס געהאָרעוועט.

ר׳ דודל מאָרגנשטערן פון סקאַלעט, האָט מיר דערציילט אַ סיפור וועגן דער גרויסקייט פון ר׳ מענדעלען, ער האָט געהאַט גילוי הבעש״ט, און מרגיש געווען די מחשבה הקדושה פונעם רבי ר׳ ברוך פון מעזשיבעזש, ווען זיין גבאי דער נסתר ר׳ הירש משרת האָט אים אַריין געפירט אום ווייליג צו ר׳ ברוכן.

זייט 8-9
א מאמר פון בעש"ט, אגוט וואָרט פון חסידים, וועגן סוד פון מקוה.

סיפור נומער 1: דער בעש"ט אַלס נסתר, איז משמש דעם בעל תבואות שור אַלס גאון הדור, ר' יצחק דראָביטשער אַלס צדיק הדור, (א שמועס פון בעש"ט מיט ר' יצחקס רביצין, א בריוו פון ר' יצחקן צום בעש"ט, ער זאָל אים נעמען פאַר א תלמיד), ר' אפרים מגיד פון בראָד אַלס חכם הדור, אז ר' אפרימס רע־ביצין באַהאַנדלט ניט זייער שיין דעם בעש"ט בעט אים ר' אפרים, ער זאָל איר מוחל זיין, און זאָגט אים, איך וויס אייער גרויסקייט, און אז איר וועט זיין דער יידישער מנהיג זאָלט איר נאָר זען ממליץ צו זיין אויף יידן ,און דערציילט אים וועגן דערלעכס וועגן א מלאך המקטרג, וואָס ר' אפרים האָט געווירקט אויפן בית דין של מעלה, ער זאָל מגולגל ווערן אין א מענטש, און וואָס איז געוואָרן זיין סוף. . . . . . . זייט 10-12
סיפור נומער 2: דער דיניווער רב (בעל בני יששכר), מיט ר' שלמה לייב לענטשנער, און ר' נפתלי ראָפשיצער.
סיפור נומער 3: ר' הירשעלע טשאָרטקאָווער ,מיטן בעש"ט.
סיפור נומער 4: דער בעש"ט מיטן ע־ה־ר, דער עושר אַלס מחזיר על הפתחים (הייזער-גייער), ביי דעם רייכן זיידן פון די צוויי וויינענדיקע אייניקלאַך, ברענגט צו אים דער בעש"ט, דאָס אָפּ-געראַטעוועטע קינד, דער נס אין מקוה, דער אָרימער עושר ווערט צוריק רייך. . . . . זייט 13-20
סיפור נומער 5: דער בעש"ט אַלס מתקן נשמות.
סיפור נומער 6: רבי ר' מיכעלע זלאָטשיווער גיט אָרויס תיקוני תשובה, דער בעש"ט פאַרגרינגערט זיי.
סיפור נומער 7: דער קאַלישינער רבי דערציילט, ווי ר' מעכעלע איז געוואָרן דעם בעש"טס תלמיד. . . . . זייט 21-25
סיפור נומער 8: דער הוסיאַטינער רבי דערציילט פונעם בעש"ט, ווי ער האָט צוגעצויגן ר' חיים צאַנזער (פון די בראָדער חכמי קלויז) צו זיך אַלס תלמיד.
סיפור נומער 9: ווי אַזוי דער מחבר פון תולדות, איז געוואָרן א תלמיד פונעם בעש"ט, אין צוויי חסידישע נוסחאות.
זייט 26-30
סיפור נומער 10: דער רבי ר' בער ווערט נתקרב צום בעש"ט דורכן שליחות פון זיין תלמיד ר' מענדעלע וויטעפסקער, ר'

מענדעלע ביי ר׳ פינחס קאָריצער, דער ריזשינער אין וועג, דער
תולדות דערמאָנט ר׳ מענדעלען דעם סיפור פון בעש״ט; א
צווייטער נוסח, דער בעש״ט מיטן דאָרפס-מנין, די לעמבערגער
ראשי הקהל, מיטן בית דין, דער רב, מחבר פון פני יהושע,
זיין זון ר׳ בעריש. . . . . זייט 34-31

סיפור נומער 11: דער בעש״ט מיט ר׳ דוד לאה׳קעס און ר׳
דוד פערקס.

סיפור נומער 12: דעם בעש״ט נסיעה קיין ארץ ישראל, מיט זיין
תלמיד ר׳ הירש סופר, און זיין טאָכטער האָדל, דער נס אין
וועג, די מעשה נפלאות אין סטאַמבול, דער גרויסער כח אין
קדושה פונעם סטאַמבולער רב.

סיפור נומער 13: ר׳ מאירל לובלינער, געהערט פון זיין זיידן
ר׳ זונדל פון אוהאָן, געהערט פון זיין פאָטער ר׳ שלום (דער
ערשטער בעלזער רב) געהערט פונעם רבין פון לובלין (ר׳ יעקב
יצחק איש הורוויטץ זללה״ה) אַזוי אויך, מיין שווער ר׳ ישראל
צבי שו״ב פון שעברשין, געהערט פון הרה״ג ר׳ נחום פאלאסט
ראב״ד דבילגוריי ז״ל, געהערט פון הרה״ג הצדיק ר׳ יעקב לייב
פון קאָוולע זללה״ה, אז דער בעש״ט האָט אויס געפונען א גע-
היימען וועג קיין ארץ ישראל דורך די וועלדער ארום שעברשין.
זייט 42-35

סיפור נומער 14: דעם ריזשינערס טאָכטער מ׳ גיטילע ע״ה,
דערציילט צו ר׳ משה לייב ע״ה פון סקאלעט, זיין זון ר׳ מנחם
וואלאך הי״ד, דערציילט מיר אין פאָטערס נאָמען, דער בעש״ט
האָט אַ מאָל מחי׳ מתים געווען, דער זיידע ר׳ בעריש (רבי ר׳
בער) האָט פאַרהיט עס זאָל ניט קומען דער צו. . . . זייט 46-43

סיפור נומער 15: צוויי ווינדערלעכע מעשות פונעם אור החיים
הקדוש, וואָס ער אַליין האָט דערציילט זיין תלמיד הרחיד״א
זללה״ה, פון אים האָט געהערט א ייד וואָס אויף דער עלטער
האָט ער זיי איבערגעגעבן וואָרט ביי וואָרט, צו הרב הגאון הצדיק
ר׳ צדוק הכהן מלובלין זללה״ה, ער האָט זיי אַלס מתנה איבער-
געגעבן צו הרה״ג ר׳ שמחה גאָלדבערג פון סלאָוויטיש, ראב״ד
דק״ק שעברשין, און ער עליו השלום, האָט זיי איבערדערציילט
מיר, אויך אַלס באַלוינונג, פאַר זיין פטירה. . . . . . זייט 51-47

סיפור נומער 16: דער ערשטער הוסיאַטינער רבי, דערציילט
פון ר׳ מאיר מלמד פון בארדיטשיוו, וואָס האָט ניט געזוכט
קיין השגות, מדריגות און רוח הקודש, נאָר עבודות השם יתברך,
און עס געפונען ביי ר׳ פינחס קאָריצער זללה״ה.

עהנלעכס האָט מיר דערציילט, ידידי הרה״ג הר׳ מאָניע פול־טוראק פון לעמבערג הי״ד, אז דער צווייטער טשאָרטקאָווער רבי, ר׳ ישראל זללה״ה, האָט אָנגעהויבן זאָגן תורה אום שבועות, מיטן פסוק, ויוצא משה את העם לקראת האלקים, דער רב (רש״ז מליאַדי, בעל התניא זללה״ה) האָט געזאָגט „ביי אונזער רבין (דער רבי ר׳ בער) האָבן זיך געוואַלגערט מדריגות, השגות, רוח הקודש, ווער שמועסט נאָך מופתים, אונטער די בענק, פון אונז איז נישט געווען קיינער, ער זאָל זיך ווען אייגבויגן און זיי אויפהויבן, ווייל מיר האָבן נאָר געמיינט עבדות״; איצט איז דעכט, נאָך די ווינדערלעכע עשר מכות און קריעת ים סוף, און אָפציילן זיבן וואָכן ספירה, זענען יידן געקומען צו די העכסטע מדריגות, האָט משה מורא געהאַט, טאָמער וועלן זיך געפינען אַזעלכע וואָס וועלן זאָגן עס איז שוין גענוג, דע־ריבער איז ויוצא משה וגו׳ לקראת האלקים, ער האָט זיי גע־לערנט, אז דער עיקר איז עבדות.

סיפור נומער 17: אדומו״ר ר׳ נחום משטיפינעשט זללה״ה דער־ציילט אין נאָמען פון רבי ר׳ משה לייב סאַסובער זללה״ה, וואָס צוליעב זיינס א חסיד א גרויסער מאמין, האָט ער אויס געפונען אין גן עדן א בעל עגלה שפּאַצירענדיק פריי מיט א בייטשל אין האַנט, און דערנאָך געביטן געוואָרן פאַר א שליח מציל צו זיין יידישע נפשות. . . . . זייט 52-56

סיפור נומער 18: דער שפּאָלער זיידע, א צדיק נסתר, ווערט נתגלה דורך ר׳ מאָטעלע טשערנאָבעלער, זיין חבר ר׳ מרדכי אויך א צדיק נסתר (ביידע תלמידים פון דעם נסתר, דער זאַסלאַ־ווער חזן, און משוררים ביי אים) ווערט נתגלה דורך ר׳ לייב שרהס, א האַלבער נסתר, און ווערט רב אין לעשנוב, נאָך דעם אין נעסכאיז, וואוינדער פון ר׳ לייב שרהס, אויך פון ר׳ מרדכין, דער סעקאהלער מגיד ווערט נענש איבער ר׳ מרדכיס הקפדה, דער רבי ר׳ בער זאָגט צו דעם סעקאהלער מגיד, אז ער וועט זוכה זיין איבער צולאָזן איין תלמיד, וואָס וועט שוין האָבן פיל חסידים, און דאָס איז מקויים געוואָרן, ער האָט איבערגעלאָזט ר׳ שלומן, דער ערשטער פון דער בעלזער גוט יידישע משפחה.
זייט 57-67

סיפור נומער 19: ר׳ מענדעלע וויטעפּסקער, ר׳ אברהם קאַליס־קער, דער רב — בעל התניא — מיט ר׳ משה מייזליש און זיין איידעם אין פּעטערבורג, מיט ר׳ נטען אין אָרשע, און נאָך.

זייט 68-73

סיפור נומער 20: א ייד, דערציילט דעם ריזשינער, אז זיינס א שרייבער א נפטר, גיט אים איבער ווינדערלעכס פון יענעם עולם.

זייט 74-75

סיפור נומער 21: דער גרויסער ר׳ אהרן פון קארלין, ר׳ זושא פארענטפערט דעם רבין ר׳ בער, פונעם תרעומות פון דער חבריא קדישא, ר׳ מענדעלע וויטעפסקער דער תנאים לייענער, ר׳ דוד לאהקעס לערנט טשערנאבעלער חסידים, וויפיל מען באדארף האבן אמונה אין רבין. . . . . זייט 76-77

סיפור נומער 22: ר׳ יצחק סקווערער, פארענטפערט זיך פאר זיינס א חסיד, פאר וואס ער זאגט נישט קיין תורה ווי אלע טשערנאבעלער קינדער, און וויל נישט נעמען קיין פדיון נפש ביי די וואס שטעלן זיך צום פריזיוו — מיליטער דינסט — מיט צוויי אויסערגעוויינטלעכע דערציילונגען, וואס ער האט געזען ביי זיין שווער דער ריזשינער, ר׳ מאטעלע טשערנאבעלער אליין פלעגט נעמען פיל געלד כדי צו שפייזן די ל״ו צדיקים נסתרים.

סיפור נומער 23: א חסיד דערציילט דעם ריזשינער אין תפיסה, א מעשה פון בעש״ט מיטן בארער רב, פון דער מעשה קומט ארויס א קשיא אויף דעם ריזשינער, פארענטפערט זיך — דער ריזשינער, און דערציילט דעם חסיד וואס סאיז פארגעקומען צווישן אים מיטן ישועות יעקבס זון, אין לעמבערג, און איז אים מגלה, פאר וואס ער זיצט אין תפיסה, און הייסט עס דעם חסיד איבערגעבן פאר א סימן, אינעם גריס צו זיין מוטער. . . זייט 78-84

סיפור נומער 24: דער ריזשינער אין סקאלע מיטן גאון בית שלמה.

סיפור נומער 25: ר׳ משה סאווריינער ביי דעם אפטער רב, און ביי דעם ריזשינער, דער לעצטער דערציילט פון רבי ר ברוך, ביי דעם רבי ר׳ בער. . . . . זייט 85-87

סיפור נומער 26: דער ריזשינערס מאמר, זיין זון ר׳ אברהם יעקב פון סאדיגורא טייטשט אים אויס, ווינדערלעכס פון ר׳ אברהם יעקבן.

סיפור נומער 27: דער רבי ר׳ בער מיטן רב — בעל התניא — ר׳ משה סופר מיטן רבי ר׳ זושא.

סיפור נומער 28: ר׳ וועלוועלע זבאריזשער, אין טרעבאוולע זאגט נאך תורה פון ר׳ זושאן צו פארקלענערן זיינס א מופת.

אינהאלט

און ווערט נאָך דערמיט געהעכערט ביי די צוהערער. . . . זייט 91-88
סיפור נומער 28: דער לובלינער ביי דעם רבין ר׳ בער, דער רב איז מרגיש ברוח הקודש, אז דער רבי דערלאַנגט אים בכוונה די שיריים פון די פיש כדי ער זאָל געבן דעם לובלינער זיין צוגעקליבן שטיקל פיש.
סיפור נומער 30: א ייד גיט אָפּ א קוויטל דעם ריזשינער, און ער זאָגט אים א תורה, און ראַטעוועט אים דערמיט פון טויט, אַזוי אויך, ביי דעם געזעגענען זיך מיטן מחותן ר׳ חיים קאָסובער, זאָגט ער אים אָן עטליכע ווערטער, און איז אים מציל פון א רויבער. . . . . זייט 94-92
סיפור נומער 31: דעם ייד הקדוש קינדער, ר׳ אשר פאָראַ־סאָווער און ר׳ נחמי׳ בעכאָווער, פאָרן צום ריזשינער מתוך דחקות, באַווייזט זיך דער ייד הקדוש צו א רייכן ייד וואָס ער האָט אים געבענטשט ביי דעם לעבן מיט עשירות, און הייסט אים מקרב זיין, זיינע קינדער, דער געבענטשטער, ברענגט זיי פון בעסטן און זאָגט די סיבה פון זיין באַקומען די ברכה פון זייער פאָטער דער ייד הקדוש. ר׳ בונם פרשיסכער דער תלמיד, ר׳ ירחמיאל דער עלטערער זון.
סיפור נומער 32: ר׳ שמעלקא מיטן ברודער ר׳ פינחס קומען צום רבין ר׳ בער, ער דערפילט, אז זיי פאָרן אַוועק אומצופרידן, האָט ער זיי געבעטן אז זיי זאָלן זיך אויך געזעגענען מיט זיין גרובע הייצער ר׳ זושא, דער לעצטער, זאָגט זיי א פסוק, און א פירוש אין א גמרא, און זיי ווערן אָנהענגער פון דעם רבין ר׳ בער, דערזענדיק דעם רוח הקודש פונעם גרובע הייצער. . . זייט 100-95

תוכן הענינים מספר השני „שרי בישכר״

אין צריך לברך ברכה אחרונה על יין או יין שרף של קידוש,
בשבת שחרית, ועל פת הכיסנין צריך לברך על המחי׳, גם אם
נוטל ידיו לסעודת שחרית תיכף ,פת הנקנה מסתם נחתומים
יהודים, צריך לשייר כזית באחרונה לשם חלה, ולא יברך על
ההפרשה אם אומרים שכבר ניטלה חלתה, המנהג הקבוע לקדש
בשבת שחרית על יי״ש בכוס קטן מרביעית של תורה. . . עמוד ק״א

בענין פסח דוחה שבת, ר׳ אליעזר ור׳ עקיבא, יוסף והשבטים,
ובני בתירא, תירוץ הגאון מהרא״ז מרגליות, הקושיא בחתם
סופר והיישוב עלי׳, בפילפול גדול, מהרה״צ דקראשניק וטאר-
בין, חידוש בתוס׳ נזיר ט״ו, א׳, ובש״ס פסחים ע״א, א׳. . עמוד ק״ב-ק״ו

חידוש בש״ס גיטין ז׳ א׳, ממכתב לבניי, ה׳ יעקב יצחק זיפער,
וה׳ חיים יחיאל מנחם שטערן, תשובה להר״ל קאָהן מפה מאנט-
רעאל, בחולין ע׳, ב׳, חידוש בש״ס תמורה ה׳, ב׳, . . . עמוד ק״ז-ק״ט

שם י״ב, ב׳, פירוש הקושיא דר׳ אלעזר לא ס״ל כר׳ שמעון, מקור
פירשב״ם בפסחים קי״ב, א׳, תשובה להר׳ בן ציון סקאלער מפה,
בפירוש המשנה להרמב״ם ב״ב ק״ז, ב׳, ושבמשנה שלשה פירו-
שים, מפירש״י ודיקדוק הריב״ב, נשמע, שתעניות המעמדות, וה-
קריאה במעשה בראשית בהם, נהג לאחר החורבן ונמשך בימי
האמוראים, ביאור פירש״י במו״ק כ״ז, א׳, מסמ״ע חו״מ סוף סימן
ח׳, פירוש ראש תור מספר מלאכת שלמה. . . . . עמוד ק״י-קי״א

ביאור אריכות לשון רש״י ז״ל במשנה ב״ק ב׳, א׳, יישוב לשי-
נוי לשון רש״י שבת ח׳, א׳, לדלקמן צ״א, ב׳, לא טעה ח״ו רש״י
ז״ל בחשבון חכמת המדידה, בעירובין ה׳, א׳, אריכות בענין
בין השמשות, ואם לחלק בין ערב שבת למוצאי שבת, שם ל״ה, א׳.
עמוד קי״ב-קי״ג

השינוי שבין מנהג רבה לדרב יוסף, בפסחים ק״ז, א׳, מפני
שרבה עוקר הרים, ורב יוסף סיני, יו״ט דאיתוקם תמידא, בזמן
הבית, ויו״ט דעשרים ותמניא, בימי ר׳ יהודה בן שמוע דור
רביעי לאחר החורבן בתענית י״ח, א׳, קושיא לפי פירש״י,
והיישוב עלי׳ באריכות בר״ה, ל׳, א׳. . . . . . עמוד קי״ד-קט״ו

בפסחים ח׳, ב׳, פלימו וכו׳ דבר נפלא בשם הגה״ק ר׳ שלום
מבעלז זללה״ה, דשמו גרם לו, בענין גידולי חליפי נדרים, בנד-
רים נ״ז, א׳, יישוב לפירש״י בזבחים ק״ג, ב׳, מתמיהת הרש״ש,
יישוב לפירש״י בסוכה נ״ג, ב׳, מתמיהת הרב מלוא הרועים.

תוכן הענינים מספר השני „שרי־בישכר״

עמוד קט״ז־קי״ז

בתענית י״ח, א׳, ברבינו חננאל בשם ירושלמי, חזרה מהשגה על פילפולא חריפתא, בבא מציעא י״ז, א׳, גיטין פ״ה, ב׳, אי בעינן ידים מוכיחות, ודן, ומינאי, ביבמות ב׳, ב׳, תוס׳ ד״ה או שנמצאת וכו׳ ואומר רבינו תם וכו׳, קושיית רעק״א ז״ל ויישוב בפשיטות, ובמשנה שם מ״ט, א׳, יישוב לקושיית הגרי״פ ז״ל, הוספת טעם למה לא סיים ר׳ יהושע בן קרחה מסאני׳, בשבת קנ״ב, א׳. . . . . עמוד קי״ח-קי״ט

בשו״ע או״ח סי׳ ס״א, יישוב לתמיהת מהרש״ק ז״ל בפיוט אזכרה וכו׳, בסי׳ קצ״ו צריך עיון קצת בדברי הגהת חתם סופר מדמאי פ״ג סוף מ״א, בסי׳ ק״ח, יישוב לתמיהת הפרישה וחידושי הג-הות על הרב״י, ויישוב לקושיית הב״ח ז״ל, ואריכות בקושיית בעל הלכות גדולות והתוס׳, דכיון דקיי״ל תפילת ערבית רשות, איזה תשלומין צריכים לרשות (ובזה השיבני ראש ב״ד דפה מאנט־רעאל, הרה״ג ר׳ יהושע הלוי הירשהארן נרי״ו, פילפול ארוך, אלא שקדם וזכה להדפיסו בעיתון הירחי „הפרדס״ חוברת ח׳, חודש אייר, תשי״ב. . . . . עמוד ק״כ-קכ״ב

בסי שכ״ה, כתב הרב״י הפך ממה שכתבתי בדעת התוס׳ בספרי עדות בישראל, עצם שיצא ממקומו אם מותר להחזירו, בסי׳ שכ״ח, צע״ג בדברי הב״ח ז״ל בדעת הרשב״א, בסי׳ שס״ד, נפלא, שלא העירו האחרונים ז״ל בסי׳ שס״ה, מהגהת מהרש״ל ברש״י עי-רובין ח׳, ב׳, והשגת מהרש״א עליו, שיש לו לסמוך על שלטי הגבורים בשם רבינו ישעי׳ אחרון זל. . . . . . . עמוד קכ״ג

סי׳ תצ״ו, בענין יו״ט שני של גליות בזמן שקידשו עפ״י הראי׳, ובזמן הזה, יו״ט של שבועות השני, מעולם, משום לא פלוג. סי׳ תצ״ה, בדברי המגיה על המגן אברהם, צריך עיון גדול.

עמוד קכ״ד־קכ״ה

סי׳ תקכ״ט, בגדי יו״ט יהיו טובים משל שבת, סי׳ תקנ״א, יישוב לקושיית הגאון יד אפרים על הב״ח וטו״ז, סי׳ תק״פ, רב ולוי מי הגדול, סי׳ תקפ״ב, הגהה בב״ח ובהגהות מיימוני, סי׳ תקפ״ח, סילוק קושיית הבאר היטב מעל הרמב״ם, סי׳ תרי״א, דרשת כל לרבות חצי שיעור לאיסורא, אינה לר׳ שמעון דס״ל כל שהוא למכות, „חזי לאיצטרופי״, לא שייכא בגיד הנשה ובאבר מן החי, כיון דחלקם פטור, ושייכא ביום הכיפורים, סי׳ תרי״ב, דברי החכמת שלמה צריכים עיון גדול, סי׳ תרי״ז בענין לא הפילה אשה מריח בשר הקודש, ושם, במה שפירש״י ויום

תוכן הענינים מספר השני „שרי־בישכר"

הכיפורים הי', סי' תרכ"א, יישוב על פיוט „והכהנים והעם", שבסדר העבודה, יישוב על שמנעו מאכל בערב יוה"כ מכהן הג-דול, ולמה לא הניחוהו לישן. . . . . עמוד קכ"ו-קכ"ט

סי' תרכ"ה, יישוב לרש"י שהביא ממרחק לחמו, סי' תר"ל, יישוב קושיית הב"ח על הרב"י, שם, קושיית מהרש"ק, כיון דבחול המו-עד ליכא מיגו, הרי אינה ראוי' לשבעה, ויישובה, סי' תרל"ג, הרב קרבן נתנאל פירש יפה דברי המאן דאמר שברי"ף, אביי ורבא בעצמם מכלל הבתראי, ומחלוקת הראשונים, אם הלכה כמותם גם נגד רבותיהם רבה ורב יוסף, כיון שכבר גם הם למדו בקי-בוץ כל התלמידים. . . . . עמוד ק"ל-קל"ב

תוכן הענינים מספר שלישי

הערות במפרשי הרי"ף ורא"ש, ברכות	קל"ג-קל"ה
בתוספתא ברכות, תרומות, כלאים	קל"ו-קל"ט
שבת, ברי"ף ורא"ש ומרדכי ומפרשיהם	ק"מ-קמ"ה
תוספתא שבת	קמ"ו-קמ"ז
עירובין, ברי"ף ורא"ש ומרדכי, ומפרשיהם	קמ"ז-קנ"ב
פסחים ותוספתא שלה	קנ"ב-קנ"ג
ראש השנה, יומא	קנ"ד-קנ"ה
סוכה, ביצה	קנ"ו-קנ"ט
תענית	ק"ס-קס"ד
מגילה	קס"ד-קס"ו
מועד קטן	קס"ז-קס"ט
יבמות	ק"ע-קע"ב
כתובות	קע"ג-קעה
נדרים	-קע"ו
גיטין ותוספתא דילה	קע"ז-ק"פ
קידושין	ק"פ-קפ"א
בבא קמא, מכות	קפ"א-קפ"ג
בבא מציעא	קפ"ד-קפ"ו
בבא בתרא	קפ"ז-קצ"א
ע"ז, שבועות, תוספתא זבחים	קצ"ב-קצ"ג
הלכות קטנות	קצ"ג-קצ"ד
חולין	קצ"ה-קצ"ז
בכורות, תוספתא דתמורה	קצ"ז-קצ"ח
תוספתא דכלים, נגעים, ופרה	קצ"ט-רי"ש

אלה יעמדו על הברכה, שהתנדבו להוצאות הדפסת הספר וכריכתו

וועד העיר ע"י ה' פיטערס
הראב"ד, יהושע הלוי הירשהאָרן
הרב בנציון גאָלדצווייג
הרב פינחס הירשפרונג
הרב יצחק הענדעל
הרב ד"ר דענענבערג
הרב ז. וו. שוחט
הרב מנחם זאב גרינגלאַס
הרב משה אליהו גארליצקי
ביהכ"נ בני יעקב ע"י ה' אַלבערט
ביהכ"נ עדת ישראל ע"י הרב בענדער
ביהמ"ד אנשי אָזשעראָוו
ביהכ"נ אנשי אוקריינא
ביהכ"נ עדת ישורון
פינסקער שוהל
ביהכ"נ אנשי רומעניא
ביהמ"ד קהל ישורון, ע"י ר' נפתלי מאנאלע, ור' יצחק ראבינאָוויטש
אגודת שוחטי עופות דפה
ר' אריה הכהן ראטה
ר' אריה לייבל צימערמאַן
ר' אליהו ואחיו יודיל רעהמער
ר' אברהם נחום מעלצער
ר' אברהם פערלמוטער
ר' אברהם קליגמאַן
ר' אברהם הכהן קלאַר
ר' אברהם פרנס
ר' אברהם גלאַזער
ר' אברהם אבא מאַלינער
ר' אברהם מאיר הלוי ליאָבין
ר' אברהם יצחק שטערנבאַך
ר' אהרן יצחק דייטשער
ר' אביגדור פוטער
ר' אריה לייבוש דייטשער
ה' א. צוקערמאַן

ר' אליי חיים לובמאַן
ר' אריה לייבוש אַמסעל
ר' אלחנן לעווין
ר' אפרים שקאַראָווסקי
ר' ברוך מאיר גאָלדשטיין
ר' בנציון סקאַלער
ר' בערל ענק
ר' ברוך מאַנדלקאָרן
ר' בעריש לערמאַן
ר' ברוך גאָלדינג
ר' ברוך טענענבוים
ר' ברוך שווארץ
ר' דויד ליעבמאַן
ר' דוב ראדנער
ר' דוב פרנס
ר' דוד הירש וויינבערג
ר' דוד יצחק, ואחיו ר' יעקב נחום שעכטער התנדבו לטובת נשמת אביהם
אברהם אהרן ב"ר יעקב
נפטר, י"ח מרחשוון, תשי"ג
ה' הארי ניימאַן
הר' וו. שאפער
ה' וויקטור ספעקטער
ר' זאב אליעזר שעכטער
ר' חיים ברוך ראפופורט
ר' חיים ענגעל
ר' טוביה ענק
ר' ט. הערשקאָוויטש
ר' יעקב דייטשער
ר' יצחק קרעמינער
ר' יואל שטערנטאל
ר' יחזקאל פאַרטינסקי
ר' יצחק דלפון
ר' יצחק אברמאָוויטש

ר׳ יודיל, ואחיו
ר׳ יוסף גאָמאָלינסקי
ר׳ יוסף פרנס
ר׳ יוסף גאָלדינבבערג
ר׳ יעקב שמחה ריטשלער
ר׳ יעקב גאָלדבערג
הר׳ זילבער
ר׳ יעקב חיים ראזענבלום
ר׳ ישראל סג״ל צימערמאן
ר׳ ישראל אברהם גאנז
ר׳ ישראל קאסיצקי
ר׳ ישראל ענגעל
ר׳ יונתן ברענדל
ה׳ ל. קאָהן
ר׳ מענדל קימעלפעלד
ר׳ משה יעקב ליטעניצקי
ר׳ מאיר אמשטער
ר׳ משה יצחק גורעליק
ר׳ משה אליעזר ראזינבלום
ר׳ משה סימינאָוויטש
ר׳ מרדכי ניסן הערצאָג
ר׳ מרדכי אבא נחשון
ר׳ משה אביגדור
ה׳ מאָריס קופערבערג
ר׳ מרדכי יעקב גראָס
ר׳ מרדכי שייטאן
ר׳ מאיר ראטה
ר׳ מענדל אווראסין
ר׳ נטע זאב ראָזנבלום
ר׳ ניסן פרידמאן
ר׳ נתן לעהמאן
ר׳ נפתלי ביכער
הר׳ ס. דרעזן
ר׳ ס. ד. בערענצוויג

האחים פעלליק
הרבי צבי ביבערפעלד
ר׳ צבי סיגעל
ר׳ צבי גאנז
ר׳ צבי גאָסקאָ
ר׳ צבי פעלדער
ר׳ צבי שפיץ
הר׳ ראזינפעלד
הרב ר׳ שמואל אלכסנדר אונסדאָרפער
ראש ישיבת ראשית חכמה
ר׳ שמואל הארצשטיין
ר׳ שרגא פייוויל מאנדלקאָרן
ר׳ שלום ראזנבלום
ר׳ שמואל לייב לעטשיצקע
ר׳ שאול מעסטל
ר׳ שלמה מענעל
ר׳ שמואל אלטר וז׳ תחי׳, סיימאָן
ר׳ שרגא פייוול בינדער

נויארק

הרה״צ אדומו״ר שליט״א מקלויזנבערג
שארי בשרי
ה׳ משה גארפינקל וז׳ בת שבע
ה׳ יצחק העלפמאן וז׳ חיה
ה׳ יצחק סעמוועלס וז׳ שרה
ה׳ אפרים שמואל פאליאנסקי וז׳ הענא
ה׳ סעם פילזנשטיין
ה׳ אליה קעללער
הרב משה פעכער וז׳ חנה רבקה
ה׳ יצחק אהרן זיטער, וז׳ דבורה
ה׳ שמואל צימערמאן, וז׳ בעטא
ה׳ יונה צימערמאן וז׳ רחל
ד״ר ג׳ קאפלאן וז׳ שפרה מיריל
ה׳ ישראל צבי צימערמאן וז׳ איידא

שמות המתנדבים

בחותם הברכות יתברכו זגותי מ׳ גיטל תחי׳, וצאצאינו וצאצאי צא־צאינו, ה׳ יעקב יצחק זיפער נרי״ו, וזוגתו מ׳ שרהקע תחי׳, ואמה מ׳ גיטל תחי׳, ובנותיהם מ׳ האַדל תחי׳, ומ׳ חנה תחי׳.

ה׳ חיים יחיאל מנחם נרי״ו, וז׳ מ׳ שרה תחי׳, ובתם מ׳ אסתר מלכה תחי׳ עם בעלה ד״ר חיים געסער נרי״ו, ובנם הבחור ה׳ שמערל בן שרה נרי״ו.

ה׳ שלום יוסף נרי״ו, וזוגתו מ׳ סאַניע תחי׳, ובניהם ה׳ לייבל נרי״ו, וה׳ דוד נרי״ו.

מרת שפרה מירל תחי׳ עם בעלה ה׳ שלום יוסף קרישטאלקע נרי״ו, וצאצאיהם, בתם מ׳ פרידא לאה תחי׳, ובנם ה׳ אַהרן חיים נרי״ו, ה׳ יהודה אריה לייבל נרי״ו.

מרת העניא דבורה תחי׳, עם בעלה ה׳ אהרן מארדער נרי״ו.

ה׳ ישראל צבי נרי״ו, וז׳ מ׳ אמאליע תחי׳, ובתם מ׳ איידל תחי׳.

גיסי ה׳ אריה לייב איילבוים נרי״ו עם ז׳ אחותי מ׳ אסתר רחל תחי׳, וצאצאיהם, ה׳ ישכר נרי״ו, וז׳ מרת האַליע תחי׳, ובנם ה׳ אליהו נרי״ו, ובתם מ׳ נחמה תחי׳.

בתם מרת רבקה הענע תחי׳, עם בעלה ה׳ בערל פאפעליס נרי״ו, ובנותיהם מ׳ שרה תחי׳, מ׳ חנה תחי׳, מ׳ שושנה תחי׳.

בת אחי אמי, מ׳ מירל תחי׳, עם בעלה ה׳ מרדכי שטיינער נרי״ו, וצאצאיהם, ה׳ יעקב נרי״ו, זה׳ לייבל נרי״ו, ובתם מ׳ חיה תי׳.

בן אחות זוגתי, ה׳ לייבל צימערמאן נרי״ו, בתו מ׳ אסתר תחי׳ עם בעלה ה׳ יהודה גאמאלינסקי נרי״ו, וצאצאיהם, ה׳ יצחק הערש נרי״ו, וה׳ יוסף אליהו שלום נרי״ו.

בתו מ׳ יהודית עם בעלה ד״ר עקיבא כהנא נרי״ו.

בנו, ה׳ ישראל צבי נרי״ו ז׳ מ׳ גיטל תחי׳, ובנם ה׳ הענעך נרי״ו, ובתם מ׳ רעהלא תחי׳.

יתברכו כולם ממקור ומעון הברכות לחיים טובים ארוכים ולשלום, באושר עושר וכבוד. כתפילת המברכם בברכת התורה,

אברהם בן לאאמו״ר ישכר שטערן, ושם אמי שרה